ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

DOKTORA TEZİ

Birgül UYAN

BÖLGESEL GELİŞME DİNAMİKLERİ: GAZİANTEP İLİNDE YEREL EKONOMİK GELİŞMEYİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

TARIM EKONOMİSİ ANABİLİMDALI

ADANA, 2009

ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

BÖLGESEL GELİŞME DİNAMİKLERİ: GAZİANTEP İLİNDE YEREL EKONOMİK GELİŞMEYİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Birgül UYAN

DOKTORA TEZİ

TARIM EKONOMİSİ ANABİLİM DALI

Bu tez / /2008 Tarihinde Aşağıdaki Jüri Üyeleri Tarafından Oybirliği/ Oyçokluğu ile Kabul Edilmiştir.

İmza……	**İmza……**	**İmza……...**
Prof.Dr.Haydar ŞENGÜL	**Prof. Dr.M. Necat ÖREN**	**Doç.Dr.Bülent GÜLÇUBUK**
DANIŞMAN	**ÜYE**	**ÜYE**

İmza……..	**İmza……..**
Yrd.Doç.Dr.Tuna ALEMDAR	**Yrd.Doç.Dr.Sanlı ATEŞ**
ÜYE	**ÜYE**

Bu tez Enstitümüz Tarım Ekonomisi Anabilim Dalında hazırlanmıştır.
Kod No

Prof.Dr.Aziz ERTUNÇ
Enstitü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

ÖZ

DOKTORA TEZİ

BÖLGESEL GELİŞME DİNAMİKLERİ: GAZİANTEP İLİNDE YEREL EKONOMİK GELİŞMEYİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Birgül UYAN

ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TARIM EKONOMİSİ ANABİLİM DALI

Danışman: Prof. Dr. Haydar ŞENGÜL
Yıl **:** 2009, **Sayfa:**174
Jüri **:** Prof.Dr.Haydar ŞENGÜL
Prof.Dr.M. Necat ÖREN
Doç.Dr.Bülent GÜLÇUBUK
Yrd.Doç.Dr. Sanlı ATEŞ
Yrd.Doç.Dr. Tuna ALEMDAR

Bu çalışmada bölgesel ekonomik gelişmeyi etkileyen dinamikleri belirlemek üzere yeni büyüme kuramları ışığında, Gaziantep ilinin ekonomik gelişme düzeyi ve ekonomik gelişme düzeyini etkileyen faktörler ortaya konulmuştur.

Gaziantep ilinin yerel ekonomik gelişmesinde etkili faktörler; dış ticaretin yoğunluğu, sanayi istihdamı, KOBİ'lerin yoğunluğu ve KOBİ teşvikleri, girimcilik kapasitesi, nüfus dinamikleri ve eğitim olarak belirlenmiştir. Ekonomik gelişme düzeyi açısından Gaziantep ilinin Bursa ve Kocaeli ile aynı grupta yer aldığı belirlenmiştir.

Mesleki-teknik eğitim düzeyinin düşük, kayıt dışı istihdamın yüksek olması önemli sorunlardır. İşgücünün niteliğini geliştirmek üzere mesleki eğitimin yaygınlaştırılması, kayıt dışı istihdamın azaltılmasını sağlayacak istihdam temelli teşviklerin uygulanması, GAP'ın il ekonomisine, Gaziantep'in bölge ekonomisine katkısını artırmak üzere tarıma dayalı sanayinin geliştirilmesi, fonksiyonel gıda sanayi sektörlerinin özendirilmesi, ar-ge çalışmalarının geliştirilmesi, KOBİ'ler arasında işbirliğinin geliştirilmesi il ve bölge ekonomisine katkı sağlayacaktır.

Anahtar kelimeler: bölgesel gelişme, yerel ekonomik gelişme, Gaziantep

ABSTRACT

Ph.D THESIS

REGIONAL GROWTH DYNAMICS: LOCAL ECONOMIC GROWTH FACTORS IN GAZIANTEP PROVINCE

Birgül UYAN

DEPARTMENT OF AGRICULTURAL ECONOMICS
INSTITUTE OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES
UNIVERSITY OF ÇUKUROVA

Supervisor : Prof.Dr.Haydar ŞENGÜL
Year : 2009, **Pages:**174
Jury : Prof.Dr.Haydar ŞENGÜL
Prof.Dr.M.Necat ÖREN
Assoc.Prof.Dr.Bülent GÜLÇUBUK
Asst.Prof.Dr. Sanlı ATEŞ
Asst.Prof.Dr. Tuna ALEMDAR

In this study, in order to determine the dynamics affecting the regional economic development of Gaziantep, economic development level and effective factors in the province's economic development in the light of new growth theories were brought out.

Intensity of foreign trade, innovations, industrial employment, density of SME, SME incentives, capacity of enterprises, population dynamics and education were effective factors in economic growth of Gaziantep. Gaziantep, takes part in the same group with Bursa and Kocaeli provinces in accordance with economic growth level.

The fact that the indication of vocational and technical training are low and that the high informal employment figures are the main problems of the province.

Spreading vocational and technical training in order to improve the quality of employment, applying employment based local incentives for decreasing informal employment, developing agricultural industry by SME contribution to the economy of province, increasing contribution of Gaziantep to the regional economy, encouraging the functional food industry, developing R&D studies and improving cooperation among SME would all contribute to the development of the region.

Key Words: regional economic development, local economic growth, Gaziantep

TEŞEKKÜR

Tez çalışmam süresince bilimsel desteğini gördüğüm, bilimsel deneyim ve yol göstericiliğinden yararlandığım danışman hocam Prof.Dr.Haydar ŞENGÜL'e, teşekkür ederim.

Kaynak yardımı için Türkiye İhracatçılar Meclisi, Afrika Çalışmaları Koordinatörü Sayın Yalın ALPAY'a teşekkür ederim.

Analizlerin yapılması aşamasında değerli yardımlarından yararlandığım K.S.Ü. İİBF. İktisat Bölümü Öğretim Üyesi Yrd.Doç.Dr.Halil ALTINTAŞ'a ve Türkiye İstatistik Kurumu Gaziantep Bölge Müdürlüğü'nde görevli uzman yardımcısı Metin KOLBAŞI'na teşekkür ederim.

Tezin bilgisayarda yazım aşamalarında yardımlarından dolayı İslahiye MYO'nda görevli Bayram ÇAKMAK'a teşekkür ederim.

Son olarak, çalışma süresince verdikleri destek için canım annem ve babama, gösterdikleri özveri için değerli eşim Mevlüt, canım oğullarım M.Akın ve H.Anıl'a teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER **SAYFA**

ÖZ…… I
ABSTRACT…….. II
TEŞEKKÜR……..... III
İÇİNDEKİLER …… IV
SİMGELER VE KISALTMALAR……..……..... VII
ÇİZELGELER DİZİNİ…….…….. VIII
ŞEKİLLER DİZİNİ…… XI
1. GİRİŞ…… 1
1.1.Konunun Önemi……..... 1
1.2.Araştırmanın Amacı ve Kapsamı……..... 8
2. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR…… 11
3. MATERYAL VE YÖNTEM…….. 19
3.1.Materyal……..... 19
3.2.Yöntem……..... 20
3.2.1.Faktör Analizi…….....…..... 20
3.2.2.Kümeleme Analizi……..... 22
3.2.2.1.Hiyerarşik Kümeleme Yöntemleri..... 23
3.2.2.2.Hiyerarşik Olmayan Kümeleme Yöntemleri..... 24
4.BÜYÜME KURAMLARI VE BÖLGESEL GELİŞME..... 26
4.1.Büyüme Kuramları..... 26
4.1.1.Klasik Büyüme Kuramları..... 26
4.1.2.Neo-Klasik Büyüme Kuramları..... 27
4.1.3.İçsel Büyüme Kuramları..... 27
4.2. Bölgesel Gelişme..... 29
4.3. Türkiye'de Bölgesel Gelişme..... 32
4.4. Gaziantep İlinin Tarihsel Gelişimi..... 36
5.YEREL EKONOMİK GELİŞME DİNAMİKLERİ……..... 41
5.1. Yerel Ekonomik Gelişmede Etkili Olan Dinamikler..... 41
5.1.1. Ticarette Dışa Açıklık..... 41
5.1.2. Entelektüel Mülkiyet Sistemi ve Yenilik (İnovasyon)..... 43

5.1.3. Vergi Politikaları..... 45
5.1.4. İstihdam Düzeyi ve İstihdamın Yapısı..... 46
5.1.5. Küçük Orta Ölçekli İşletmeler..... 49
5.1.6. Girişimcilik Kapasitesi..... 53
5.1.7. Mekansal Yoğunlaşma ve Nüfus..... 57
5.1.8. Eğitimsel Kazanımlar..... 60
6. TARIM SEKTÖRÜ, GAZİANTEP VE GAP..... 64
6.1. Tarım Sektöründe Küresel Gelişmeler..... 64
6.2. Türkiye Ve Seçilmiş Ülkelerde Tarım Sektörünün Genel Durumu..... 66
6.3. Güneydoğu Anadolu Bölgesi Ve Seçilmiş Bölgelerde Tarım Sektörü.... 69
6.4. Güneydoğu Anadolu Projesi Ve Gaziantep..... 72
7. ARAŞTIRMA BULGULARI..... 78
7.1. Türkiye'de Yerel-Bölgesel Ekonomik Gelişmeyi Belirleyen Dinamikler. 78
7.2. Gaziantep İlinin Ekonomik Gelişme Düzeyi..... 91
7.3. Gaziantep İli Ekonomik Göstergelerinin Gelişme Trendi..... 97
7.3.1. Gayrisafi Yurtiçi Hasılanın Gelişme Trendi..... 97
7.3.2. Kişi Başına Gayrisafi Yurtiçi Hasıla Gelişme Trendi..... 99
7.3.3. Nüfusun Gelişme Trendi..... 101
7.3.4. İhracatın Gelişme Trendi..... 103
7.3.5. İhtisas Kredilerinin Gelişme Trendi..... 105
7.3.6. Vergi Tahsilatını Gelişme Trendi..... 106
7.3.7. Sanayi Elektrik Tüketiminin Gelişme Trendi..... 108
7.3.8. İmalat Sanayi Göstergelerinin Gelişme Trendi..... 110
7.3.8.1. İmalat Sanayi İş Yeri Sayısı..... 111
7.3.8.2. İmalat Sanayi Yıllık Ortalama Çalışan Sayısı..... 112
7.3.8.3. İmalat Sanayinde Yılda Çalışılan Toplam İşçi-Saati..... 114
7.3.8.4. İmalat Sanayi Yılsonunda Kurulu Çevirici Güç Kapasitesi.116
7.3.8.5. İmalat Sanayi Sabit Sermayeye Yapılan Gayrisafi İlaveler. 118
7.3.8.6. İmalat Sanayi Katma Değeri..... 119
7.3.9. Sektörlerin Büyüme Hızı 1987-2001..... 121
7.3.9.1. Sanayinin Büyüme Hızı..... 121

7.3..9.2. Ticaretin Büyüme Hızı..... 123
7.3.9.3. Tarımın Büyüme Hızı..... 124
7.3.9.4. Serbest Meslek Ve Hizmetler Sektörünün Büyüme Hızı.... 125
7.3.9.5. Ulaştırma Ve Haberleşme Sektörünün Büyüme Hızı..... 126
8.SONUÇ VE ÖNERİLER..... 127
KAYNAKLAR..... 139
ÖZGEÇMİŞ..... 151
EKLER..... 152

SİMGELER VE KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ÇSGB	: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
DTM	: Dış Ticaret Müsteşarlığı
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
GAP	: Güneydoğu Anadolu Projesi
GAPBKİB	: GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı
GSYİH	:Gayrisafi Yurtiçi Hasıla
KBGSYİH	: Kişi Başına Gayrisafi Yurtiçi Hasıla
FAO	: Food Agriculture Organization (Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü)
IFIC	: International Food Information Commitee (Uluslararası Gıda Enformasyon Konseyi)
ICC	: International Chamber of Commerce (Uluslararası Ticaret Odası)
IFS	: İnternational Financial Statistics (Uluslararası Finansal İstatistikler)
KOBİ	: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
KOSGEB	: Küçük ve Orta Ölçekli Sanayiyi Geliştirme Ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
KSS	:Küçük Sanayi Siteleri
OSB	: Organize Sanayi Bölgesi
OECD	: Organization Economic Cooperation Development (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü)
SME	: Small and Medium Enterprises (Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler)
TOBB	: Türkiye Odalar Ve Borsalar Birliği
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TEDAŞ	: Türkiye Elektrik Dağıtım Anonim Şirketi
UEAPME	:European Association of Craft, Small and Medium-sized Enterprises (Avrupa Esnaf Ve Zanaatkarlar Birliği)
UNDP	: United Nations Development Programmes **(**Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı)

ÇİZELGELER DİZİNİ **SAYFA**

Çizelge 1.1. Sanayide İstihdam Edilen Nüfusun Toplam İstihdam İçindeki Oranı.. 7
Çizelge 1.2. İmalat Sanayinde Çalışanların Yıllık Ortalamasının Türkiye İçindeki Payı……... 7
Çizelge 1.3. İmalat Sanayi Katma Değerinin Türkiye İçindeki Payı……..... 7
Çizelge 1.4. GAP İllerinde İnsani Gelişme Göstergeleri……. 8
Çizelge 5.1.Gaziantep ve Seçilmiş İllerde Dış Ticaret (2004)……... 42
Çizelge 5.2.Entelektüel Mülkiyet ve Yenilik Göstergeleri (2005)……. 44
Çizelge 5.3.Vergi Göstergeleri (2007)…… 46
Çizelge 5.4.Sanayide ve Ücretli Çalışanların Toplam İstihdama Oranı (2001)… 47
Çizelge 5.5. OSB ve KSS'de Çalışan Sayısı…….. 48
Çizelge 5.6. Kayıt Dışı İstihdam Oranı (2007)…….. 49
Çizelge 5.7.KOSGEB'e Kayıtlı İşletme Sayısı(2005)……...…… 52
Çizelge 5.8.KOBİ Teşvik ve Destekleri (2005)……. 53
Çizelge 5.9.İşverenlerin Toplam İstihdama Oranı (2001)……. 55
Çizelge 5.10.Gaziantep ve Seçilmiş İllerde İşyeri Sayısı…… 56
Çizelge 5.11.Gaziantep ve Seçilmiş İllerde Kentleşme Oranı (%)…… 58
Çizelge 5.12.Gaziantep ve Seçilmiş İllerde Nüfus…… 59
Çizelge 5.13.Gaziantep ve Seçilmiş İllerde Eğitim Göstergeleri…… 62
Çizelge 6.1.Küresel Tarıma Dayalı Gıda Sanayi Zinciri (2006)……. 66
Çizelge 6.2.Seçilmiş Ülkelerde Tarımsal Gelir…….. 67
Çizelge 6.3.Seçilmiş Ülkelerde İşlenen Tarım Alanı, Tarımsal Dış Ticaret…….. 68
Çizelge 6.4.Ege, Akdeniz ve GAP Bölgesinde İşlenen Tarım Alanı (hektar)…… 70
Çizelge 6.5.Ege, Akdeniz ve GAP Bölgesinde Bitkisel Üretim Değeri (1987 Yılı Sabit Fiyatlarıyla Milyon TL)…….. .71
Çizelge 6.6.Ege, Akdeniz ve GAP Bölgesinde Hayvansal Üretim Değeri (1987 Yılı Sabit Fiyatlarıyla Milyon TL)…….. 72
Çizelge 7.1.KMO ve Bartlett Testi……. 79
Çizelge 7.2.Ortak Varyans Çizelgesi (Communalities)…….. 81
Çizelge 7.3.Toplam Varyans Açıklama Çizelgesi…….. 83
Çizelge 7.4.Faktör Matrisi…….. 84

Çizelge 7.5.Dönüştürülmüş Faktör Matrisi (Rotatet Component Matrix)……. 86
Çizelge 7.6.Dönüştürülmüş Faktör Matrisi Özet Çizelgesi…… 87
Çizelge 7.7.Faktör Adları…… 88
Çizelge 7.8.İllerin Kümelere Dağılımı……..... 93
Çizelge 7.9. Özdeğer Test Sonuçları…….... 96
Çizelge 7.10. Wilk's Lambda Testi Sonuçları…….. 96
Çizelge 7.11. Diskriminant Analizi Sonuçları……. 97
Çizelge 7.12. Yıllar İtibariyle Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (1987 Yılı Fiyatlarıyla)… 98
Çizelge 7.13. Dönemler Göre İllerin GSYİH'daki Yıllık Ortalama
Reel Artışları(%)…….. 99
Çizelge 7.14. Kişi Başına Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (1987 Yılı Sabit Fiyatlarıyla). 100
Çizelge 7.15. Dönemlere Göre İllerin Kişi Başına GSYİH'daki Yıllık Ortalama
Reel Artışları (%)……. 101
Çizelge 7.16. Nüfus)……. 102
Çizelge7.17.Dönemler Göre İllerin Nüfusundaki Yıllık Ortalama
Artışlar (%)…….. 103
Çizelge 7.18. İhracat (Bin $) Çizelge…….. 104
Çizelge 7.19. Dönemlere Göre İllerin İhracatındaki Yıllık Ortalama Reel
Artışlar…… 105
Çizelge 7.20. İhtisas Kredileri……...……...…….. 105
Çizelge 7.21.Dönemlere Göre İllerin İhtisas Kredileri Yıllık Ortalama Reel
Artışları (%)…… 106
Çizelge 7.22.Vergi Tahsilatı (Bin YTL)……. 107
Çizelge 7.23.Dönemlere Göre İllerin Vergi Tahsilatı Yıllık Ortalama Reel
Artışları (%)……. 108
Çizelge 7.24.Sanayi Elektrik Tüketimi (megavatsaat)…… 109
Çizelge 7.25.Dönemlere Göre İllerin Sanayi Elektrik Tüketimi Yıllık Ortama
Artışlar (%)……. 110
Çizelge 7.26.İmalat Sanayi İşyeri Sayısı (10+)……... 112
Çizelge 7.27.İmalat Sanayi Ortalama Çalışan Sayısı……. 113

Çizelge 7.28. Dönemlere Göre İllerin İmalat Sanayinde Çalışılan Sayısındaki Ortalama Artışlar (%)…… 114
Çizelge 7.29. İmalat Sanayinde Yılda Çalışılan Toplam İşçi-Saati……. 115
Çizelge 7.30.Dönemlere Göre İllerin İmalat Sanayinde Yıllık Çalışılan İşçi-Saat Toplamındaki Yıllık Ortalama Artışlar (%)……. 116
Çizelge 7.312.İmalat Sanayi Yıl Sonunda Kurulu Çevirici Güç Kapasitesi (BG) 116
Çizelge 7.32.Dönemler Göre İllerin İmalat Sanayi Yıl Sonunda Kurulu Çevirici Güç Kapasitesindeki Yıllık Ortalama Artışlar (%)……. 117
Çizelge 7.33.İmalat Sanayi Sabit Sermayeye Yapılan Gayrisafi İlaveler (1987 Yılı Sabit Fiyatlarıyla Milyon TL)…… 118
Çizelge 7.34.Dönemlere Göre İllerin İmalat Sanayi Sabit Sermayeye Yapılan Gayri Safi İlavelerdeki Yıllık Ortalama Reel Artışlar (%)…….. 119
Çizelge 7.35.İmalat Sanayi Katma Değeri (1987 Yılı Sabit Fiyatlarıyla MlyTL). 120
Çizelge 7.36.Dönemler Göre İllerin İmalat Sanayi Katma Değerindeki Yıllık Ortalama Reel Artışlar (%)……. 121
Çizelge 7.37.Sanayinin Büyüme Hızı (%)…….. 122
Çizelge 7.38.Ticaretin Büyüme Hızı…….. 123
Çizelge 7.39.Tarımın Büyüme Hızı…… 124
Çizelge 7.40.Serbest Meslek ve Hizmetler Sektörünün Büyüme Hızı……... 125
Çizelge 7.41.Ulaştırma ve Haberleşme Sektörünün Büyüme Hızı (%)…….. 126

ŞEKİLLER DİZİNİ **SAYFA**

Şekil 5.1. DışTicaret Göstergeleri…….. 42
Şekil 5.2. Entelektüel Mülkiyet Ve Yenilik …….. 43
Şekil 5.3. Vergi Tahsilatı Tahsilatı……...……... 46
Şekil 5.5. Çalışanların Toplam İstihdama Oranı..…… 48
Şekil 5.5 KOSGEB'e Kayıtlı İşletme Sayısı…….. 52
Şekil 5.6. Küçük ve Orta Ölçekli İşletme Teşvik Kredi Ve Destekleri…….. 53
Şekil 5.7. İşverenlerin Toplam İstihdama Oranı…… 55
Şekil 5.8. İşyeri Sayıları……. 57
Şekil 5.9. Nüfus…….. 59
Şekil 6.1. Seçilmiş Ülkelerde Kişi Başına Tarımsal Gelir……. 67
Şekil 6.2. Toplam İşlenen Tarım Alanı……...…… 70
Şekil 6.4. Bitkisel Üretim Değeri…….……... 71
Şekil 6.3. Hayvansal Üretim Değeri…… 72
Şekil 7.1. Çizgi Grafiği (scree plot)…….….. 82
Şekil 7.2. Gayrisafi Yurtiçi Hasıla…….. 98
Şekil 7.3. Kişi Başına Gayrisafi Yurtiçi Hasıla…….. 100
Şekil 7.4. Nüfus…….. 103
Şekil 7.5. İhracat……. 104
Şekil 7.6. İhtisas Kredileri…….. 106
Şekil 7.7. Vergi Tahsilatı…… 107
Şekil 7.8. Sanayi Elektrik Tüketimi…… 110
Şekil 7.9. İmalat Sanayi İşyeri Sayısı……..... 112
Şekil 7.10. İmalat Sanayi Yıllık Ortalama Çalışan Sayısı…….. 113
Şekil 7.11. İmalat Sanayinde Yılda Çalışılan Toplam İşçi Saati…… 115
Şekil 7.12. İmalat Sanayi yıl Sonunda Kurulu Çevirici Güç Kapasitesi…… 117
Şekil 7.13. İmalat Sanayi Sabit Sermayeye Yapılan Gayri Safi İlaveler…… 118
Şekil 7.14. İmalat Sanayi Katma Değeri……. 120
Şekil 7.15. Sanayinin Büyüme Hızı…… 122
Şekil 7.16. Ticaretin Büyüme Hızı…….. 123
Şekil 7.17. Tarımın Büyüme Hızı…….. 124

Şekil 7.18. Serbest Meslek ve Hizmetler Sektörünün Büyüme Hızı…….. 125
Şekil 7.19. Ulaştırma ve Haberleştirme Sektörünün Büyüme Hızı…… 126

1. GİRİŞ

1.1. Konunun Önemi

Ekonomik büyüme, kısaca bir ekonominin üretken kapasitesi ve üretim hacminin büyümesi olarak tanımlanabilir. Ancak büyüme analizinin amacı, üretken kapasite ve üretim hacmindeki büyümenin kültürel, kurumsal, bilimsel ve teknolojik unsurları ve sebeplerinin neler olduğunu, büyümenin nasıl sağlanacağını ve hızlandırılacağını ortaya çıkarmaktır (Tezel, 2004). 1930'larda Keynes'in etkisiyle 1950'lerin başlarına kadar yoğun olarak tartışılan büyüme modelleri, 1980'lere kadar yaklaşık otuz yıl boyunca ekonomi literatüründe geri plana itilmiştir. Bu tarihten sonra ise, farklı yaklaşımlar (endojen büyüme modelleri) geliştirilmeye başlamıştır. Tam anlamıyla bir genel modele ulaşılmamışsa da yeni ekonomik faktörlerin büyümeye katılması bu döneme rastlamaktadır (Arısoy ve Demir, 2004).

Ekonomik gelişme ve gelişmeyi sağlayan faktörler çeşitli büyüme modelleri ile açıklanmaktadır. Klasik, neo-klasik ve içsel büyüme modellerinde öne sürülen gelişme faktörleri farklıdır. Neoklasik büyüme teorileri kişi başına gelir düzeyini fiziksel sermaye oranının belirlediğini, çalışan başına yüksek fiziksel sermaye oranının yüksek geliri ifade ettiğini kabul etmektedir. Endojen büyüme teorileri ise ekonomik dışsallıklar ve genelleştirilmiş içsel büyüme faktörlerinin (eğitim, kamu altyapısı, yaparak öğrenme, bilgi yayılması, beşeri sermaye, yatırım, sermaye yığılması, teknoloji, yenilik) büyümeyi etkilediğini ileri sürmektedirler (Adrian, 2004). Yeni büyüme modelleri, mekansal dinamikler bağlamındaki çıkarsamalarında büyümeyi neo-klasiklerden farklı açıklamaktadırlar. Bilginin biriken doğası, küresel ekonomi bağlamında, insan sermayesi zengin olan kalkınmış ülkeler için yenilikçiliğin üretken döngülerine (virtous cycle of innovation) ve insan sermayesi bakımından fakir olan geri kalmış ülkeler için ise taklitçiliğin kısır döngülerine (vicious cycle of imitation) işaret etmektedir (Beyhan, 2004).

Günümüzde gelişmekte olan ülkeler düşük ücret karşılığı yüksek verimliliği elde edebilmektedirler. Böylece bu ülkelerde üretilen ürünler daha ucuza mal edilip dış pazarlara daha hızlı girmektedirler (Kaymak, 2004). Verimlilik artışını sağlayan

faktörlerden biri eğitimdir. Eğitim beşeri sermayenin kalitesini belirlemektedir. Beşeri sermaye ileri düzeydeki fiziksel malları kullanan beceri düzeyi yüksek işgücünü belirtmektedir (Ateş, 2004). Bunların yanında yerel altyapı ve yerelleştirilmiş bilgi taşması, yerel etkileşimler de bölgesel gelişmeyi ve yığılmayı etkileyen faktörlerdir (Keilbach, 2004). Son yıllarda artan ticaretin serbestleştirilmesi çalışmaları ülke ve bölge ekonomilerinin gelişmesini etkileyen bir faktör olarak ele alınmaktadır. Ticari serbestlik, ticarete konu olan malların ve hizmetlerin içerisinde yoğunlaşmış bilgiye ulaşabilme imkanı tanımaktadır. İhracat bu bilgileri hem talep, hem arz tarafındaki kesimlerden elde ettiği bilgiler yoluyla, ithalatçılar ise diğer bir ülkede üretilmiş mallarda yoğunlaşmış bilgiye ulaşmak yoluyla elde ederler. Dolayısıyla, ticaret yoluyla geniş bir bilgi tabanına ulaşmak mümkün olmaktadır. Ticari serbestlik ülkelerin yakınlaşmasını sağlamakta ve doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına da olanak sağlamaktadır. Bu yolla gelen yeni teknoloji ve gelişmiş teknik işgücü beraberinde yoğunlaşmış ve üretime dönüşmüş bilgiyi de getirmektedir (Arısoy ve Demir, 2004). Çin ve Uzak Doğu bölge ekonomilerinin gelişmesi büyük ölçüde bununla açıklanmakta (Yanchuk ve ark. 2003), Latin Amerika ülkelerinin ekonomik olarak gelişememesinin büyük ölçüde korumacılık politikalarından kaynaklandığı ileri sürülmektedir (Arısoy ve Demir, 2004).

Modeller incelendiğinde, temelde büyümenin sermaye ve işgücü gibi esas üretim faktörlerine dayandırıldığı görülmektedir. Bu modeller kuşkusuz yeni ekonomik fenomenleri açıklamakta yetersiz kalmaktadırlar. Schumpeter ile birlikte yenilik, insan kaynaklarındaki optimum kullanıma ve eğitime dayalı verim artışı, teknolojinin "yayılma" etkisi literatüre kazandırılmışsa da, net bir model ortaya konulamamıştır. Farklı bir deyişle, "teknoloji, eğitilmiş insan gücü, bilgi üretim faktörleridir ve büyümeye pozitif katkıda bulunurlar" hipotezi tecrübelerle doğrulanmış ancak teorik alanda modelleştirilememiştir (DTM, 2004).

1970'li yıllarla birlikte gelişmiş sanayi ülkelerindeki gelişmiş sanayi bölgeleri olarak nitelenen mekan birimlerinde durgunluk ve gerileme süreci yaşanırken aynı ülkelerin kırsal veya az gelişmiş olarak nitelenen bölgelerinde iktisadi hareketlilik gözlenmiştir. Bu bölgeler büyük ölçüde; öz kaynak, yerel girişimcilik özellikleri,

esnek üretim teknolojileri ve ilişkileri, dayanışma, güven ve örgütlenme kapasitesi gibi içselleştirilmiş faktörlere dayalı olarak gelişmişlerdir. Yüksek teknolojiye dayanan sektörlerde ve aynı zamanda geleneksel olarak nitelenen emek yoğun sektörlerde de uzmanlaşarak dünya piyasalarına girebilme başarısını göstermişlerdir. Bu yeni sanayi bölgeleri ulus ötesi şirketlerle rekabet etmede başlı başına bir model olarak görülmektedir. Yöreye özgü kaynaklara dayalı iktisadi faaliyetleri ifade eden bölgeselleşme olgusu küreselleşmeye alternatif düşünülmekle beraber küreselleşmeyi tamamlayan bir süreç olarak ortaya çıkmıştır (DPT, 2000a).

Küreselleşmeye paralel olarak bölgeselleşme hareketlerinin de son yıllarda hız kazandığı gözlenmektedir.

Bölgesel kalkınma kavramının ekonomik literatüre girmesi ile iktisadi ve sosyal kalkınma sorunu mekansal bir boyut kazanmıştır. "yerleşme ekonomisi" ya da "alan ekonomisi" olarak da tanımlanan bölgesel gelişme olgusu endüstrileşme süreci ile birlikte önem kazanmıştır (TESEV, 2004).

F. Perroux'un ekonomik gelişmenin her yerde olamayacağı, farklı şiddetlerde çeşitli kutuplarda oluşarak etkilerinin tüm ekonomiye yayılacağı görüşü birçok ekonomist tarafından benimsenmektedir. Buna göre kalkınmanın belirli sektör ve özellikle belirli yörelerde başlaması rastlantı olmaktan öteye ekonominin gelişme koşuludur. Az gelişmiş ülkelerde ekonomik gelişmeyi başlatmak, gelişmiş ülkelerde ise sorunlu bölgeleri kalkındırmak amacıyla gelişme merkezleri oluşturulmaya çalışılmaktadır (Dinler, 2001).

"Yeni Bölgecilik" akımı, mekansal kümelenme (spatial clustering) ve uzmanlaşmaya (specialization) atıfla, ekonomik dışsallıkları (economic externalities) tanıyan içsel büyüme teorisine (endogenous growth theory) vurgu yapmıştır. İçsel büyüme teorisi, sürdürülebilir kalkınmayı yaratmada ve devam ettirmede içsel yerel faktörlerin (internal local factors) önemini vurgulamış ve ekonomik gelişmede önemli girdiler olarak kabul edilen öğrenme, liderlik, sosyal sermaye, fiziksel altyapı, kurumlar ve beşeri sermaye gibi geleneksel olmayan ekonomik değişkenlerin dikkate alınmasına katkıda bulunmuştur. Ekonomik gelişme politikalarında bölge temel ölçek birimidir. Bölge, kurumsal şebekelerin ve kurumsal katmanın en iyi geliştiği ölçek

olarak görülür. Bu kurumsal şebekeler, bilgi alışverişinin ve karşılıklı ilişkilerin yüksek düzeyde tutulduğu, kurumsal bir katman (instutional thinkness) veya kapasite olarak tanımlanabilir. Kurumlar sosyal ve ekonomik şebekeler için bir zemin oluştururlar ve bu kurumlar böylece yerel düzeyde ekonomik gelişimi ortaya çıkarırlar ve sürdürürler (Akpınar, 2004).

Bölge ekonomilerinin başarısında ya da başarısızlığında ise kentlerdeki ekonomik faaliyetlerin rolü vardır. Başarılı bölgelerin genelde en az bir ya da iki başarılı kentleri vardır kendi içlerinde. Ekonomik faaliyetlerin çoğunluğu kent bölgelerinde olmaktadır. Ulusal ekonominin tüm karakteristik yapısını kent ekonomilerinin toplam ekonomik yapıları yansıtır. Farklı bölge kentleri şirketlere farklı dışsal yararlar sunmaktadır. Bunlara kentleşmenin getirdiği tüm sektörlerin sağladığı avantajlar da dahildir. Ayrıca iletişim avantajları altyapı ve geniş oranda iş gücü, yer, yapı gibi ürün faktörleri de bu avantajlara dahildir. Giderek artan bir anlayış var ki ulusal ekonomik performansın kritik kararları anahtar bölgelerin karakterleridir. Öte yandan kent ekonomisini başarılı kılan güçler oldukça karmaşıktır. Basit terimlerle açıklamak gerekirse başarılı olan kentler kendi bölgelerinde ve kendi ulusal ekonomilerinde öncülük yapan kentlerdir. Bunlar rekabetçi üretici ve yenilikçi olan kentlerdir. Bu gibi kentler devamlı olarak iş çevresini sürekli geliştirme kapasitesine sahip kentlerdir, fiziksel sosyal ve kültürel altyapıya sahip yüksek gelişmeyi çeken ve bunu muhafaza eden yenilikçi ve kar eden şirketler, eğitimli yaratıcı müteşebbis gücüne sahip ve böylece yüksek oranda üretim imkanına sahip, yüksek işgücü oranına sahip, yüksek milli gelire sahip, gelir dağılımı eşitsizliğinin az olduğu sosyal eşitsizliklerin az olduğu yerlerdir. Tüm bu karakteristik yapının eş zamanlı başarıları çok kompleks bir gelişim sürecinin başarılı ve bağımsız gelişimini gerektirir (Simmie ve Ark. 2006).

Bölgelerin ekonomik gelişmişliklerindeki farklılıkların ve büyümeye etki eden dinamiklerin belirlenmesine yönelik araştırmalar yeniden gündeme gelmektedir.

Ülkemizde bölgelerin sosyo- ekonomik gelişmesinin sağlanması amacıyla politikalar belirlenmekte, bölgesel kalkınma planları hazırlanıp uygulanmaktadır. Bu

politika ve planların hazırlanmasına ışık tutacak deneysel araştırmalara gereksinim vardır. Konuyla ilgili literatür taramalarında çalışma sayısının az olduğu görülmüştür.

Ülkemizde ekonomik gelişmenin bölgeler düzeyinde farklılık göstermesi, bazı bölgelerin gelişmiş olmasına karşın benzer koşullara sahip diğer bölgelerin gelişmemesinin nedenlerinin ortaya çıkarılması, bölgelerin gelişimine etki eden faktörlerin belirlenmesi gelecekte ekonomik plan ve politikalarının hazırlanmasında temel oluşturacaktır. Bu nedenle çeşitli çalışmalarda (Badiane, 2008), (Alkin ve Ark, 2007), (Eşiyok, 2002), (Pierce, 2004) son yıllarda gelişme gösteren bir il olarak öne çıkan ve Türkiye'nin en az gelişmiş bölgelerinden birinde yer alan Gaziantep ilinin ekonomik yapısının incelenmesi önemlidir.

Gaziantep, tarihi başarılarla dolu kendi başına buyruk bir yerdir. Güneydoğu Anadolu ve Suriye'nin kuzeyi arasında stratejik, askeri ve ekonomik açıdan önem taşıyan bir yerde yerleşmiştir. Diğer bir deyişle Gaziantep yerel olarak seçkin, merkezi bir kenttir. Bugün Türkiye'nin 6. büyük kentidir (Pierce, 2004). Gaziantep, kendi öz olanaklarıyla ilerlemiş, sanayisini kendi çabasıyla, kimseden destek almadan geliştirmiştir. Bunda da oldukça başarılı olmuştur ve bulunduğu coğrafyada çevre illerden büyük bir farkla sıyrılmıştır (Alkin ve ark., 2007). Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yer alan Gaziantep, tesis sayısı, istihdam, ve katma değer açısından giderek bir kutup kent görünümündedir (Eşiyok, 2002).

Bir ülkede dengeli sanayileşme ve kalkınma için, ekonomik faaliyetlerin farklı mekanlarda gerçekleşmesi zorunluluk arz etmektedir. Türkiye'de ekonomik faaliyetlerin yoğunlaştığı en önemli merkez İstanbul olup, ekonomik kademe açısından alt merkezler İzmir, Ankara, Bursa, Adana'dır. Ancak son yıllarda Anadolu'da önemli sanayi merkezleri ortaya çıkmıştır. Bu kentlerin başında yer alan Gaziantep, sanayi merkezlerinden biridir. Ayrıca GAP'ın etki alanında olması, ilin sanayi yapısının gelişimine büyük bir ivme kazandıracak ve GAP illerinde üretilecek ürünlerin değerlendirileceği ve pazarlamasının yapılabileceği bir il konumundadır. Gaziantep büyük ölçüde kendi iç dinamikleri ile sergilediği hızlı ve başarılı bir gelişme sonucu yalnızca Türkiye'de değil aynı zamanda yurt dışında da dikkati

çeken bir kenttir. Kalkınan kentler ve sanayileşen kentlerin konuşulduğu her platformda "Gaziantep Mucizesi"nden söz edilmektedir (Özsağır, 1999).

Yapılan bir çalışmada (Badiane, 2008) yaşam kalitesini iyileştirme açısından incelenen 245 örnek kentten 25'inin hızlı gelişme deneyimi yaşadığı belirlenmiştir. Bu kentler potansiyel özellikleri nedeniyle vizyon ve strateji olarak gelişmişlerdir. Çalışmaya göre, Brezilya'da Curitiba, Goiarnia, Fortaleza ve Türkiye'de Gaziantep gibi iller yıllık %2'den daha fazla gelişme göstermişlerdir. Büyük oranda iyi bir yönetim yapısı oluşturarak kente önemli yararlar sağlamışlardır. Bu gelişme altyapı ve diğer sosyal sorumluluklarında gelişme göstermesi sayesinde gerçekleşmiştir.

Gaziantep ekonomisinin, 1960'larda başlayan ve 1998'lere ulaşan yıllar itibarıyla önceleri yavaş, sonraları da hızla artmakta olan sanayileşme ve gelişme trafiğinde üç temel dinamiğin büyük bir rol oynadığı görülmektedir. Bunlardan birincisi, dünya ekonomisindeki küresel etkilere bağlı olan gelişmeler, ikincisi ülke ekonomisindeki yapısal değişimler, üçüncüsü ise dünya ve ülke ekonomisindeki küreselleşme kapsamında gerçekleşmekte olan dışa açılmaya yönelik konjonktürle örtüşen Gaziantep girişimcilik kültürüdür. Belki de sonuncusu en önemli dinamiktir (Alkin ve ark., 2007).

Gaziantep'te sanayi iş kolunda istihdam edilenlerin oranı % 21'dir ki bu oranla Türkiye'de dördüncü sırada yer almaktadır. Örneğin bu oran, İstanbul'da, % 32, Bursa'da, % 28 ve Tekirdağ'da, % 26'dır. Gaziantep, sanayi yatırımlarının önemli bir kısmını bünyesinde topladığı için bölgede adeta çekim merkezi konumundadır. İmalat sanayi iş yeri sayısı, bölge toplamında 359 iken, Gaziantep'te 259'dur. 2000 yılında, imalat sanayi yıllık çalışanlar ortalama sayısı bölgede 31.576, Gaziantep'te 24.980'dir (Yıldız, 2008). 2007 yılı itibariyle Gaziantep'te sanayide istihdam edilenlerin oranı %28,1'e yükselmiştir (GSO, 2008)

Sanayi ve hizmetler sektörünün payı Türkiye geneline paralel olarak artmaktadır. Gaziantep, DPT'nin 2002 yılında yaptığı sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında 2. derece gelişmiş iller grubunda bulunmaktadır (Dinçer ve ark, 2003).

Gaziantep ili ve seçilmiş bazı illerin 1980-2000 yılları arasında imalat sanayindeki gelişmeler aşağıdaki çizelgelerde sunulmaktadır.

Çizelge 1.1. Sanayide İstihdam Edilen Nüfusun Toplam İstihdam İçindeki Oranı

İller	1980 (%)	1990 (%)	2000 (%)
Adana	13.0	14.7	14.4
İstanbul	34.4	33.6	32.2
Kocaeli	26.5	23.8	20.3
Gaziantep	13.4	16.2	21.3

Kaynak:TÜİK, İl Göstergeleri 1980-2003

Çizelge 1.2. İmalat Sanayinde Çalışanların Yıllık Ortalamasının Türkiye İçindeki Payı

İller	1980 (%)	1990 (%)	2000 (%)
Adana	5.03	4.28	2.34
İstanbul	30,82	30,61	27.43
Kocaeli	5.64	5.42	5.84
Gaziantep	0.94	1.26	2.11

Kaynak:TÜİK, İl Göstergeleri 1980-2003

Çizelge 1.3. İmalat Sanayi Katma Değerinin Türkiye İçindeki Payı

İller	1980 (%)	1990 (%)	2000 (%)
Adana	5.39	3.97	2.50
İstanbul	27.59	27.52	23.05
Kocaeli	14.44	15.00	14.43
Gaziantep	0.41	0.64	1.98

Kaynak:TÜİK, İl Göstergeleri 1980-2003

Çizelge 1, 2 ve 3'te görüldüğü gibi gelişmiş olarak nitelenen illerde imalat sanayine ilişkin bazı göstergeler (sanayide istihdam edilenlerin toplam istihdam içindeki oranı, sanayide çalışanların yıllık ortalamasının ve imalat sanayi katma değerinin Türkiye içindeki payı) 1980-2000 döneminde düşerken, Gaziantep ilinde yükselme eğilimindedir. Bu durum 1970'lerden bu yana gelişmiş bölgelerde gelişmenin yavaşladığı ya da durduğu, yeni sanayi odakları olarak adlandırılan yeni gelişme bölgelerinin ortaya çıktığı söylemine koşut bir gelişmedir.

Gaziantep ekonomisinin bir sosyo-ekonomik kalkınma projesi olan GAP ile birlikte değerlendirilmesi zorunludur. Alan ve nüfusu ülkemizin %10'una karşılık gelen GAP bölgesinin GSMH içindeki payı sadece %4 civarındadır. İmalat sanayine

bakıldığında durum daha kötüdür. GAP bölgesinin Türkiye imalat sanayi içindeki payı 11.298 işyeri ve 53.068 istihdam ile %5,7 ve %3,5'tir. Ancak bölge illerinden Gaziantep çıkarıldığında rakamlar 5251 işyeri ve 20980 istihdam ile toplamın sadece %2,7 ve %1,4'ünü oluşturmaktadır. Katma değerde ise GAP bölgesi imalat sanayinin Gaziantep'le birlikte payı %1,6 Gaziantep çıkarıldığında ise %0,8'dir (DPT, 2000a).

UNDP'ın 2004 yılı verilerine göre GAP illerinin insani kalkınmışlık göstergeleri çizelge 1.4'te sunulmaktadır.

Çizelge 1.4. GAP İllerinde İnsani Gelişme Göstergeleri

İller	Ortalama Yaşam süresi (%)	Okur-yazar Oranı (%)	Reel KBGSYİH (%)
G.Antep	70.0	81.6	4.600
Şırnak	57.7	62.3	1.816
Siirt	63.5	65.8	3.062
Mardin	66.2	67.6	2.519
Batman	63.1	67.4	3.410
Diyarbakır	68.1	67.0	3.701
Ş.Urfa	64.0	65.7	2.847
Kilis	70.0	78.0	5.071

Kaynak:UNDP, 2004

1.2. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

Son yıllarda yerel-bölgesel ekonomik gelişme dinamiklerinin ve yerel ekonomik gelişme düzeyinin belirlenmesi, bölgelerarası ekonomik gelişme farklılıklarının nedenlerinin ortaya çıkarılmasına yönelik tartışmalar yoğunlaşmıştır. Ülkemizde bölgelerarası gelişme farklılıklarının ve nedenlerinin ortaya konulması ve yerel ekonomik gelişme düzeyini etkileyen dinamiklerin belirlenmesi ve il bazında ekonomik gelişme olgusunun incelenmesinin gerekliliği açıktır.

Türkiye'de yerel-bölgesel ekonomik gelişmeyi belirleyen etkenler ve il bazında ekonomik gelişme düzeylerinin belirlenmesine yönelik çalışmaların yeterince yapıldığını söylemek güçtür.

Çalışmada temel amaç yerel bölgesel düzeyde ekonomik gelişmeyi etkileyen dinamiklerin belirlenmesi, bu dinamikler yardımıyla Gaziantep ilinin ekonomik gelişme düzeyinin saptanması ve son olarak, Gaziantep ili için gelişme düzeyini

etkileyen dinamiklerin uzun dönemli olarak incelenmesi ve Türkiye ile karşılaştırılmasıdır.

Bu çalışma ile:

- Öncelikle Gaziantep ilinin GAP bölgesinde yer alan çevre iller ve gelişmiş iller içindeki sosyo-ekonomik konumunun ve gelişmişlik düzeyinin belirlenmesi, dinamik gelişme faktörlerinin ve zayıflığa yönelten yetersiz gelişme faktörlerinin tanımlanmasıyla Gaziantep'in ekonomik açıdan gelişmiş bir il olarak nitelendirilip nitelendirilemeyeceğinin belirlenmesi,

-İkinci olarak, öteden beri Gaziantep'in sosyo-ekonomik yapısını etkileyen dinamiklerin ortaya konulması, Gaziantep ekonomisinin bugünkü konuma gelmesinde etkili olan sosyo-ekonomik faktörlerin ve aynı gelişmenin çevre iller de ortaya çıkmasını engelleyen faktörlerin belirlenmesi,

- Türkiye'nin en önemli bütünleşik kalkınma projesi olan GAP'ın hedeflerinin gerçekleştirilmesinde Gaziantep'in rolünün ve katkılarının neler olabileceğinin ve GAP'ın Gaziantep ilinin ekonomik gelişmesinde olası katkılarının irdelenmesi amaçlanmıştır.

Araştırma, yerel-bölgesel ekonomik gelişmeyi etkileyen dinamiklerin belirlenmesinde son yılların verilerini 2000-2005, Gaziantep ilinin ekonomik gelişmesinde etkili dinamiklerin belirlenmesinde 1980-2001 yılı verilerini kapsamaktadır. Verilerin bir kısmını 1980 öncesi ve 2001 sonrası için il bazında elde etmek mümkün olmamıştır. TÜİK bu verileri 1980 öncesi ve 2001 sonrası il bazında hesaplamamaktadır.

Araştırmanın önemli sınırlılıklarından biri 1980 öncesi ve 2001 sonrası için il bazında veri sağlamanın mümkün olmamasıdır. Bu zorluk bu alandaki diğer çalışmalarda da belirtilmektedir.

Bu çalışma genel hatlarıyla sekiz ana bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölüm giriş bölümüdür.

İkinci bölümde ulusal ve uluslararası yazında yerel-bölgesel ekonomik gelişme, bölgesel gelişme farklılıkları ve yerel ekonomik gelişmenin kaynaklarıyla ilgili başlıca çalışmalar tanıtılmıştır.

Üçüncü bölümde, çalışmada kullanılan materyal ve bölgesel ekonomik gelişmede etkili dinamiklerin belirlenmesi ve bölgesel kentsel ekonomik gelişme düzeyinin saptanmasında kullanılan yöntemler tanıtılmış ve matematiksel gösterimleri sunulmuştur.

Dördüncü bölümde, Büyüme kuramları, bölgesel gelişme ve gelişmenin kaynakları, Türkiye'de bölgesel gelişme farklılıklarının tarihsel süreci ve Gaziantep ilinin tarihsel gelişimi incelenmiştir.

Beşinci bölümde yerel ekonomik gelişmeyi belirleyen dinamikler, Gaziantep ili ve seçilmiş iller bazında yerel ekonomik gelişme incelenmiştir.

Altıncı bölümde tarım sektöründeki küresel gelişmeler, Türkiye'de ve GAP bölgesinde tarım sektörünün sorunları, yeni gelişmeler ve Gaziantep ilinin bölgeye, bölgenin Gaziantep iline olası katkıları ele alınmıştır.

Yedinci bölümde ise araştırma bulguları başlığı altında yerel ekonomik gelişmeyi etkileyen dinamiklerin, Gaziantep ili ile birlikte 80 ilin ekonomik gelişme düzeyi belirlenmekte ve bölgesel gelişme farklılıklarının analizi yapılmaktadır. Bu bölüm Gaziantep ilinde sanayinin gelişmesini etkileyen uzun dönemli ilişkilerin analizinin yapılması ile bitirilmiştir.

Son bölüm olan sekizinci bölümde, çalışmanın bulguları doğrultusunda elde edilen sonuçlar sunulmuş, yerel-bölgesel gelişmede etkili olan politikaların nasıl olması gerektiği konusunda ve il bazında gerekli sosyo-ekonomik koşulların geliştirilmesine yönelik, ilgililere ve karar mekanizmalarına ışık tutacak önerilerde bulunulmuştur.

2. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR

Ülkelerin, bölgelerin daha spesifik olarak da son yıllarda özellikle kentlerin ekonomik gelişmesini etkileyen dinamiklerin analiz edilmesi amacıyla çok değişkenli istatistik tekniklerin kullanıldığı birçok çalışma yapılmaktadır.

Glaeser ve Ark. (1995), çalışmada ABD' de kentlerin ekonomik büyümesinde etkili olan faktörlerin analizi yapılmaktadır. Kentlerdeki sosyo-ekonomik gelişmenin ne ile ölçülmesi gerektiği üzerinde durulmaktadır. Kentlerde nüfus ve gelir büyümesinin birlikte gerçekleştiği ortaya konulmuş ve gelişmeyi ölçmede kullanılabilecekleri belirtilmiştir. Bunların dışında eğitim, göç, bilgi, diğer kentler ile olan bağlantı ve kentin diğer kentlere giden yol üzerinde bulunup bulunmaması gibi etkenlerin sosyo-ekonomik gelişmeyi etkilediği bulgulanmıştır.

Glickman ve Ark. (1995), çalışmada istihdam ve ekonomik büyüme, demografik faktörler, konut ve toprak kullanımı, yoksulluk ve gelir dağılımı, mali koşullar ve kamu sektörü, sosyal, çevresel, sağlık ve diğer faktörler olarak 6 kategoride toplanan 1400 değişken ile ABD'nin büyük kentlerinin sosyo-ekonomik performansı analiz edilmiştir. Sonuçta birçok Amerikan kentinin istihdam, yoksulluk, izolasyon gibi büyük sorunlarının bulunduğu bu kentlerin kuzeydoğu ve orta Amerika'da yer aldığı, güneydeki ve batıdaki kentlerin hem ekonomi hem de sosyal açıdan daha iyi durumda olduğu tespit edilmiştir.

Dinçer ve Ark. (1996), çalışmada Türkiye'de illerin sosyo-ekonomik gelişme düzeyi araştırılmaktadır. Sosyo-ekonomik gelişmeyi etkileyen birçok değişken kullanılarak faktör analizi yapılmıştır. Bu araştırmanın sonuçlarına göre Gaziantep ili sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında 25. sırada yer almaktadır.

Pose (1998), Bu çalışmada Batı Avrupa'da bölgesel düzeyde sosyal yapı ve ekonomik gelişme arasındaki ilişkilerin kümeleme analiz tekniği ile değerlendirilmesi denenmektedir. Analiz sonuçları ekonomik gelişme ve yerel sosyal güçler arasında güçlü bir ilişkinin varlığını göstermektedir. Ayrıca düşük veya yüksek gelişmenin tek bir birleşmiş sosyal karmasının olmadığı, çok farklı sosyal çevrelerde ekonomik gelişmenin benzer düzeylerde olabildiği görülmüştür.

Ragan ve Trehan (1998), ekonomik büyümede etkili olan faktörler olarak beşeri sermaye ve dışsallık etkisi üzerinde durulmaktadır. Çalışma sonuçlarına göre, işgücünün üretkenliği ekonomide pozitif dışsallık yaratmaktadır ve bu da doğrudan eğitimin etkisindedir. Tüm bunların ekonomik büyüme üzerine yayılma etkisi vardır.

Tondl (1998), bu çalışma bölgesel gelişme farklılıklarını, bölgeler itibariyle insan kaynaklarına, özel ve kamu yatırım düzeylerine, yapısal dengesizliklere ve işgücü katılımına bağlamaktadır. Çalışmada İspanya, Yunanistan ve İtalya'nın Mezzogiorno bölgelerinden derlenen bölgesel zaman serilerine dayalı ekonometrik analiz yapılmıştır. Ekonomik gelişmeyi etkileyen faktörler olarak kabul edilen bir grup değişken analiz edilmiştir. Bu değişkenler, kişi başına GSYİH, kamu yatırımı, özel yatırımların payı, ilköğretim okullaşma oranı, tarım istihdamının toplam istihdamdaki payı, işgücü katılım oranıdır. Bu çalışma göstermiştir ki AB çevresel bölgeleri özel ve kamu sermayesi ve eğitimsel kazanımlar gibi tipik büyüme faktörleri ile oldukça farklı donatılmışlardır. Bölgeler ağırlıklı olarak tarımın baskın olduğu yoksul bölgelerdir. Analiz sonucunda bölgelerin gelecekteki gelişmesini olumlu etkileyecek faktörler olarak sunulan eğitim ve kamu sermayesi faktörlerinin çok önemli olduğu bulunmuştur.

Widing (1998), bu çalışma ile ABD'de kentlerin ekonomik büyümesinde yerel ve devlet düzeyinde işgücüne yapılacak yatırımların önemi ortaya konulmaktadır. Özellikle nitelikli eğitimli işgücünün kentlerin ekonomik performansına katkısı incelenmektedir.

Funke ve Strulik (1999), çalışmada, birleştirilmiş Almanya'da iki bölgede içsel büyüme modeli ile büyüme ve bölgesel yakınsama olgusu tartışılmaktadır. Özel ve kamu sermaye birikiminin kalkınma sürecindeki rolü incelenmektedir. Bölgesel insan refahı yakınsaması ve bölgesel kişi başına çıktı yakınsaması parasal politikaların sonuçlarıyla açıklanmaktadır. Birleşmeden sonraki 20-30 yıl içinde Doğu Almanya kişi başına gelirinin Batı Almanya'nın %80'ine ulaşacağı, gerçek transferlerin refah seviyesini yaklaşık eşit seviyeye taşıyacağı sonucu çıkarılmaktadır.

Guisan ve Aguayo (2001), Fransa'nın 22 bölgesinin kesit veri örnekleri kullanılarak bölgesel gelişme üzerine birçok faktörün anlamlı etkisini gösteren ekonometrik bir analiz yapılmıştır. Fransa'daki işsizlik oranının değişimi, ekonomik aktivitelerin bölgesel dağılımı, istihdam ve ekonomik kalkınma AB ve ABD ile karşılaştırmalı olarak analiz edilmektedir. Ekonometrik modeller göstermiştir ki istihdam ve nüfusta bir artış genellikle bir bölgenin gerçek katma değerindeki önemli artışları harekete geçirmektedir.

Oyarzun ve Araya (2001), bu çalışmada zaman serilerini kullanarak Şili'nin farklı bölgelerindeki ekonomik gelişme sürecini incelenmektedir. Solow'un yoksul bölgelerin zengin bölgelerden çok daha hızlı gelişerek zengin bölgeler düzeyine geleceğini içeren yakınsama hipotezine dayanılarak Şili' de 13 bölgeden seçilen veriler analiz edilmiştir. Analizi yapılan grupların ikisi arasında yakınsama görülmüştür. Ancak diğer iki grup arasında yakınsama bulunamamıştır. İki bölge ise ülkenin hiç bir bölgesiyle yakınsama göstermemektedir.

Öztürk (2001), çalışmada kalkınma ve bölgesel kalkınma kuramları ayrıntılı olarak verilmekte, sanayileşmenin tarihsel süreci ve ülkemizde Osmanlı devletinden başlayarak sanayileşme ve bölgesel gelişme farklılıklarının nedenleri üzerinde durulmaktadır. Özellikle sosyo-ekonomik kalkınma projesi olarak GAP'ın mevcut durumu ve gelecekte bölgeye etkileri incelenmektedir.

Batisse **(**2002), bu çalışma, Çin kentlerinin 1988-1994 dönemi katma değerindeki gelişme ve yerel ekonomik yapı (yerel sektörel uzmanlaşma, çeşitlilik, ve rekabet) arasındaki bağ üzerine kanıtlar sunmaktadır. Ekonometrik analizler birinci olarak çeşitlilik ve rekabetin yerel gelişme üzerine pozitif etkili olduğunu göstermiştir. Uzmanlaşmanın negatif etkisi tespit edilmiştir. İkinci olarak kıyı bölgelerindeki kentlerde konumlanmış endüstri sektörleri ile iç bölgelerde konumlanan endüstri sektörlerinde gelişmeyi etkileyen dinamiklerin farklı olduğu bulgulanmıştır.

Elvan (2002), çalışmada kişi başı GSYİH değişim katsayıları kullanılarak, ülke genelinde yedi bölgenin kendi aralarındaki ve her bölgenin içinde illerin kendi aralarındaki gelişmişlik farkları ve bu farkların artma ve azalma eğilimleri incelenmiştir. GAP bölgesinde iller arası gelişmişlik farklarının oldukça düşük olduğu tespit edilmiştir. Gelir düzeyi ülke ortalamasının altında olmakla birlikte GAP'ın

etkisiyle katma değer açısından büyüme hızının diğer bölgelere göre yüksek olduğu belirlenmiştir.

Temel ve ark. **(**2002), 1980-1996 döneminde Denizli ve Gaziantep illerinde gelişmenin düzeyi, boyutu, ve özellikleri, oluşum nedenleri, benzer gelişmenin diğer iller için model olup olamayacağı, sürekli bir özellik taşıyıp taşımadığı araştırılmıştır. Çalışmada iki ilin sanayi yapısı ayrıntılı olarak analiz edilmektedir. Bölge sanayilerinin Türkiye imalat sanayi içindeki yeri, gelişimi, sektörel yapının gelişimi, teknoloji düzeyi, ihracatın yapısı, ekonomik gelişmelerin bölge ekonomisine etkileri, alt yapı yeterlilikleri incelenmektedir.

Wakerly **(**2002), bu çalışmada, Kanada'nın zıt bölgelerindeki ekonomik gelişmenin bütüncül olmayışı ve farklılık göstermesi araştırılmıştır. Endüstrinin bütünleşmemesi ıraksamayı göz önüne sermektedir. Çalışma sonuçlarında Kanada ekonomisi için bütünleşmeme dengesizliği bulunmuştur.

Albayrak (2003), çalışma, Türkiye'de illerin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeylerini belirleyen hipotetik yapıları çok değişkenli bir yaklaşımla incelemektedir. Hipotetik yapılar faktör analizi ile araştırılmış ve faktör analizi sonuçlarına diskriminant uygulanarak iller önceden belirlenen gelişmişlik gruplarına göre sınıflandırılmıştır. Araştırmada coğrafi, nüfus, eğitim, kültür, sağlık, istihdam, sosyal güvenlik, mali, imalat sanayi, tarım, dış ticaret, enerji, konut, altyapı gibi çeşitli alanlardan 48 gösterge kullanılmıştır. Çalışma sonucunda eğitim, sağlık, coğrafi yapı, nüfus, altyapı, konut ve tarımsal yapı ile sanayileşmenin bölgelerin ve kentlerin gelişmelerinde etkili olduğu belirlenmiştir. Çalışma sonucuna göre Gaziantep ili gelişmiş iller grubunda yer almaktadır.

Dinçer ve Ark. (2003), 1996 yılında illerin sosyo-ekonomik gelişme düzeyini belirlemek amacı ile yapılan araştırma, 2003 yılında yeni veriler ve DPT tarafından tespit edilen çok daha geniş kapsamlı 58 değişken kullanılarak geliştirilmiştir. Çalışmada Faktör analizi uygulanmıştır. Gaziantep bu çalışmada ikinci derece gelişmiş iller grubunda ve 20. sırada yer almaktadır.

Esfahani ve Ramirez (2003), Bu çalışmada, altyapı ve GSYİH etkileşimlerine aracılık eden ekonomik ve kurumsal faktörler hesaplanarak, altyapı ve çıktı büyümesine ilişkin bir yapısal model geliştirilmiştir. Modelde altyapı hizmetlerinin

GSYİH'ya olan önemli katkılarının bu hizmetlerin hazırlık maliyetlerini aştığı tahminlenmektedir. Sonuçta bir ülkenin altyapı yetersizliklerinin üstesinden gelmek ve altyapı ihtiyaçlarını karşılamak için hazırlanan politikalara şekil verecek faktörler aydınlatılmaktadır.

Eşiyok, (2003b), İller ve bölgeler düzeyinde imalat sanayinin yapısı 1927, 1964, 1973, 1981,1996 sanayi sayım sonuçlarından elde edilen istihdam, katma değer, tesis sayısı değişkenleri kullanılıp, analiz edilerek, illerin sanayileşme düzeyleri belirlenmiştir. Çalışma sonucunda 1927 yılında Gaziantep, sanayileşme düzeyi olarak tesis sayısı açısından 7.sırada, 1964'de 12. sırada, 1973'de 8. sırada, 1981'de 9. sırada, 1996 yılında ise 7. sırada yer almaktadır. Ancak katma değerin de hesaplandığı 1973, 1981 ve 1996 yıllarında katma değer açısından 23, 26 ve 21. sırada görünmektedir.

Kronthaler (2003), Birleşmeden sonra Almanya'nın doğu ve batı bölgelerindeki kentlerin ekonomik gelişme düzeyleri kümeleme analizi ile incelenmiştir. Çalışmada Alman kentlerinin ekonomik gelişme açısından 10 kümeye ayrıldığı, doğu bölgelerindeki kentlerin en az gelişmiş kentler olduğu, bu kentlerin birleşmeden sonra 12 yıl geçmesine karşın batıdaki kentlerin ekonomik düzeyine yaklaşamadıkları ve bu sürecin uzun zaman alacağı belirlenmiştir.

Shen **(**2003), Çin'in Zhujiang delta bölgesinin uygulanan reformlar ve açık kapı politikaları sonucunda Hong Kong ve başka yerlerden yapılan muazzam yatırımlar sonucu gerçekleştirdiği ekonomik büyüme ve geçirdiği mekansal dönüşümler incelenmektedir. Kent ve bölge kalkınması bölgeye ilişkin demografik-ekonomik veri seti kullanılarak geniş bir şekilde değerlendirilmiştir. Yerel olmayan yatırım akışı ve altyapı gelişimi faktörlerinin, kutuplaşmış kalkınmaya, bölgesel ekonomik büyümeye katkıları incelenmiştir. Bölgenin kalkınma deneyiminin Çin ve diğer ülkelerin bölgesel kentsel kalkınmalarına ışık tutacağı belirtilmektedir.

Tondl ve Vuksic (2003), bu çalışmada Orta ve Doğu Avrupa'daki bölgesel gelişme ve bu iki grup arasındaki eşitsizlik analiz edilmektedir. 1995-2000 periyodu için verilerin tahminlendiği bir ekonometrik model kullanılmıştır. Gelir, fiziksel sermaye, beşeri sermaye, emek ve toplam faktör verimliliği, katılım oranı, kişi başına gelir, kişi başına sermaye, beşeri sermaye stoku, yatırım oranı, sermaye birikimi,

eğitimsel kazanım oranı, nüfus değişimi ve teknolojik ilerleme faktörlerinin gelişmeye etkisi analiz edilmiştir. Analizler sonucunda doğrudan yabancı yatırımın bölgesel gelişme periyodunda çok önemli olduğu bulgulanmıştır. Sürpriz olarak ilköğretim okullaşma oranı Doğu Avrupa bölgelerinin ekonomik gelişiminde rol oynamamıştır. Buna karşın lise eğitiminin teknoloji transferinin gerçekleştirilmesinde katkısının olduğu bulgulanmıştır.

Adrian (2004), Ulusal ve bölgesel verimliliğin gelişmesinde bölgesel değişimin etkileri, gelişme faktörleri, imalat sanayi için analiz edilmektedir. Öncelikle bölgelerin istihdam ve çıktı analizi yapılmış, ikinci olarak bölgelerin verimlilik gelişimi verimliliğin iki göstergesi olan kişi başına çıktı miktarı ve toplam faktör verimliliği esas alınarak analiz edilmiştir. Verimlilik gelişiminin ekonomik gelişmeye otomatik olarak bağlı olmadığı, bölgelerde tarihsel olarak yaratılmış özel karakteristiklere ve kamu politikalarının bir sonucu olarak tanımlanmasına bağlı bir fenomen olduğu sonucuna varılmıştır.

Doğan ve Bozkurt (2004), Bu çalışma, 1960'lı yıllardan bu yana inceleme konusu olan eğitim yatırımlarıyla iktisadi büyüme arasındaki ilişkiyi, Türkiye açısından ortaya koyabilmek için yapılmıştır. Kointegrasyon analizi sonucunda yüksek öğretim ve lise okullaşma oranı ile kişi başına düşen milli gelir arasında uzun dönemli ilişki gözlenmiştir. Sonuç olarak çalışmada, eğitimin ekonomik gelişmeyi arttırıcı yönde etkisi olduğu görülmüştür.

Erickcek ve Mckinney (2004), ABD'de küçük şehirlerin ekonomik gelişmesini etkileyen faktörler araştırılmaktadır. Ekonomik yapı, insan kaynakları, yaşam kalitesi, demografiye ilişkin değişkenler regresyon ve kümeleme analizi ile incelenmektedir. Analiz sonuçlarına göre eğitim, üniversite, kişi başına milli gelir, büyük firmaların varlığı gibi faktörler kentlerin ekonomik gelişmesinde önemli rol oynamaktadır.

Gao (2004), bu çalışma ile Çin'de bölgesel endüstriyel gelişme teorileri incelenmektedir. Bölgesel gelişmenin kaynağı olarak tanımlanan bölgesel faktörler; dinamik dışsallıklar, bilginin yayılması, doğal avantaj, yerel piyasa koşulları, dış ticaret ve doğrudan yatırımlar ele alınmaktadır. Taşra düzeyinde Çin endüstrisinden 1985-1993 arası veriler kullanılarak analiz yapılmıştır. Dinamik dışsallığı arttıran

yerel uzmanlaşma, yerel rekabet ve yerel endüstriyel çeşitlilik faktörleri analize dahil edilmiştir. Çalışma sonucunda yerel rekabetin bölgesel endüstriyel gelişmeye pozitif etkisi saptanmıştır. Dış ticaret ve doğrudan yabancı yatırımın her ikisi de bölgesel endüstriyel gelişme üzerinde güçlü pozitif etkiye sahiptir. Çalışma sonucuna göre, yabancı yatırımcı firmalardan teknoloji transferi, yerel firmaların verimliliklerini ve uluslararası piyasalarda rekabet gücünü arttırmıştır.

Harris ve Ark. (2004), Nevada eyaletindeki kentler ve Lincoln kenti karşılaştırılmaktadır. Karşılaştırmada nüfus, istihdam, eğitim, gelir, işgücü, girişimcilik eğilimleri ve kent ekonomisine etkileri analiz edilmektedir. Eğitimin, nitelikli işgücünün ve girişimcilik potansiyelinin kentlerin ekonomik gelişmesine katkı sağladığı bulgulanmıştır.

Karaca (2004), çalışmada Türkiye'de bölgelerarası gelir farlılıklarını azaltmak amacıyla uygulanan politikaların etkili olup olmadığı il bazında 1975-2000 dönemini kapsayan veriler kullanılarak yakınsama analizi yapılmıştır. Çalışma sonucunda iller arası gelir farklılıklarında azalma değil artma olduğu bulgulanmıştır.

Öztürk (2004), Türkiye'de uygulanan neoliberal politikaların ekonomik faaliyetleri alansal olarak yeniden yapılandırmasına, bölgelerin ya da illerin verdiği tepki çeşitli ekonometrik modellerle araştırılmıştır. Çalışma sonucunda liberal politikaların bölge düzeyinde uygulanmasının bölgesel eşitsizlikleri giderebileceği belirtilmektedir.

WORLDBANK (2005), Çalışmada İngiltere'nin büyük kentlerinin karakteristiği Avrupa'nın yönlendirici kentleri ile karşılaştırılarak ortaya konulmaktadır. Karşılaştırmada GSYİH, yenilikçilik düzeyleri, eğitimsel kazanımlar, yaşam kalitesi, gibi faktörler kullanılmıştır. Analiz sonuçlarına göre birçok İngiliz kentinin başarılı kıtasal kentlere olan benzerliklerine karşın ekonomik rekabet edebilirliklerinin azaldığı belirlenmiştir.

Decuir-Viruez (2006), Meksika'nın bölge ve kentlerinde ekonomik büyümenin kurumsal etkenleri incelenmektedir. Kurumsal yapı ile ekonomik büyüme ilişkileri ve karakteristiği analiz edilmektedir. Piyasa düzenlemeleri, stratejik sektörler, ihracat, yabancı yatırım projelerinin gelişmesi, yerel kamu finansmanı, finansal otonomi yerel düzeyde incelenerek ekonomik büyümeye etkileri incelenmiştir.

Owyang ve Ark. (2006), çalışmada kent bazında istihdam büyümesi araştırılmaktadır. Büyüme ile insan kaynakları, endüstri karması ve ortalama firma büyüklüğü arasında güçlü ilişki bulunmuştur.

Alüftekin (2007), çalışmada Karaman ilinde tarımsal ürün işleyen KOBİ'lerin Karaman ilinin yerel ekonomik kalkınmasına katkıları incelenmektedir. Araştırmada tarımsal ürün işleyen KOBİ'lerin ilde üretilen ve il dışından sağlanan hammaddeleri işleme ve istihdam açısından il ekonomisine önemli katkı sağladığı ancak yerelde tarım- sanayi entegrasyonunun yeterince sağlanamadığı bulgulanmıştır.

Bu çalışmalarda öne çıkan temel yaklaşımlar, 1970'lerden sonra önem kazanan yerel - bölgesel gelişme olgusunun 1950'lerde öne çıkan neoklasik ve 1980'lerin ikinci yarısından sonra geliştirilen içsel büyüme kuramlarında vurgulanan ekonomik gelişme faktörleri açısından analiz edilerek, yerel-bölgesel-kentsel gelişme dinamiklerinin ortaya konulması yönündedir.

Çalışmalarda genel olarak, içsel büyüme kuramlarının ileri sürdüğü beşeri sermaye faktörünün buna bağlı olarak nitelikli, iyi eğitimli işgücü, yerel düzeyde firmaların yenilikçilik kapasitesi, ticari yaratıcılık, sosyal sermaye, sosyo-kültürel altyapı, kentleşme, dış ticarette yoğunlaşma, yerel endüstriyel kümelenme, yerel düzeyde bilginin birikimi ve yayılması, girişimcilik kapasitesi ve altyapısı olgularının ekonomik büyüme üzerinde klasik üretim faktörlerinden daha etkili olduğu vurgulanmaktadır.

Çalışmalarda yerel bölgesel ekonomik gelişme düzeyinin belirlenmesi, gelişmiş ve az gelişmiş bölgelerin ve kentlerin karşılaştırılması amacıyla çeşitli ekonometrik modellerin uygulandığı görülmektedir. Uygulanan modeller uygulama amaçlarına göre değişmekle birlikte daha çok ekonomik gelişme düzeyine etki eden faktörlerin ve kentlerin gelişmişlik düzeylerinin belirlenmesi amacıyla faktör analizi, bölgeler ve kentlerin gelişmişlik düzeyine göre gruplandırılmasında kümeleme analizi ve bir bölgenin uzun dönemli ekonomik gelişme etkenlerinin belirlenmesinde zaman serileri analiz teknikleridir.

3. MATERYAL VE YÖNTEM

3.1. Materyal

Araştırmanın ana materyalini, konuyla ilgili kurum ve kuruluşların yayınları, periyodikleri, raporlarından sağlanan veriler oluşturmaktadır. İlgili kurum ve kuruluşların başlıcaları; Türkiye İstatistik Kurumu, Devlet Planlama Teşkilatı, Hazine Müsteşarlığı, Dış Ticaret Müsteşarlığı, Maliye Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Türkiye Bankalar Birliği, KOSGEB, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Gaziantep Sanayi ve Ticaret Odasıdır.

Araştırmada TÜİK tarafından yayınlanan raporlar, istatistik veriler, DPT tarafından düzenli olarak yapılan tarım, sanayi, altyapı, demografi, istihdam, eğitim, vb. kıstasların kullanıldığı sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksi verileri ve Özel İhtisas Komisyonu raporlarından yararlanılmıştır.

Mali göstergelere ilişkin verilerden bankacılıkla ilgili olanlar Türkiye Bankalar Birliği'nin, mali göstergelere ilişkin diğer veriler ise Hazine Müsteşarlığı ve Maliye Bakanlığı'nın web sayfalarından elde edilmiştir.

Eğitim göstergeleri TÜİK, MEB web sayfaları ve yayınlarından elde edilmiştir.

Sanayi ve istihdam verileri DPT, KOSGEB ve TÜİK'in web sayfaları ve raporlarından elde edilmiştir.

Yerel- bölgesel ekonomik gelişme literatüründe bölgelerin ekonomik gelişme düzeyini etkilediği öne sürülen 35 değişken belirlenerek ilk aşamada faktör analizinde kullanılmış ve faktör analizi ile bölgesel ekonomik gelişme üzerinde etkili olduğu belirlenen 8 faktör illerin gelişmişlik düzeylerine göre gruplandırılması amacıyla kümeleme analizinde kullanılmıştır. İmalat sanayine ilişkin veriler ise Gaziantep ili sanayisinin gelişme trendinin analizinde kullanılmıştır.

3.2. Yöntem

3.2.1. Faktör Analizi

İlk aşamada, bölge ya da kentlerin ekonomik gelişme düzeylerine etkisi olan dinamikleri belirlemek üzere, literatür taraması sonucu ekonomik gelişme düzeyini ölçmede etkili oldukları belirlenen 35 adet değişken kullanılarak faktör analizi yapılmıştır.

Faktör analizinin bu çalışmada iki işlevi vardır. Birincisi ekonomik gelişmeyi etkileyen çok sayıda kompleks dinamiklerin analiz ile boyutlarının indirgenmesi ve ekonomik gelişme üzerinde daha etkili değişkenlerin ortaya konulmasıdır. İkincisi ise ikinci aşamada yapılacak kümeleme analizi için veri seti sağlamaktır.

Faktör Analizi, kullanılacak değişkenlerin keyfi ağırlıklandırılmasını önleyen ve çok sayıdaki değişkenden az sayıda hipotetik değişken elde edilmesini sağlayan bir yöntemdir (Özmen,1998). Faktör analizi, birbiri ile ilişkili çok sayıdaki değişkeni az sayıda, anlamlı ve birbirinden bağımsız faktörler haline getiren ve yaygın biçimde kullanılan çok değişkenli istatistik tekniklerinden biridir.

Faktör analizi değişken sayısının çok fazla olduğu durumlarda, regresyon denkleminin çok sayıda değişkenin etkisini içeren az sayıda faktör değişkenle kurulmasını sağlar. Bu tekniğin diğer bir avantajı ise faktörleri oluşturan değişkenler grubunun ifade ettiği anlamların belirlenebilmesidir. Yöntemin ana amacı fazla sayıdaki değişkenlerin gruplanarak faktör değişkenler olarak ifade edilip edilemeyeceğinin belirlenmesi ve bu mümkün ise hangi değişkenlerin hangi faktöre dahil edileceğinin tespit edilmesidir. Böylece faktörler içine dahil edilen değişkenler incelenerek ilgili faktörün ne anlam ifade ettiği yorumlanabilmektedir. (Nouris, 1994: Öven ve Pekdemir, 2005'den).

Bu analizde değişkenler arasındaki maksimum varyansı açıklayan birinci faktör hesaplanır. Kalan maksimum miktardaki varyansı açıklamak için ikinci faktör hesaplanır. Bu durum böylece devam eder. Burada önemli olan nokta analiz sonucu

elde edilen faktörlerin arasında korelasyonun olmaması, başka bir deyişle elde edilen faktörlerin ortogonal olmasıdır.

Faktör analizinin algoritması kısaca Denklem 3.1'de verildiği şekliyle ifade edilebilir (Nouris,1994: Öven ve Pekdemir, 2005'den) :

$$F_k = W_{k1} X_1 + W_{k2} X_2 + W_{k3} X_3 + \ldots\ldots W_{kn} X_n \qquad (3.1)$$

Değişkenlerinin bir fonksiyonu olarak faktör katsayıları (*Wk1, Wk2,.....Wkn*) yardımıyla Denklem'de verildiği şekliyle ifade edilmektedir.

Faktör analizinin etkin olabilmesi için '*k*' faktör sayısının mümkün olduğunca '*n*' parametre sayısından küçük olması gerekmektedir (*k*<*n*). Aksi takdirde faktör analizi değişken sayısını azaltamayacağı için amacına ulaşamaz. Faktör analizi iki aşamada uygulanmaktadır.

1. Değişkenlerin faktör gruplarını oluşturmaya uygun olup olmadıklarının tayini (uygunluk testleri),

2. Faktörlerin belirlenmesi ve faktör skor katsayılarının (*Wk1, Wk2, Wk3,....., Wkn*) hesabı.

Değişkenler faktör grupları içine dahil edilemiyorsa, faktör analizinin kullanımı da mümkün değildir. Bu durum, ilk aşamada faktör analizi için uygunluk kriterleri ile araştırılmaktadır.

Faktör analizinin ikinci aşamasında değişkenlerin ait olduğu faktör gruplarına karar verilerek optimal faktör sayısı belirlenmektedir. Bu nedenle değişkenlerin varyansları ayrı ayrı belirlendikten sonra, toplam varyansı büyük oranda (>%70) temsil eden değişken sayısı kadar faktör seçilmektedir. Böylece Faktör analizinde regresyona dahil edilecek ve çoklu doğrusallığa yol açabilecek bağımsız değişkenlerin teşhis edilmesi de sağlanmaktadır. (Nouris,1994: Öven ve Pekdemir, 2005'den)

Daha sonra her faktör bir değişken grubu ile güçlü bir etkileşimle birleştirildikten sonra bu gruplar faktörün kendisini isimlendirmek ve karakterize etmekte kullanılmaktadır (Alasia, 2004). Katkı değerleri 0 ile 1 arasında bir değer almaktadır. Her bir değişkenin hangi faktör altında yer aldığı korelasyon katsayılarına yada faktör ağırlıklarına bakılarak karar verilir. İdeal olarak her değişkenin en fazla bir faktör ile yüksek bir korelasyon katsayısı vermesi istenir.

Ancak korelasyon matrisine bakıldığında kimi değişken birden fazla faktöre dahilmiş gibi algılanabilir. Bu gibi durumlarda 'ortogonal döndürme tekniği' kullanılarak döndürülmüş korelasyon matrisi elde edilir. Döndürülmüş korelasyon matrisi sayesinde her değişkenin kesin olarak hangi faktör altında yer aldığı kolayca algılanabilmektedir. Döndürme teknikleri 'ortogonal döndürme' ve 'eğimli açı ile döndürme'(oblique rotation) olmak üzere iki farklı teknik ile ele alınabilmektedir.

Faktör analizinde son aşama, faktör skor katsayılarının hesaplanması ve böylece faktör değerlerinin belirli hale getirilmesidir. Ayrıca bu aşamada faktörler değişkenlerin özelliklerine göre adlandırılıp, tanımlanmaktadır.

3.2.2. Kümeleme Analizi

Faktör analizi ile ekonomik gelişme düzeyini etkileyen değişkenler belirlendikten sonra elde edilen bu değişkenler ile illerin ve Gaziantep ilinin ekonomik gelişme düzeyini belirlemek üzere kümeleme analizi yapılacaktır.

Bilimsel araştırmalarda, araştırmaya konu olan olaylar veya nesneler her birey için aynı anda ölçülebilen bir veya birden çok değişken tarafından etkilenebilirler. Çok değişkenli analizler incelenen konuya ilişkin birden fazla özelliğin bir arada ele alınmasına olanak sağlarlar.

Bu tip analizin en iyi örneklerinden biri Kümeleme Analizi'dir. Kümeleme Analizi'nin genel amacı, gruplandırılacak verileri, benzerliklerine göre alt sınıflara ayırarak açıklamaktır. Başka bir ifade ile, çalışmada yer alan tüm değişkenler itibari ile bireyler veya nesneler arasındaki benzerlikler esas alınarak, benzer bireylerin aynı gruplarda veya kümelerde toplanması ve yeni bir bireyin hangi gruba dahil olduğunun tahmin edilmesi Kümeleme analizinin esasını teşkil etmektedir. Kümeleme analizi, bireylerin ya da nesnelerin sınıflandırılmasını ayrıntılı bir şekilde açıklamak amacıyla geliştirilmiştir. Bu amaca yönelik olarak, ele alınan örnekte yer alan varlıklar aralarındaki benzerliklere göre gruplara ayrılır, daha sonra bu gruplara dahil edilen bireylerin profili ortaya konur. Bir başka ifade ile bu analizde, özellikle amaçlanan şey, öncelikle ele alınan örnekte gerçekte var olduğu bilinen grupları, varlıklar (birey yada nesne) arasındaki benzerliklere dayanan az sayıdaki karşılıklı

özel grupları oluşturmak, daha sonra bu gruplara giren varlıkların profilini ortaya koymaktır. Bir başka ifade ile n sayıdaki değişkenin kendi içinde benzer fakat kendi aralarında birbirlerinden farklı olacak şekilde gruplandırılmasıdır.

Kümeleme analizi, gruplandırılmamış verileri benzerliklerine göre gruplamak, araştırmacıya uygun özetleyici bilgiler sağlamak amacıyla kullanılmaktadır. Kompleks veri setleri içindeki yapıları bulmak için birçok farklı yöntemi kapsamaktadır. Bu yöntemin amacı, birbirinden "nispeten farklı" veya aralarında yüksek derecede bir "doğal benzerlik" olan birimlerdeki veri veya değişkenleri ana küme ve alt kümelere ayırmaktır.

Kümeleme analizi esas olarak dört aşamada gerçekleştirilmektedir:

İlk aşama, veri matrisinin oluşturulmasıdır.

İkinci aşama, gözlenen nesneler arasındaki benzerlikleri ve uzaklıkları tespit etmek amacıyla benzerlik ölçüsünün seçilmesidir.

Üçüncü aşama, ise uygun kümeleme tekniğinin seçilmesi ve benzerlik matrislerine göre değişkenlerin kümelere ayrılmasıdır.

Dördüncü aşama ise, elde edilen kümelerin yorumlanmasıdır.

Uzaklık değerlerinden yararlanarak gözlemlerin kümelere atanması kümeleme yöntemleri ile yapılır. Kümeleme yöntemlerini Hiyerarşik ve Hiyerarşik Olmayan Yöntemler olarak iki ana baslık altında toplamak mümkündür (Turanlı ve ark. 2006).

3.2.2.1. Hiyerarşik Kümeleme Yöntemleri

Hiyerarşik kümeleme yönteminde öncelikle n tane küme olduğu kabul edilir. İlk adım olarak en yakın iki küme birleştirilir. İkinci adımda küme sayısı bir indirgenerek yenilenmiş uzaklıklar matrisi bulunur. Bu iki adım n–1 defa tekrarlanır. Bu algoritmaya dayalı farklı teknikler vardır. Bunlar tek bağıntı, tam bağıntı, grup ortalama, merkezi, ortanca ve (Ward's) minimum varyans teknikleridir. Bunlardan en çok kullanılan üçü aşağıda açıklanmıştır.

Tek Bağıntı Tekniği

En yakın komşuluk olarak da bilinen teknikte uzaklıklar matrisi kullanılarak birbirine en yakın iki gözlem bulunur ve ilk çekirdek küme oluşturulur. Sonra

birbirine yakın iki başka gözlem ya da bu çekirdek gruba yakın başka bir gözlem bulunur ve küme genişletilir.

Tam Bağıntı Tekniği

En uzak komşuluk tekniği de denilen tekniğin, tek bağıntı tekniğinden tek farkı her kümenin eleman çiftleri arasındaki uzaklığın en büyüğünün ele alınmasıdır.

Ward's Tekniği

Ward's yöntemi küme içindeki en küçük varyansı optimum kılmak için tasarlanmıştır. Bu yöntem hata kareler toplamı olarak da bilinir.

$$E_k = \sum_{i=1}^{i=n} \sum_{j=1}^{j=m_k} (\bar{X}_{ijk} - X_{ik})^2 = \sum_{i=1}^{i=n} \sum_{j=1}^{j=m_k} X^2_{ijk} - m_k \sum_{i=1}^{i=n} \bar{X}^2_{ik} \qquad (3.2)$$

$$E = \sum_{k=1}^{k=h} E_k \qquad (3.3)$$

3.2.2.2. Hiyerarşik Olmayan Kümeleme Yöntemleri

Küme sayısı hakkında bilgi ya da araştırmacının anlamlı olacağını düşündüğü bir küme sayısı var ise, hiyerarşik olmayan kümeleme yöntemleri kullanılabilir. Bu tekniklerden en çok kullanılan teknikler k – ortalama tekniği ile en çok olabilirlik tekniğidir.

En Çok Olabilirlik Tekniği

En çok olabilirlik tekniğinde her bir gözlem, en büyük olabilirlik değeri verecek biçimde daha önceden belirlenen kümelere atanmaktadır. Bu yöntem, kuramsal olarak güçlü olmasına rağmen, uygulaması zaman aldığından çok sık kullanılmamaktadır.

k – Ortalama Tekniği

Hiyerarşik olmayan yöntemlerin en yaygın kullanılanı k-ortalama tekniğidir. Genel mantığı, n adet veri nesnesinden oluşan veri setini, giriş parametresi olarak verilen k adet kümeye bölmektir. Amaç bu işlem sonucunda elde edilen kümelerin, küme içi benzerliklerinin maksimum kümeler arası benzerliklerin minimum olmasını sağlamaktır (Demiralay ve Çamurcu, 2003). k-ortalamalar tekniğinde en yüksek

benzerliğe sahip olan birimlerin bir araya getirilmesi hedeflenmiştir (Özdamar, 1999).

Bu teknikte gözlemler, kümeler içi kareler toplamı en küçük olacak şekilde k kümeye bölünmektedir. Yani x_1, x_2, ..., x_n her biri p değişkenli gözlem vektörleri, çok boyutlu X uzayında bir nokta olarak düşünüldüğünde ve aynı anda a_{ln}, ..., a_{kn} her grup gözlem için küme merkezi olarak seçildiğinde;

$$W_n = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^{n} \min_{1 \le j \le k} | X_i - a_{jn} |^2 \qquad (3.4)$$

formülünden yararlanarak gözlemler en yakın kümeye atanmaktadır (Turanlı ve ark. 2006).

Kümeleme analizinin ikinci aşaması olan benzerlik ya da farklılık matrisinin belirlenmesinde pek çok yöntem kullanılmaktadır. En yaygın kullanılanı Öklid uzaklıkları yöntemidir. Öklid uzaklıkları ölçüsü birimler ya da değişkenler arasındaki uzaklığı ölçü birimlerinden etkilenmeksizin belirten ölçüdür. Analize sıra dışı olabilecek yeni nesnelerin eklenmesinden etkilenmezler. Öklid uzaklığı aşağıdaki formül ile hesaplanmaktadır (Demiralay ve Çamurcu, 2005) ;

$$d_2 (X_i , X_j) = \sum_{k=1}^{p} \left[| X_{ik} - X_{jk} |^2 \right]^{1/2} \qquad (3.5)$$

Bu yöntem n sayıda birimin k kümeye ayrılmasında birimin p boyutlu uzayda gösterimi olan en yaygın ortalamaya sahip çekirdek noktalı bir kümeye atanmasını içerir.

4. BÜYÜME KURAMLARI VE BÖLGESEL GELİŞME

4.1.Büyüme Kuramları

Bu bölümde ekonomik büyüme kuramları, bölgesel gelişme, Türkiye'de bölgelerarası gelişme farklılıkları ve Gaziantep'in tarihsel gelişimi kısaca incelenmektedir. Ekonomik büyüme teorileri üç ana başlık altında değerlendirilmektedir.

4.1.1. Klasik Büyüme Kuramları

Ekonomik gelişme olgusu ile ilk ilgilenenler 18. ve 19. yüzyılın klasik iktisatçılarıdır. Smith, Ricardo, Malthus, Mill ve Marx feodalizmden çıkışı izleyen dönemde, 18. yüzyılda devlet ve ulus olarak aydınlanma, bilimin önem kazanması ve endüstrileşme ile birlikte devlet ekonomisinin gelişmesi ile ilgilenmeye başlamışlardır (Meier, 2004).

A.Smith, ticaretin serbestleşmesinin bütünün çıkarlarını ileri götürürken tek tek ülkelerin çıkarlarını da geliştirdiğini ortaya koymuştur. Smith'e göre tarımda kullanılan sermayenin ülke içinde harekete geçireceği üretken emeğin miktarı da o kadar büyük olacak ve sermayenin kullanımının toplumun toprak ve emeğinin yıllık üretimine eklediği değer de aynı şekilde büyük olacaktır. Tarımdan sonra üretken emeği büyük oranda harekete geçiren ve yıllık üretime en büyük değeri ekleyecek olan sermaye imalat sanayinde kullanılan sermayedir. Klasik büyüme teorisine en önemli katkıyı Ricardo yapmıştır. Büyüme makro ekonomik gelir dağılımı açısından ele alınmaktadır. Ricardo'ya göre teknoloji ile ülkedeki net üretim artmaktadır. Rant, kar ve ücretler toprağın fiili üretkenliğine, sermaye ve nüfus birikimine ve tarımda kullanılan ustalık, yaratıcılık ve araçlara bağlıdır (Ricardo, 1817). Ricardo bir şeyin değerini emeğin belirlediğini ileri sürmüştür. Dış ticarette karşılaştırmalı üstünlükler teorisini ortaya koymuştur.

Marx, Ricardo'nun değer teorisini artık değer teorisine dönüştürmüştür. Artık değer, canlı emeğin üretim sürecinde yarattığı değerin işçilere ödenmeyen kısmıdır. Artık değer kuramına göre canlı emek normal koşullarda kendi değişim değerinin karşılığını almaktadır ancak canlı emek kendi değerinden fazlasını yaratmak

özelliğine sahiptir. Kapitalistin el koyduğu kısım budur ve karın kaynağını oluşturmaktadır (Anonim, 1991).

4.1.2. Neo-klasik Büyüme Kuramları

Solow ve Swan tarafından geliştirilen geleneksel neo-klasik büyüme kuramında büyüme hem fiziksel sermaye hem de emek faktörlerine bağlanmıştır (Barro ve Sala-i Martin 2003).

1960'larda kalkınma iktisadının yükselişte olduğu yıllarda iktisatçılar az gelişmiş ülkelerin, gelişmiş ülkelerin kalkınma deneyimlerini tekrarlayarak kalkınabileceklerini öngören naif bir iyimserlik içindeydiler. Hirschman'nın "dengesiz kalkınma" kuramı, Lewis'in "ikili yapı" kuramı, Rostow'un "tarihsel büyüme aşamaları", Rosenstein ve Rodan'ın "Büyük İtki" kuramı bu dönemin ürünleridir. Bu kuramlar kalkınma sorunsalına tarihsel perspektif ve bütüncül bir anlayışla yaklaşmıştır (Eşiyok, 2003b). Neo-klasik iktisatçılar gelişmiş ülkelerin azalan verimler sonucunda zamanla durgunluğa gireceklerini ve azgelişmiş ülkelerin gelişmiş ülkeleri yakalayacağını varsaymaktadır.

Ancak zaman içinde ortaya çıkan gelişmeler tüm bu kuramların aksine az gelişmiş ülkelerin gelişmiş ülkelere yetişmesi bir yana aradaki farkın azgelişmişler aleyhine daha da açıldığını göstermiştir. Rivera-Batiz ve Romer'ın (1991) çalışmalarında neo-klasiklerin aksine gelişmiş ülkelerin durgunluğa girmedikleri, bilginin aynı anda birden çok üretim alanında kullanılması sonucu oluşan dışsallıkların artan getirilere yol açtığı ve azalan verimlerin ortaya çıkmadığı bu nedenle azgelişmiş ülkelerin gelişmiş ülkeleri yakalayamadığı belirtilmektedir. Bu nedenle ekonomik büyüme ya da iktisadi kalkınma üzerine çalışmalar yeniden yoğunluk kazanmış ve çeşitli kuramlar geliştirilmiştir. Bu kuramlar genel olarak içsel büyüme kuramları olarak adlandırılmaktadır.

4.1.3. İçsel Büyüme Kuramları

1980'lerden sonra ekonomik büyümeyi ve ülkelerarası ya da bölgeler arası büyüme farklılıklarının kaynaklarını açıklamak üzere bir grup model geliştirilmiştir. Geliştirilen bu modeller içsel (endojen) büyüme modelleri olarak adlandırılmıştır.

İçsel büyüme kuramları, neoklasik büyüme teorilerinin ekonomik büyümeyi üretim fonksiyonu ile sınırlı tutması, sermaye birikimi özellikle fiziksel sermaye ve emek üzerinde durması ancak teknolojiyi dışsal bir faktör olarak değerlendirmesinin aksine teknolojiyi içselleştirmekte, sermaye birikimi yerine beşeri sermaye olgusunu getirmekte ve bu faktörlerin dışsal değil ekonomik büyüme modelinde içsel değişkenler olarak ele alınması gerektiğini belirtmektedirler.

1980'lerin ortalarından sonra ekonomik büyüme üzerine araştırmalarda artış olmuştur. İçsel büyüme kuramları yerel ve bölgesel gelişme potansiyeli ve yenilenme düşüncesine büyük katkı sağlamıştır. İçsel büyüme kuramlarının bölgesel yerel gelişme açısından önemi bölgesel gelişmeye fırsatlar sunmasından kaynaklanmaktadır. İçsel yaklaşımlar yerelleşmenin dışa açılmasının özendirilmesi, ekonominin toparlanması, malların, hizmetlerin ve bilginin yurtiçinde ve uluslararası akışının sağlanması, dış bağlantıların uygun biçimde dengelenmesi gereksinimlerine öncülük etmektedir. Buna ek olarak büyümeye odaklı ve uyumlu, bölgesel gelişmeye, yerel-bölgesel denge sorununu azaltmaya ve her bölgenin ekonomik performansını artırmaya yönelik yerel katkıyı içeren bölgesel ve yerel politikalar önemlidir (Pike ve ark, 2006).

İçsel büyüme kuramlarında araştırma ve geliştirmenin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi vurgulanmaktadır. Araştırma geliştirme faaliyetlerinin dışsallık etkisi ile işletmelerin bilgi stoklarını güçlendireceği ve firmaların karlarını maksimize edecekleri belirtilmektedir. Bu modellerde araştırma geliştirme, teknolojik bilginin yayılması ve birikimi olarak yenilik (inovasyon) ile tanımlanmıştır. Araştırma geliştirmenin uluslararası teknolojinin yayılmasıyla firmalar üzerine etkisi üç kanaldan olmaktadır. Birincisi araştırma geliştirme faaliyetlerinin verimliliği yükseltmesi ve bilgi havuzunu genişletmesidir. Ancak ülkenin dışa açıklık (openness) ve teknolojik yenilikleri içselleştirebilme kapasitesine bağlı olarak ülkede bilginin genelleştirilmesi ve faydasının yayılması farklı düzeylerde gerçekleşmektedir. İkincisi, uluslararası ticaretin sunduğu fırsatlar üzerinden ortaya çıkmaktadır. Üçüncüsü ise uluslararası ticaret ve doğrudan yabancı yatırımların her ikisinin etkisiyle üretime, üretim süreçlerine ve pazarlama koşulları vb. ilişkin bilgilerin nakledilmesidir (Anonymous, 2001).

İçsel büyüme modellerinden ikincisi beşeri sermayenin ekonomik rolünü vurgulamaktadır. Burada eğitimsel kazanımlar, yaparak öğrenme, mesleki eğitim kavramları öne çıkmaktadır.

Ekonomik büyümenin temel kaynağını oluşturan beşeri sermaye, insanda beceri ve bilgi birikimi sağlamanın yanında, ekonomide artan verimliliğin ve teknolojik ilerlemenin de temelini oluşturmaktadır. Beşeri sermaye kavramı, İkinci Dünya Savaşından sonra başlayan teknolojik gelişmeyle birlikte yeniden gündeme gelmiştir. 1950'lerin sonunda Denison, Schultz ve Becker gibi iktisatçılar Smith'in görüşlerinden hareketle beşeri sermaye kuramını geliştirmişlerdir. Denison tarafından yapılan araştırmada, eğitimin işgücünün beceri ve üretkenlik kapasitesini geliştirdiğini ve bu yolla milli gelirin artmasına doğrudan katkıda bulunduğuna ilişkin bulgular elde edilmiştir (Kar ve Taban, 2003).

Teknolojinin olduğu kadar kurumlar da ekonominin etkinliğini sağlamaktadır. Kötü kurumların olduğu bir ekonomide girdilerin çıktılardan daha çok olduğu yetersiz bir ekonomi ortaya çıkmaktadır. Buna ek olarak fiziksel ve beşeri kaynaklara ve teknolojiye yatırım güdüleri daha düşük olmaktadır. İş ve üretim iklimi de aynı şekilde olumsuz etkilenmektedir (Sala-i Martin, 2001).

4.2. Bölgesel Gelişme

Yeni bölge ve kalkınma kavramları yeni bir kavramsallaştırmanın gündemde olduğunu göstermektedir. Bu çerçevede bölgesel gelişme/büyüme süreci farklı kuramlar geliştirilerek açıklanmaya çalışılmaktadır. 1950'lerden bu yana öne çıkan kavramlar sürekli değişmiş ve bölgesel gelişmenin dinamikleri dünyanın değişen koşulları ve yeni ortaya çıkan olguların etkisi ile sürekli olarak farklılaşmıştır. 1970 bunalımı, üretim örgütlenmesinde, üretim faktörlerinin önemi ve akışkanlığında, yönetim sistemlerinde ve ideolojik düzlemde büyük etkiler yaratırken, bölgeler bu dönemdeki sarsıntılardan ve kavramların tersyüz olmasından etkilenmiştir. 1970'li yıllarda bölge kavramından yerellik kavramına bir dönüş yaşanmıştır. Bunalımla birlikte değişen bakış açısı kalkınma sürecinde ulusun bir alt birimi olarak tanımlanan bölge yerine, kendi

olanakları, birikimleri ve potansiyeline dayalı olarak var olma mücadelesini sürdürebilecek yerel kavramını gündeme getirmiştir (Eraydın, 2004).

1980'lere kadar ileri kapitalist ülkelerde bölgesel ve yerel ekonomik gelişme politikaları büyük ölçüde bölgelerarası eşitliğin sağlanmasını amaçlayan firma merkezli, teşvik temeli üzerine kuruluyken yeni liberal politikalar ile birlikte küçük üretime dayalı yerel ve bölgesel ekonomilerin kendi dinamikleri ile etkinleşmesini sağlayıcı uygulamalara geçilmiştir. Yeni bölgesel teorilerde yerel ekonomik gelişmenin sağlanması olgusu bireysel şirketlerden çok zengin bölgeler oluşturmaya dolayısıyla girişimciliğin başarıları için gerekli olan sosyal altyapı, ekonomik ve kurumsal iyileşme üzerine odaklanmaktadır (Amin, 1998).

Yerel dinamikler ekonomik kalkınmanın ve bölgesel gelişmenin itici gücüdür. Diğer bir deyişle mekan, kalkınmanın önemli bir bileşeni durumundadır. Ülkelerin yalnızca büyümeyi değil, bu büyümenin mekansal dağılımını yönlendirmenin parametrelerini kurumsallaştırma arayışları 1980'lerin bölgesel gelişme politikalarını etkilemiştir (DPT, 2000a)

II.Dünya Savaşı sonrasında mekansal örgütlenmede akılcılık paradigması, ölçek ekonomilerinin önem kazandığı sanayileşme sürecinin öne çıktığı kalkınma döneminde hızla gelişmiştir. Kalkınma ve büyüme kavramlarının bu dönemdeki egemenliği, mekan organizasyonu üzerine geliştirilen kuramlaştırma çabalarını, giderek artan büyüklük anlamında kullanılan optimal ölçekli işletmelerin yer seçimi sorununu vurgulamaya zorlamıştır. Mekandaki yığılmalar ve kademeli yapı işletmelerin yer seçimi ve örgütlenme biçimlerine dayalı olarak açıklanmaya çalışılmıştır. İşbölümü, işbölümüne bağlı olarak uzmanlaşma, kademelenme, karar verme süreçlerinde merkezileşme ve yetki dağılımı kavramlarının öne çıktığı bu yaklaşımın özünde üretim ve girişimlerin örgütlenmesi ve mekanın gelişmelere koşut olarak şekillenmesi bulunmaktadır (Eraydın, 2004).

Birinci ve ikinci sanayi devrimlerinin sonucu olarak mekan yeniden yapılanmış bu yeni sürecin belirlediği yeni mekansal alanlar doğmuştur. İçinde yaşanılan üçüncü sanayi devrimi öncekilerden birçok noktada önemli farklılaşma göstermektedir. Öncelikle bilginin ve giderek bilgi teknolojilerinin üretim sürecine girmesi ile üretim esnekleşmiş, klasik üretim paradigmasının, kitlesel üretimin egemenliği sarsılmaya başlamıştır. Bunun sonucunda dikey bütünleşmiş büyük ölçekli işletmeler yerine yatay

bütünleşmiş küçük ve orta ölçekli işletmeler öne çıkmaya başlamıştır. Bu gelişme ile büyük ölçekli fordist işletmelerin yok olduğu ileri sürülmemekte ancak piyasadaki dalgalanmalara karşı kendini uyarlayabilen, tüketici taleplerindeki farklılaşmalara karşı uyum yeteneği yüksek teknolojilerin merkez ülkelerde giderek üretim sürecinde önemli bir yer tutmaya başladığı görülmektedir (Eşiyok, 2002).

Bölgesel gelişmede önemli bir olgu da sanayi odaklarıdır. Sanayi odaklarının iki önemli özelliği bu gelişme merkezlerini diğerlerinden ayırt etmektedir. Bunlardan ilki yerel düzlemde gerçekleşen üretimin, uluslararası piyasalarda rekabet gücüne erişmesi, diğeri ise buluşçuluk-yaratıcılık kapasitesidir. "Yeni Sanayi Odakları" 1970'lerde yaşanan bunalım sonucunda kalkınmanın ve sanayinin mekansal dağılımının bu çerçevede değişmesiyle oluşmuş yeni sanayi bölgeleridir. Odaklarda, bilginin yaratılıp, içselleştirildiği, firmaların ve bölgenin rekabet gücünü arttıran karşılıklı öğrenme söz konusudur (Isaksen, 1996).

Avrupa Birliği bölgelerinde oluşan sanayi odaklarında kendi aralarında farklılıklar göstermelerine karşın insan kaynaklarına yapılan yatırım ve girişimcilik eğitimi de önemli bir yer tutmaktadır. Bölgelerin ortak özelliği eğitim programlarının tasarlanmasında özel sektörün rol almasıdır. Özel sektör ve dernekler eğitimin içeriğinin belirlenmesinde, yürütülmesinde ve değerlendirilmesinde etkindir. Bu sanayi odaklarında sanayiye geniş kapsamlı destek sunan çeşitli hizmet kurumları mevcuttur. Sonuç olarak bu bölgeler esnek uzmanlaşmaya dayalı ve ağ tarzında örgütlenmiş bir yapı sergilemektedirler (DPT, 2008a).

Gelecekteki küresel dönüşümde ülkelerin ve bölgelerin ekonomik büyümesinin güçlendirilmesi önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Son yıllarda bu sorunun çözümüne katkı sağlamak amacıyla kent odaklı, yerel ekonomik stratejilerin geliştirilmesi üzerine araştırmalar yoğunlaşmıştır. Başarılı bölgelerin yaratılmasında kentlerin öncü rolü vardır. Rekabet gücü yüksek bölgeler, rekabet gücü yüksek kentlere sahiptir. Son iki yüzyıldaki sürekli kentleşme, tüm ülkelerde çoğu durumlarda beraberinde kişi başına milli gelir de beklenmedik artışlara yol açmıştır. Yapılan çalışmalar ülkeler bazında, kentleşme düzeyi ve kişi başına milli gelir arasında korelasyonun varlığını göstermektedir. Sürekli kentleşme büyük kentlerde ekonomik faaliyetlerin ve insanların büyük oranda yoğunlaşmasına yol açmıştır.

Ekonomistlerin daha önce dikkat çektikleri gibi kentleşme süreci bir kez başladığında kümülatif etki nedeniyle süreç boyunca kendi kendini geliştirme gücüne kavuşmaya eğilimlidir. Pazarların büyük olduğu yerlerde aktiviteler çoğalmakta ve pazarlar aktivitelerin arttığı yerler daha da büyüme eğilimi göstermektedir (Naude ve Krugell 2002). Böylece kentlerde yerel ekonomik gelişme ivme kazanmaktadır.

Kalkınmanın yarışmacı bir ortamda yenilik ve yaratıcılığın sağladığı avantajlarla sürdürülebildiği benimsenirken, kalkınma kavramındaki ve aktörlere yüklenen rollerdeki bu değişimler devletin bölgesel gelişmedeki sorumluluğunu yeni bir çerçeveye taşımış ve yeni bölgecilik diye tanımlanan bölgedeki kamu, özel sektör ve farklı sivil toplum kuruluşlarının birlikte bölge için vizyon, politika ve uygulama projelerini tanımlandığı bir anlayışın günümüzde benimsenmesine yol açmıştır. Yeniliklerin sağladığı göreli üstünlüklere ulaşmak için fiziksel yatırımlardan çok AR&GE yatırımlarına ağırlık verilmesini gerektirmektedir. (Eraydın, 2004).

Ancak bölge veya kent düzeyinde yerel ekonomik gelişmeyi etkileyen dinamikler oldukça karmaşıktır. Bir bölgenin, bir kentin ekonomik olarak diğerine göre daha çok gelişmesini sağlayan ya da aynı gelişmenin diğer bölge ve kentlerde ortaya çıkmasını engelleyen faktörlerin belirlenmesi ile uzun dönemli mekansal eşitsizliklerin ve ekonomik çaresizliklerin arkasında yatan nedenlerin daha iyi anlaşılması mümkün olacaktır. Bu çalışmalardan elde edilen bilgiler karar mekanizmaları tarafından yerel-ulusal ekonomik gelişme stratejilerinin belirlenmesinde kullanılabilecektir.

4.3. Türkiye'de Bölgesel Gelişme

Türkiye'de sosyo-ekonomik göstergeler ve gelir dağılımı açısından bölgeler arasında büyük farklılıklar vardır (Karluk, 2005). Bölgelerarası gelişmişlik farklılıkları ülkemizin en temel yapısal sorunlarından biri olup, birçok sosyo-ekonomik sorunun da kaynağını oluşturmaktadır. Süreç içerisinde bu soruna ilişkin politikalar oluşturulsa da istenilen hedeflere ulaşılamamış, bölgesel dengesizlik olgusu varlığını sürdürmüştür (Eşiyok, 2002).

1913-1915 sanayi sayımlarına göre var olan sanayinin tümüyle tüketim malları üretimine yöneldiği ve küçük ölçekli olduğu anlaşılmaktadır. Sayıma konu olan işletmelerin %55'i İstanbul ve çevresinde, %22'si İzmir'de geriye kalan %23'ü diğer bölgelerde bulunmaktadır. Sanayinin Batı Anadolu'da yoğunlaştığı görülmektedir. Osmanlı sanayinin bir başka özelliği sanayi işletmelerinin mülkiyetinin tümüyle azınlıkların ve yabancıların elinde olmasıdır. Diğer önemli bir sorun da eğitimdir. Konu yalnızca ekonominin nitelikli işgücü sağlanması yönünden değil, çok önemli kamu hizmetinin niteliği ve gelişmesi açısından da önemli sayılmaktadır. 20. yüzyılın başlarında ülkede 30 İngiliz, 435 Amerikan, 80 dolayında Fransız okulu bulunmaktadır. Bu okullar daha çok azınlıklara hizmet vermektedir. Osmanlı'nın son dönemdeki okur-yazar oranı %10 düzeyindedir (Kepenek ve Yentürk, 2005).

1923-1950 arasında Türkiye Cumhuriyeti, kalkınma çabalarında bölge ayrımına gidecek ve bölgesel kalkınma politikaları uygulayacak durumda değildir. Çünkü ülkenin tamamı geri kalmışlık özellikleri taşımaktadır. 1950-60 arası ilk liberal politika deneyiminin olduğu dönemdir. Bu dönemde özellikle özel sektör yatırımlarının daha önceki dönemde göreli olarak gelişkin olan İstanbul ve Marmara bölgesinde yoğunlaştığı gözlenmektedir. Planlı dönemde de bu durum değişmemiş, 21.yüzyıla gelindiğinde yine Marmara bölgesi sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında ilk sıradaki yerini korumuştur. Ancak planlı dönemin bir özelliği ilk kez resmi olarak bölgesel politikaların geliştirilmiş olmasıdır. Planlı dönemde bölgesel politikalar bazı illere kalkınmada öncelik verilmesi temelinde oluşturulmuştur. 1980 sonrasında devlet yatırımlarının azaltılması, planlama ve kalkınmanın gündemdeki yerini kaybetmesi ile bölgeler arasındaki dengesizlik giderek artmıştır. AB'ne üyelik sürecinde 2003 yılında yayımlanan Türkiye İçin Katılım Ortaklığı Belgesinde Bölgesel Politika ve Yatırım Araçlarının Koordinasyonu başlığı altında bölgesel politika alanındaki öncelikler kısa ve uzun vadede olmak üzere iki grupta toplanmıştır. Bu bağlamda ülkede yapılan düzenlemelerde bölgeselciliğe küreselleşme-yerelleşme bağlamında oluşan yeni bakış açısının yeni bölgeselcilik anlayışının yansımaları gözlenmektedir (Elmas, 2006).

1920-1950 arası ticari sermayenin dolaşımının yoğunlaştığı alanlar İstanbul, İzmir, Ankara olurken diğer bölgeler ticari sermaye döngüsüne sadece ucuz kaynak ve insan gücü sağlama yönünde katılmıştır. Ulusal planlama deneyiminin başlamasının nedenlerinden biri bölgelerarası gittikçe açılan eşitsizliğin giderilmesi olmasına karşın geri bölgelerde zorlukla toplanan zayıf fonların girişimcilerle birlikte gelişmiş bölgelere aktığı bu akışın bu bölgelerin yoksulluğunu arttırdığı, gelişmiş ve geri kalmış bölgeler arasında var olan farklılıkları yaygınlaştırdığı açık bir şekilde dile getirilmektedir. 1960'larla birlikte ithal ikamesine dayalı sermaye birikimi biçiminde sanayi sermayesinin etkinliğinin artması bir yandan üretken yatırımların daha çok İstanbul-İzmit koridorunda yoğunlaşmasına neden olurken diğer yandan eşitsizliği daha da artıracak bir iç göçün başlamasına yol açmıştır (Ercan, 2006).

Özellikle planlı dönemde, kamunun kaynak dağılımına doğrudan veya dolaylı yollarla yön vermeye çalışmasına rağmen, gelişme sürecine yön veren faktörler, kaynakların batıda yoğunlaşmasını sürdürmüştür. Kamu sektörünün, yaratılan gelirin bölüşümü, diğer bir deyişle refahın paylaşımına yönelik müdahaleleri, istenilen ölçüde bölgelerarası dengesizlikleri azaltamamıştır. Yoğun girişimlere rağmen, gelişmişlik farklılıklarının bu dönemde de sürmesinin başlıca nedenleri arasında; coğrafi yapı, iklim özellikleri, talep düzeyi yüksek iç ve dış pazarlara uzaklık, kırsal yerleşim birimlerinin çokluğu ve dağınıklığı bulunmaktadır. Planlı dönemde yaşanan gelişmelerden birisi, bölgelerarası gelişmişlik farklarının somut verilerle belirlenmesi ve bölgesel gelişmeyi hızlandırmak amacı doğrultusunda kaynak tahsislerinin yapılmasıdır. Geri kalmış yörelere, bu yörelerden elde edilen bütçe gelirinin çok üzerinde harcama yapmak, planlı dönemin maliye politikalarının temel hedeflerinden biri olmuştur. Keza, tüm plan ve programlarda kamu yatırımlarının dağılımında, geri kalmış bölgelere ve Güneydoğu Anadolu Kalkınma Projesi'ne (GAP) öncelik verilmiştir. Kamu yatırım politikaları yanında, özel sektörü bu yörelere çekebilmek için yapılan devlet yardımları ve personel politikaları da, bölgelerarası dengesizliği gidermede kullanılan başlıca kamu araçları olmuştur (Alkin ve ark., 2007).

1960 sonrası dönem, İstanbul ekonomisinde yüksek büyüme hızlarının gerçekleştiği yıllardır. 1970'lerde ise yapılan yatırımların azalma eğilimi gösterdiği ve merkezi İstanbul'da bulunan holdinglerin yatırımlarını çevre illere kaydırdıkları

görülmektedir. 1950'lerde olduğu gibi planlı dönemde de kamu yatırımlarından büyük pay alan İstanbul, bu dönemde cömert bir teşvik sistemiyle de devlet desteği görmüş, böylece 1960'lardan sonra gelen yabancı sermaye için en çekici yatırım alanı olmuştur. Milli gelirin bölgesel üretimine bakıldığında yapısal bir sorun olan bölgesel eşitsizliğin azalmak bir yana daha da büyümekte olduğu gözlenmektedir. Marmara bölgesinin 1987 de %35 olan payı 2000 yılında %38'i bulmuştur. Aynı dönemde Ege, Akdeniz ve İç Anadolu'nun payı değişmezken Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu'nun payı azalmıştır.(Sönmez, 2004)

1960'lı yıllardan 1980'e kadar küresel kurumların da destek verdiği bölgeler arası eşitliği ve bölgesel kalkınmayı sağlamak üzere KOBİ'lerin toplaştırıldığı organize sanayi bölgelerinin kurulduğu görülmektedir. 1980 sonrasında ise ihracata dayalı sanayileşme modeline geçilmesi ile bölgesel kalkınma kavramı terk edilerek ülke çapında yaygın Organize Sanayi Bölgesi ve Küçük Sanayi Siteleri'nin oluşumu ön plana çıkmıştır. 1962-1983 arasında 4 tane OSB kurulurken, 1984 sonrasında 235 OSB kurulmuştur. 1980 öncesi bölgesel planlama bölgesel eşitsizliği ortadan kaldırmaya yönelik iken 1980 sonrasında ekonomik ve toplumsal yaşamda devletin rolünün azalması ile bölgesel planlama mantığı yeni liberal politikalara uyumlaştırılmıştır (Müftüoğlu, 2006).

Sanayi sermayesinin belirleyici olduğu 1960-1980 arası dönemin mekansal açıdan analiz edildiği çalışmada iller arası gelir yoğunlaşmasında üç grubun varlığı ve dolayısıyla bölgeler arası eşitsizliğin ulaştığı aşama bulgulanmıştır. Çalışmaya göre üç gruptan ilki Kocaeli, Bursa, İzmir ve Ankara. İkinci grupta Antalya, İçel, Adana; Hatay, Gaziantep gibi iller, üçüncü grupta Hakkari, Van, Diyarbakır, Siirt, Bitlis, Muş, Ağrı, ve Bingöl illerinden oluşmaktadır. 1963-1977 arasındaki ithal ikamesine dayalı ve özde sermaye birikim sürecinde üretken sermaye donanımının geliştiği yıllar (yıllık imalat sanayi artışı %7,5 oranında) aynı zamanda üretken sermayenin ülke düzeyinde eşitsiz geliştiği yıllardır (Ercan, 2006). Üretken etkinliklerin belirli bölgelerde yoğunlaşması, kalkınma planlarında açıkça tanımlanmasına karşın bölgeler arasındaki eşitsizliklerin azaltılamamasının önemli nedenlerinden biridir (Özgen, 2001).

Bölgeler ve iller arası gelişmişlik farklarının azaltılması, geri kalmış yörelerde gelir seviyesinin artırılması, ekonomik faaliyet çeşitliliğinin sağlanması, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi, yerel dinamikleri ve potansiyelleri harekete geçirecek girişimlerin desteklenmesi, kurumsal kapasitenin ve işbirliğine dayalı rekabetin geliştirilmesi ile kaynakların yerinde ve etkin kullanılması gereksinimi devam etmektedir. AB'ye katılım süreciyle birlikte, Türkiye'nin gerek kendi bölgeleri, gerekse AB üyesi ülkelerle arasındaki gelişmişlik farklarının azaltılması konusu daha çok önem kazanmıştır (DPT, 2008b).

Türkiye'de geç kapitalistleşen bir ülke olarak bölgesel eşitsizliğin özellikle 1990'larda muazzam boyutlara vardığı görülmektedir. Türkiye'nin sermayenin uluslararası gelişimine eşitsiz eklemlenmesi süreci, aynı zamanda ülke içi mekansal eşitsizliklerin artmasına yol açmıştır. Sadece 19.yüzyıl sonlarındaki ulaşım sistemine bakıldığında bile bu mekansal eşitsizliğe ilişkin anlamlı ipuçları bulunabilir. Ağaç tipi ulaşım sistemi ülke içi kaynakların yoğunlaştığı bölgeler arasında meta ve para dolaşımını artırarak bu dolaşımı liman şehirleri ile uluslararası dolaşıma bağlarken ülke içindeki dolaşım ve beraberinde bütünselliğin artan ölçüde kırılgan bir hal almasına yol açmıştır (Ercan, 2006).

4.4. Gaziantep İlinin Tarihsel Gelişimi

Gaziantep dünyanın en eski yerleşim yerlerinden biridir. Gaziantep 5.600 yıllık, onu izleyen Kudüs 5000 yıllık bir kenttir. Araştırmacıların Gaziantep tarihini Hititlere dayandırmasına karşın Hititler buraya kentin kuruluşundan dört yüzyıl sonra gelmişlerdir. İslahiye yakınlarında Sakçagözü, Tilmen Höyük, Zincirli ve Yesemek'te yapılan kazılar M.Ö. 1800-1700 yılları arasında bölgede 20 küçük krallığın oluşturduğu büyük bir devletin varlığını ortaya koymuştur. Tilmen Höyük devletin merkezidir, Yesemek'te ise heykellerin yapıldığı bir açık atölye vardı. Bu devletin halkı ise Kuzey İran'dan gelen Hurilerdir (Göyünç, 1999).

Gaziantep'in 12 km kuzeyinde yer alan ve antik devirlere ait iktisadi ve siyasi faaliyetlerin yoğun bir şekilde sürdürüldüğü Kuzey Suriye ile Mezopotamya'yı iç Anadolu'ya bağlayan yolların kavşak noktasında bulunan Dülük aynı zamanda Urfa, Maraş ve Halep yollarının da kesiştiği bölgede yer almaktaydı. Gaziantep kenti tarih

çağları boyunca Babil, Hitit, Asur, Med, Pers, İskender, Roma ve Bizans egemenliklerinde kalmıştır. M.Ö. 1800-1200 yılları arasında orta tunç çağında Babiller, Hurri-Mitanni ve Mısırlılar arasında çatışmalara neden olan bölge son tunç çağında Hitit egemenliğine girmiştir. M.Ö. 717-712 yılları arasında Asur devleti egemenliğine girmiştir. M.Ö. 612 yılında Medler bölgeye girerek Asur egemenliğine son vermiştir. M.Ö. VI. Yüzyılda Perslerin eline geçen bölge Kappadokia satraplığına bağlanmıştır. Uzun süre Perslerin egemenliğinde kalan bölge İran kültürünün etkisi altında kalmıştır. M.Ö. 334 tarihinde İskender'in nüfuzuna girmiş ve bölgede iç işlerinde bağımsız, zamanla Helen kültürünün hakim olduğu küçük kent devletleri oluşmuştur. İmparator Pompeus zamanında Roma imparatorluğuna katılan Antep, 12 havariden Johannes'in Rum Kal'a-yı merkez yapması ile hristiyanlığın yayılmasına katkıda bulunmuştur. Bu dönemde çok tanrılı dinlerin merkezi konumunda bulunan Dülük ile Hristiyanlığın hakim olduğu Rum Kal'a arasında uzun süren çatışmalar meydana gelmiştir. Roma imparatorluğunun ikiye bölünmesi sonucu kent, Bizans imparatorluğunun egemenliğine girmiştir. Bu dönemde Dülük ve çevresi Araplar ile Bizanslılar arasında sınır oluşturmuş ve iki devlet arasında mücadelelere sahne olmuştur. 634-644 yıllarında ise Arap hakimiyetine girmiş, Emeviler zamanında güneyden gelen Arap kabileleri kente yerleştirilmiştir. XI. yüzyılın sonlarında Türkler bu bölgeye esaslı ve sürekli olarak yerleşmeye başlamışlardır (Altınöz, 1999).

1151 de kent Anadolu Selçuklularının eline geçmiştir. 1271 de Moğolların Kuzey Suriye seferleri sırasında Antep bir süre işgal edilmiş ve yağmalanmıştır. Daha sonra Memlukların eline geçmiştir. Böylece Antep Halep'in bir eyaleti olmuştur. Bu dönemde kent Memlukler, Dulkadiroğulları, Moğollar, Selçuklular arasında el değiştirmiştir. 1516'da Osmanlı devletinin egemenliğine geçmesiyle birlikte Maraş eyaletine bağlanmış bu idari durum 19. yüzyıla kadar sürmüştür (Kentbank, 1999). Gaziantep halkının Dulkadiroğulları yönetiminin bölgedeki uygulamalarından rahatsızlık duymaları ve olayların çıkması sonucu il, 19. yüzyılda Halep vilayetine bağlanmıştır (Göyünç, 1999).

Osmanlı devletinin gerilemesinden yararlanarak, Osmanlı topraklarında siyasi etki alanı oluşturmak isteyen dış güçler devletin çeşitli bölgelerinde kültür ve eğitim

kurumları merkezleri oluşturmuşlardır. Bu amaçla stratejik bölgeler belirlemişler ve bu bölgeleri birer eğitim merkezine dönüştürmeye başlamışlardır. Bu merkezler İstanbul, İzmir, Harput, Van, Beyrut, Antep ve Merzifon'dur. Bunların her biri bölgesel stratejik öneme sahiptir. Kentte 1818 yılından itibaren Amerikan, Fransız ve Ermeni okulları açılmıştır. Dört Amerikan, iki Fransız okulu yanında çok sayıda ermeni okulları faaliyet göstermiştir. Antep halkı nüfus yoğunluğu açısından hayli düşük orana sahip ermeni cemaati okullarına arsa ve nakdi yardımda bulunarak desteklemiş, Yahudi çocuklarının ise Türk okullarına devamına kolaylık sağlamıştır. Antep'te genel eğitim kurumlarının açılması ve yaygınlaştırılmasının yanında, yaygın eğitime önem verilmiş, özellikle kadınların okur-yazar yapılması, yetiştirme yurtlarının kurulması, gençlere gece kurslarının açılması, ücretsiz anaokullarının kurulması, köylerin öğretmen gereksinimlerini karşılamak üzere hizmet içi kursların düzenlenmesi faaliyetleri bu konudaki çabaların bir sonucudur (Aytekin, 1999). 19. yüzyıl sonlarında Gaziantep'te 20'den fazla yabancı okul kurulmuştur. 1848'de Amerikalıların kurduğu hastane 1876'da tıp fakültesine dönüştürülmüştür. Osmanlı devletinde İstanbul'dan sonra tıp eğitimi veren ikinci kuruluştur. Amerikalıların kentte açtığı Merkez Türkiye Koleji, Robert Kolej ve Suriye Protestan Koleji'nden sonra imparatorlukta açılan 3. kolej durumundadır (Kentbank 1999).

Antep "sınır bölgesi"nden ticaret kentine dönüşüm sürecinden geçmiştir. Osmanlı döneminde bölgenin askeri bakımdan güvenli hale gelmesi ile ticaret yolları yeniden açılmış, yeni ticaret yolları devreye girmiş buna bağlı olarak nüfusun artması ile oluşan mal talebi üretimin sadece iç gereksinimleri karşılamaktan çıkarak dış ticarete yönelik hale gelmesini sağlamıştır. Böylece ticaret, kent için yaşamsal bir etkinlik niteliği kazanmış ve kentin işlevi "ticaret kenti" olarak değişmiştir. Kentin ticaret hayatına ilişkin en eski yazılı belge 14. yüzyıla aittir. Bu yüzyılda kentin mükemmel çarşılara sahip, canlı ve işlek bir alışveriş merkezi olduğu belirtilmektedir. Buna bağlı olarak kentte büyük ticaret yapılarının sayıları artmıştır. Kentte ticaret yapılarına duyulan gereksinimin artmasında en büyük etken Antep'in 1869 yılına kadar Avrupa ülkeleri ile yapılan ticarette Anadolu'yu Basra körfezine bağlayan bölgenin transit merkezi olmasıdır. Bu dönemde kentte ticaretin uluslararası bir önem taşıdığı kente gelen Fransız tüccarların sorunlarını çözmek

üzere Fransızların 1872 yılında Antep'te konsolosluk açmalarından anlaşılmaktadır (Kentbank, 1999). 19. yüzyılın ikinci yarısında Antep kazasında 3 ülkenin konsolosu görev yapmaktadır. Bu ülkeler Amerika, Fransa ve Yunanistan'dır (Barlas, 1992).

Kurulduğu günden beri Gaziantep bölgenin dini, kültürel, sosyal ve ekonomik merkezi olmuştur. Bu durum Osmanlı döneminde de sürmüştür. Antep'in Hıristiyanlığın ilk yayılma merkezlerinden biri olması, kültürel yapıyı olumlu yönde etkilemiştir. Antep halkının azınlıklara karşı gösterdiği anlayış ve hoşgörü, Türk ve azınlık kültürlerinin etkileşimine ve gelişimine neden olmuştur. Tanzimat'ın ilanından sonra Amerika ve Batılı birçok ülkelerin azınlıklara yönelmeleri Antep'i ilgi odağı haline getirmiş ve bu durum bölgenin kültürel gelişimine katkı sağlamıştır. 19. yüzyıldan itibaren Ortadoğu ülkelerinin jeopolitik önemi, bu ülkelerin Anadolu'ya açılan kapısı konumunda olan Antep'in sosyal ve ekonomik yapısını etkileyerek kültürel hayatına olumlu katkıda bulunmuştur (Aytekin, 1999).

1880'lerde kentte 3.815 pamuklu tezgahı, 70 boyahane, 11 adet sabunhane, 8 içki fabrikası ve 4.000 kadın işçi bulunuyordu (GSO, 2006).

Gaziantep Cumhuriyet dönemi boyunca Anadolu'daki sanayileşmenin öncülerinden olmuş bir kenttir. Gaziantep'in sanayileşmesinde önemli bir etken coğrafi konumudur. Güneydoğu ve Doğu Anadolu'da stratejik bir pozisyona sahiptir. Kara ve demiryolu ile Güneydoğu ve Doğu Anadolu ile Suriye ve Irak'a bağlıdır. Bu konum Gaziantep'i geleneksel bir pazar merkezi yapmıştır. Osmanlı döneminde Güneydoğu ve Doğu Anadolu'nun ekonomik ilişkileri Lazkiye ve Halep kentleri çevresinde odaklaşmaktaydı. Birinci dünya savaşından sonra Halep'in Türkiye sınırları dışında kalması ile bölgede Halep'in yerine getirdiği işlevi görecek yeni bir ticaret ve sanayi merkezi oluşturma gereği ortaya çıkmıştır. Bölgede bu işlevi görebilecek ulaşım ve üretim altyapısı açısından uygun olan Gaziantep bir ölçüde bu işlevleri üstlenmiştir. 1930'larda bir yandan Teşviki Sanayi Kanunu'nun sağladığı olanaklar 1929 gümrük tarifesi ile sağlanan korumacı önlemlerle önemli gelişmeler sağlamıştır. Teşviki Sanayi Kanunundan yararlanan işletmelerin işkollarına göre dağılımı şöyledir. 14 işyeri ile sabun sanayi, 8 işyeri ile un sanayi, 3 işyeri ile pamuklu ve ipekli dokuma sanayidir. Özellikle 1956 yılında Birecik Köprüsünün açılması ile küçük imalat sanayinde önemli gelişme olmuştur. Bu dönemde

karayolları ağının gelişmesi ve tarımın makineleşmesi sonucu bölgeye giren motorlu taşıt ve tarım araçlarının bakımı, onarımı ve bu araçlar için gereken yedek parçaların yapımı kent halkını bu alana yöneltmiştir. Bölgede motorlu araçların onarımında uzmanlaşan bir küçük sanayi merkezi haline gelmeye başlamıştır. Bir süre sonra sınır ötesinden Suriye, Lübnan'dan kente tamir bakım döşeme işleri için motorlu araçlar gelmeye başlamıştır. Bu üretim dalı küçük ölçekli işletmeler şeklinde küçük sanayi sitelerinde varlığını sürdürmektedir (Özsağır, 1999).

Gaziantep'te modern anlamda sanayileşme miladını, ilin 1968 yılında kalkınmada öncelikli iller kapsamına alınması ve 1970'de Küçük Sanayiyi Geliştirme Merkezi'nin (KÜSGEM) kurulması ile başlatmak mümkündür. Küçük Sanayi Geliştirme Merkezi'nin pilot proje olarak bu ilde kurulması tesadüf değildir. Birleşmiş Milletler uzmanları bu dönemde, kentte yaptıkları inceleme sonucunda büyük bir sanayi potansiyeli olduğunu belirlemişlerdir. Çünkü 1960 ve 1970'lerde Gaziantep'te sanayi üç koldan devam etmekteydi. Bir taraftan evlerde yapılan imalat diğer taraftan atölye ve imalathanelerde, öbür taraftan da fabrika çapında yapılan imalat. Bu tarihlerde sanayinin hemen her dalında da fabrika tarzında üretim yapılmaktaydı. Gaziantep ilinin 1968 yılında kalkınmada öncelikli iller kapsamına alınması ve 1970'lerde Türkiye'nin ilk Organize Sanayi Bölgeleri'nden birinin bu ilde kurulması ile başlayan süreçte imalat sanayi sektörünün giderek gelişmesi sonucu, Gaziantep ekonomisi zamanla tarıma dayalı olmaktan çıkıp, sanayiye dayalı bir gelişme göstermiştir (Alkin ve ark., 2007).

5.GAZİANTEP VE YEREL EKONOMİK GELİŞME

5.1. Yerel Ekonomik Gelişmede Etkili Olan Dinamikler

Büyüme kuramlarında yerel ekonomik gelişmeyi etkileyen dinamiklerin başlıcaları olarak, ticarette dışa açıklık, entelektüel mülkiyet sistemi ve yenilikçilik, vergi politikaları, istihdam düzeyi ve yapısı, küçük ve orta ölçekli işletmelerin varlığı, girişimcilik kapasitesi, nüfus, eğitim gibi dinamikler sayılmaktadır. Yerel ekonomik gelişmeyi etkileyen bu dinamikler, Gaziantep ve seçilmiş iller bazında izleyen bölümlerde ayrıntılı ve karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

5.1.1. Ticarette Dışa Açıklık

Dış ticaret faaliyetlerinin yoğun olduğu bölgelerde ekonomi canlanmaktadır. Özellikle dış ticareti ihracata dayalı olarak gelişen bir il bir bütün olarak ekonomik performans üzerinde anahtar etkisine sahiptir (WORLDBANK, 2005).

İhracat ve ithalat aktiviteleri bölgenin ya da kentin küresel ekonomi ile bağlantısının, ekonomik koşullarının göstergesi kabul edilmektedir (Kotkin, 2006).

Farklı bölgelerle, ülkelerle ticaret yapmak bilgi alışverişini artırarak firmalara pozitif bir dışsallık sağlamaktadır. Bilginin saklanamayan, sınırlanamayan doğası nedeniyle iş süreçlerinde ister istemez her yana dağılmakta, bundan yararlanan firmalara yenilikçilik avantajları sunmaktadır.

Dış ticaretin yoğunlaşması sonucu sadece ürünlerin yer değiştirmesi değil üretime, teknolojiye, pazarlamaya ve ticari yeniliklere özgü “bilgi”nin de ülke, bölge ve kentler arasında yer değiştirmesi ile sağlanan pozitif dışsallıklardır. Küreselleşme sonucu gelişen bu olgu, gelişmekte olan ya da geri kalmış bölgeler için küreselleşmenin sağladığı bir fırsat olarak değerlendirilmektedir. Bu fırsatı değerlendiren ve yerel ekonomik güçlerini geliştirmek için kullanan ekonomiler diğer bölge ya da kentlere göre fark yaratmakta ve öne çıkmaktadırlar.

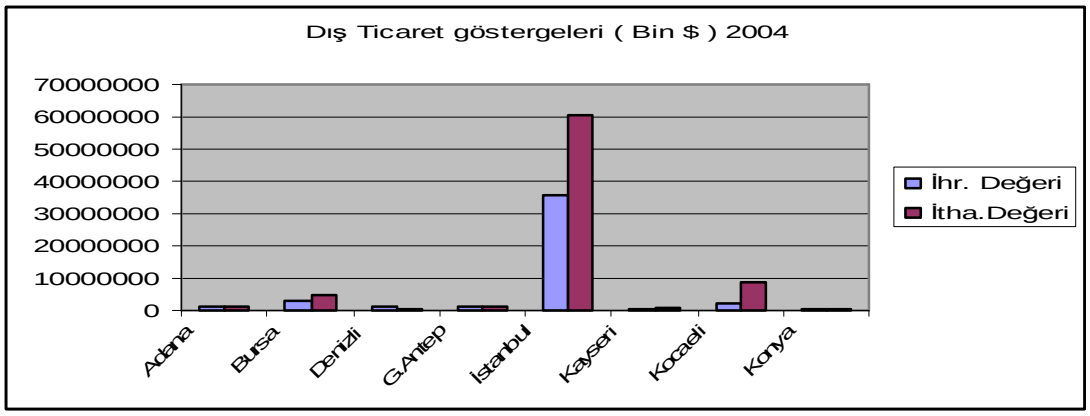
Ekonomik gelişmeye ilişkin çalışmalarda Batisse (2002), Yanchuk ve ark. (2003), Shen (2003), Gao (2004) özellikle Çin’in hızlı büyümesini araştıran çalışmalarda dışa açılma, ticaretin serbestleştirilmesi, dış ticarette yoğunlaşma olgularının önem kazandığı görülmektedir.

Çizelge 5.1. de seçilmiş illerin dış ticaret verileri yer almaktadır. İthalat ve ihracat değerleri en yüksek iller İstanbul, Kocaeli, Bursa ve Gaziantep'tir. İhracatın ithalattan yüksek olduğu iller ise Bursa, Denizli'dir.

Çizelge 5.1. Gaziantep ve Seçilmiş İllerde Dış Ticaret (2004)

İller	İthalat (bin$)	İhracat (bin$)	Net İhracat (bin $)
Adana	1.125.065	793.726	-331.339
Bursa	4.891.593	5.439.652	548.059
Denizli	489.713	1.196.291	706.578
G.Antep	1.332.130	1.295.156	-36.974
İstanbul	60.816.541	36.825.700	-23.990.841
Kayseri	818.622	639.563	-179.059
Kocaeli	8.944.745	2.197.337	-6.747.408
Konya	377.698	274.496	-103.202

Kaynak: TÜİK, 2004 (www.tuik.gov.tr)

Şekil: 5.1. Dış Ticaret Göstergeleri

İstanbul ve Kocaeli'nde ihracat değerinin yüksek olmasına karşın ithalatı karşılamadıkları gözlenmektedir. Gaziantep, ithalat ve ihracat değerleri ile dış ticaret aktivitelerinin yoğun olduğu az sayıdaki illerimizden biridir. İl 139 ülkeye ihracat yapmaktadır. İlin Türkiye ihracatındaki payı %2,2' dir. İhracat yapılan ülkelerin başında 2005 yılında İtalya, Almanya ve Irak gelmektedir. En çok ithalat yapılan ülke ise Amerika Birleşik Devletleri ve Almanya'dır (GTO 2007).

5.1.2. Entelektüel Mülkiyet Sistemi ve Yenilik (İnovasyon)

Entelektüel mülkiyet sisteminin geliştirilmesi, yenilik ve yaratıcılık kavramları ülkelerin, kentlerin ve işletmelerin ekonomik başarısında en önemli etkenlerden biridir.

Entelektüel mülkiyet sistemini geliştirmek üzere güçlü standartlar, güçlü rekabet ortamı, açık ticaret ve yatırım, istikrarlı ekonomik çevre, güçlü ar-ge altyapısı, güvenilir politika ve mekanizmalar, etkin ve şeffaf düzenlemeler gibi içsel koşulların oluşturulması, yeniliğin ve yaratıcılığın artmasına, ekonomik büyümenin teşvikine olanak sağlar. Entelektüel mülkiyet sisteminin geliştirilmesi yerli teknolojinin geliştirilmesinde Güney Kore'li şirketler için önemli bir katalizör olmuştur ki bu şirketlerin birçoğu bugün küresel piyasa liderleri olmuştur. Güney Kore'nin 1960'lardaki fakir tarım ülkesi konumundan ve 100 doların altındaki kişi başı gelirden, kişi başı 12.000 dolar gelire ve yüksek sanayi ülkesi konumuna dönüşümünde yerel entelektüel mülkiyet sisteminin geliştirilmesine yönelik sistematik ticari ve ekonomik kalkınma politikalarının ve teşviklerinin katkısı olmuştur (ICC, 2005).

Yenilik kavramı daha çok teknoloji ile ilgili bir kavram gibi anlaşılsa da kapsamı oldukça geniştir. Üretim süreçlerindeki, herhangi bir ürünün kullanım alanındaki, pazarlama yöntemlerindeki, ticari faaliyetlerdeki her türlü yeniliği kapsamaktadır ve işletmenin, bölgenin ya da ilin ekonomik gücünü arttırmaktadır.

AB, ekonomik yarışta ABD ve Japonya'ya göre geri kalmasının nedenini yenilikçilik alanındaki yetersiz performansına bağlamaktadır (KOSGEB, 2007). OECD, kalkınmış ülkelerin 1970- 1995 arasındaki hasılalarının toplam büyümesinin yarıdan fazlasının yenilik (inovasyon) kaynaklı olduğunu tahminlemektedir (ICC, 2005).

Entelektüel mülkiyet kavramı ise yenilik ve yaratıcılık sonucu ortaya çıkan elle tutulmaz varlıkları içeren, yenilik ve yaratıcılığı da kapsayan bir kavramdır. Bu nedenle buluşlar, marka isimleri, dizayn, bir çiftçinin kurak bir bölgede uyguladığı yeni sulama yöntemi gibi geniş kapsamlı bir olgudur.

2000 yılında ABD ekonomisinde şirketlerin elle tutulmaz varlıkları %70'ler düzeyine yükselmiştir (ICC, 2005). Ekonomik aktivitelerin kent bölgelerinde

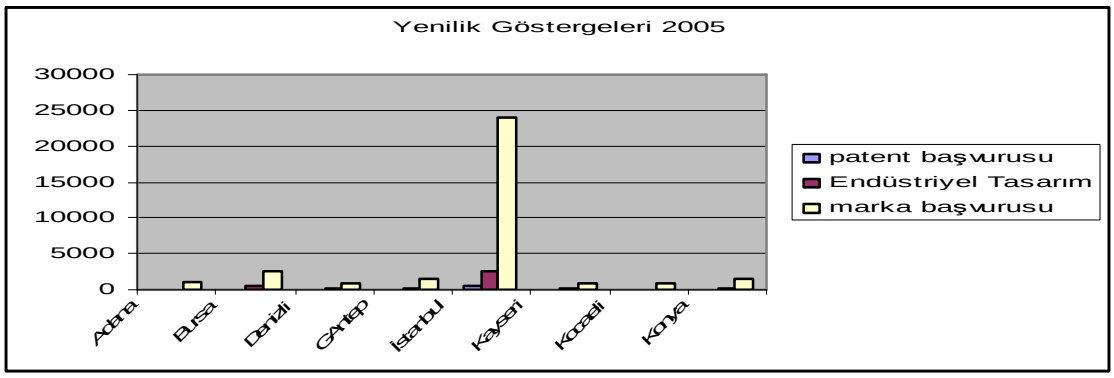
yoğunlaşmasından bu yana bilgi ve yenilik, kentlerin ekonomik büyümelerine ve rekabetine katkı sağlayan en önemli iki etmen olmuştur.

Aşağıdaki Çizelge 5.2'de seçilmiş illerin patent başvuru sayısı, endüstriyel tasarım başvuru sayısı ve marka başvuru sayısı gösterilmektedir. Gaziantep ilinin 2005 yılı patent başvuru sayısı 17, endüstriyel tasarım başvuru sayısı 140, marka başvuru sayısı ise 1513 olarak gerçekleşmiştir.

Çizelge 5.2. Entelektüel Mülkiyet ve Yenilik Göstergeleri (2005)

İller	Patent Başvuru Sayısı	Endüstriyel Tasarım Başvuru Sayısı	Marka Başvuru Sayısı
Adana	8	59	970
Bursa	38	420	2502
Denizli	13	112	779
G.Antep	17	140	1513
İstanbul	461	2529	24011
Kayseri	9	201	765
Kocaeli	19	71	777
Konya	13	115	1567

Kaynak: Türk Patent Enstitüsü, 2005 (www.tpe.gov.tr)

Şekil 5.2. Entelektüel Mülkiyet Ve Yenilik

Şekil 5.2.'ye göre, patent, marka ve endüstriyel tasarım başvuru sayılarının en yüksek olduğu iller sırasıyla İstanbul, Bursa, Kocaeli ve Gaziantep'tir.

Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu'nun 2007-2008 İllerarası Rekabetçilik Endeksi sıralamasında Gaziantep, "Markalaşma Becerisi ve Yenilikçilik" açısından 6.sırada yer almaktadır (URAK, 2008).

5.1.3.Vergi Politikaları

Yerel yatırım ikliminin hızla geliştirilmesi süreçlerin ve düzenlemelerin iyileştirilmesine bağlıdır. İyileştirme ve düzenlemeler yerel ekonomik aktivitelerin gelişmesinde önemli etkiye sahiptir.

Devletin uyguladığı ekonomi, maliye ve teşvik politikaları ülke ve bölgedeki yatırım ortamını doğrudan etkilemektedir. Bunların en önemlilerinden biri vergi politikalarıdır. Uygulanan vergi politikaları, ekonomik büyümeyi hem teşvik edici hem de geciktirici bir etkiye sahiptir. Yüksek vergi oranlarının olumsuz etkilerinden birincisi kayıt dışılığı artırması, ikincisi ise üretimden elde edilen gelirden yeni yatırımlara ayrılacak payı ve reel sektörün üretim yapma motivasyonunu azaltmasıdır.

Devletin düşük vergi alması özel sektörün tasarruf ve yatırım gücünü artırmaktadır. Japonya'nın ekonomik büyümesinde en önemli iki faktörden birincisi kazanç vergilerinin ikincisi de faiz geliri vergilerinin düşük tutulmasıdır. Böylece Japonya'da sermaye birikimi sağlanmış ve özel sektör yatırımlarının finansmanı geniş ölçüde bu birikimden karşılanmıştır (Henderson, 1983). ABD'de 1980'lerde küçük girişimciliğin artmasında gelir vergilerinin düşük tutulması önemli etkendir (Carter, 2006). Türkiye'de de vergi oranları düşüktür. Ancak yatırımların artmasına katkı sağlayamamıştır. Bunun temel nedeni uzun yıllar boyunca birikimlerin kamu borçlarının kapatılmasında kullanılması ve reel sektöre yatırımlar için sermaye aktarılamamasıdır. Diğer taraftan özel sektör de enflasyonist dönemler boyunca kaynaklarını, yatırım yapmak yerine kamu kesimine yüksek faizle borç vermek için kullanmıştır. Bu dönemlerde şirketlerin faaliyet dışı gelirleri faaliyet gelirlerinden daha yüksek olmuştur.

Diğer yandan toplanan vergi miktarı da reel sektörün ekonomik performansı ile yakından ilişkilidir. İşletmeler, ekonomik performansları yükseldiği ve kar ettikleri sürece vergi ödemektedirler. Buna rağmen kayıt dışı oranının yüksek olduğu ekonomilerde toplanan vergi miktarı düzeyi düşük olmaktadır.

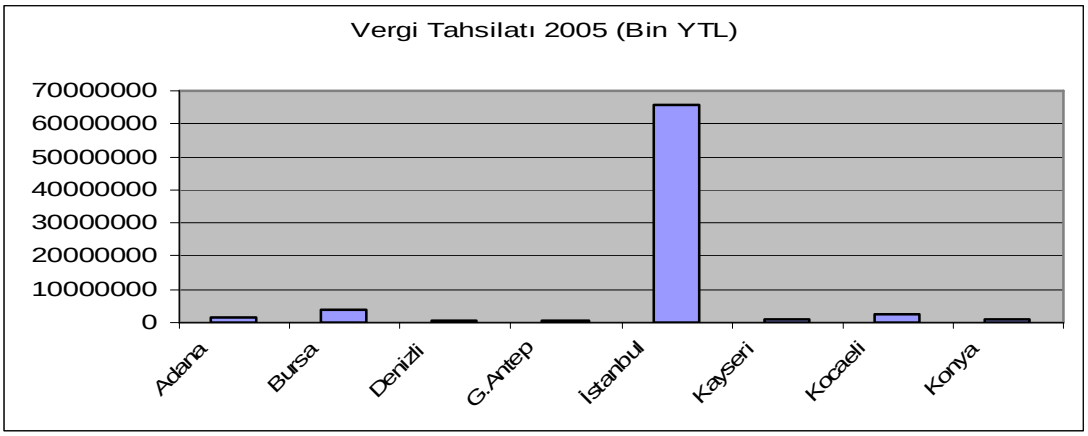
Çizelge 5.3'de seçilmiş illerdeki vergi tahsilatı tutarı ve kurumlar vergisi mükellef sayısı yer almaktadır. Seçilmiş 8 il içerisinde vergi tahsilatının en düşük olduğu iller Denizli ve Gaziantep'tir. Türkiye'de illere göre değişen farklı vergi

uygulamaları söz konusu değildir. Ancak vergi göstergeleri kayıt dışını kapsamamaktadır. Gaziantep ilinde vergi tahsilatı 2007 yılında 601.202 bin YTL dir. Kurumlar vergisi mükellef sayısı ise 8.039'dur.

Çizelge 5.3. Vergi Göstergeleri (2007)

İller	Vergi Tahsilatı (bin YTL)	Kurumlar Vergisi Mükellef Sayısı
Adana	1.201.857	13.136
Bursa	3.545.691	20.624
Denizli	520.438	6.335
G.Antep	601.202	8.089
İstanbul	65.865.091	253.587
Kayseri	884.503	6.643
Kocaeli	2.267.559	10.856
Konya	1.018.845	13.432

Kaynak:Maliye Bakanlığı, 2007 (www.muhasebat.gov.tr)

Şekil 5.3. Vergi Tahsilatı

5.1.4. İstihdam Düzeyi ve İstihdamın Yapısı

İstihdam gelişmiş ve gelişmekte olan tüm ekonomiler için önemini koruyan bir konudur. İşsizlik genel yönetimleri ilgilendiren en önemli konulardan biridir.

Oysa genel ve bölgesel işsizlik, firmalar tarafından verilen yerel kararlara bağlıdır. Bu nedenle birçok ülkede istihdamın artmasını sağlamak üzere yetki ve sorumluluklar verilmiş pek çok kamu kurumu firmaların bölgede kalmasını, büyümesini ve yeni firmaların gelmesini özendirmek amacıyla politikalar ve reformlar üzerinde çalışmaktadırlar.

İstihdamla ilgili sorunlardan biri kayıt dışı ekonomidir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde kayıt dışı sektörün payı yüksek oranlardadır ve istihdam yaratmada, üretimde ve gelir dağılımında önemli bir yer tutmaktadır. Nüfus artış oranının ya da şehirleşme oranının yüksek olduğu kentlerde kayıt dışı ekonomiler büyüyen işgücünü absorbe etmektedir. Sosyal güvenlik sisteminin yeterli olmadığı ekonomilerde kayıt dışı sektörün payı artmaktadır (ILO, 2007). Schneider tarafından 110 ülke için yapılan çalışmaya göre 2000 yılında Türkiye'de kayıt dışı ekonominin oranı %32 düzeyindedir (Schneider, 2002).

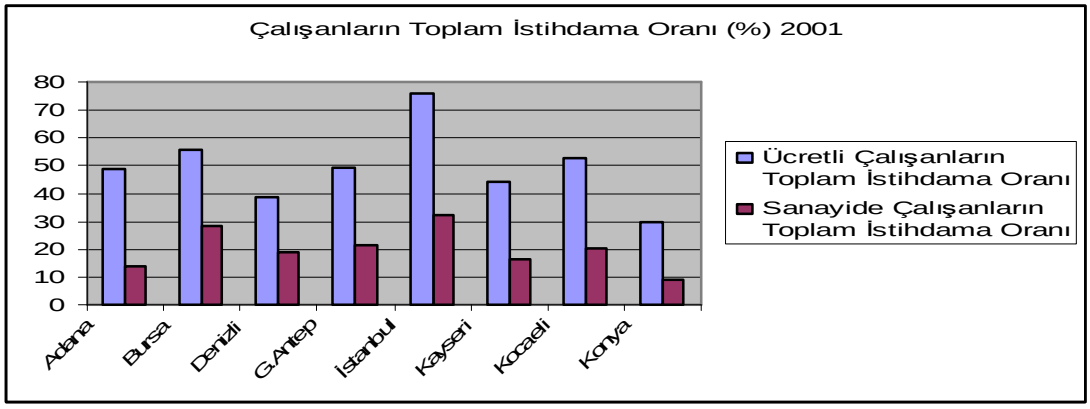
İstihdam artışının sağlanmasının yanı sıra istihdamın yapısı da üzerinde durulması gereken bir konudur. İstihdam sorunu yalnızca tarım istihdamının azaltılıp, sanayi istihdamının artırılmasından ibaret basit bir sorun değildir. Günümüzde ileri teknoloji ve bilgi temelli sanayiye dönük istihdamın artırılması il ekonomisinin başarısında fark yaratmaktadır.

Aşağıdaki Çizelge 5.4'te seçilmiş illerde sanayide ve ücretli çalışanların toplam istihdama oranı görülmektedir.

Çizelge 5.4. Sanayide ve Ücretli Çalışanların Toplam İstihdama Oranı (%) (2001)

İller	Sanayide Çalışanların Toplam İstihdama Oranı	Ücretli Çalışanların Toplam İstihdama Oranı
Adana	14	48,5
Bursa	28,1	55,6
Denizli	18,9	39
G.Antep	21,2	49,3
İstanbul	32,1	75,9
Kayseri	16,4	44
Kocaeli	20,3	52,8
Konya	9	29,6

Kaynak: TUİK, 2002

Şekil 5.4. Sanayide ve Ücretli Çalışanların Toplam İstihdama Oranı

Şekil 5.4'e göre Gaziantep'te sanayide çalışanların toplam istihdama oranı %21,2 düzeyindedir. Oranın en yüksek olduğu iller İstanbul ve Bursa'dır.

Seçilmiş iller bazında ücretli çalışanların toplama istihdama oranının en yüksek olduğu iller sırasıyla İstanbul, Bursa, Kocaeli ve Gaziantep illeridir.

KOSGEB alt bölge raporlarına göre, 2004 yılında organize sanayi bölgeleri ve 2005 yılında küçük sanayi sitelerindeki istihdam sayısının en yüksek olduğu il diğer göstergelerde olduğu gibi İstanbul'dur. İstanbul'dan sonra Bursa ve Gaziantep gelmektedir. KSS' de çalışan sayısı açısından ise İstanbul'dan hemen sonra gelmektedir. Gaziantep ilinde OSB'de çalışan sayısı 59.000, KSS' de çalışan sayısı ise 17.709 olarak gerçekleşmiştir. Çizelge 5.5'te OSB ve KSS çalışan sayısı görülmektedir.

Çizelge 5.5. OSB ve KSS' de Çalışan Sayısı

İller	OSB'de Çalışan Sayısı	KSS'de Çalışan Sayısı
Adana	16.500	7.728
Bursa	74.136	8.525
Denizli	23.015	1.112
G.Antep	59.000	17.709
İstanbul	164.095	21.111
Kayseri	33.892	5.662
Kocaeli	15.961	7.961
Konya	9.400	12.044

Kaynak: KOSGEB, 2006 (www.kosgeb.gov.tr)

Gaziantep, OSB ve KSS' deki istihdam sayısı açısından Türkiye geneline göre yüksek değerlere sahip olmasına karşın 2007 yılında ilin kayıt dışı istihdam

oranı Türkiye ve diğer sanayileşmiş illerin ortalamasından yüksek olmuştur. Kayıt dışı istihdamın yüksek olması ekonomik ve sosyal sorunlara yol açmaktadır.

2007 yılı, İllere ve Bölgelere Göre Kayıt Dışı İstihdam Oranı verilerine göre, Gaziantep ili, seçilmiş iller ve Türkiye'de kayıt dışı istihdam oranları Çizelge 5.6'da sunulmuştur. İncelenen iller içinde kayıt dışı istihdam oranının en yüksek olduğu il %62,9 ile Gaziantep ilidir. Bu değer, %46,9 olan Türkiye ortalamasının çok üzerindedir.

Çizelge 5.6. Kayıt Dışı İstihdam Oranı (2007)

İller	Kayıt Dışı İstihdam Oranı (%)
Adana	54,3
Bursa	35,1
Denizli	50,9
G.Antep	62,9
İstanbul	39,8
Kayseri	42,1
Kocaeli	39,8
Konya	46,5
Türkiye	**46,9**

Kaynak: Muhasebe Dergisi, 2008, (www.muhasebedergisi.com)

5.1.5. Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler

Küçük ve orta ölçekli işletmelerin gelişmekte olan ekonomilerde dinamizm sağlayan bir rolü vardır. Son yıllarda özellikle küreselleşme ile birlikte artan rekabete karşı KOBİ'lerin büyük işletmelere göre önemli avantajlara sahip olduğu gözlenmektedir. Kent içindeki küçük sanayinin boyut ve niteliğinin yerel girişimciliğin geliştirilmesinde ve kümülatif etkisi ile kentin genel ekonomik yapısının genişlemesinde katkısı olmaktadır.

Küçük ve orta ölçekli işletmelerin, kentlerin ve bölgelerin yeniden canlanmasına, dinamizm kazanmasına katkısı vardır. Kent ekonomisi için esneklik, çoğulculuk, yaratıcılık, yeni iş geliştirme olanakları sağlamaktadırlar, kentlerin tanımlanması ve karakterize edilmesinde temel etmenlerden biridirler (UEAPME, 2007).

1980'lerde Avrupa'da yerel KOBİ'lerin, sanayi bölgesi şeklinde oluşturduğu, geleneksel sektörlerde üretim yapan sanayi odakları, uluslararası rekabet gücünü yakalamışlardır (DPT, 2008b).

Ağ tarzı örgütlenmeler geleneksel ölçek kavramını zayıflatmıştır. Firmaların etkin çalışması ölçekle ilgili olmayıp, farklı ölçekteki firmaların araştırma, üretim, pazarlama gibi alanlarda ortaklık veya işbirliği faaliyetlerinde bulunması ile yakından ilgilidir. Günümüzde önemli olan, farklı ölçekteki firmaların birbirleriyle, üniversitelerle, araştırma kurumları gibi kurum ve kuruluşlarla işbirliği ve etkileşim kurmalarıdır (Saygılı, 2003).

Yerel başarının ardındaki nedenler araştırıldığında uzmanlaşmış küçük firmaların mekanda yığılması ve bu firmalar arasında yüz-yüze ilişkiler, yerel ağlar, güvene dayalı yerel öğrenme ve yenilik ortamının kurulması, değişimlere uyum sağlayan yerel üretim ve girişimcilik kültürü önemli değerler olarak ortaya çıkmaktadır. Tüm bu faktörler yerel başarının sürdürülebilir olmasını sağlamaktadır (DPT, 2007b).

Küreselleşmenin getirdiği rekabetle yerelleşme ve yerel dinamiklerin öne çıkarıldığı üretim ve pazarlama yöntemleriyle kısacası küyerelleşme (glocalization) diğer bir deyişle "küreselleşme ile birlikte yerelleşme" ile başa çıkılabilmektedir. Bunu da yerel ticari yaratıcılıklarıyla ve uyum sağlamadaki esneklikleri ile küçük ve orta ölçekli işletmeler başarmaktadır. Küçük ve orta ölçekli işletmelerin başarısı büyük işletmeler için de önemlidir. Çünkü büyük işletmelere yan sanayi, tedarikçi ve tamamlayıcı olarak katkı sağlamaktadırlar.

Küçük ve orta ölçekli işletmelerin işsizlik sorununun çözümünde de katkıları büyüktür. Amerika Birleşik Devletleri'nde yeni iş olanaklarının dörtte üçü küçük işletmeler tarafından yaratılmaktadır. Günümüzde iş geliştirme kapasitesi ve girişimcilik güçlü ekonomilerin tanımlanmasında nihai gösterge kabul edilmektedir (Kotkin, 2006).

Danimarka'da istihdamın %98'i küçük ve orta ölçekli işletmeler tarafından sağlanmaktadır. Bu oran Avrupa'nın en yüksek oranıdır, üstelik Danimarka Avrupa'nın en çok ihracat yapan ekonomilerinden biridir. 3. İtalya'da küçük ve orta ölçekli işletmeler ihracatta ağırlıklıdır (Hansen, 1996).

Ancak gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkelerdeki KOBİ'lerin ekonomiye katkısı farklı olmaktadır. Gelişmiş ülkelerde KOBİ'lerin yenilik ve teknolojik bilgi üretme kapasitelerinin yüksek olmasına karşın gelişmekte olan ülkelerde KOBİ'lerin bu konuda gelişme sağlayamadıkları görülmektedir.

KOBİ'lerin egemen olduğu gelişmekte olan ülkelerde endüstriyel üretim zayıf olmakta, üretken kesim genellikle düşük ve orta teknolojinin kullanıldığı küçük işletmelerden oluşmaktadır. Bu sektörler genellikle tarımsal gıda, tekstil-giyim, mobilya, makine sektörleridir. Ancak küçük ve orta ölçekli işletmeler daha yenilikçi, daha esnek ve daha hızlı büyüyen yapıya sahiptirler. Bu avantajlar kültürel ve eğitimsel alanlarda yapılacak yatırımlar ve bürokratik yapıdaki düzenlemeler ile ekonomik gelişmenin hızlandırılmasına katkı sağlamaktadırlar (Saint-Laurent, 2008).

KOBİ'lere ilişkin gelişmeler Türkiye ekonomisi için son derece önemlidir. Çünkü Türkiye ekonomisi küçük ve orta ölçekli işletmelerin (210.000 işletme ile) baskın olduğu bir ekonomidir. Küçük ve orta ölçekli işletmelerin imalat sanayi içindeki payı %99,6, imalat sanayi toplam istihdamındaki payı %64,3, sermaye yatırımlarındaki payı %38 ve katma değer içindeki payı %26,5 düzeyindedir (OECD, 2004).

KOBİ'lere yönelik olarak uygulanacak her türlü politika, teşvik ve desteklerin amacına ulaşabilmesi için öncelikle KOBİ'lerin net bir tanımının yapılması gerekmektedir. Kullanılan niteliksel ve niceliksel ölçütlere göre KOBİ tanımı ülkelere göre farklılık gösterebilmektedir.

Ancak ülkemizde AB'ne uyum süreci de dikkate alınarak kabul edilen KOBİ tanımı, 18.11.2005 tarihli ve 25997 sayılı resmi gazeteye göre şöyledir; KOBİ, 250 kişiden az yıllık çalışan istihdam eden ve yıllık net satış hasılatı ya da mali bilançosu yirmi beş milyon TL'sını aşmayan ve mikro işletme, küçük işletme ve orta büyüklükteki işletme olarak sınıflandırılan ve kısaca "KOBİ" olarak adlandırılan ekonomik birimlerdir.

Mikro işletme: 10 kişiden az yıllık çalışan istihdam eden ve yıllık net satış hasılatı ya da mali bilançosu bir milyon TL'sını aşmayan, çok küçük ölçekli işletmelerdir.

Küçük işletme: 50 kişiden az yıllık çalışan istihdam eden ve yıllık net satış

hasılatı ya da mali bilançosu beş milyon TL'sını aşmayan işletmelerdir.

Orta büyüklükteki işletme: 250 kişiden az yıllık çalışan istihdam eden ve yıllık net satış hasılatı ya da mali bilançosu yirmibeş milyon TL'sını aşmayan işletmelerdir (KOSGEB, 2005a).

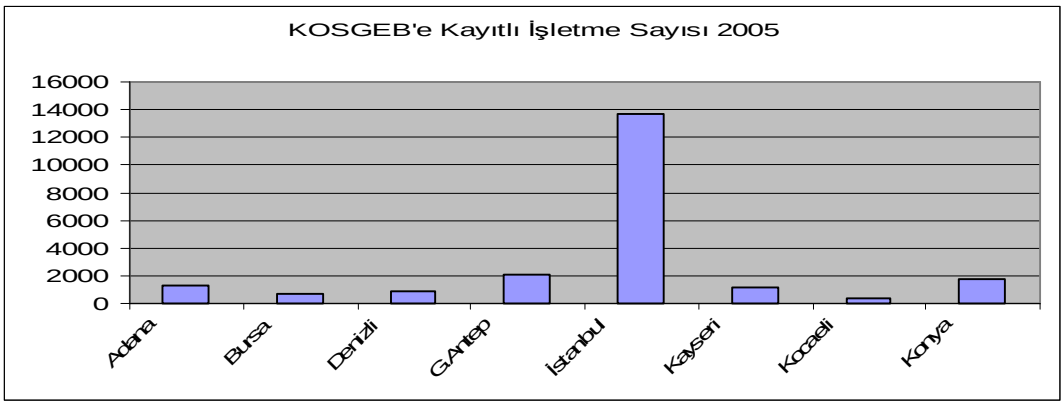
TÜİK'in 2002 yılı Genel Sanayi ve İşyeri Sayımı sonuçlarına göre Türkiye'de küçük ölçekli olarak 1-9 kişi çalıştıran girişim sayısı1.633.509'dur. Bu sayı toplam girişimlerin %94,94'ünü oluşturmaktadır. Girişimlerin %3,09'u ise 10-49 kişi çalıştırmaktadır. Girişimlerin %80,58'i bireysel mülkiyet, %15,58'i anonim ya da limited şirkettir.

Çizelge 5.7'de seçilmiş illerde KOSGEB'e kayıtlı küçük ve orta ölçekli işletme sayısı yer almaktadır. İstanbul 13.687 işletme ile ilk sırada, Gaziantep 2.068 işletmeyle ikinci sırada yer almaktadır. Değerin en düşük olduğu il 439 işletme ile Kocaeli'dir.

Çizelge 5.7. KOSGEB'e Kayıtlı İşletme Sayısı (2005)

İller	KOSGEB'e Kayıtlı İşletme Sayısı
Adana	1.270
Bursa	660
Denizli	892
G.Antep	2.068
İstanbul	13.687
Kayseri	1.203
Kocaeli	439
Konya	1.764

Kaynak:KOSGEB, 2006 (www.kosgeb.gov.tr)

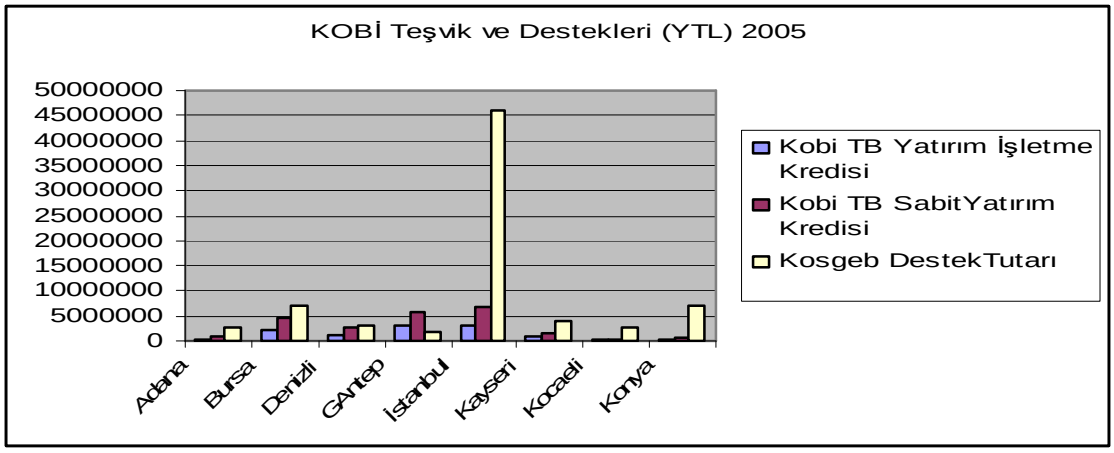
Şekil 5.5. KOSGEB'e Kayıtlı İşyeri Sayısı

2005 yılında, küçük ve orta ölçekli işletmelerin yararlandığı teşvik belgeli yatırım ve işletme kredilerinde Gaziantep ilk sırada, İstanbul ikinci sırada, sabit yatırım kredilerinde ise İstanbul ilk, Gaziantep ikinci sırada yer almaktadır. Her iki değerin en düşük olduğu il Kocaeli olmuştur. KOSGEB'in sağladığı desteklerden yararlanma düzeyi en yüksek il İstanbul, desteklerden yararlanma düzeyi en düşük il ise Gaziantep olmuştur.

Çizelge 5.8. KOBİ Teşvik ve Destekleri (2005)

İller	KOBİ Teşvik Belgeli Yatırım İşletme Kredileri (YTL)	KOBİ Teşvik Belgeli Sabit Yatırım Kredileri (YTL)	KOSGEB DestekTutarı (YTL)
Adana	456.500	988.901	2.628.615
Bursa	2.120.200	4.700.297	6.977.912
Denizli	1.312.000	2.696.266	3.121.461
G.Antep	2.993.628	5.764.901	1.845.997
İstanbul	2.918.809	6.789.308	46.081.648
Kayseri	809.000	1.495.889	4.134.658
Kocaeli	235.500	451.942	2.665.168
Konya	253.750	759.241	7.042.502

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği, 2005, KOSGEB, 2006

Şekil 5.6. Küçük ve Orta Ölçekli İşletme Teşvik Kredi ve Destekleri

5.1.6. Girişimcilik Kapasitesi

Girişimcilik, OECD tarafından yaşam standartlarını yükseltme ve refah yaratmada yeni iş olanaklarını yakalama yeteneği olarak tanımlanmaktadır (DPT,

2000b) Yerel ekonomik kalkınmanın kritik boyutlarından biri girişimciliktir. Çalışmalar da göstermiştir ki hızlı büyüyen bölgeler genellikle yüksek girişimcilik kapasitesine sahiptir. Verimli özel sektör- kamu işbirliği ve başarılı özel girişim yerel topluma zenginlik katmaktadır.

Girişimcilik, yeni firmaların kurulması ve geliştirilmesi süreci, ekonomik gelişme ve kalkınmada çok önemlidir. Bununla birlikte firma kurulma oranı anlamlı şekilde ülkeler arasında hatta aynı ülkede bölgeler arasında farklılık göstermektedir. Bu nedenle birçok çalışmada firma kurulma olgusunun bölgesel belirleyicileri araştırılmaktadır.

ABD'de yapılan çalışmalarda girişimcilik düzeyini makro düzeyde etkileyen faktörler yatırım harcamaları, GSYİH'daki gelişmeler, işsizlik, reel faiz oranı, enflasyon, üretim maliyetleri, sermaye maliyeti olarak belirlenmiştir. Norveç'te ise üretim maliyetleri, sermaye maliyeti, işsizlik önemli faktörler olarak belirlenmiştir (Gries ve Naude 2008).

Üretimin yerleştiği alan ekonomik büyüme sürecinin en önemli noktasıdır. Buralarda ekonomik zenginlik ve ticaret yaratılmakta, üretim ve bilgi yoğunlaşması gerçekleşmektedir. Bu süreç bir kez başladığında kümülatif etki nedeniyle süreç boyunca kendi kendini geliştirme gücüne kavuşmaktadır. Bu da kentin ekonomik açıdan benzer koşullardaki diğer kentlerden farklılaşarak gelişmesine neden olmaktadır (Naude ve Krugell, 2002).

Bu olgu, son yıllardaki çalışmaların birçoğunun ortak konusudur. Benzer koşullara sahip kentler neden farklı ekonomik gelişmeye sahiptir? Diğerleri yoksul kalırken neden biri daha yüksek bir ekonomik gelişme göstermektedir? Bu soruların yanıtı yukarıda açıklanan olguda yatmaktadır. Böylece ekonomik açıdan geri kalmış bölge ve kentler için de gelişmenin ipuçları elde edilmektedir.

Ekonominin girişimcilik kapasitesini analiz etmede işveren sayısı, kendi işinin sahibi olanların oranı, kurulan işletme sayısı gibi göstergeler kullanılmaktadır.

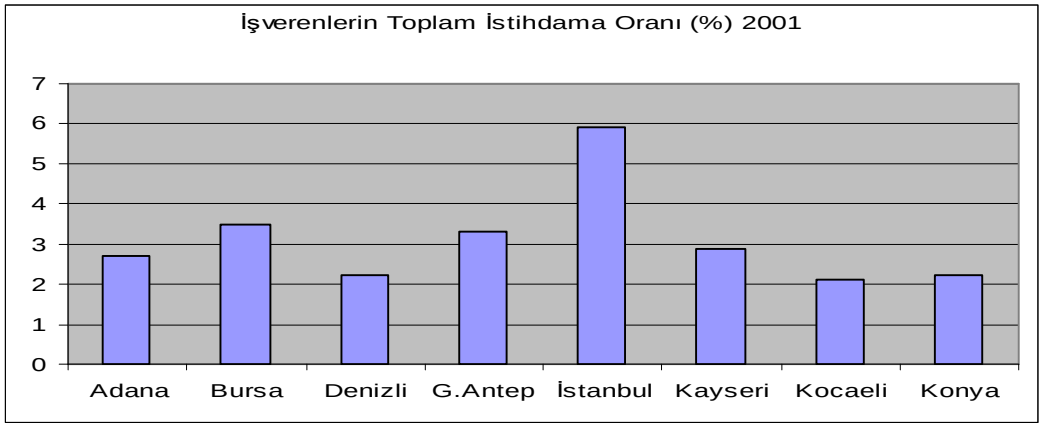
Rekabetçi yatırım iklimi, kaynak kullanımında etkinliği arttırmakta, yeniliği teşvik etmekte ve kısa dönemde verimliliği yükseltmekte anahtar faktördür (OECD, 2006).

Çizelge 5.9.'a göre 2001 yılında seçilmiş illerde işverenlerin toplam istihdama oranının en yüksek olduğu il %5,9 ile İstanbul'dur. Daha sonra %3,5 ile Bursa ve 3,3 ile Gaziantep gelmektedir.

Çizelge 5.9. İşverenlerin Toplam İstihdama Oranı (%) (2001)

Adana	Bursa	Denizli	G.Antep	İstanbul	Kayseri	Kocaeli	Konya
2,7	3,5	2,2	3,3	5,9	2,9	2,1	2,2

Kaynak:TÜİK, 2002

Şekil 5.7. İşverenlerin Toplam İstihdama Oranı

Şekil 5.7'de işverenlerin toplam istihdama oranının en düşük olduğu il Kocaeli'dir. İstanbul, Bursa ve Gaziantep ilk üç sırada yer almaktadır.

İş yeri sayısı bir ekonomide reel sektörün yoğunluğunu, yığılmayı göstermesi açısından önemlidir. Çalışmada çeşitli kurumlardan elde edilen işyeri sayıları kullanılmıştır. Bu kurumlar TÜİK, TOBB ve KOSGEB'dir. Sektörler itibari ile işyeri sayısındaki artış rekabet ortamını etkilemektedir.

Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu'nun 2007-2008 yılı İllerarası Rekabetçilik Endeksi'ne göre Gaziantep ili ticaret becerisi ve üretim potansiyeli alanında 6. sırada yer almaktadır (URAK, 2008).

Çizelge 5.10'da seçilmiş illerdeki işyeri sayıları yer almaktadır. TOBB' a kayıtlı işyeri sayısının en yüksek olduğu il İstanbul'dur. Daha sonra Konya ve

Gaziantep gelmektedir. Küçük Sanayi siteleri işyeri sayısı açısından Konya 4.509 işyeri ile ilk, 4.125 işyeri ile Gaziantep ikinci sıradadır.

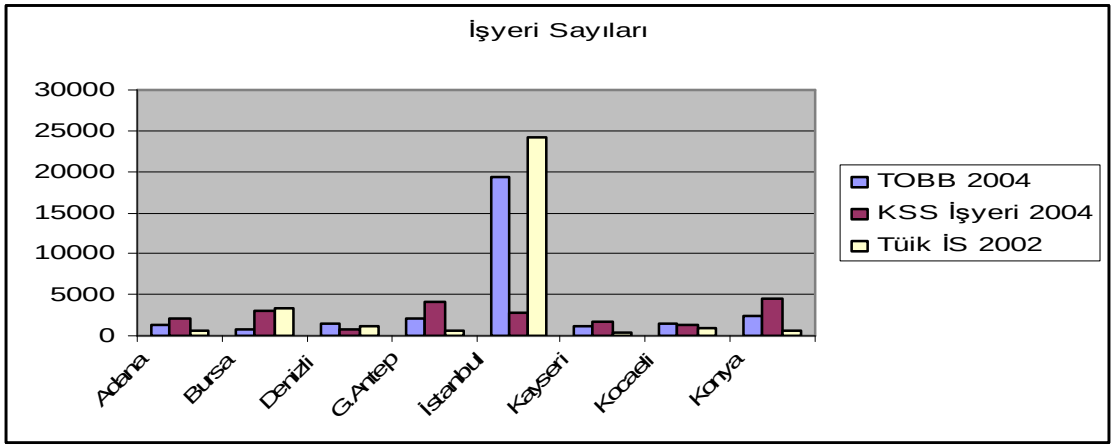
TÜİK' in 2002 Genel Sanayi İşyeri Sayımı sonuçlarına göre ise 24.226 sanayi işyeri ile İstanbul ilk sıradadır. Daha sonra 3.335 işyeri ile Bursa, 1.124 işyeri ile Denizli yer almaktadır. Kent içindeki küçük sanayinin boyut ve niteliğinin yerel girişimciliğin geliştirilmesinde ve kümülatif etkisi ile kentin genel ekonomik yapısının genişlemesinde katkısı olmaktadır.

Gaziantep'te 2005 yılı itibariyle küçük sanayi siteleri işyeri sayısı 4.215'dir. Küçük sanayinin en yoğun olduğu illerden biridir. Gaziantep küçük sanayi işyerleri sayısının Türkiye içindeki payı %6'dır. Bununla birlikte büyük sanayi de önemli düzeydedir. Gaziantep büyük sanayi işyerleri sayısı Türkiye toplamının %4'ünü oluşturmaktadır (GTO, 2007).

Çizelge 5.10. Gaziantep ve Seçilmiş İllerde İşyeri Sayısı

İller	TOBB'a Kayıtlı İşyeri Sayısı	KSS İşyeri Sayısı	(TÜİK) İşyeri Sayısı
Adana	1.318	2.131	492
Bursa	777	3.037	3.335
Denizli	1.432	745	1.124
G.Antep	2.060	4.125	486
İstanbul	19.388	2.722	24.226
Kayseri	1.075	1.591	363
Kocaeli	1.401	1.363	856
Konya	2.461	4.509	598

Kaynak: TÜİK, 2002, KOSGEB, 2006

Şekil 5.8. İşyeri Sayıları

Şekil 5.8'de KSS işyeri sayısının en yüksek olduğu il Konya ve Gaziantep'tir.

5.1.7. Mekansal Yoğunlaşma Ve Nüfus

Ekonomik gelişmenin ilk aşamalarında görülen en önemli etki, kent yoğunlaşma düzeyindeki yükselmedir. Mekansal yoğunluk arzulanan bir ekonomik çevre yaratmaktadır. Mekansal yoğunlaşmanın esas önemi bölgeyi güçlendirici karakterinden kaynaklanmaktadır. Mekansal yoğunlaşma bilginin yayılımını ve bilgi birikimini artırmakta, uzmanlaşılan yetenekler, büyük yerel pazarlarla bağlantılı ileriye ve geriye dönük bağlantılar kurulmasını sağlamaktadır (Fujita ve ark. 2001).

Yüksek eğitimli çalışanlar büyük kentlerde yoğunlaşmaktadırlar. Endüstriyel çeşitlilik ile kent büyüklüğü arasında ve çalışanların eğitim düzeyi ile kent büyüklüğü arasında pozitif bağlantı vardır (Mori ve ark., 2008).

Kentleşme ve ekonomik büyüme gelişmekte olan ülkelerde paralel gelişmektedir. Ekonomik gelişme, tarıma dayalı ekonominin endüstriyel ve hizmetler sektörüne doğru dönüşümünü içermektedir. Mekansal yakınlık, bilginin yayılması, emek piyasasının daha etkin çalışması ve taşıma maliyetlerinden tasarrufu artırmaktadır. Bunlar yerelleşmenin sağladığı ölçek dışsallıklarıdır. Ulusal sermayeyi oluşturan gruplar arasında yatırımcılar ve üreticiler devlet tarafından kayırılmaktadır. Bunların yoğun olarak bulunduğu kentler de kayırılmaktadır. Sonuçta firmalar ve göçmenler kayırılan kentlere akmaktadır. Bu kayırmacılığın avantajları kentin büyümesi sonucu artan maliyetlerle kapanana dek sürmektedir

(Henderson, 2000). Nüfusu aşırı artan kentlerde sosyal marjinal maliyetler ve sosyal yatırım maliyetleri artmaktadır (Fujita ve Ark., 2001).

Çizelge 5.11'de Gaziantep ili, seçilmiş iller ve Türkiye bazında, 1980, 1990 ve 2000 yılı kentleşme oranları verilmektedir. Çizelgede görüldüğü gibi Gaziantep ilinin kentleşme oranı 1980, 1990 ve 2000 döneminde Türkiye ortalamasının üzerindedir. 1980 yılında %63,4 olan oran 2000 yılında %78,5' e yükselmiştir. Kentleşme oranı 1980-2000 döneminde en çok yükselen il İstanbul'dur. İstanbul'un kentleşme oranı 1980-2000 döneminde %61,4'ten %90,7'ye yükselmiştir. Aynı dönemde Türkiye'nin değerleri %43,9'dan %59,7'ye yükselmiştir. Denizli, Kocaeli ve Konya illerinin kentleşme oranı, 2000 yılında Türkiye ortalamasının altında kalmıştır.

Çizelge 5.11. Gaziantep ve Seçilmiş İllerde Kentleşme Oranı (%)

İller	1980	1990	2000
Adana	56,7	69,8	75,6
Bursa	55,5	72,2	76,8
Denizli	34,1	45,0	48,7
G.Antep	63,4	72,0	78,5
İstanbul	61,4	92,4	90,7
Kayseri	48,9	64,0	69,1
Kocaeli	53,3	62,2	59,9
Konya	43,1	55,0	59,7
Türkiye	**43,9**	**59,0**	**64,9**

Kaynak: TÜİK, İl Göstergeleri 1980-2003

Kentleşmenin yanı sıra illerin nüfusundaki gelişmeler de kentin ekonomik gelişmesinde önemli etkenlerden biridir.

Nüfus gelir ile birlikte bir ekonomide mal ve hizmetlere olan talebin kompozisyonunu ve miktarını belirlemektedir. Nüfusun büyüklüğü, yapısı, bilgi ve beceri düzeyi, üretim sisteminin temel girdisini oluşturmaktadır. Gelişen bir ekonomide nüfus ve özellikleri, kaynakların sosyal ve ekonomik sektörler arasındaki dağılımını büyük ölçüde etkilemekte, bu da ekonominin büyüme hızını, istihdam düzeyini, sektörel üretim artış oranları ile ithalat ve ihracat oranlarını etkilemektedir (DPT, 2000c).

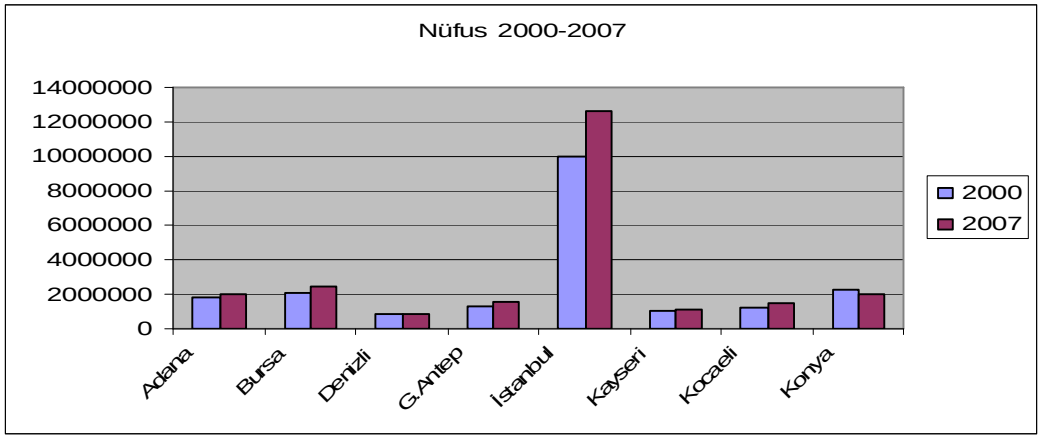
Nüfus kentlerin ekonomik gelişmişliği ile yakından ilgilidir. Yetenekli, kaliteli, eğitimli, meslek sahibi, sağlıklı, genç nüfus ekonomik gelişmenin itici güçlerinden biri kabul edilmektedir. Ancak genellikle ekonomik açıdan gelişen kentlerin dışarıdan yoğun göç almaları sonucu artan nüfusun kentte işsizliğin yükselmesine, dışarıdan gelenlerin kente entegrasyonunun sağlanamaması sonucu sosyal sorunların ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Seçilmiş iller ve Gaziantep ilinin 2000-2007 yılları nüfusu Çizelge 5.12'de sunulmuştur. Nüfus değerleri kentsel ve kırsal nüfusu kapsamaktadır. 2007 yılında Konya'nın dışındaki illerin nüfusunun arttığı görülmektedir. Gaziantep ili nüfusu 1.245.400 kişiden 1.560.023 kişiye yükselmiştir. Nüfus artışının en fazla olduğu il İstanbul olmuştur. İlin nüfusu 2000-2007 döneminde 9.916.600 kişiden 12.573.836 kişiye yükselmiştir.

Çizelge 5.12. Gaziantep ve Seçilmiş İllerde Nüfus

İller	2000	2007
Adana	1.839.400	2.006.650
Bursa	2.106.400	2.439.876
Denizli	846.800	907.325
G.Antep	1.245.400	1.560.023
İstanbul	9.916.600	12.573.836
Kayseri	1.056.600	1.165.088
Kocaeli	1.196.700	1.437.926
Konya	2.176.900	1.959.082

Kaynak:TÜİK, 2000, 2007 (www.tüik.gov.tr)

Şekil:5.9. Nüfus

5.1.8. Eğitimsel Kazanımlar

Sahip olunan insan sermayesi eğitimli, nitelikli, üretken özellikler taşıması durumunda ülke ya da kent ekonomisi için avantaj ve üstünlük sağlamaktadır. Nitelikli, eğitimli, teknik donanımlı işgücü yüksek katma değer yaratır çünkü verimlilikleri yüksektir, talepteki ve ekonomideki değişimlere daha çabuk uyum sağlamaya eğilimlidir.

Eğitime yeterince yatırım yapan ve eğitim harcamalarıyla bilgi üretimini özendiren, bilgi stokunu artıran ve kullanımını yaygınlaştıran ülkeler daha hızlı ekonomik gelişme göstermektedirler (Romer, 2007).

Güney Kore'nin hızlı ekonomik gelişmesi incelendiğinde, 1960'larda temel eğitim ve orta eğitim ile emek yoğun hafif sanayi üretiminin, 1970'lerde mesleki-teknik eğitim ile sermaye yoğun ağır kimya endüstrisinin, 1980'lerde ve günümüzde yükseköğretimin yaygınlaşması ile elektronik, ileri teknoloji ve bilgi endüstrisinin geliştiği görülmektedir. Güney Kore, devlet politikası kapsamında mesleki-teknik eğitimi yaygınlaştırmak ve kalitesini artırmak üzere, özel bütçe desteği, yerel vergilerin belirli bir yüzdesinin ayrılması, temel uygulamaların okulda, yoğun uygulamaların işyerinde yapılması sağlanmış ve hükümetin finansal desteğiyle staj maliyetleri minimize edilmiştir (WORLDBANK, 2007).

1990'larda OECD ülkelerindeki GSYİH artışının en önemli kaynaklarından biri emek verimliliğidir. Eğitimsel yatırımlar, emeğin kalitesini ve üretkenliğini artırarak ücretlerin de artmasına katkı sağlamaktadır (OECD, 2003).

Günümüzde gelişmiş ülkelerde işletmeler insanı yaratıcı, teknik bilgi sahibi, yetenekli ve uzman olarak bilgi ekonomisini sürdüren etken olarak tanımlamaktadır. Nitelikli işgücü ekonomide ücret gelirinin yükselmesine böylece yaşam standardının yükselmesine neden olmaktadır. Özellikle mesleki ve teknik eğitimin kalitesinin arttırılarak yaygınlaştırılması ülke genelinde nitelikli işgücü sağlamakta ve bölgelerarası eşitsizlikleri gidermede önemli bir araç olmaktadır. Eğitim, bireylerin gelirinin artmasında ve ekonomik gelişmede önemli bir etkendir.

Barro tarafından 2000 yılında Türkiye'yi de kapsayan 34 OECD ülkesi için yapılan bir çalışmada, beşeri sermayenin teknolojinin benimsenmesinde, üretkenliğin

artmasında önemli rol oynadığı belirlenmiştir. Beşeri sermaye, orta ve yüksek öğretim ile oluşmaktadır. Savaş sonrası fiziksel sermayesini kaybeden ülkeler içinde yüksek beşeri sermaye oranına sahip olanlar, fiziksel sermaye miktarını hızla geliştirmişlerdir. Çalışmada ekonomik gelişme üzerinde ilköğretimin de rolü incelenmiş ve ilköğretim okullaşma oranının yükselmesinin kadınlarda doğurganlık oranını düşürerek, ekonomik gelişmeye dolaylı katkı sağladığı belirlenmiştir (Barro, 2000).

Kiran tarafından 2005 yılında yapılan çalışmada mesleki eğitimin, bireylerin gelirlerinin yükselmesinde etkili olduğu belirtilmektedir (Kiran 2005).

Eğitimin nüfusun kalitesine etkisi yanında kent ekonomisine doğrudan etkileri de olabilmektedir. Bu noktada üniversitelerin de önemli rolü vardır.

ABD'de 19. yüzyılda tarımsal alanda modern araştırmalara, 20. yüzyılda temel ve uygulamalı bilimler alanında araştırmalara yoğunlaşmış üniversitelerin ekonominin gelişmesinde önemli katkısı bulunmaktadır (Romer, 2007).

ABD'nin Boston kentinde bulunan 8 büyük üniversitenin kent ekonomisine etkisi milyar dolarla ile ölçülmektedir. MIT, Harvard, Boston gibi üniversitelerin sahip olduğu insan gücü, güçlü araştırma-geliştirme altyapısı nedeni ile ABD' de ilaç ve biyo teknoloji gibi yüksek teknoloji endüstrilerinin yatırımları için çekim merkezi olmuştur. Bu durum Boston'un bu iki sektör üzerinden konumlandırılmasını ve iki sektörde marka kent olmasını sağlamıştır (Massachussets Institute Technology, 2008).

Son yıllarda gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde özellikle yoksullukla mücadelede mesleki beceri ve mesleki uzmanlık kazandıracak eğitimlerin yaygınlaştırılması bir yöntem olarak kullanılmaktadır. Mesleki eğitimin işsizliğin azaltılmasında büyük katkısının olduğu birçok çalışma ile kanıtlanmıştır.

Seçilmiş iller ve Gaziantep ili eğitim göstergeleri Çizelge 5.13'te sunulmuştur. Okur-yazar oranı, meslek ve teknik lise okullaşma oranı, üniversite mezunlarının oranı seçilmiş iller itibariyle verilmektedir. İllerin eğitim gösterge değerleri kentsel ve kırsal alanı kapsamaktadır.

Çizelge 5.13. Gaziantep ve Seçilmiş İllerde Eğitim Göstergeleri (2001)

İller	Okur-Yazar Oranı %	Meslek Lisesi Okullaşma Oranı %	Üniversite Mezunlarının Oranı %
Adana	86.8	18.8	7,8
Bursa	91,7	34,5	7,7
Denizli	89,5	22,5	7,0
G.Antep	83,7	11,2	5,2
İstanbul	93,3	27,3	11,9
Kayseri	88,8	22,6	7,4
Kocaeli	92,0	33,8	7,6
Konya	90,0	13,3	6,3
Türkiye	**87,3**	**20,5**	**7,8**

Kaynak: DPT, 2001

Eğitim göstergeleri yüksek olan iller İstanbul, Kocaeli, Bursa ve Konya'dır. İncelenen iller arasında eğitim göstergelerinin en düşük olduğu il Gaziantep'tir. Gaziantep ili, ele alınan eğitim göstergelerinin üçünde de Türkiye ortalamasının altında kalmaktadır.

Oysa sanayinin geliştiği bölgelerde önemli gereksinimlerden biri nitelikli, teknik beceri sahibi eleman istihdamıdır. Bu bağlamda Gaziantep ilinde formel mesleki ve teknik eğitim düzeyinin yeterli olmadığı görülmektedir.

Ancak Gaziantep, çocuk işgücünün en yaygın olduğu illerden biridir. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın "illere göre çocuk işgücü istihdamı" verilerine göre, ilde 12-14 yaş grubunda çeşitli sektörlerde çalışan toplam çocuk sayısı 8.583'tür (ÇSGB, 2008). Bu nedenle Gaziantep ilinde meslek öğrenimi daha çok geleneksel çıraklık sistemi ile iş başında gerçekleşmektedir. Formel olarak meslekiteknik eğitim göstergesinin yetersiz görünmesine karşın çocuk işgücünün fazla olduğu illerden biri olması nedeniyle işbaşında meslek eğitimi söz konusu olmaktadır.

Formel mesleki-teknik eğitimin yetersizliği sanayide verimliliğin artmasında, teknoloji transferinde, teknolojinin içselleştirilmesinde ve buna bağlı olarak teknolojik bilgi üretimi ve yenilik yaratma kapasitesinin gelişmesinde önemli bir engeldir.

Dünyada ağ tarzında örgütlenmiş başarılı sanayi odaklarında sektörel Ar-Ge kurumları ve firmaların ihtiyaçlarına göre tasarlanmış eğitim kurumları bulunmaktadır (DPT, 2008b).

6. GAP VE GAZİANTEP

Türkiye'nin ekonomik gelişme sürecinde bölgelerarası gelişme farklılıklarını gidermek üzere uyguladığı, ülke ekonomisine önemli katkılar sağlayacak olan Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP), bölgede yer alan illerin sosyo-ekonomik yapılarını etkileyecektir. Bu nedenle bölgede yer alan bir il olarak, Gaziantep ilinin GAP ile birlikte ele alınması kaçınılmazdır. Bu bölümde, GAP'ın Gaziantep ekonomisine olası etkileri ve Gaziantep'in bölge ekonomisine katkılarının neler olabileceği incelenmiştir.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi Türkiye'nin tarımsal potansiyeli yüksek bölgelerinden biridir. GAP, bölgenin tarımsal potansiyelini harekete geçirerek sosyo-ekonomik gelişmesini hızlandıracaktır. Bu nedenle öncelikle dünyada tarım alanında yaşanan gelişmeler ele alınmış, daha sonra GAP bölgesindeki tarımsal gelişme ve Gaziantep ile GAP'ın olası ekonomik etkileşimi birlikte değerlendirilmiştir.

6.1. Tarım Sektöründe Küresel Gelişmeler

Son yıllarda iklim değişikliği ve küresel ısınmaya bağlı olarak ortaya çıkan gelişmelerden en çok tarım sektörü etkilenmektedir. Bunun sonucu olarak tarım ve tarıma dayalı sektörler ön plana çıkmıştır.

1990'larda dünyada 823 milyon kişi günde 1 dolarla yoksulluk sınırında yaşarken bu sayı 2004'de 830 milyona ulaşmıştır. 160 milyon kişi ise günde 50 cent' den daha az bir parayla açlık sınırında yaşamak zorundadır. Bu nedenle günümüzün en önemli sorunlarından birisi, sürdürülebilir kalkınmanın baskısı altında tarımsal gelişmenin hızlandırılmasının ve yoksullar lehine dönüştürülmesinin nasıl gerçekleştirileceği konusudur (Braun, 2008).

Enerjinin maliyetinin düşürülmesi ve miktarının artırılması için uygulanan yeni yöntemler açlık tehlikesini artırmıştır. Öte yandan üretim için düşük maliyetli enerji gereksimi de hızla artmaktadır. Giderek artan enerji ve gıda gereksinimi ve bu gereksinimlerin karşılanabilmesi için kullanılan kaynakların bir noktada kesişmesi enerji ve gıda üretiminde bir ikilem ortaya çıkarmıştır. Düşük maliyetli ve temiz enerji üretmek üzere tarım alanlarının kullanılması özellikle yoksul ülkeler için açlık riskini artırırken, mevcut durumda miktarı giderek azalan ve maliyeti yükselen enerji

kaynaklarını kullanarak üretim yapmak sorun olmaya başlamıştır. Üretimin yeterince artırılamaması da yine özellikle yoksul ülkeler için açlık riskini artırmaktadır.

Öte yandan bu sorunların çözümüne tarımsal araştırma geliştirme faaliyetlerinin önemli katkıları vardır ve bilimsel ve teknolojik yeniliklere bağlı olarak tarımda ortaya çıkan gelişmeler umut vericidir.

1900'lü yıllara oranla tarımda büyük gelişmeler olmuştur. Örneğin ABD'de 1935 yılında çiftlik sayısı 6,8 milyon ve bir çiftçinin ortalama üretimi yılda 20 kişiyi beslemeye yeterken 2002 yılında çiftlik sayısı 2.16 milyon ve bir Amerikan çiftçisinin ortalama üretimi yılda 130 kişiyi beslemeye yetmektedir. ABD'de 20 milyondan fazla insan tarımla ilgili mesleklerde istihdam edilmektedir. ABD'nin en geniş endüstrisi ne otomotiv, ne bilgisayar sektörleridir. En geniş endüstrisi tarımdır. ABD'nin tarımsal ürün ihracatı hemen hemen 60 milyar dolar civarındadır (IFIC, 2006). ABD, bugün hala tarımsal araştırma geliştirme harcamalarında kümülatif toplam olarak 343 milyar dolardan fazla bir payla bir numaradır. İkinci sıraya ise Japonya'yı geçerek Çin yerleşmiştir (Braun, 2008).

ABD tarımındaki gelişmeler tarımsal araştırma geliştirmeye yapılan yatırımların sonucunda ortaya çıkmıştır. Gelişmiş ülkelerin tarımsal araştırma geliştirme için yaptıkları yatırımlar küresel tarım ve tarıma dayalı sanayi pazarlarındaki egemenliklerini artırmıştır.

Hızla küreselleşen tarımsal piyasalar, tarıma dayalı sanayi zincirlerinin entegrasyonu, artan tarımsal ticaret hacmi, değişen ticaret politikaları, yüksek gıda fiyatları, yakınlaşan tarım-enerji sektörü bağlantısı tarımın gelişmekte olan ülkelerde ekonomik büyümenin temel unsuru olarak yeniden tanımlanmasına yol açmaktadır. 1985-2005 yılları arasında dünyada tarımsal ürünlerin ticareti üç kat artış göstermiştir. Tarımsal ticaretteki artış, tarımın küresel güç sistemine dönüşmesinin delili olarak yeni bir gelişmedir. Tarımdaki gelişmeler girdi endüstrisi, gıda işlemcileri, perakendeciler ve tüketici boyutları ile ele alındığında aşağıdaki zincir ortaya çıkmaktadır (Braun, 2008).

Çizelge 6.1. Küresel Tarıma Dayalı Gıda Sanayi Zinciri 2006

TARIMSAL GİRDİ ENDÜSTRİSİ	ÇİFTLİKLER	GIDA İŞLEMCİLERİ VE TACİRLERİ	GIDA PERAKENDECİLERİ	TÜKETİCİ
Satıcı İlk 10: $ 40 milyar İlk 5 • Syngenta • Monsanto • Bayer Crop • BASF AG • Dow Agro	Tarımsal Katma Değer: $ 1,592 milyar çiftliklerin sayısı 450 million Büyüklük dağılımı >100 ha: 0.5% < 2 ha: 85%	Satıcı İlk 10: $ 409 milyar İlk 5 • Nestle • Cargill • ADM • Unilever • Kraft Foods	Satıcı İlk 10: $ 1,091 milyar İlk 5 • Wal-Mart • Carrefour • Metro Group • Tesco • Seven & I	6.5 Milyar (Kişi)

Kaynak: Braun, 2008

Tarımsal girdi endüstrisi verileri incelendiğinde dünya pazarında sadece 10 satıcının 40 milyar dolarlık pazar payını elinde tuttuğu görülmektedir. Aynı şekilde gıda işlemcileri ve tacirleri olarak 10 büyük şirketin 409 milyar dolarlık paya sahip olduğu, gıda perakende sektöründe ise yine 10 büyük şirketin 1.091 milyar dolarlık bir paya sahip olduğu görülmektedir. Bu veriler tarım ve gıda piyasalarının ulaştığı boyut konusunda bilgi verirken bir yandan da tüm dünyada tarım piyasasının girdi sağlama, işleme ve dağıtımında sayılı birkaç büyük şirketin egemenliğini göstermektedir. Bu gelişmeler, gelişmiş sanayi ülkelerinin tarımı geri plana atmadıklarının, girdi sektöründen perakende aşamasına kadar yeni üretim yöntemleri, ürün çeşitleri, pazarlama yöntemleri geliştirme konusunda sürekli çalıştıklarının bir göstergesidir.

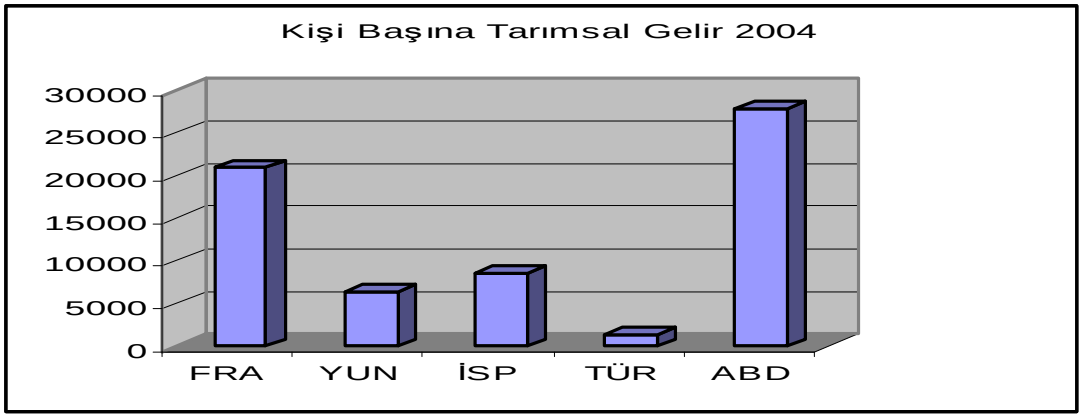
6.2. Türkiye Ve Seçilmiş Ülkelerde Tarım Sektörünün Genel Durumu

Türkiye'nin, nüfusunun yaklaşık yarısı gelirini tarım ve tarıma bağlı sektörlerden karşılayan ve sanayisi tarıma dayalı gelişen bir ülke olarak tarımdaki küresel gelişmelerden etkilenmesi kaçınılmazdır. Bu nedenle gelişmiş bir ülke olan ABD ve AB'ne giriş süreci de dikkate alınarak bazı AB ülkelerinin tarımsal verileri Türkiye ile birlikte değerlendirilmiştir. Tarım sektöründeki gelişmeleri değerlendirmek üzere, seçilmiş bazı AB ülkeleri, ABD ve Türkiye'nin tarımsal aktif nüfus başına tarımsal gelirleri Çizelge 6.2'de karşılaştırılmaktadır.

Çizelge 6.2. Seçilmiş Ülkelerde Tarımsal Gelir

Ülkeler	Tarımsal Gelir (tarımsal aktif nüfus başına bin $) 2004
Fransa	20.984
Yunanistan	6.350
İspanya	8.563
Türkiye	1.329
ABD	27.987

Kaynak: FAO:2005/2006 (www.fao.org)

Şekil 6.1. Seçilmiş Ülkelerde Kişi Başına Tarımsal Gelir (Bin Dolar)

Seçilmiş bazı ülkelerin ve Türkiye'nin 2004 yılı verileri incelendiğinde Türkiye'de tarımsal aktif nüfus başına tarımsal gelirin 1.329 dolar olarak çok düşük düzeyde gerçekleştiği görülmektedir. Aynı dönemde gelişmiş sanayi ülkeleri olan Fransa ve ABD'de kişi başına tarımsal gelir 20.000 doların üzerindedir.

Seçilmiş ülkelerin işlenen tarım alanları ve tarımsal dış ticaret verileri karşılaştırıldığında Türkiye'nin ihracatının çok düşük düzeyde olduğu görülmektedir.

Yunanistan 2004 yılında 2.627.000 hektarlık işlenen alana karşılık 3.2 milyar dolarlık ihracat yaparken, Türkiye 23.830.000 hektar işlenen alana karşılık 6.4 milyar dolarlık ihracat yapmıştır. Fransa'nın 18.507.000 hektar işlenen alana karşılık yaptığı ihracat ise 41.5 milyar dolardır. Seçilmiş ülkeler ile karşılaştırıldığında, Türkiye'nin yüksek tarımsal potansiyeline ve işlenen tarım alanı miktarının İspanya, Fransa ve Yunanistan'dan yüksek olmasına karşın ihracat değerinin çok düşük düzeyde olduğu görülmektedir.

Çizelge 6.3.Seçilmiş Ülkelerde İşlenen Tarım Alanı ve Tarımsal Dış Ticaret

Ülkeler	Toplam işlenen alan (hektar)	Toplam İhracat (milyon$)	Toplam İthalat (milyon$)
Fransa	18.507.000	41.479	30.889
Yunanistan	2.627.000	3.244	5.134
İspanya	13.700.000	21.909	18.592
Türkiye	**23.830.000**	**6.473**	**4.341**
ABD	174.448.000	57.708	57.168

Kaynak: FAO:2005/2006 (www.fao.org)

Türkiye'de 1990- 2001 yılları arasında en az gelişen sektör tarım sektörü olmuştur. 1990-1994 arasında (%1,6), 1994-2001 arasında (%0,7), 2002-2003 arasında ise (%2,2) düzeylerinde büyümüştür (Tolun, 2005).

Ülke tarımının kendine özgü en önemli sorunlarından biri de tarım işletmelerinin çok parçalı olması ve optimum işletme büyüklüğüne sahip olmamasıdır. Bu durum tarımsal gelişmeyi çeşitli yönlerden olumsuz etkilemektedir. Öncelikle tarım üreticileri açısından üreticinin pazardaki gücünü azaltmakta ve üretici örgütlerinin yeterince etkin olmaması nedeniyle tarımsal gelirin düşük olmasına yol açmaktadır. Diğer olumsuz etkisi ise tarıma dayalı sanayici açısından ortaya çıkmaktadır. Hammadde üretiminde istikrarsızlığa yol açarak, sanayiye yeterli, kaliteli ve düşük maliyetli hammadde sağlanmasında sorun olmaktadır. Ayrıca ulusal düzeyde tarımsal üretim maliyetlerinin yükselmesine, verimlilik düzeyinin düşük olmasına neden olmasıdır.

Türkiye genelinde toprak dağılımı, dengesizlik göstermektedir. 50 dekardan küçük tarım işletmelerinin Türkiye genelindeki payı %64,8 iken bunların işlediği arazi oranı %21,3'dür. Buna karşılık 500 dekardan daha büyük araziye sahip olan tarım işletmelerinin oranı %0,7 iken işledikleri arazi oranı %11,4' tür. Ülke kalkınması önündeki önemli bir sorun da tarım sektöründeki örgütlenmedir. Kooperatifçilik biçimindeki örgütlenme, daha çok sayısal yönden yaygın olup sektördeki etkinlikleri yeterli düzeyde değildir (Gülçubuk, 2005).

Az gelişmiş ülkelerde tarımın tipik durumu küçük çiftçilerin çokluğu, geleneksel tekniklerle çalışılması, düşük gelir ve kişi başına verimliliğin düşük olmasıdır. Çiftçi başına düşük sermaye yoksulluğun kendisidir. Başarılı ülkelerin tümü özellikle çalışkan tarımsal girişimleri destekleme konusunda özellikle çaba göstermektedir. Yüksek tarımsal çıktı, tüketiciler için gıda fiyatlarının makul

düzeylerde olması ve çiftçi için yüksek gelir anlamına gelmektedir. Tarımdaki yüksek arz, geliri yükseltmekte ve gelirin pahalı ithal gıdalar için harcanmasını engellerken, arz fazlası ihraç edilerek dış ticaret gelirlerine katkı sağlamaktadır (Hogendorn, 1992).

Gelişmekte olan ülkelerin tarıma özgü içsel sorunlarının yanında küreselleşmenin getirdiği ticari serbestleşme ve çok taraflı anlaşmalara dayalı olarak ulusal tarım politikalarının özgürce belirlenip uygulanması giderek güçleşmektedir. Yeni gelişmeler, daha çok gelişmekte olan ülkeler ve en çok da bu ülkelerdeki tarım sektörü aleyhine oluşmaktadır. Bu olgu gelişmekte olan ülkelerde tarımın geliştirilmesi önünde bir engeldir.

Ancak ulusal ve bölgesel düzeyde uygulanacak politikalar ile tarımsal modernizasyonun gerçekleştirilmesi, tarımda verimliliğin, araştırma geliştirme faaliyetlerinin artırılması, tarıma dayalı sanayinin geliştirilmesi uluslararası baskılara karşı tarım sektörünün korunmasına katkı sağlayacaktır.

6.3. Güneydoğu Anadolu Bölgesi Ve Seçilmiş Bölgelerde Tarım Sektörü

Türkiye, küresel gelişmeler doğrultusunda uygulayacağı politikalar ve gerçekleştireceği projeler ile, özellikle Avrupa Birliği'ne giriş sürecinde büyük bir engel ve sorun olarak görülen tarım konusunu bir fırsata ve üstünlüğe dönüştürebilmelidir. Bu noktada temeli 1970'lere dayanan Güneydoğu Anadolu Projesi'nin önemi artmaktadır.

Dünya tarım sektöründe ortaya çıkan gelişmelerin Türkiye ekonomisi için etkili tarım politikaları ile bir fırsata dönüştürülebilmesinde GAP'ın önemli rolü olacaktır. GAP günümüzün ve geleceğin en önemli iki sorunu olan enerji ve gıda üretimi üzerine çok kapsamlı bir proje niteliğindedir.

GAP, ekonomik ve sosyal boyutları açısından Türkiye'nin en önemli projesidir. 1980'lerde çok sektörlü entegre bir sosyo-ekonomik bölgesel kalkınma programına dönüştürülmüştür. Entegre niteliğiyle proje, sadece barajlar, hidro-elektrik santralleri, sulama yapıları gibi fiziksel yatırımlarla sınırlı kalmayıp, bunların yanında ve birbiriyle eşgüdüm içinde tarımsal gelişme, sanayi, kentsel ve kırsal altyapı, haberleşme, eğitim, sağlık, kültür, turizm ve diğer sosyal hizmetler gibi

sosyo-ekonomik sektörlerin geliştirilmesine yönelik yatırım ve etkinlikleri de içermektedir.

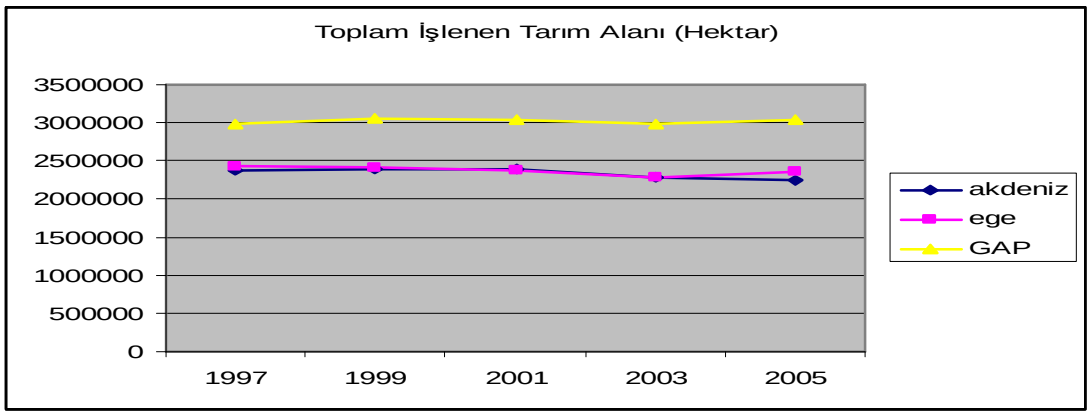
GAP bölgesindeki tarımsal gelişmeleri değerlendirmek üzere tarımsal potansiyeli yüksek olan Ege ve Akdeniz bölgelerinin 1997-2005 dönemi tarımsal verileri GAP bölgesinin verileri ile karşılaştırılmıştır. Ele alınan tarımsal göstergeler, işlenen tarım alanı, bitkisel üretim değeri ve hayvansal üretim değerleridir.

Çizelge 6.4'te 1997-2005 döneminde işlenen tarım alanı miktarı, ülke tarımında önemli yer tutan Ege, Akdeniz ve GAP bölgeleri birlikte ele alınarak karşılaştırılmıştır.

Çizelge 6.4. Ege, Akdeniz ve GAP Bölgesinde İşlenen Tarım Alanı (hektar)

Bölgeler	1997	1999	2001	2003	2005
Akdeniz	2.373.021	2.403.589	2.397.019	2.287.055	2.352.233
Ege	2.428.134	2.405.423	2.383.896	2.283.201	2.255.719
GAP	2.992.489	3.050.385	3.038.364	2.992.740	3.046.229

Kaynak: TÜİK, 2005 (www.tuik.gov.tr)

Şekil 6.2. Ege, Akdeniz ve GAP Bölgesinde İşlenen Tarım Alanı (hektar)

1997- 2005 yılları arasında işlenen tarım alanı verileri incelendiğinde GAP bölgesinin en yüksek, Ege ve Akdeniz bölgelerinin ise birbirine çok yakın değerlere sahip olduğu görülmektedir. 1999 yılından sonra üç bölgede de işlenen tarım alanı miktarının azalmaya başladığı görülmektedir.

Üç bölgenin işlenen tarım alanı miktarı ve bitkisel üretim değerlerindeki gelişmeler birlikte değerlendirildiğinde GAP bölgesinde 1997-2005 yılları arasında

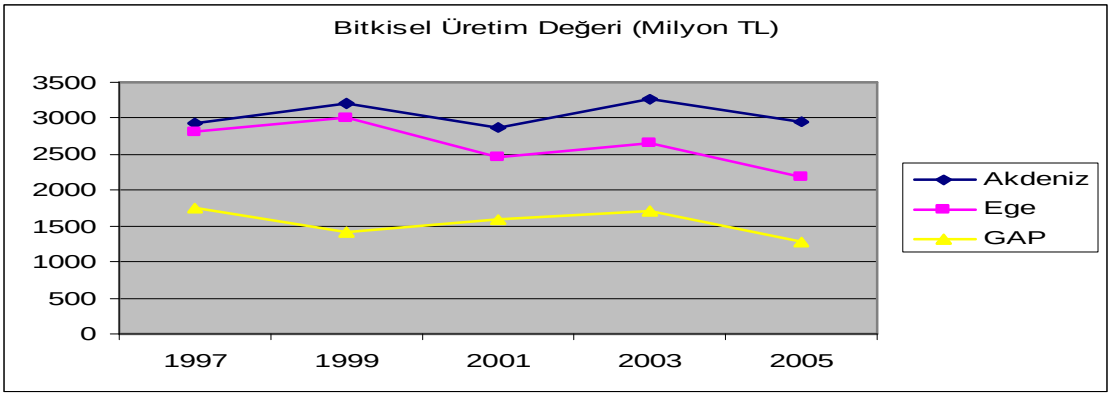
işlenen tarım alanı miktarının Ege ve Akdeniz bölgelerinden yüksek olmasına karşın aynı dönemde bitkisel üretim değerinin çok düşük düzeylerde kaldığı görülmektedir.

1997-2005 döneminde bölgelerin bitkisel üretim değerlerindeki gelişmeler Çizelge 6.5'te sunulmaktadır. 1999 yılında bitkisel üretim değeri Akdeniz ve Ege bölgelerinde yükselirken, GAP bölgesinde düşmüştür. Bitkisel üretim değeri 2001 yılında Akdeniz ve Ege bölgelerinde düşerken, GAP bölgesinde yükselmiştir. 2005 yılında Ege ve GAP bölgesinde bitkisel üretim değerinin reel olarak azaldığı görülmektedir.

Çizelge 6.5. Ege, Akdeniz ve GAP Bölgesinde Bitkisel Üretim Değeri (1987 Yılı Sabit Fiyatlarıyla Milyon TL)

Bölgeler	1997	1999	2001	2003	2005
Akdeniz	2.923	3.205	2.868	3.264	2.950
Ege	2.802	3.010	2.453	2.650	2.180
GAP	1.750	1.424	1.593	1.706	1.272

Kaynak: TÜİK, İlgili Yıllar (www.tuik.gov.tr)

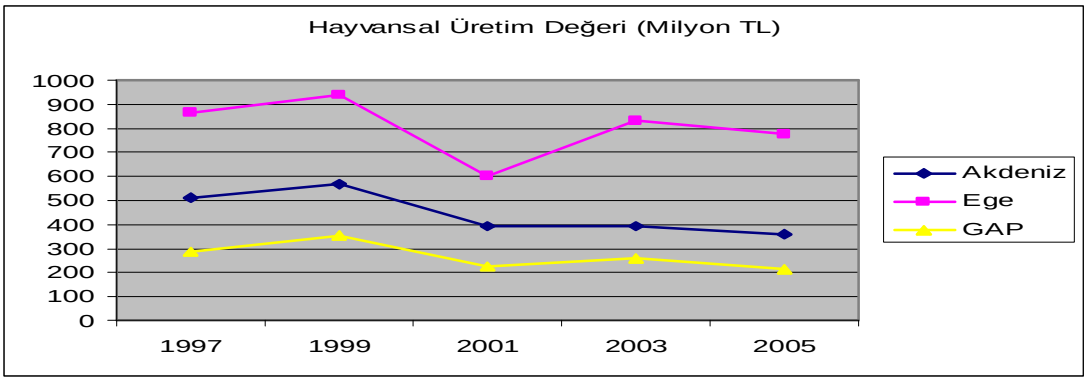
Şekil 6.3. Ege, Akdeniz ve GAP Bölgesinde Bitkisel Üretim Değeri (milyon TL)

Bitkisel üretimin yanında günümüzde nüfusun kaliteli beslenmesinde hayvansal ürünler önemli yer tutmaktadır. Türkiye, hayvansal ürünlerin üretimi ve tüketiminde gelişmiş ülkelerin çok gerisinde kalmaktadır. Akdeniz, Ege ve GAP bölgelerinin hayvansal üretim değerlerindeki gelişmeler 1997-2005 dönemi itibariyle Çizelge 6.6 ve Şekil 6.5'te sunulmaktadır. Bitkisel üretimde olduğu gibi hayvansal üretimde de GAP Bölgesi, 1997-2005 döneminde Ege ve Akdeniz bölgesinin çok gerisinde kalmıştır.

Çizelge 6.6. Ege, Akdeniz ve GAP Bölgesinde Hayvansal Üretim Değeri (1987 Yılı Sabit Fiyatlarıyla Milyon TL)

Bölgeler	1997	1999	2001	2003	2005
Akdeniz	514	570	394	392	359
Ege	863	940	602	829	774
GAP	286	354	225	259	213

Kaynak: TÜİK, 2005 (www.tuik.gov.tr)

Şekil 6.4. Ege, Akdeniz ve GAP Bölgesinde Hayvansal Üretim Değeri

Hayvansal üretim değerlerinin en yüksek olduğu bölge Ege Bölgesi'dir. 1999 yılında üç bölgenin de hayvansal üretim değerleri yükselmiştir. Ancak bitkisel üretimde olduğu hayvansal üretim değerleri de 2001 yılında sert bir şekilde düşmüştür. 2001 yılında yaşanan ekonomik kriz diğer sektörler gibi tarım sektörünü de etkilemiştir.

6.4. Güneydoğu Anadolu Projesi ve Gaziantep

Türkiye'nin sosyo-ekonomik boyutlarıyla en büyük projelerinden birinin uygulandığı bir bölgede yer alıyor olması Gaziantep'in gelecekteki sosyo-ekonomik gelişmesini etkileyecektir. Öte yandan Gaziantep, belirli bir düzeye ulaşmış olan sanayi altyapısıyla bölge ekonomisine katkı sağlayacak potansiyele sahiptir. Bu nedenle Gaziantep ilinin ekonomisi incelenirken, Gaziantep'in bölge ekonomisine olası katkılarının ve GAP'ın Gaziantep ekonomisine olası etkilerinin ayrı ayrı ele alınması önemlidir.

GAP'ın kapsadığı iller Gaziantep ili dışında sanayinin gelişmediği illerdir. GAP'ın tamamlanması ile birlikte üretilen tarım ürünlerinin işlenmesi,

değerlendirilmesi önemli bir sorun olacaktır. Bu nedenle özellikle tarım ürünlerinin değerlendirilmesi, katma değeri yüksek ürünlerin üretilerek gelirin ve istihdamın artırılması amacıyla tarıma dayalı sanayiye yapılacak yatırımlar önem kazanmaktadır. Bölgenin tarım potansiyeline zarar vermeyecek bir sanayileşme politikasının uygulanması gelecek için önemlidir.

Bu noktada Gaziantep, bölge için büyük önem taşımaktadır. Yeni sanayi odakları kapsamında değerlendirilen Gaziantep Güneydoğu ve Doğu Anadolu ürünlerinin toplanıp işlendiği ülke içinde ve dışında pazarlandığı bir odak noktası konumundadır (DPT, 2006). DPT'nin İllerde Öne Çıkan Sanayi Sektörleri çalışması sonuçlarına göre Gaziantep ilinde imalat sanayinde öne çıkan ilk üç sektör, Tekstil Ürünleri İmalatı, Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı, Plastik, Kauçuk Ürünleri İmalatı sektörleridir. Bu sektörlerin ilk ikisi tarıma dayalı sanayi sektörleridir.

GAP çerçevesinde Gaziantep, etkin ve işlevsel birçok özelliği yapısında taşımaktadır. Önemli kavşak noktasında bulunması, gelişmiş sanayi ve ticaret yapısı ve etkisinde bulundurduğu birçok ille birlikte bölgenin hammadde ve tarım ürünlerinin değerlendirilmesi, iç ve dış piyasalara mamul madde olarak pazarlanmasında sahip olduğu olanaklar açısından Gaziantep, bölge için vazgeçilmez niteliktedir. Bölgenin sosyo-ekonomik hayatının değişiminde büyük rol oynayacak olan GAP projesinin başta tarım olmak üzere devreye girmesiyle birlikte tarımsal sanayi imalatı Gaziantep tarafından karşılanacaktır. Gaziantep, mevcut sanayi potansiyeli ve ticaret merkezleriyle bunu sağlayacak konumdadır (GAPBKİB, 2008).

Gaziantep aslında coğrafi olarak Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve GAP kapsamında olmakla birlikte sosyo-ekonomik göstergeler, özellikle sanayileşme açısından daha çok gelişmiş bir batı kenti niteliği taşıdığını göstermektedir. Bölgedeki toplam sanayi işletmelerinin ve KOBİ'lerin yarısından fazlası tek başına Gaziantep ilinde yer almaktadır. Bu özellikleriyle bölge içinde Gaziantep sanayileşmede öncü bir rol üstlenmiş görünmektedir (Özer, 1999).

GAP bölgesindeki iller içinde 2000 yılı itibariyle bölgenin GSYİH'sına en yüksek katkıyı sağlayan il, %26,9 ile Gaziantep ilidir. Bölgenin sanayi hasılasının %29,5'ini Gaziantep oluşturmaktadır. Bölge imalat sanayi katma değeri içinde en yüksek payı %60 ile tekstil sektörü oluşturmaktadır. 2000 yılında bölgenin tekstil

sanayi katma değerinin %94'ü Gaziantep, %5'i Ş.Urfa, %1'i Diyarbakır tarafından oluşturulmuştur. 2000 yılı itibariyle bölgenin, Türkiye tekstil sektörü katma değeri içindeki payı %11 olmuştur (Genç, 2003). Gaziantep ilinde tekstil ürünleri imalatında işgücü verimliliği Türkiye ortalamasının biraz üzerindedir. Alt sektörler itibariyle doğal ve sentetik pamuk elyafının hazırlanması ve eğrilmesi, iplik imalatı, halı ve kilim imalatı, giyim eşyası dışındaki hazır tekstil ürünleri imalatı en önemli alt sektörlerdir (DPT, 2006).

Bölgenin imalat sanayinde katma değer açısından ikinci önemli sektör gıda sektörüdür. Bölgede yaratılan imalat sanayi katma değerinin %13'ü gıda sektörüne aittir. Gıda sektörü katma değerinin %63'ü Gaziantep tarafından gerçekleştirilmiştir.

Bölge tarımsal hasılasının Türkiye tarımsal hasılası içindeki payı ortalama %8-10 düzeyindedir. Bölgenin tarımsal hasılasına en yüksek katkıyı, Ş.Urfa, Diyarbakır ve Gaziantep yapmaktadır (Genç, 2003).

Gaziantep topraklarının büyük bölümünde tarım yapılmaktadır. İlin tarımsal faaliyet yapısının önemi antepfıstığı, zeytin, pamuk gibi ekonomik değeri yüksek bitkilerin yetiştirilmesinden kaynaklanmaktadır. Ülke fıstık ağacı varlığının yaklaşık %35'i ilde bulunmaktadır. İl topraklarının %59,7'si tarım alanıdır. Ancak sulanabilir tarım alanı %12,3'tür. İl toplam tarım arazisinin %56,7'si tarla olarak kullanılmaktadır. %98,9'u ekilen, %1,1'i ise nadasa bırakılan alanlardır. İlin ülke hayvancılığında önemli bir yeri vardır. Tarih boyunca Doğu ve Güneydoğu illerinde yetişen hayvanların ve hayvansal ürünlerin toplanıp, değerlendirildiği ve pazarlandığı en büyük merkez olmuştur (Ertuğrul, 2002). 2001 yılı itibariyle tarımın Gaziantep ilinin GSYİH'sı içindeki payı %11,0 düzeyindedir (DPT, 2006).

Tarım sektörüne ilişkin önemli konulardan biri, tarım ürünlerinin işlenmesi, katma değeri yüksek ürünlerin geliştirilmesi ve üretilmesini sağlamak üzere tarıma dayalı sanayinin geliştirilmesidir. Nüfus artışı, "gıda güvencesini" dünyanın yakın gelecekteki en önemli sorunu olarak karşımıza çıkarmaktadır. Tarım ve tarıma dayalı sanayiler, başta gıda olmak üzere günümüz dünyasının en stratejik sektörleridir (DPT, 2007a).

Gaziantep imalat sanayi içinde, gıda sanayi %23'lük bir paya sahiptir. Sahip olduğu sanayi birikimi ile bölgede üretilecek ürünlerin değerlendirilmesinde hemen

hemen hazır bir altyapı sunmaktadır. Ancak sektörün işgücü verimliliği Türkiye ortalamasının altındadır. Alt sektörler itibarıyla unlu mamuller, öğütülmüş tahıl ürünleri, kakao -çikolata ve şekerleme imalatı, rafine sıvı ve katı yağ imalatı, başka yerde sınıflandırılmamış sebze ve meyvelerin işlenmesi ve saklanması sektörleri ön plandadır (DPT, 2006).

Ülkemizde tarım ürünlerinin yalnızca %30'u sanayide değerlendirilmektedir. Oysa gelişmiş ülkelerde %60-80'i sanayide değerlendirilmektedir. AB'de gıda sanayi önemli bir yere sahiptir. Bu sektörden elde edilen katma değer yaklaşık olarak ulaştırma ve kimya sanayinin katma değerine eşit durumdadır. AB, 2004 yılında birlik olarak 78.41 milyar dolar ihracat gerçekleştirmiştir. Bu hacimle ABD'den sonra en önemli ikinci tarımsal ürünler ihracatçısı konumunu sürdürmüştür. Gıda sanayi tarıma dayalı bir sanayi olarak ülkemiz ekonomisinde de önemli bir yere sahiptir. İmalat sanayi içinde üretim değeri olarak %18-20'lik bir payı vardır. 1999-2005 yılları döneminde ihracat değeri sürekli olarak artarak %65 (yıllık %8,7) büyüme gerçekleşmiştir. Ancak 2004 yılında gıda sanayi kapasite kullanım oranı %71 düzeylerinde kalırken, 1999- 2005 döneminde gıda sanayi ithalat değeri reel ortalama %62 (yıllık %8,3) artmıştır. Öte yandan dünyada 361 milyar dolar tutarındaki gıda ticaretinde Türkiye'nin payı %1'dir. Organik tarım ürünleri ticaretindeki payımız ise %02'dir (DPT, 2007b).

Gıda sanayinde yeni gelişmelerden biri fonksiyonel gıda üretimidir. Fonksiyonel gıda, gıda işleme süreçlerindeki teknolojik yeniliklerin sonucudur. Fonksiyonel gıda, temel besin gereksiniminin ötesinde, insan fizyolojisi ve metabolik fonksiyonları üzerinde ek faydalar sağlayan, hastalıklardan korunmada ve sağlıklı yaşama ulaşmada etkinlik gösteren gıda ya da bileşenlerdir. Fonksiyonel gıda üretimi 1984'lerde Japonya'da başlamıştır. 1990'lardan sonra AB ve ABD'ye yayılmıştır. Fonksiyonel gıdalar, özel beslenme amaçlı gıdalar, tıbbi gıdalar, besin destekleri ve zenginleştirilmiş gıdalar şeklinde üretilmektedir. Bilimsel ve teknolojik gelişmeler, ekonomik nedenler ve tedavi maliyetlerinin artması, yaşlı nüfusun artması, toplumsal bilinçlenme dünyada fonksiyonel gıda üretiminin gelişmesinde etkili olan faktörlerdir (Özçelik, 2008).

Fonksiyonel gıdalar geleneksel gıdalara göre daha yüksek fiyatlıdır, yüksek katma değerlidir ve işletmelerin kar marjı daha yüksektir. Fonksiyonel gıda pazarının büyüklüğünü kesin olarak bilmek güç olmakla birlikte Amerika, Avrupa ve Japonya'yı kapsayan pazarın 30 milyar dolar ile 60 milyar dolar arasında büyüklüğe sahip olduğu tahmin edilmektedir (William ve ark., 2006).

Dünyada fonksiyonel gıda tüketimi hızla artmaktadır. Bu durum, tarımdaki potansiyeli dolayısıyla özellikle Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve Gaziantep için yeni ekonomik fırsatlar sunmaktadır. Bu alanda yapılacak yatırımlar ve araştırma geliştirme çalışmaları ile yeni ürün çeşitlerinin geliştirilmesi ve güçlü markaların oluşturulması gıda sanayinde katma değeri, geliri ve istihdamı artıracaktır.

Gaziantep sanayinde, tarıma dayalı sanayi sektörlerinden biri olan tekstil sektörünün büyük ağırlığı vardır. 2002 genel sanayi sayımı sonuçlarına göre ilin imalat sanayi içinde tekstil sektörünün payı %15'tir.

GAP'ın bölgeyle birlikte Gaziantep ekonomisine de önemli etkileri olacaktır. Bunların en başında tarıma dayalı sanayi gelmektedir. Bölgede tarımsal üretimin artmasıyla sanayinin istikrarlı, kaliteli ve düşük maliyetli hammadde gereksinimi etkin bir şekilde karşılanacaktır.

GAP bölgesinde 1 milyon 821 bin hektar alana su götürülmesi planlanmaktadır, mevcut durumda 300 bin hektara yakın araziye su götürülmüştür. Sulanan alanların genişlemesi ile GAP bölgesinde endüstriyel ürünlerin üretiminin artması beklenmektedir. Böylece Gaziantep ili hammadde kaynaklarına yakın olacaktır. Bölgede üretilen ürünlerin iç ve dış pazarlara sunulmasında etkili olacaktır (GAPBKİB, 2008).

Günümüzde gelişmiş ve az gelişmiş tüm ekonomilerin en önemli sorunlarından biri, düşük maliyetli enerji kaynaklarının sağlanmasıdır. GAP'ın bu açıdan bölge illeri ve Türkiye için önemi daha da artmaktadır. Türkiye'de tarım ve sanayi sektörlerinin önemli sorunlarından biri enerji maliyetlerinin yüksek olmasıdır. Bu durum tarım ve sanayi üretiminin gelişmesini engellemekte ve yerli işletmeleri uluslararası rekabette zorlamaktadır.

2005 yılı itibariyle bölgede 8 hidroelektrik santrali bitirilerek enerji yatırımlarının %74'ü gerçekleştirilmiştir. Üretilen enerjinin ülke ekonomisine katkısı

16.4 milyar dolar olarak belirlenmiştir (GAPBKİB, 2008). Enerji yatırımlarının ve kaynaklarının yakınlığı Gaziantep ve bölgedeki diğer iller için fırsatlar sağlayabilecektir. Enerji kaynaklarından bölge illerinin ve sanayilerinin uygun koşullarla yararlanmasının sağlanması hem bölge sanayisinin rekabet gücünü artıracak, bölgedeki sanayi yatırımlarını özendirecek hem de GAP'ın bölge ekonomisine doğrudan katkısını artıracaktır.

GAP'ın bölge illerine ve Gaziantep'e katkılarından biri de sosyal açıdan olacaktır. Projenin tamamlanmasıyla sosyo-ekonomik yapısı iyileşen bölge illerinden Gaziantep'e göç ve yoğun göçün ortaya çıkardığı işsizlik, çarpık kentleşme, eğitimin nicelik ve dolayısıyla nitelik açısından yetersizleşmesi, sağlık hizmetlerinin kalitesinin düşmesi gibi sosyo-ekonomik sorunlar azalacaktır.

Ancak göçün azalmasıyla Gaziantep'te emek piyasasında arzın azalması da söz konusu olabilecektir. Böyle bir durumda üretim sektörünün ucuz işgücü kaynağı azalacaktır. Oysa 5. bölümde istihdam konusunda belirtildiği gibi ilin 2007 yılı kayıt dışı istihdam oranı %62,9 düzeyindedir. Bunun temel nedeni dışarıdan yoğun göçün emek piyasasında arzı artırarak emeğin pazarlık gücünü zayıflatmasıdır. Emek arzının azalması kayıt dışı istihdamın azalmasına katkı sağlayabilecektir. Üretim sektörünün bu olasılığa karşılık maliyet düşürücü yeni yöntemler geliştirmesi gerekmektedir.

7. ARAŞTIRMA BULGULARI

Bu bölümde yerel-bölgesel ekonomik gelişme düzeyini belirlemek üzere ilk olarak, yerel bölgesel ekonomik gelişme üzerinde etkili olan dinamikleri belirlemek amacıyla Faktör Analizi uygulanmıştır. Faktör analizinin bu çalışmada iki işlevi vardır. Birincisi genel olarak yerel-bölgesel ekonomik gelişmeyi etkileyen dinamiklerin belirlenmesi, ikincisi ise Gaziantep ilinin ekonomik gelişme düzeyinin belirlenmesi amacıyla uygulanacak kümeleme analizinde kullanılacak verilerin sağlanmasıdır. Çalışmada Faktör Analizi bu iki amacı da gerçekleştirmiştir.

Faktör analizinden elde edilen veriler ile Gaziantep ilinin ekonomik gelişme düzeyini belirlemek üzere Kümeleme Analizi yapılmıştır. Kümeleme analizi ile amaç, Gaziantep ilinin ekonomik gelişmişlik açısından mutlak sıralanması değil, Türkiye'nin diğer 80 iliyle birlikte gruplandırılarak, Gaziantep ilinin hangi grupta yer aldığını belirlemektir. Kümeleme analizi sonucunda Türkiye'nin 81 ili gruplandırılmış ve Gaziantep ilinin yer aldığı grup belirlenmiştir. Kümeleme analizi sonuçları Diskriminant Analizi ile kontrol edilmiştir.

Üçüncü aşamada ise büyüme kuramlarından yola çıkarak Gaziantep ilinin sanayi gelişiminde etkili dinamikleri belirlemek amacıyla zaman serisi uygulanmıştır.

Bu bölümde uygulama sonuçları analiz teknikleri için ayrı ayrı değerlendirilmiş ve tartışılmıştır.

7.1. Türkiye'de Yerel-Bölgesel Ekonomik Gelişmeyi Belirleyen Dinamikler

Yerel-bölgesel ekonomik gelişmeyi belirleyen dinamikler birçok araştırmada da (Pose, Tondl, Glickman, Glaeser, Widing) belirtildiği gibi oldukça çok sayıda ve karmaşıktır. Bu nedenle yerel bölgesel ekonomik gelişmede etkili olan dinamiklerin belirlenmesi önemlidir.

Bu bölümde kentlerde yerel ekonomik gelişmeyi etkileyen dinamikler faktör analizi ile incelenmektedir. Bu amaçla kullanılan sosyo-ekonomik veriler genel kabul gören ve literatürde yoğun olarak kullanılan değişkenlerdir. Faktör analizi ile mevcut

gösterge setinin karmaşıklığını aza indirgemek ve indirgenen göstergeler ile 81 ili mekansal farklılıklarına göre gruplandırmak mümkün olacaktır.

İllerin ekonomik gelişme düzeylerini etkileyen dinamikleri belirlemek üzere literatür taramasıyla 35 adet sosyo-ekonomik değişken tespit edilmiştir. Literatürde sık kullanılan sosyo-ekonomik değişkenlerin yanı sıra bu çalışmada özel olarak kentin ekonomik aktivitelerini, üretimin yerleştiği alanı, ekonomik zenginliğin ve ticaretin yaratıldığı alanı yansıtmak üzere üretim ve ticaret faaliyetlerine ilişkin dinamik değişkenler de eklenerek faktör analizi ile değerlendirilmiş ve değişkenlerin illerin ekonomik gelişme düzeylerine etkileri ortaya konulmuştur.

İlk aşamada faktör analizinde korelasyonların açıklanması ve verilerden oluşan matrisin boyutunun indirgenmesi amacı ile faktörlerin elde edilmesi gerekmektedir. Faktör modelinin uygulanabilmesi için analizde kullanılan değişkenlerin faktör analizinin amaçlarını gerçekleştirmedeki uygunluğu test edilmelidir. Verilerin birbiri ile ilişkilerinin zayıf olması durumunda ortak faktörlerin bulunması olasılığı çok düşük olmaktadır.

Bu nedenle verilerin birbirleri ile olan ilişkileri Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ölçütü ile değerlendirilerek değişkenlerin gözlenen korelasyon katsayılarının büyüklüğü karşılaştırılmıştır. KMO, özünde verilerin faktör analizi ile modellenip modellenemeyeceğine ilişkin bir ölçüt sunmaktadır. Bu ölçütün aralıkları şu şekildedir: 0,90-1 arası mükemmel, 0,80-0,90 arası iyi, 0,70-0,80 arası orta, 0,60-0,70 arası zayıf, 0,50-0,60 kötü olarak değerlendirilmektedir (Akgül ve Çevik, 2003).

Yapılan karşılaştırma sonucunda KMO ölçütü 0,793 olarak bulunmuş olup bu değer, veriler arasındaki bağımlılık yapısının iyi olduğunu ve belirlenen verilerin faktör analizine elverişli değişkenler olduğunu göstermektedir.

Çizelge 7.1. KMO ve Bartlett Testi

Kaiser-Meyer-Olkin Uygunluk Ölçüsü		,793
Bartlett Küresellik Testi	Approx. Ki-kare	3300,854
	Df	595
	Anlamlılık	,000

Aynı şekilde verilere ait kısmi korelasyon katsayılarının negatif değerlerinde büyük katsayıların oranı fazla olmadığından faktör analizinin kullanılması uygun bulunmuştur. Korelasyon matrisinin diagonal değerleri aynı zamanda örneklem büyüklüğü hakkında araştırıcılara fikir vermekte olup, istenen büyüklükteki değerler faktör analizinin yeterliliği için gerekli olup, küçük örneklem yeterlilik değerleri ise analizden çıkartılmaktadır. Burada değişkenlere ait ortak varyanslar, "ortak varyans (communalities)" çizelgesinde yer almakta olup, Çizelge 7.2 incelendiğinde "Çıkarma (Extraction)" sütununda çok küçük bir değere rastlanmadığından analizde herhangi bir değer çıkartılması yapılmamıştır. Çizelge 7.2'de bu durum görülmektedir. Çizelge 7.2'de kısaltılmış olarak yer alan değişkenlerin açık yazımları Ek Çizelge 1'de sunulmuştur.

Çizelge 7.2. Ortak Varyans Çizelgesi (Communalities)

	Değişkenler	İlk	Çıkarma
1	Bankasay	1,000	,712
2	Banmev	1,000	,676
3	Bankre	1,000	,684
4	İhrdeğer	1,000	,834
5	İhrfirsay	1,000	,950
6	İthdeğer	1,000	,871
7	İthfirsay	1,000	,964
8	Kurverms	1,000	,903
9	Vertahipay	1,000	,817
10	Kosgebdt	1,000	,941
11	Kobitbsay	1,000	,885
12	Kobıtbykre	1,000	,949
13	Kobitbsyt	1,000	,953
14	Tesvikbelsay	1,000	,901
15	Tesvikbelyatt	1,000	,828
16	Kssisysay	1,000	,784
17	Kssistsay	1,000	,727
18	Osbistsay	1,000	,907
19	Tobbkiysay	1,000	,855
20	Koskiysay	1,000	,872
21	Nüfus	1,000	,718
22	Kentor	1,000	,616
23	Nüfusao	1,000	,728
24	Kbgsmh	1,000	,589
25	Gsmhao	1,000	,610
26	Okyaor	1,000	,782
27	Ünimeo	1,000	,812
28	Meslo	1,000	,836
29	Patentb	1,000	,905
30	Etasarım	1,000	,898
31	Markab	1,000	,963
32	Saçatio	1,000	,885
33	Üccatıo	1,000	,793
34	İsvtio	1,000	,813
35	İmsyoçs	1,000	,918

Çıkarma Yöntemi: Temel Bileşenler Analizi.

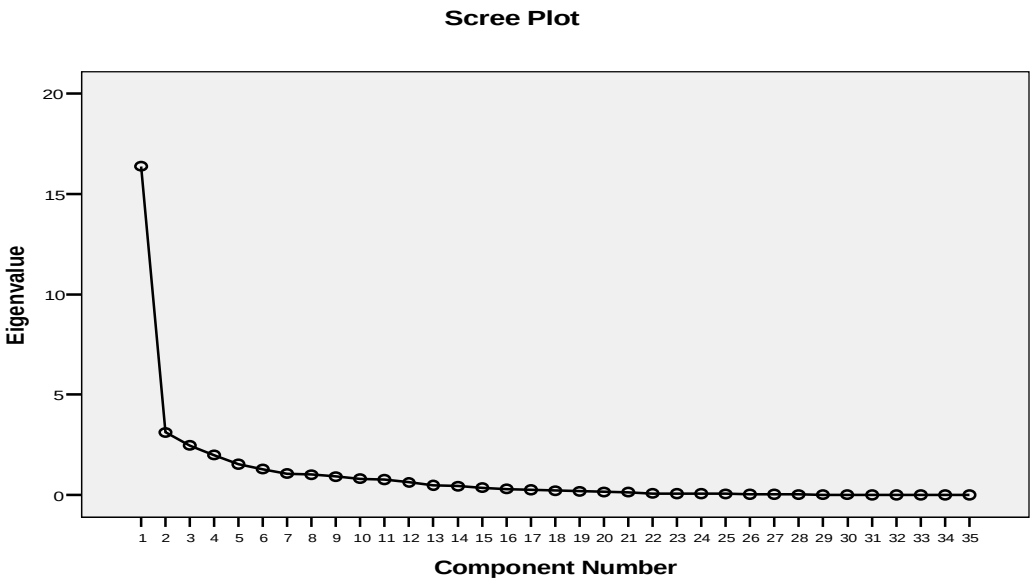
Optimal faktör sayısını belirlemek üzere, verilere temel bileşenler çıkarma yöntemi (PCA) uygulanarak faktör sayısı belirlenmiştir. Burada özdeğeri (eigenvalue) 1'den büyük olan 8 faktör elde edilmiştir. Böylece bağımsız

değişkenlerin varyansı ayrı ayrı belirlendikten sonra toplam varyansı büyük oranda (>69) temsil eden değişken sayısı kadar faktör belirlenmiştir.

Kaiser ölçütüne göre özdeğer (Eigenvalue) istatistik değeri 1'den büyük olan faktörler anlamlı olarak belirlenmiştir. Analiz sonucunda, genel anlamda kullanılan 35 adet sosyo-ekonomik değişken daha özel 8 faktöre indirgenmiştir.

Özdeğerlere ait çizgi grafiğinde (scree plot) ani düşmenin yaşandığı nokta araştırmacılara faktör sayısını tahmin etmede ön bilgi vermektedir. Grafikte ani düşüş 2 noktasında yaşanmış olduğu halde 2 faktörün toplam varyansı açıklama yüzdelerine bakıldığında varyansın %55.719'unu açıkladığından optimum faktör sayısının 8 olduğuna açıklanan varyans yüzdesine bakılarak karar verilmiştir.

Aşağıdaki Şekil 7.1'de faktör analizi çizgi grafiği görülmektedir.

Şekil 7.1. Çizgi Grafiği (scree plot)

Şekil 7.1'de elde edilen sonuçların grafiksel gösterimi sunulmaktadır. Bu grafik, faktör analizi için çizilen çizgi grafiğidir. Grafikte, faktör sayısına göre özdeğer'in (eigenvalue) değişimi görülmektedir. Özellikle 8. faktörden sonra özdeğer'in değişmediği görülmektedir. Bu durum, 8 den daha fazla faktör kullanılması ile açıklayıcılıkta daha fazla bir artışın olmayacağını göstermektedir.

Aşağıdaki Çizelge 7.3'te faktörlerin varyans açıklama yüzdeleri verilmiştir.

Çizelge 7.3. Toplam Varyans Açıklama Çizelgesi

	Özdeğerler			Rotasyon Sonrası Yüklerin Karelerinin Toplamı		
Faktör	Toplam	% Varyans	Birikimli %	Toplam	% Varyans	Birikimli %
1	16,382	46,804	46,804	9,459	27,026	27,026
2	3,120	8,915	55,719	5,455	15,587	42,613
3	2,470	7,058	62,777	3,477	9,935	52,547
4	1,996	5,702	68,479	3,358	9,596	62,143
5	1,539	4,396	72,875	3,151	9,002	71,145
6	1,289	3,683	76,558	1,485	4,243	75,388
7	1,067	3,048	79,607	1,338	3,822	79,210
8	1,016	2,904	82,511	1,155	3,301	82,511
9	,917	2,621	85,132			
10	,813	2,322	87,455			
11	,775	2,215	89,670			
12	,628	1,793	91,463			
13	,485	1,387	92,850			
14	,445	1,271	94,121			
15	,371	1,060	95,181			
16	,299	,855	96,036			
17	,256	,733	96,769			
18	,215	,614	97,383			
19	,184	,527	97,910			
20	,157	,450	98,360			
21	,147	,420	98,780			
22	,083	,238	99,019			
23	,068	,195	99,214			
24	,062	,178	99,392			
25	,053	,151	99,544			
26	,041	,118	99,662			
27	,035	,101	99,763			
28	,026	,074	99,837			
29	,019	,056	99,893			
30	,017	,048	99,941			
31	,007	,020	99,962			
32	,005	,015	99,976			
33	,004	,011	99,987			
34	,003	,009	99,997			
35	,001	,003	100,000			

Çıkarma Yöntemi: Temel Bileşenler Analizi.

Açıklanan Toplam Varyans (total variance explained) çizelgesindeki sonuçlar değerlendirildiğinde birinci faktörün toplam varyans'ın % 46.804'nü, ikinci faktörün %8.915'ini açıkladığı görülmektedir. Böylece iki faktör toplam varyans'ın %

55.719'ni açıklamaktadır. 8 faktör ise, toplam varyans'ın %82.511'ni açıklamaktadır. 35 değişkenin analiz edilmesi sonucu elde edilen 8 faktör, toplam varyans'ın %82.511'ni açıklamaktadır. Özetle 35 değişken yerine faktör analizi ile elde edilen 8 faktör, illerin ekonomik gelişmişlik düzeyini belirlemede etkili faktörler olarak tespit edilmiştir.

Faktör analizinin üçüncü aşamasında ise, 8 faktör için faktör yükleri matrisi elde edilmiştir. Bu aşamada değişkenlerin faktör içindeki ağırlıkları belirlenmektedir.

Çizelge 7.4. Faktör Matrisi

	Faktörler							
Değişkenler	1	2	3	4	5	6	7	8
Markab	,951	-,152	-,149	-,037	-,091	,020	,031	-,060
İhrfirsay	,941	-,111	-,103	-,056	-,158	,016	-,001	-,111
İthfirsay	,913	-,182	-,203	,184	-,063	,039	,017	-,126
Tesvıkbs	,901	,063	,082	-,233	-,044	,088	,110	-,039
Kosgebdt	,885	-,211	-,089	,278	-,114	,051	-,055	-,101
Etasarım	,871	-,107	-,116	-,086	-,269	,001	-,097	-,159
Tesvikby	,854	,106	,017	-,253	,009	,063	,131	,052
İmsyoçs	,852	,196	-,078	-,299	-,159	,114	-,122	,077
İhrdeğeri	,847	,018	-,040	-,234	-,190	,071	-,087	,108
Patentb	,844	-,163	-,217	,316	-,043	,009	-,029	-,129
Kurverms	,834	-,205	-,236	,287	,068	,033	,135	-,058
İsvtio	,816	,252	,201	-,025	,098	-,126	,123	,044
İthdeğeri	,808	-,036	-,317	-,041	-,173	,211	,030	,198
Tobbkisay	,787	,036	-,027	,228	,359	-,135	-,077	-,169
Bankasay	,773	-,016	,181	,036	,186	,025	,119	,177
Osbistsay	,770	,024	,160	-,481	-,031	-,046	-,164	-,163
Üccatio	,721	,392	-,167	,040	,193	-,186	-,118	,058
Vertahip	,716	-,059	-,395	,129	-,090	,216	,104	,248
Ünimeo	,711	,108	-,123	,462	,140	-,162	,128	,063
Koskis	,708	,033	,023	,257	,431	-,174	-,170	-,242
Saçatio	,624	,590	,133	-,277	,004	,011	-,192	,124
Kssists	,584	,010	,324	-,459	,179	-,014	,167	-,099
Kentor	,565	,077	,001	-,115	,466	-,095	-,174	-,143
Meslo	,296	,800	-,016	,197	-,242	,076	-,030	,059
Okyaor	,393	,710	,135	,243	-,181	,012	,114	,015
Kbgsmh	-,293	-,461	-,408	-,243	,079	-,018	-,094	-,222
Kobitbykre	,480	-,447	,641	,145	-,224	-,122	-,099	,110
Kobitbsyt	,585	-,408	,587	,119	-,243	-,124	-,064	,088
Kobitbsay	,533	-,452	,563	,192	-,137	-,073	-,117	,072
Bankakre	-,084	,285	,455	,277	,346	,278	-,285	,180
Nüfusao	,361	-,293	,060	-,352	,451	-,002	,211	,370
Bankamev	-,331	,066	,310	,283	,040	,566	,174	-,185
Kssisys	,324	,017	,331	-,127	,130	,489	,369	-,401
Nüfus	-,008	,155	,106	,057	-,072	-,521	,635	,001
Gsmhao	,268	-,397	-,222	,112	,265	,274	,088	,406

Çıkarma Yöntemi: Temel Bileşenler Analizi.

Faktör analizinin dördüncü aşaması, her bir değişkenin faktöre etkisinin bir başka deyişle faktör içindeki ağırlığının hesaplanarak her değişkenin hangi faktör içinde yer alacağının kesin olarak belirlenmesi aşamasıdır. Dönüştürme işlemi, faktör analizinde faktörlerin anlamlı bir şekil tanımlanmasını sağlayan bir adımdır. (Darlington 2006). Dönüştürmenin (rotation) amacı daha anlamlı sonuçlar elde etmektir. Dönüştürme matrisi, faktör analizinin nihai sonucudur. Bunun için analizde dönüştürme tekniği olarak Kaiser Varimax 'ortogonal döndürme tekniği' kullanılmıştır. Bu teknik, birbirinden tamamen bağımsız faktör grupları oluşturması açısından tercih edilmiştir.

Bu aşamada, dönüştürme (rotation) yapılarak dönüştürülmüş korelasyon matrisi elde edilmiştir. Böylece analiz sonucunda ortaya çıkan 8 faktör üzerinde etkili olan değişkenlerin belirlenmesinde, rotasyon yapılarak, yorumlanabilir, anlamlı sonuçlar elde edilmiştir. Değişkenlerin ait oldukları faktörler, dönüştürme işlemi sonucunda hesaplanan faktör ağırlıklarına göre belirlenmiştir.

Faktör matrisinde yer alan değişkenlerin aldıkları değer, değişkenlerin yer aldığı faktörlerin belirlenmesi ve faktör içindeki göreli ağırlıklarının ortaya konulması için önemlidir. Sonuçları yorumlanabilir kılmak için elde edilen faktör matrisine ortogonal döndürme tekniği olan Varimax Kaiser normalleştirmesi ile rotasyon uygulanmıştır. Dönüştürme sonucunda değişkenlerin matristeki sıralanışı değişmiş ve yorumlama için daha anlamlı gruplar elde edilmiştir.

Çizelge 7.5'te her bir değişkenin her bir faktör (component) içindeki ağırlığı değerlendirilmektedir. Katkı değeri 0,7'den büyük değişkenler, o faktör için etkili değişkenler olarak belirlenmiştir. Dönüştürülmüş faktör matrisine göre, analiz edilen 35 adet değişkenden 20'sinin faktörlere güçlü etkilerinin olduğu, 15 değişkenin ise faktörlere etkisinin düşük veya negatif etkili olduğu belirlenmiştir. Aşağıda dönüştürülmüş faktör matrisi çizelgesinde 35 değişkenin faktörlere etkisi görülmektedir.

Çizelge 7.5. Dönüştürülmüş Faktör Matrisi (Rotated Component Matrix)

	Faktörler							
Değişkenler	1	2	3	4	5	6	7	8
İthfirsay	,874	,232	,215	,035	,314	,028	,028	,014
Patentb	,846	,092	,212	,067	,364	-,004	,001	-,006
Kosgebdt	,835	,155	,348	,079	,299	-,002	,034	-,046
Kurverms	,833	,091	,162	,027	,364	,167	,065	,097
Vertahip	,818	,131	-,037	,165	,017	,310	-,061	-,051
İthdeğeri	,814	,340	,023	,165	-,022	,223	-,078	-,096
Markab	,812	,443	,220	,036	,229	,071	-,018	,034
İhrfirsay	,788	,474	,242	,065	,202	-,020	-,008	,021
Etasarım	,758	,468	,243	,038	,128	-,149	-,063	-,038
İhrdeğeri	,616	,591	,203	,187	,038	,082	-,111	-,092
Ünımeo	,610	-,047	,135	,349	,479	,150	-,059	,205
Bankasay	,428	,363	,314	,249	,319	,350	,077	,077
Osbistsay	,333	,827	,230	,025	,210	-,083	-,033	-,075
Kssistsay	,101	,736	,214	,018	,212	,148	,196	,155
İmsyoçs	,582	,675	,066	,289	,063	,040	-,100	-,140
Tesvikbsay	,573	,658	,201	,202	,174	,101	,117	,064
Saçatio	,166	,655	-,027	,599	,188	-,008	-,125	-,134
Tesvikby	,535	,639	,116	,223	,166	,182	,052	,084
İsvtio	,388	,494	,232	,420	,367	,122	,022	,195
Kobitbykre	,180	,147	,944	,011	,045	,047	,023	,011
Kobitbsyt	,277	,217	,906	,040	,061	,037	,022	,045
Kobitbsay	,253	,123	,882	-,008	,138	,075	,056	-,036
Meslo	,192	,105	-,202	,832	,010	-,232	-,021	-,017
Okyaor	,205	,129	-,044	,807	,102	-,182	,085	,140
Kbgsmh	-,004	-,073	-,248	-,705	-,066	-,058	-,096	-,093
Bankre	-,362	-,142	,170	,439	,263	,188	,211	-,402
Koskisay	,393	,176	,167	,113	,803	,012	,014	-,025
Tobbkisay	,501	,219	,152	,150	,710	,075	,016	,026
Kentoranı	,194	,411	,002	,027	,622	,116	-,019	-,091
Üccatio	,427	,358	-,091	,421	,487	,061	-,234	,023
Nüfusao	,062	,400	,109	-,197	,161	,690	-,023	,105
Gsmhao	,368	-,106	,047	-,167	,034	,639	,016	-,153
Kssısysay	,139	,352	,077	,027	,084	,015	,791	,051
Banmev	-,213	-,319	,014	,130	-,135	-,020	,682	-,169
Nüfus	-,080	-,019	,030	,148	,003	-,013	-,042	,828

Çıkarma Yöntemi: Temel Bileşenler Analizi.
Rotasyon Yöntemi:Varimax (Kaiser Normalizasyonu ile).

Değişkenlerin faktördeki ağırlıklarının açık bir şekilde ortaya konulması amacıyla aşağıdaki faktör matrisi özet çizelgesi düzenlenmiştir.

Çizelge 7.6. Dönüştürülmüş Faktör Matrisi Özet Çizelgesi

Değişken	Faktör							
	1	2	3	4	5	6	7	8
İthfirsay	0,874							
Patentb	0,846							
Kosgebdt	0,835							
Kurverms	0,833							
Vertahiçp	0,814							
Markab	0,812							
İhrfirsay	0,788							
Etasarım	0,758							
Osbistsay		0,827						
Kssistsay		0,736						
Kotbyaik			0,944					
Kotbsayt			0,906					
Kotbsay			0,882					
Meslioko				0,832				
Okuyazo				0,807				
Koskişsay					0,803			
Tobkişsay					0,710			
Nüfusao						0,690		
Kssişsay							0,791	
Nüfus								0,828

Çizelge 7.5'den yararlanılarak düzenlenmiştir.

Çizelge 7.6'da görüldüğü gibi analiz sonucunda, elde edilen her bir faktörün bir değişken grubu ile güçlü bir şekilde etkileşiminin olduğu belirlenmiştir. Bu gruplar faktörün isimlendirilmesi ve karakterize edilmesi için kullanılmaktadır.

Bu aşamada analiz ile elde edilen faktörlerin adlandırılıp, anlamlandırılması da büyük önem taşımaktadır. Bu analizler hakim bölgesel sınıflamaların ve boyutlarının doğasını araştırmaktadır. Analizlerden elde edilen sonuçlar ülkenin geri kalan bölgeleriyle kıyaslamak amacıyla üzerinde durulan bölgesel genel durumun tam anlamıyla kavranabilmesi açısından karar mekanizmalarına yardımcı olabilir (Alasia, 2004). Bu nedenle sonuçların ayrıntılı olarak yorumlanması her faktörün içinde yer alan değişkenlerin niteliğine göre tanımlanması önemlidir.

Faktörler incelendiğinde 8 faktörün, değişkenlerin faktörlerdeki ağırlıklarına göre tanımları aşağıdaki Çizelge 7.7'de verilmektedir.

Çizelge 7.7. Faktör Adları

Faktörler	Faktörde Etkili Olan Değişkenler	Faktör Adları
Faktör 1	İthalatçı firma sayısı, patent başvurusu, KOSGEB destek tutarı, kurumlar vergisi mükellef sayısı, vergi tahsilatı içindeki payı, ithalat değeri, marka başvurusu, ihracatçı firma sayısı, endüstriyel tasarım,	Dış ticaret, yenilik ve vergi
Faktör 2	OSB'deki istihdam sayısı, KSS'deki istihdam sayısı	Endüstriyel işgücü
Faktör 3	KOBİ teşvik belgeli sabit yatırımlar, KOBİ teşvik belgesi sayısı	KOBİ teşvik ve yatırımları
Faktör 4	Meslek lisesi okullaşma oranı, okur-yazar oranı	Eğitim
Faktör 5	KOSGEB'e kayıtlı işyeri sayısı, TOBB'a kayıtlı işyeri sayısı	Girişimcilik kapasitesi
Faktör 6	Nüfus artış oranı	Artış oranı
Faktör 7	KSS işyeri sayısı	Endüstriyel yığılma
Faktör 8	Nüfus	Nüfus dinamikleri

Faktör 1 içinde güçlü pozitif etkisi bulgulanan değişkenler şunlardır; ithalatçı firma sayısı (0.87), patent başvurusu (0,84), KOSGEB destek tutarı (0,83), kurumlar vergisi mükellef sayısı (0.83), vergi tahsilatı içindeki payı (0,81), ithalat değeri (0.81),marka başvurusu (0.81), ihracatçı firma sayısı (0.78), endüstriyel tasarım (0,75) olmak üzere 9 değişkenden oluşmaktadır. Bu değişkenlerin faktör 1 ile pozitif yönde güçlü bağlantısı tespit edilmiştir.

Faktör 1 içinde yer alan dış ticaret, yenilik ve vergi değişkenlerinin illerin ekonomik gelişme düzeyinin önemli bölümünü (toplam varyansın %46.8'ini)

açıkladıkları görülmektedir. Analiz sonucuna göre Faktör 1'in gerek faktör özdeğeri ile gerekse faktör varyansı ile diğer 7 faktörden daha baskın olduğu görülmektedir.

Buna göre Faktör 1, içinde yer alan değişkenlerin özellikleri, nitelikleri göz önüne alınarak "inovasyon, dış ticaret ve vergi" başlığı altında değerlendirilebilir.

Worldbank, Gao, Shen, Decuir-Virez'in çalışmalarında dış ticarette serbestleşme, ihracat, yenilik, yenilikçilik kapasitesi ve bunların sağlayacağı dışsallıkların ekonomik gelişmeyi hızlandırıcı etkisi olduğu bulgulanmıştır.

Faktör 2, Faktör 1 ile birlikte toplam varyansın %55.7 gibi yüksek bir bölümünü açıklamaktadır. Faktör 2 de yer alan değişkenler ve faktöre etkileri şöyledir; organize sanayi bölgelerindeki istihdam sayısı (0,82), küçük sanayi sitelerindeki istihdam sayısı (0,73) olmak üzere 2 değişkenden yoğun olarak etkilenmektedir. Bu faktörü "endüstriyel işgücü" başlığı ile tanımlamak mümkündür.

Widing, Tondl, Ragan ve Trehan, çalışmalarında özellikle iyi eğitimli, nitelikli işgücünün ekonomik büyüme üzerinde etkili olduğunu belirlemişlerdir.

Faktör 3 içinde; KOBİ teşvik belgeli yatırım kredileri (0,94), KOBİ teşvik belgeli sabit yatırımlar (0,90) ve KOBİ teşvik belgesi sayısı (0,88) düzeyinde bir etkiye sahiptir. Bu nedenle 3. faktörü " KOBİ teşvik ve yatırımları " olarak isimlendirmek doğru olacaktır.

Türkiye, küçük ve orta ölçekli işletme sayısının en yoğun olduğu ülkelerdendir. Küçük ve orta ölçekli işletmeler ekonominin bel kemiğini oluşturmaktadır. Küçük ölçekli olarak 1-9 kişi çalıştıran girişim sayısı 1.633.509'dur. Bu sayı girişimlerin %94,94'ünü oluşturmaktadır. Girişimlerin %3,09'unda 10-49 kişi çalıştırılmaktadır. Girişimlerin %80,58'i ise bireysel mülkiyet, %15,58'i anonim ya da limited şirkettir (GSİS, 2002). Bu nedenle bu çalışmada diğer çalışmalardan farklı olarak küçük ve orta ölçekli işletmelere ilişkin veriler özellikle kullanılmıştır.

Alüftekin'in (2007) çalışmasında KOBİ'lerin ilde üretilen hammaddeleri işleme ve istihdam açısından ilin ekonomik gelişmesine katkısının olduğu belirlenmiştir. OECD (2003), (2004) tarafından yapılan çalışmalarda OECD ülkelerinde küçük ve orta ölçekli işletmelerin ekonomik gelişme üzerindeki önemli katkılarını ortaya koyan çalışmalar vardır.

Faktör 4, "eğitim" başlığında değerlendirilebilir. Burada sadece iki değişkenin faktöre güçlü pozitif etkisi söz konusudur. Meslek lisesi okullaşma oranının etkisi (0,83), okuryazar oranının etkisi ise (0,80) olarak gerçekleşmiştir.

Doğan ve Bozkurt, Erickek ve Mckinney, Tondl, Tondl ve Vuksic'in çalışmalarında bölgesel ekonomik gelişmede eğitimin önemli etkilerinin bulunduğu belirlenmiştir. Tondl ve Vuksic'in çalışmasında lise okullaşma oranının teknolojinin transferinde kolaylaştırıcı etkisi saptanmıştır. Bu çalışmada da benzer şekilde meslek lisesi okullaşma oranı ve okur-yazar oranı önemli etkenler olarak belirlenmiştir.

Faktör 5 içinde ağırlığı olan değişkenler sırası ile KOSGEB'e kayıtlı işyeri sayısı ile TOBB' a kayıtlı işyeri sayısıdır. Faktöre etkileri sırası ile (0,80) ve (0,71) düzeyindedir. Faktör 5 "girişimcilik kapasitesi" olarak nitelendirilebilir.

Harris ve arkadaşlarının (2004) çalışmasında eğitim, nüfus gibi etkenlerin yanında girişimcilik eğilimi de bölgesel ekonomik gelişmeyi belirleyen bir etken olarak bulunmuştur.

Faktör 6 içinde tek değişken olarak nüfus artış oranı yer almaktadır. Değişkenin faktör içindeki ağırlığı (0,690) düzeyindedir. Bu nedenle Faktör 6, artış oranı olarak adlandırılmıştır.

Faktör 7 içinde etkili olan tek değişken küçük sanayi siteleri işyeri sayısıdır. Faktöre etkisi (0,79) olarak gerçekleşmiştir. Bu nedenle Faktör 7 "endüstriyel yığılma" olarak nitelendirilebilir. Kent içindeki küçük sanayinin boyut ve niteliğinin yerel girişimciliğin geliştirilmesinde ve kümülatif etkisi ile kentin genel ekonomik yapısının genişlemesine katkısı olmaktadır.

İşletmelerin yerel-bölgesel düzeyde yığılmaları ya da kümelenmeleri, yerel uzmanlaşmayı ve endüstriler arası etkileşimi artırmaktadır. Küçük ölçekli işletmelerin belirli bölgelerde ya da yerlerde kümelenmeleri, firmalar arası etkileşimi artırmakta, bilginin yayılmasını, teknoloji transferini kolaylaştırmaktadır, Silikon Vadisi, Route 128, Baden-Wüttemberg örneklerindeki gibi (Isaksen, 1998).

Faktör 8'de etkili olan değişken ise nüfus'tur, etkisi (0,82) düzeyindedir. Bu faktör "nüfus dinamikleri" adı altında tanımlanabilir.

Glaeser (1995), Guisan ve Aguayo'nun (2001), Harris ve arkadaşları (2004), Erickek ve Mckinney (2004), Owyang ve arkadaşları (2006) çalışmalarında da nüfusun gelişmesi ile ekonomik gelişme arasında bir bağ bulunmuştur.

Albayrak (2003) tarafından illerin gelişmişlik düzeylerini belirlemek amacıyla yapılan çalışmada faktör analizi uygulanmıştır. Albayrak'ın çalışmasında ekonomik gelişme düzeyine etki eden faktörler, eğitim- sağlık, coğrafi yapı, nüfus, altyapı, konut ve sanayileşme olarak belirlenmiştir. Eğitim, nüfus, sanayileşme faktörleri açısından bu çalışmanın sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir.

7.2. Gaziantep İlinin Ekonomik Gelişme Düzeyi

Gelecekteki küresel dönüşümde ülkelerin ekonomik büyümesinin güçlendirilmesi önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Son yıllarda bu sorunun çözümüne katkı sağlamak amacıyla kent odaklı, yerel ekonomik stratejilerin geliştirilmesi üzerine araştırmalar yoğunlaşmıştır. Başarılı bölgelerin yaratılmasında kentlerin öncü rolü vardır. Rekabet gücü yüksek bölgeler rekabet gücü yüksek kentlere sahiptir. Ülkemizde geri kalmış bir bölge olarak Güneydoğu Anadolu Bölgesi için böyle bir kentin varlığı bölgenin ekonomik gelişme sürecinde öncülük etmesi açısından önemlidir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde bu role uygun kentin Gaziantep olduğu yönünde güçlü bir imaj oluşmuştur. Gaziantep'in ekonomik gelişme düzeyini ve bölge içindeki rolünü belirlemek üzere kümeleme analizi yapılmıştır. Analizlerde SPSS 15 paket programı kullanılmıştır.

Bu bölümde faktör analizi sonucunda ekonomik gelişme düzeyini ölçmede etkili olduğu belirlenen 8 faktör kullanılarak 81 il için kümeleme analizi yapılmış ve araştırma konusu olan Gaziantep ilinin ekonomik gelişme düzeyi ortaya konulmuştur.

Çalışmada, kümeleme analizinde 2 aşamalı kümeleme prosedürü uygulanmıştır. İlk aşamada olası küme sayısını belirlemek için hiyerarşik kümeleme yöntemi kullanılmıştır. Öncelikle verilerin analizdeki ağırlıklarını dengelemek ve objektif değerler elde etmek amacı ile verilere "z transformasyonu, ortalama 1" tekniği ile standartlaştırma yapılmıştır. Gözlemler arasındaki benzerlik matrisini

oluşturmak, iller arasındaki uzaklık ölçüsünü tespit etmek için Kareli Öklid Uzaklığı (square euclidean distance) ve kümeleri oluşturmak için de verilerin çözümlenmesinde aşamalı kümeleme yöntemlerinden optimum kümeler elde etme olanağı sağlayan, en küçük varyans yöntemi olarak bilinen Ward's kümeleme tekniği kullanılmıştır. Toplu Çizelge (agglomeration schedule) değerlendirilerek olası tüm küme sayısı belirlenmiştir.

Analiz sonucunda elde edilen "Toplu Çizelge (Aglomeration Schedüle)" ekler bölümünde Ek Çizelge 16'da sunulmaktadır. Toplu çizelgeye göre kümeleme analizinde ilk adımda 80 kümenin oluştuğu görülmektedir. Daha sonra adım adım 79-78-77- gibi geriye doğru gidilerek tüm illerin bir küme de toplanması ile son aşamaya gelinmiştir. Son aşamada kümeler arası uzaklık maksimuma ulaşmış ve kümeye dahil olmayan hiç bir il kalmamıştır. Bu da kümeleme analizinin amacının gerçekleştiğini göstermektedir. 80. aşamaya gelinceye kadar tüm aşamalar ve oluşan kümeler, kümelerde yer alan iller ve bunların uzaklıkları aynı şekilde yorumlanarak devam edilmektedir. 80. aşamada ise, artık gözlemler arası uzaklık iyice artmıştır ve sonuçta tüm gözlemler bir kümenin altında toplanmış, açıkta gözlem değerinin kalmaması sağlanmıştır. Böylece kümeleme analizinin amacı gerçekleştirilmiştir.

Sonuç olarak, yapılan kümeleme analizinde iller, birbirlerine en yakın olanlar aynı kümede yer almak suretiyle, toplam 5 kümede toplanmış olup, kümeler içi varyansın minimum kümeler arası varyansın ise maksimum olması sağlanarak açıkta hiçbir gözlem değeri kalmadan gerekli sınıflandırma yapılmıştır.

Analiz sonucunda Gaziantep ile birlikte diğer 80 ilin de ekonomik gelişmişlik düzeylerine göre sınıflandırılmaları sağlanmıştır. İllerin kümelere dağılımında olabildiğince homojen kümelerin oluşmasını sağladığı için 5'li kümeleme sonuçlarının kullanılması uygun görülmüştür. Böylece Gaziantep ile birlikte 80 il de ekonomik gelişme düzeylerine göre sınıflandırılmıştır.

Aşağıdaki Çizelge 7.8'de illerin ekonomik gelişme düzeylerine göre sınıflandırılması görülmektedir.

Çizelge 7.8. İllerin Kümelere Dağılımı

Kümeler	İller
1.	İstanbul
2.	İzmir, Ankara
3.	Bursa, Kocaeli, Gaziantep
4.	Adana, Afyon, Antalya, Aydın, Balıkesir, Denizli, Diyarbakır, Eskişehir, Hatay, Mersin, Kayseri, Konya, K.Maraş, Manisa, Samsun, Şanlıurfa, Tekirdağ, Trabzon
5.	Adıyaman, Ağrı, Amasya, Artvin, Bilecik, Bingöl, Bitlis, Bolu, Burdur, Çanakkale, Çankırı, Çorum, Edirne, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Giresun, Gümüşhane, Hakkari, Isparta, Kars, Kastamonu, Kırklareli, Kırşehir, Kütahya, Malatya, Mardin, Muğla, Muş, Nevşehir, Niğde, Ordu, Rize, Sakarya, Siirt, Sinop, Sivas, Tokat, Tunceli, Uşak, Van, Yozgat, Zonguldak, Aksaray, Bayburt, Karaman, Kırıkkale, Batman, Şırnak, Bartın, Ardahan, Iğdır, Yalova, Karabük, Kilis, Osmaniye, Düzce,

Çizelge 7.8'de kümeleme analizinin sonuçları özet olarak verilmektedir. Çizelgeye göre İstanbul ekonomik gelişme düzeyi en yüksek kent olarak tek başına birinci kümede yer almaktadır. İstanbul'dan sonra ekonomik gelişme düzeyi yüksek iller Ankara ve İzmir'dir. Üçüncü kümede Bursa, Kocaeli ve Gaziantep yer almaktadır. Bu ilk üç küme kullanılan değişkenler ve kümeleme analiz tekniğine göre Türkiye'nin ekonomik açıdan gelişmiş 6 ilini kapsamaktadır. Bu nedenle bu kümelerde yer alan illeri ekonomik açıdan birinci derecede gelişmiş iller olarak nitelendirmek mümkündür.

Dördüncü kümede 18 il yer almaktadır. Bu kümede yer alan iller ikinci derece gelişmiş iller olarak tanımlanabilir.

Beşinci kümede ise 57 il yer almaktadır. Bu iller ekonomik gelişme düzeyi göreli olarak düşük olan illerdir. Yapılan sıralama gereği üçüncü derece gelişmiş iller olarak nitelendirilebilirler.

Analiz sonucuna göre Gaziantep ilinin birinci derece gelişmiş iller arasında yer aldığı görülmektedir. Bu sonuç Dinçer ve Arkadaşları (2003), Albayrak (2003) ve Eşiyok (2003)'un çalışmalarında elde ettiği sonuçlardan farklıdır. Dinçer ve Arkadaşlarının 2003 yılındaki illerin ve bölgelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik

sıralaması araştırmasında Gaziantep ikinci derece gelişmiş iller grubunda yer almaktadır. Çalışmada analiz tekniği olarak faktör analizi uygulanmış ve DPT'nin gelişmişlik endeksinde yer alan sosyo-ekonomik değişkenler kullanılmıştır.

Albayrak'ın 2003 yılındaki çalışmasında 48 adet sosyo-ekonomik değişken ile faktör analizi uygulanarak iller için gelişmişlik endeksi elde edilerek iller sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeylerine göre sıralanmıştır. Bu çalışmadaki sıralamaya göre Gaziantep, 1990-94 döneminde 38. sırada ve 1995-02 döneminde ise 39. sırada yer almaktadır.

Dinçer ve arkadaşları (2003) ve Albayrak (2003) tarafından yapılan çalışmalarda geniş kapsamlı sosyo-ekonomik veriler ve Faktör Analizi kullanılmıştır. Gaziantep ilinin ekonomik gelişme düzeyini belirlemek üzere yapılan bu çalışmada ise diğer çalışmalardan farklı olarak, ülke ekonomisinde baskın olan KOBİ'ler ile ilgili değişkenler ağırlıklı olarak yer almış ve analiz tekniği olarak, son yıllarda sınıflandırmada yoğun olarak uygulanan Kümeleme Analizi kullanılmıştır.

2002 Genel sanayi işyeri sayımı sonuçlarına göre Türkiye'de küçük ölçekli olarak 1-9 kişi çalıştıran girişim sayısı 1.633.509'dur. Bu sayı toplam girişimlerin %94,94'ünü oluşturmaktadır. Girişimlerin %3,09'unda 10-49 kişi çalıştırılmaktadır. Bu nedenle Türkiye'de illerin ekonomik gelişme düzeyleri incelenirken KOBİ'lere ilişkin gelişmelerin de dikkate alınması gerekmektedir.

Eşiyok (2003) tarafından yapılan çalışmada ise katma değer, istihdam, tesis sayısı açısından iller sanayileşme düzeylerine göre sıralanmıştır. Sıralamaya göre Gaziantep, 1927-1996 yılına kadar 6. ve 7. sıralarda iken 1996 yılında katma değere göre yapılan sıralamada 21. sırada yer almıştır.

Her üç çalışmada da illerin gelişmişlik düzeylerine göre sıralaması yapılmaktadır. İllerin, bölgelerin ve kentlerin ekonomik gelişmelerine etki eden faktörler oldukça kompleks ve dinamik faktörlerdir. Bölgesel gelişmeyi başlatan, hızlandıran dinamikler bölgeden bölgeye, kentten kente değişiklik göstermektedir. En son olarak kentler ya da bölgeler arasındaki gelişmişlik farkları görecelik içermektedir. Bu nedenle bu çalışmada temel amaç, illerin mutlak olarak sıralanması değil, literatür taraması ve faktör analizinden elde edilen ekonomik değişkenler

kullanılarak kümeleme analizi ile benzer ekonomik gelişme düzeylerine sahip illerin gruplandırılması ve Gaziantep ilinin ekonomik gelişme düzeyinin belirlenmesidir.

Birinci derecede gelişmiş iller grubunda yer alan kentler değerlendirildiğinde İstanbul, Bursa ve Kocaeli illeri Marmara bölgesinde yer alan ve İstanbul'a yakın kentler olarak dikkati çekmektedir. Marmara bölgesi dışında grupta yer alan diğer kentlerden Ankara, İç Anadolu Bölgesi'nden bu grupta yer alan tek kenttir ve başkent olması dikkat çekicidir, Ege bölgesinden tek kent olarak yer alan İzmir konumu dolayısıyla ve bir liman kenti olarak tarih boyunca önemli bir kent olmuştur. İzmir'in konumu ve tarih boyunca önemli bir kent olması ve Ankara'nın başkent olmasının sağladığı olanaklarla gelişmiş iller grubunda yer aldıkları görülmektedir. Gaziantep ili ekonomik açıdan geri kalmış bir bölgede yer alan bir il olarak, ekonomik düzeyi gelişmiş ilk 6 il içinde yer almaktadır.

İkinci derece gelişmiş iller grubunda ise Doğu Anadolu Bölgesi hariç her bölgeden en az iki kentin grupta yer aldığı görülmektedir ki Doğu Anadolu Bölgesi ekonomik gelişme düzeyi açısından DPT'nin bölge sıralamasında da son sırada yer almaktadır. Bu çalışmada da bu bölgedeki kentlerin hiçbirinin en azından ikinci derece gelişmiş iller grubunda dahi yer alamadığı görülmektedir. Bu da üzerinde durulması gereken bir konudur.

Üçüncü derece gelişmiş iller grubunda Doğu Anadolu Bölgesi'nin tüm kentlerine ek olarak her bölgeden birçok kentin yer aldığı görülmektedir. 81 il içinde 57 ilin ekonomik gelişme düzeyi düşük grupta yer alması ulusal ekonomi açısından önemli bir sorundur.

Kümeleme Analizinin değerlendirilmesi ile elde edilen bulgulardan biri de Türkiye genelinde bölgeler arasında ekonomik gelişme farklılıklarının ortaya konulmuş olmasıdır. Marmara Bölgesi'nin, ekonomik gelişme düzeyinin yüksek, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu'nun ise diğer bölgelere göre ekonomik olarak geri kalmış bölgeler olduğu belirlenmiştir. Bu sonuç, Dinçer ve arkadaşları (2003) ile Eşiyok (2003) tarafından yapılan çalışmaların sonuçları ile uyumludur.

Çalışmanın bu bölümünde kümeleme analizinin doğruluğunu test etmek üzere diskriminant analizi yapılmıştır.

Diskriminant analizi, hatalı sınıflandırma olasılığını en aza indirgeyerek birimleri ait oldukları gruplara ayırmak amacına yönelik olan, istatistiksel bir karar verme yöntemidir. Diskriminant analizi, **X** veri setindeki değişkenlerin iki veya daha fazla gerçek gruplara ayrılmasını belirlemek amacıyla yararlanılan bir yöntemdir (Özdamar, 1999). Diskriminant analizi, genel anlamda ayırma olup, bireylere ait **p** tane özellikten yararlanarak ait oldukları grupları (yığın) belirlemede veya mevcut grupları birbirinden ayıracak en iyi fonksiyonu bulmada kullanılan çok değişkenli istatistik tekniklerinden birisidir. Diskriminant Analizinde birimler en az hata ile ait oldukları birimlere ayrılmaktadır. Analiz, iki veya daha fazla gruptaki birimlerin etkileşim düzeylerinin ve değişkenler arasındaki farklılıkların belirlenmesini sağlamaktadır. Bu amaçla kanonik diskriminant fonksiyonları özeti başlığı altında özdeğer istatistiği ve Wilk's Lambda istatistiği kullanılmıştır.

Çizelge 7.9. Özdeğer Testi Sonuçları

Fonksiyon	özdeğer	% varyans	% kümülatif	kanonik korelasyon
1	136,566	56,3	56,3	,996

Özdeğer, diskriminant analizinin ne kadar önemli olduğunu değerlendirmede kullanılan bir istatistiktir. Özdeğer "0" olduğunda, diskriminant analizinin herhangi bir ayırıcılık değerinin olmadığını gösterir. Özdeğerin bir üst sınırı olmamasına rağmen, 0.40'dan büyük özdeğerler mükemmel olarak kabul edilir. Analizde özdeğer 136,566 olarak bulunmuştur. Çizelge 7.9'da görüldüğü gibi diskriminant analizi iyi bir ayırımcılık sağlamaktadır.

Kanonik korelasyonun 0 ile 1 arasında değer alması beklenir. Fonksiyonun gruplar arasında ne kadar iyi bir ayırımcı olduğunun ölçüsüdür. Diğer bir ifadeyle, diskriminant değerleri ile gruplar arasındaki ilişkinin derecesini ölçer. Analizde kanonik korelasyon 0.996 olarak hesaplanmıştır. Bu değer gruplar arasındaki ayırma fonksiyonunun iyi bir ayırımcı olduğunu göstermektedir.

Çizelge 7.10'da standartlaştırılmış diskriminant fonksiyon katsayıları verilmiştir.

Çizelge 7.10. Wilk's Lambda Testi Sonuçları

Fonksiyon	Wilk's Lambda	Ki-kare	Serbestlik Derecesi	Anlamlılık
1	,000	729,887	35	,000

Oluşturulan grupların, grup ortalamalarının farklı olup olmadığı Wilk's Lambda testi ile değerlendirilmiştir. Wilk's Lambda istatistiği toplam varyansın gruplar arasındaki farklar tarafından açıklanamayan kısmını yani oranını vermekte ve 0 ile 1 arasında değerler almaktadır. Büyük Wilk's Lambda değerleri, grup ortalamalarının farklı olmadığını göstermektedir. Wilk's Lambda ne kadar küçük olursa, modelin ayırt edicilik gücü aynı oranda artmaktadır. Çizelge7.11'de görüldüğü gibi Wilk's Lambda istatistiği 0,000 olarak bulunmuştur. Buna göre toplam varyansın neredeyse tamamı açıklanmıştır.

Kümeleme analizi sonuçları diskriminant analizi ile kontrol edilmiş, faktör analizinden elde edilen 8 faktörle yapılan kümeleme işlemi sonucunda elde edilen 5'li kümelemenin doğru sınıflandırma gücü %100 olarak bulunmuştur. Sınıflandırma sonuçları aşağıdaki Çizelge 7.11. de görülmektedir.

Çizelge 7.11. Diskriminant Analizi Sonuçları

Gruplar		1,00	2,00	3,00	4,00	5,00
1,00	sıklık	28	0	0	1	0
2,00		0	8	0	0	0
3,00		0	0	12	0	1
4,00		1	0	0	17	0
5,00		0	0	0	0	8
1,00	yüzde	96,6	,0	,0	3,4	,0
2,00		,0	100,0	,0	,0	,0
3,00		,0	,0	92,3	,0	7,7
4,00		5,6	,0	,0	94,4	,0
5,00		,0	,0	,0	,0	100,0

7.3. Gaziantep İli Ekonomik Göstergelerinin Gelişme Eğilimi

Ekonomik göstergelerin yıllar itibariyle gelişme trendi seçilmiş iller, Gaziantep ili ve Türkiye bazında incelenerek, ortaya çıkan gelişmeler dönemler ve alt dönemler itibariyle değerlendirilmiştir.

7.3.1. Gayrisafi Yurtiçi Hasılanın Gelişme Trendi

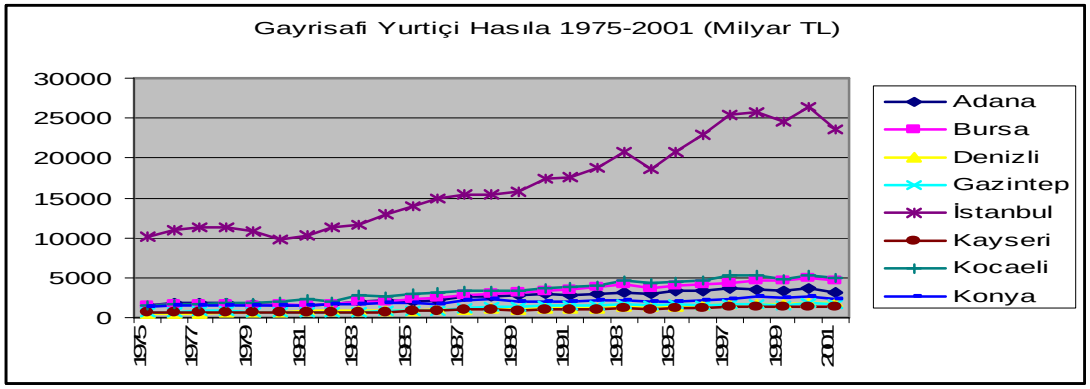
Seçilmiş iller, Türkiye ve Gaziantep ilinin 1975-2001 dönemini kapsayan 1987 yılı sabit fiyatlarıyla gayrisafi yurtiçi hasıla değerleri Çizelge 7.12'de sunulmaktadır. Çizelge 7.12'den yararlanılarak seçilmiş iller, Türkiye ve Gaziantep

ilinin gayrisafi yurtiçi hasılasının yıllık ortalama büyüme hızı dönemler ve alt dönemler itibariyle hesaplanarak, Çizelge 7.13'te sunulmuştur.

Çizelge 7.12. Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (1987 Yılı Sabit Fiyatlarıyla Milyar TL)

Yıllar	Adana	Bursa	Denizli	G.Antep	İstanbul	Kayseri	Kocaeli	Konya	Türkiye
1975	1414	1443	507	688	10081	647	1441	1293	46215
1976	1745	1590	565	674	10882	704	1675	1435	50439
1977	1783	1622	580	757	11237	696	1737	1448	51945
1978	1820	1602	590	780	11267	707	1761	1479	54715
1979	1716	1568	734	632	10812	744	1781	1555	52325
1980	1557	1581	717	625	9732	637	1979	1521	50870
1981	1555	1566	754	675	10260	682	2390	1545	53317
1982	1669	1661	758	655	11324	720	2028	1577	54963
1983	1927	1908	800	696	11683	713	2856	1668	57279
1984	2140	2028	870	767	13010	733	2717	1852	61350
1985	2053	2275	884	766	13924	788	2958	1741	63989
1986	2184	2436	953	812	14946	832	3176	1613	68315
1987	2590	2779	999	1234	15465	915	3335	2102	75019
1988	2614	2986	1093	1334	15445	934	3260	2258	76108
1989	2760	3090	1040	1287	15818	869	3248	1970	77347
1990	3017	3322	1159	1505	17334	926	3644	1957	84591
1991	2867	3400	1155	1479	17573	958	3772	2051	84887
1992	3041	3778	1230	1449	18761	1026	3918	2184	90322
1993	3192	4150	1288	1639	20707	1097	4635	2107	97676
1994	3002	3681	1284	1447	18519	1026	4230	1990	91733
1995	3279	3968	1398	1602	20769	1084	4526	2051	99028
1996	3279	4143	1527	1567	22843	1175	4594	2218	106079
1997	3572	4384	1667	1665	25330	1259	4225	2386	114874
1998	3444	4720	1724	1646	25650	1286	4226	2592	119303
1999	3392	4603	1704	1559	24483	1262	4727	2411	112044
2000	3565	5016	1818	1742	26278	1374	5224	2639	119144
2001	3190	4601	1781	1686	23608	1332	5033	2272	107783

Kaynak: DPT, 2002

Şekil 7.2. Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (Milyar TL)

Seçilmiş iller, Gaziantep ili ve Türkiye'nin GSYİH'daki gelişmeler 1975-2001 dönemi ve alt dönemler itibariyle Çizelge 7.13'te görülmektedir. Gaziantep ili GSYİH'sının 1975-2001 döneminde yıllık ortalama büyüme oranının %3,3 olarak gerçekleştiği görülmektedir. Aynı dönemde Türkiye GSYH'sının yıllık ortalama büyüme hızı %3,1'dir. İlin 1980-1990 dönemindeki GSYİH yıllık reel artışı %8,8 olarak, Türkiye ve seçilmiş iller ortalamalarının çok üzerinde gerçekleşmiştir.

Çizelge 7.13. Dönemlere Göre İllerin GSYİH'daki Yıllık Ortalama Reel Artışlar (%)

	Dönemler			
İller	1975-80	1980-90	1990-00	1975-2001
Adana	1,9	6,6	1,7	3,1
Bursa	1,8	7,4	4,1	4,5
Denizli	7,0	4,8	4,5	4,8
Gaziantep	-1,9	8,8	1,5	3,4
İstanbul	-0,7	5,8	4,2	3,3
Kayseri	-0,3	3,7	3,9	2,8
Kocaeli	6,3	6,1	3,6	4,8
Konya	3,2	2,5	3,0	2,2
Türkiye	**1,9**	**5,1**	**3,4**	**3,3**

Kaynak: Çizelge 7.12. verilerinden hesaplanmıştır.

7.3.2. Kişi Başına Gayrisafi Yurtiçi Hasılanın Gelişme Trendi

Seçilmiş iller, Gaziantep ve Türkiye'nin 1975-2001 dönemi kişi başına GSYİH verileri 1987 yılı sabit fiyatlarıyla Çizelge 7.14'te sunulmaktadır.

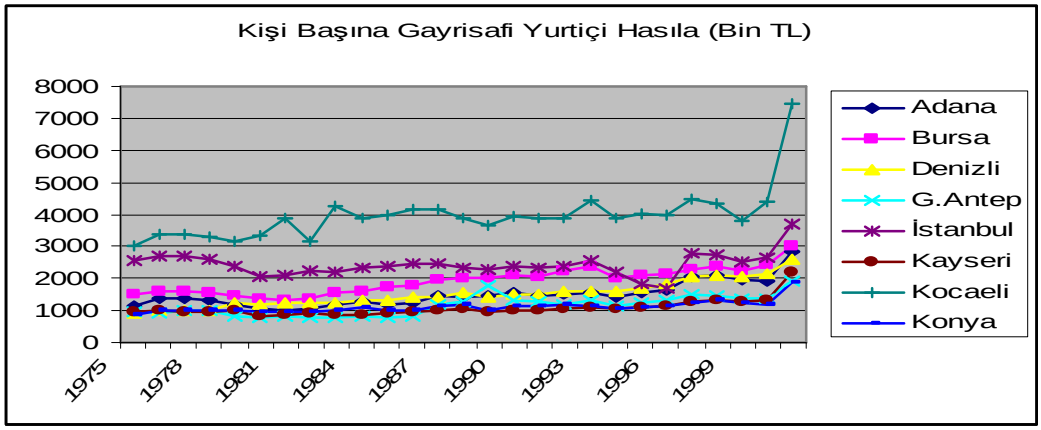
1975-2001 döneminde seçilmiş illerin ve Türkiye'nin kişi başına GSYİH değerleri artış göstermiştir. Kişi başına GSYİH, 1975-2001 döneminde Adana'da 2,4 kat, Bursa'da 2 kat, Denizli'de 2,8 kat, İstanbul'da 1,4 kat, Kocaeli'nde 2,4 kat, Kayseri'de 2,2 kat, Konya'da 2,1 kat, Gaziantep ilinde 2 kat ve Türkiye'de 1,3 kat artmıştır. Gaziantep ilinin kişi başı GSYİH artışı, seçilmiş illere göre düşük olmakla birlikte Türkiye'nin kişi başına GSYİH artışının üzerinde gerçekleşmiştir.

1975-2001 döneminde kişi başına GSYİH'nın yıllık ortalama artışının en düşük olduğu iller İstanbul, Bursa, ve Gaziantep'tir. Bu iller aynı zamanda 1975-2001 döneminde yıllık ortalama nüfus artışının yüksek olduğu illerdir.

Çizelge 7.14. Kişi Başına GSYİH (1987 Yılı Sabit Fiyatlarıyla Bin TL)

Yıllar	Adana	Bura	Denizli	G.Antep	İstanbul	Kayseri	Kocaeli	Konya	Türkiye
1975	1.140	1.500	903	960	2.581	955	3.016	866	1.154
1976	1.372	1.614	997	926	2.714	1.021	3.402	996	1.232
1977	1.352	1.589	1.008	1.015	2.696	981	3.373	986	1.243
1978	1.332	1.569	1.012	1.021	2.600	969	3.272	988	1.283
1979	1.210	1.483	1.240	807	2.400	992	3.165	1.020	1.202
1980	1.047	1.376	1.189	773	2.052	818	3.315	973	1.144
1981	1.024	1.336	1.231	813	2.100	862	3.880	971	1.170
1982	1.066	1.377	1.213	762	2.223	892	3.152	967	1.177
1983	1.195	1.537	1.255	780	2.199	866	4.250	998	1.196
1984	1.288	1.588	1.337	830	2.349	871	3.871	1.081	1.250
1985	1.189	1.717	1.332	792	2.383	911	3.986	984	1.271
1986	1.245	1.791	1.405	821	2.479	950	4.143	1.017	1.328
1987	1.442	1.965	1.437	1.205	2.451	1.027	4.150	1.145	1.427
1988	1.423	2.033	1.535	1.260	2.341	1.029	3.873	1.204	1.416
1989	1.468	2.024	1.427	1.777	2.293	941	3.673	1.028	1.409
1990	1.567	2.092	1.522	1.330	2.398	985	3.938	1.124	1.505
1991	1.459	2.067	1.513	1.268	2.333	1.003	3.906	1.154	1.481
1992	1.516	2.219	1.578	1.205	2.393	1.058	3.893	1.204	1.546
1993	1.560	2.356	1.620	1.324	2.539	1.116	4.422	1.138	1.641
1994	1.440	2.021	1.583	1.136	2.185	1.029	3.878	1.055	1.514
1995	1.544	2.110	1.702	1.223	1.811	1.089	4.012	1.076	1.606
1996	1.653	2.144	1.813	1.315	1.703	1.148	3.963	1.132	1.691
1997	2.057	2.264	2.053	1.486	2.792	1.295	4.500	1.241	1.838
1998	2.108	2.369	2.096	1.445	2.734	1.316	4.352	1.330	1.880
1999	1.981	2.250	2.050	1.351	2.528	1.288	3.815	1.222	1.741
2000	1.933	2.401	2.163	1.356	2.645	1.313	4.376	1.198	1.766
2001	2.834	3.037	2.584	1.929	3.711	2.188	7.468	1.883	1.570

Kaynak: DPT, 2002

Şekil 7.3. Kişi Başına Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (TL)

Gaziantep ilinde kişi başına GSYİH'nın reel olarak yıllık ortalama artışı 1975-2001 döneminde Türkiye ortalamasının üzerinde gerçekleşmiştir. Kişi başına GSYİH yıllık ortalama artışı anılan dönemde Gaziantep ilinde %2,6, Türkiye'de %1,1 olarak gerçekleşmiştir.

1980-1990 alt döneminde Gaziantep ilinin Kişi Başına GSYİH yıllık ortalama artışı, %5,4 olurken, 1990-2000 döneminde %3,7 olmuştur. Artış oranı 1975-80 dönemi dışındaki dönemlerde Türkiye ortalamasının üzerinde gerçekleşmiştir.

Çizelge 7.15. Dönemlere Göre İllerin Kişi Başına GSYİH'daki Yıllık Ortalama Reel Artışlar (%)

	Dönemler			
İller	1975-80	1980-90	1990-00	1975-2001
Adana	-1,7	4,0	5,9	3,4
Bursa	-0,9	4,2	3,7	2,6
Denizli	2,7	2,5	5,3	3,9
Gaziantep	**-2,2**	**5,4**	**3,7**	**2,6**
İstanbul	-2,3	1,6	4,4	1,3
Kayseri	-1,5	1,9	8,0	3,1
Kocaeli	0,9	1,7	6,4	3,4
Konya	1,2	1,4	5,2	2,9
Türkiye	**-0,1**	**2,7**	**0,4**	**1,1**

Kaynak: Çizelge 7.14 verilerinden hesaplanmıştır

7.3.3. Nüfusun Gelişme Trendi

1975-2007 döneminde Gaziantep ili yıllık ortalama nüfus artışı Türkiye ortalamasının üzerinde gerçekleşmiştir. Gaziantep ilinin göç alan bir il olması bu durum üzerinde etkili olmuştur.

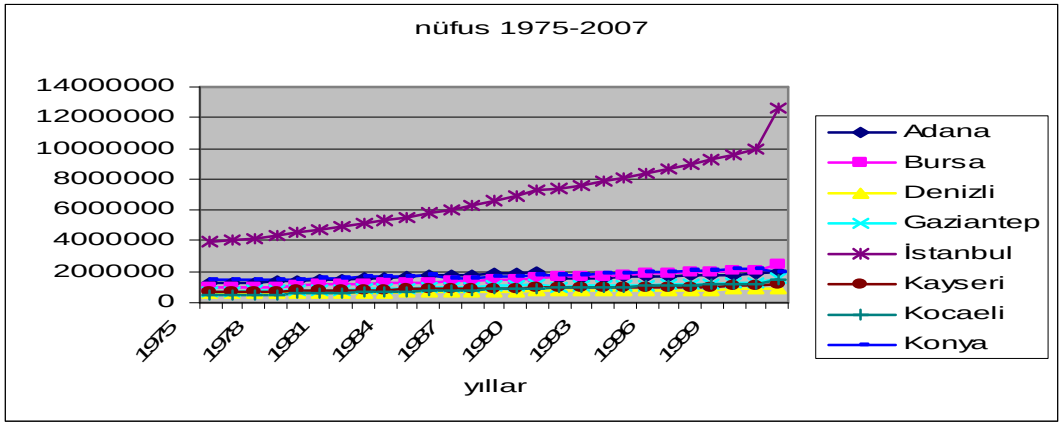
Gaziantep ilinin nüfusunun 1975-2001 döneminde 715.939'dan 1.560.023'e yükselerek 2,1 kat arttığı görülmektedir. Gaziantep ili dışarıdan yoğun göç alan illerimizden biridir. 2007 adrese dayalı nüfus kayıt sistemi verilerine göre Gaziantep ili nüfusunun %30'u Gaziantepli olmayanlardan oluşmaktadır. İl en çok Ş.Urfa'dan olmak üzere Adıyaman, K.Maraş, Malatya, Mardin ve Van'dan göç almaktadır. Nüfus artışının GSYİH artışı ile aynı düzeyde gelişmesi kişi başına GSYİH'nın düşük olmasının nedenlerinden biridir.

Çizelge 7.16'da seçilmiş iller, Gaziantep ve Türkiye'nin 1975-2001 dönemi nüfus verileri sunulmuştur.

Çizelge 7.21. Nüfus

Yillar	Adana	Bursa	Denizli	Gaziantep	Istanbul	Kayseri	Kocaeli	Konya	Türkiye
1975	1.240.475	961.639	560.916	715.939	3.904.588	676.809	477.736	1.492.461	40.026.000
1976	1.271.100	985.000	566.500	727.800	4.008.600	689.700	492.400	1.440.600	40.916.000
1977	1.317.800	1.020.600	574.800	745.800	4.167.400	709.300	514.800	1.467.900	41.769.000
1978	1.366.300	1.020.600	583.200	764.200	4.332.600	729.400	538.200	1.495.600	42.641.000
1979	1.416.500	1.057.500	591.800	783.000	4.504.200	750.100	562.700	1.523.900	43.531.000
1980	1.485.743	1.148.492	603.338	808.697	4.741.890	778.383	596.899	1.562.139	44.439.000
1981	1.517.900	1.172.100	612.100	829.600	4.885.600	790.100	615.800	1.590.200	45.541.000
1982	1.564.100	1.205.900	624.800	859.700	5.094.000	806.800	643.200	1.630.200	46.688.000
1983	1.611.700	1.240.700	637.400	890.900	5.311.200	823.800	671.900	1.671.300	47.864.000
1984	1.660.700	1.276.500	650.400	923.200	5.537.700	841.200	701.800	1.713.400	49.070.000
1985	1.725.940	1.324.015	663.600	966.490	5.842.985	864.060	742.245	1.769.050	50.307.000
1986	1.753.500	1.359.600	678.500	988.900	6.027.200	874.700	766.500	1.585.400	51.433.000
1987	1.794.000	1.412.600	694.600	1.022.200	6.303.200	890.200	802.900	1.622.300	52.561.000
1988	1.835.500	1.467.700	711.200	1.056.700	6.591.900	906.000	841.100	1.660.000	53.715.000
1989	1.878.000	1.525.000	728.100	1.092.300	6.893.700	922.000	881.100	1.698.500	54.894.000
1990	1.934.907	1.603.137	750.882	1.140.594	7.309.180	943.484	936.163	1.750.303	56.098.000
1991	1.568.400	1.628.100	757.400	1.027.400	7.362.700	951.200	952.700	1.777.800	57.193.000
1992	1.596.400	1.675.400	766.800	1.052.400	7.610.400	962.300	977.200	1.818.300	58.248.000
1993	1.624.900	1.724.000	776.400	1.078.000	7.866.400	973.600	1.002.200	1.858.700	59.323.000
1994	1.653.900	1.774.100	786.100	1.104.300	8.131.000	985.100	1.028.000	1.902.000	60.417.000
1995	1.683.500	1.825.600	805.800	1.131.100	8.404.600	998.700	1.054.300	1.945.300	61.532.000
1996	1.713.600	1.878.600	815.900	1.158.700	8.687.300	1.008.400	1.081.400	1.989.500	62.667.000
1997	1.744.200	1.933.100	826.000	1.186.900	8.979.500	1.020.200	1.109.100	2.034.800	63.823.000
1998	1.775.400	1.989.200	836.300	1.215.800	9.281.600	1.032.200	1.137.600	2.081.100	65.001.000
1999	1.807.100	2.047.000	846.800	1.245.400	9.593.900	1.044.300	1.166.700	2.128.500	66.200.000
2000	1.839.400	2.106.400	850.029	1.275.700	9.916.600	1.056.600	1.196.700	2.176.900	67.420.000

Kaynak: TÜİK, 2001

Şekil 7.4.Nüfus (kişi)

Çizelge 7.17 incelendiğinde, seçilmiş illerden İstanbul, Bursa, Kocaeli illerinde ve Gaziantep ilinde 1975-2001 dönemi itibariyle yıllık ortalama nüfus artışının Türkiye ortalamasının üzerinde gerçekleştiği görülmektedir. Gaziantep ilinde yıllık ortalama nüfus artışının en yüksek olduğu dönem, 1980-90 alt dönemidir.

Çizelge 7.17. Dönemlere Göre İllerin Nüfusundaki Yıllık Ortalama Artışlar (%)

	Dönemler			
İller	1975-80	1980-90	1990-00	1975-2001
Adana	3,6	2,6	0,4	1,8
Bursa	3,6	3,3	4,2	3,4
Denizli	1,5	2,2	1,9	1,8
Gaziantep	2,4	3,4	3,1	2,9
İstanbul	3,9	4,3	5,4	4,3
Kayseri	2,8	1,9	2,1	2,0
Kocaeli	4,5	4,5	4,3	4,1
Konya	0,9	1,1	1,1	1,0
Türkiye	2,1	2,3	2,3	2,1

Kaynak: Çizelge 7.16 verilerinden hesaplanmıştır

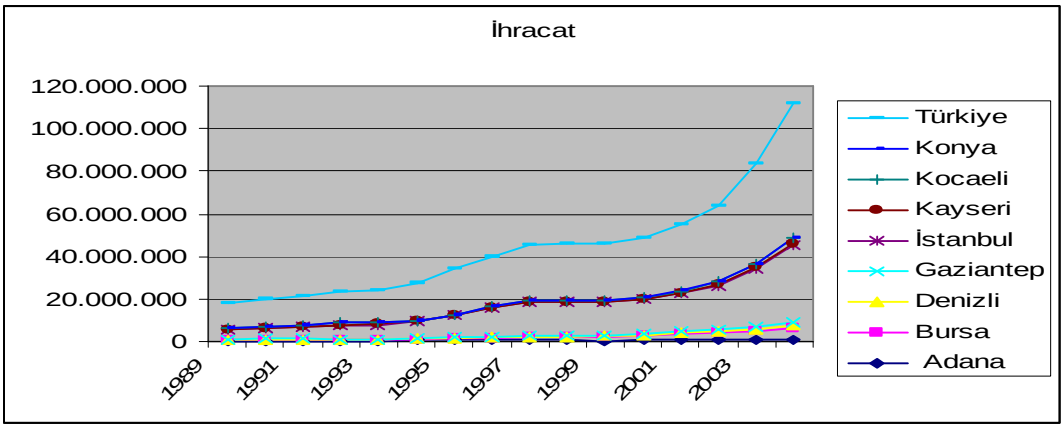
7.3.4. İhracatın Gelişme Trendi

1989-2004 döneminde seçilmiş iller, Gaziantep ve Türkiye'nin ihracat değerleri Çizelge 7.18'de sunulmaktadır. Gaziantep ilinin ihracatı 1989-2004 döneminde 4,4 kat artmış, Türkiye'nin ihracat değeri ise 5,6 kat artış göstermiştir.

Çizelge 7.18. İhracat (Milyon $)

Yıllar	Adana	Bursa	Denizli	G.Antep	İstanbul	Kayseri	Kocaeli	Konya	Türkiye
1989	266	391	75	289	4.409	72	813	27	11.264
1990	286	445	87	234	5.156	78	830	24	12.959
1991	240	430	95	292	5.495	92	914	18	13.593
1992	261	484	93	144	6.655	99	880	23	14.714
1993	262	507	97	149	6.846	92	919	22	15.345
1994	344	650	111	158	8.000	125	104	25	18.105
1995	375	1.026	195	124	10.305	138	111	52	21.637
1996	389	1.231	189	224	13.779	207	495	62	23.224
1997	397	1.464	252	392	15.812	228	434	84	26.261
1998	352	1.513	259	442	15.882	248	519	73	26.973
1999	313	2.072	278	412	15.213	221	540	84	26.587
2000	375	2.125	298	435	16.405	253	604	86	27.774
2001	425	2.980	552	599	17.848	319	891	107	31.334
2002	460	3.467	680	619	20.946	351	1.277	130	36.059
2003	563	4.367	866	865	27.576	465	1.597	177	47.252
2004	793	5.439	1.196	1.295	36.825	639	2.197	274	63.167

Kaynak: TÜİK, 2004 (www.tuik.gov.tr)

Şekil 7.5. İhracat (Bin $)

İhracatın yıllık ortalama büyüme hızı alt dönemler ve 1989-2004 itibariyle seçilmiş iller, Gaziantep ve Türkiye için Çizelge 7.18'den yararlanılarak hesaplanmış ve Çizelge 7.19'da sunulmuştur.

Göstergenin büyüme hızı Gaziantep ilinde 1989-99 alt döneminde %3,6, 1999-04 alt döneminde %19,1 ve 1989-04 döneminde %9,4 olmuştur. Aynı dönemlerde Türkiye'de ihracatın büyüme hızı sırasıyla %8,6, %14,4, %10,8 olarak gerçekleşmiştir.

Çizelge 7.19. Dönemlere Göre İllerin İhracatındaki Yıllık Ortalama Artışlar (%)

	Dönemler		
İller	1989-99	1999-04	1989-2004
Adana	1,6	15,5	6,8
Bursa	16,7	16,1	16,5
Denizli	13,1	24,3	17,3
Gaziantep	3,6	19,1	9,4
İstanbul	12,4	14,7	13,3
Kayseri	11,2	17,7	13,6
Kocaeli	-4,1	23,4	6,2
Konya	11,4	19,6	14,5
Türkiye	**8,6**	**14,4**	**10,8**

Kaynak: Çizelge 7.18. verilerinden hesaplanmıştır

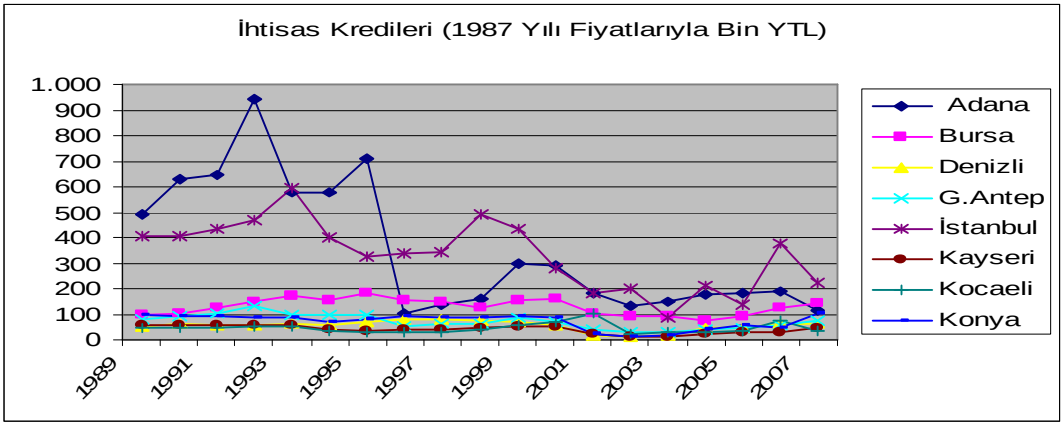
7.3.5. İhtisas Kredilerinin Gelişme Trendi

1989-2007 yılları arasında seçilmiş iller, Gaziantep ve Türkiye'de kullanılan ihtisas kredileri miktarı reel hale getirilerek 1987 yılı sabit fiyatlarıyla Çizelge 7.20'de sunulmuştur. 1989-2007 döneminde Gaziantep ilinde kullanılan ihtisas kredisi miktarı 0,92 düzeyinde azalmıştır. Türkiye'de ise kullanılan kredi miktarı aynı dönemde 0,86 düzeyinde azalma göstermiştir.

Çizelge 7.20. İhtisas Kredileri (1987 Yılı Sabit Fiyatlarıyla Bin YTL)

Yıllar	Adana	Bursa	Denizli	G.Antep	İstanbul	Kayseri	Kocaeli	Konya	Türkiye
1989	490	95	54	82	405	55	43	97	4.735
1990	626	104	62	91	404	55	43	93	5.156
1991	645	125	60	105	434	55	47	93	4.868
1992	941	150	58	134	470	55	50	87	5.949
1993	580	172	64	99	593	58	51	86	6.232
1994	576	153	54	95	400	39	37	67	5.001
1995	711	181	70	99	328	35	30	80	6.255
1996	105	152	82	50	336	40	29	91	7.401
1997	139	148	82	63	343	41	27	88	8.900
1998	158	125	75	62	490	47	40	87	5.378
1999	296	153	70	83	434	49	55	92	5.721
2000	292	158	57	69	281	53	71	88	5.632
2001	185	102	17	42	181	23	101	25	3.118
2002	134	90	9	28	201	9	21	13	1.677
2003	147	89	18	28	84	12	30	17	2.565
2004	178	74	44	42	214	24	28	39	3.113
2005	180	93	48	47	134	26	33	56	3.553
2006	190	125	61	59	377	31	75	47	4.077
2007	117	143	66	76	225	47	32	104	4.604

Kaynak: Ek Çizelge 17. verilerinden hesaplanmıştır.

Şekil 7.6. İhtisas Kredileri

Seçilmiş İller, Gaziantep ve Türkiye bazında ihtisas kredilerinin dönemler itibariyle reel olarak, yıllık ortalama büyüme hızı Çizelge 7.24'te görülmektedir. İhtisas kredileri yıllık ortalama büyüme hızının dönemler itibariyle genel olarak negatif yönlü olduğu görülmektedir.

Çizelge 7.21. Dönemlere Göre İllerin İhtisas Kredilerindeki Yıllık Ortalama Reel Artışlar (%)

	Dönemler		
İller	1989-99	99-07	1989-2007
Adana	-5,0	-11,6	-8,0
Bursa	4,8	-0,9	2,3
Denizli	2,6	-0,7	1,1
Gaziantep	0,2	-1,2	-0,4
İstanbul	0,7	-8,2	-3,3
Kayseri	-1,0	-0,6	-0,8
Kocaeli	2,4	-6,5	-1,6
Konya	-0,5	1,6	0,4
Türkiye	1,9	-3,1	-0,2

Kaynak: Çizelge 7.20. verilerinden hesaplanmıştır

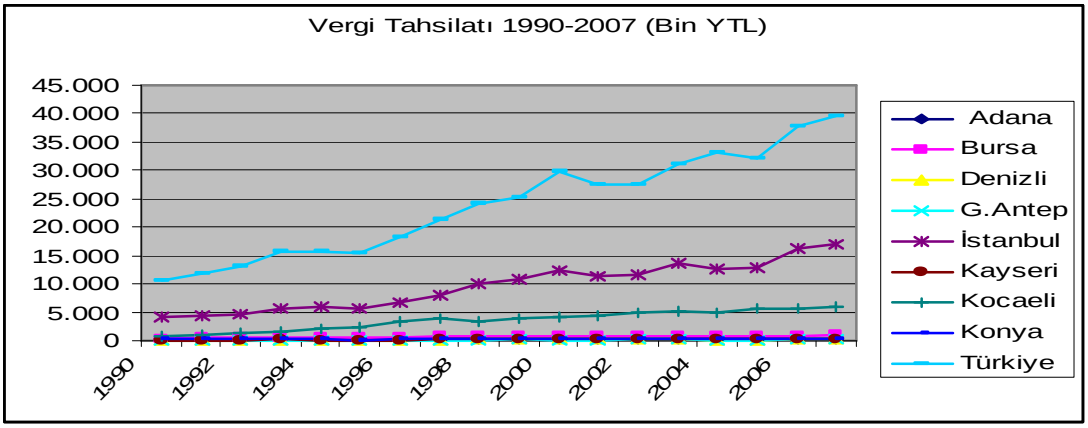
7.3.6. Vergi Tahsilatının Gelişme Trendi 1990-2007

İllerin 1990-2007 dönemi vergi tahsilatı değerleri reel hale getirilmiş ve 1987 yılı sabit fiyatlarıyla Çizelge 7.22'de sunulmuştur. Tahsil edilen vergi miktarı 1990-2007 döneminde Gaziantep ilinde 2,2 kat artarken, Türkiye'de 3,7 kat artmıştır.

Çizelge 7.22. Vergi Tahsilatı (1987 Yılı Sabit Fiyatlarıyla Bin YTL)

Yıllar	Adana	Bursa	Denizli	G.Antep	İstanbul	Kayseri	Kocaeli	Konya	Türkiye
1990	244	358	69	68	4.034	86	703	138	10.664
1991	287	425	70	71	4.367	101	931	142	11.891
1992	325	492	83	83	4.592	120	1.250	161	13.209
1993	365	587	93	89	5.749	130	1.511	179	15.564
1994	311	505	88	90	5.916	111	1.939	159	15.686
1995	310	525	90	86	5.687	114	2.194	128	15.349
1996	332	566	102	105	6.679	123	3.225	135	18.189
1997	342	645	125	125	7.849	142	3.778	162	21.245
1998	371	754	133	126	10.084	155	3.459	174	24.272
1999	349	693	133	131	10.676	149	3.733	173	25.320
2000	316	792	136	125	12.351	150	4.218	160	29.706
2001	280	655	139	123	11.264	140	4.485	159	27.437
2002	276	678	140	130	11.669	143	4.998	159	27.526
2003	301	797	166	144	13.638	162	5.264	200	31.125
2004	231	741	99	114	12.565	156	4.951	173	33.047
2005	240	768	113	113	12.979	174	5.534	194	32.231
2006	301	899	143	145	16.110	224	5.570	237	37.752
2007	310	916	134	155	17.014	228	5.857	263	39.478

Kaynak Ek Çizelge 18. verilerinden hesaplanmıştır

Şekil 7.7. Vergi Tahsilatı (Bin YTL)

1990-2007 döneminde seçilmiş iller, Gaziantep ve Türkiye'de vergi tahsilatının reel olarak, yıllık ortalama büyüme hızı Çizelge 7.22'den yararlanılarak hesaplanmış ve dönemler itibariyle Çizelge 7.23'te sunulmuştur.

Gaziantep ilinde dönemler itibariyle vergi tahsilatının yıllık ortalama büyüme hızının Türkiye ortalamasının altında kaldığı görülmektedir. İstanbul ve Kocaeli'nin değerleri ise Türkiye ortalamasının çok üzerinde gerçekleşmiştir.

Çizelge 7.23. Dönemlere Göre İllerin Vergi Tahsilatındaki Yıllık Ortalama Reel Artışları (%)

	Dönemler		
İller	1990-00	2000-07	1990-2007
Adana	2,6	-0,3	1,4
Bursa	7,9	2,1	5,5
Denizli	6,8	-0,2	3,9
Gaziantep	6,1	3,1	4,9
İstanbul	11,2	4,6	8,5
Kayseri	5,6	6,0	5,7
Kocaeli	17,9	52,3	12,5
Konya	1,5	-39,6	3,8
Türkiye	10,2	4,1	7,7

Kaynak: Çizelge 7.22. verilerinden hesaplanmıştır

7.3.7. Sanayi Elektrik Tüketiminin Gelişme Trendi 1993-2007

Seçilmiş iller, Gaziantep ve Türkiye'de sanayinin elektrik tüketimi 1993-2007 dönemi itibariyle Çizelge 7.24'te sunulmuştur. 1993-2007 yılları arasında sanayinin elektrik tüketimi Adana'da 1,2 kat, Bursa'da 1,9 kat, Denizli'de 4 kat, İstanbul'da 1,7 kat, Kayseri'de 2,9 kat Konya'da 8,4 kat artmıştır. Aynı dönemde Gaziantep ilinde sanayinin elektrik tüketimi 4 kat, Türkiye'de ise 2,4 kat artış göstermiştir.

Çizelge 7.24'ten yararlanılarak sanayinin elektrik tüketimindeki yıllık ortalama artışlar dönemler ve alt dönemler itibariyle hesaplanmış ve Çizelge 7.25'te sunulmuştur.

Gaziantep ilinde sanayi elektrik tüketimi yıllık ortalama artışı, dönemler itibariyle Türkiye ortalamasının çok üzerinde gerçekleşmiştir. Sanayi elektrik tüketimi yıllık ortalama artışının en yüksek olduğu iller, Gaziantep, Denizli, Kayseri ve Konya, en düşük olduğu il ise Adana'dır.

Çizelge 7.24. Sanayi Elektrik Tüketimi (megawatsaat)

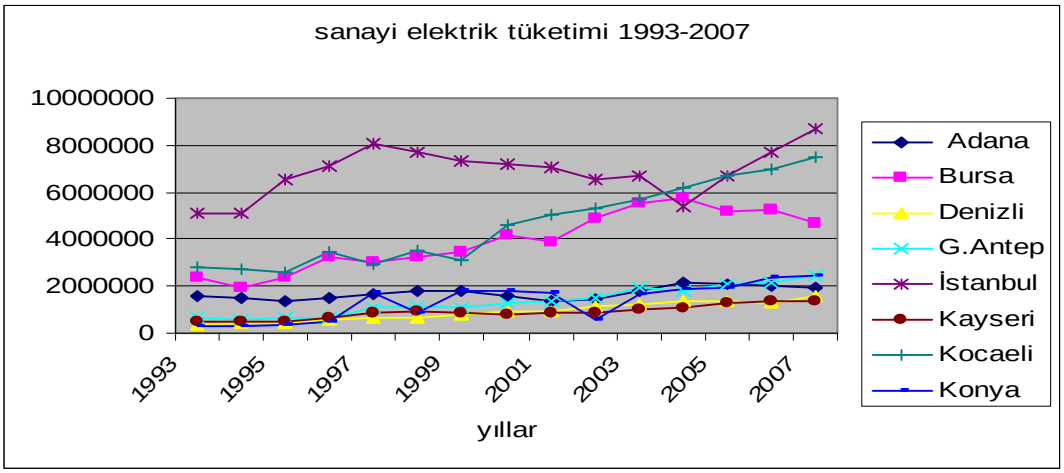
Yıllar	Adana	Bursa	Denizli	G.Antep	İstanbul	Kayseri	Kocaeli	Konya	Türkiye
1993	1.567.222	2.395.328	389.590	628.390	5.131.068	471.810	2.810.061	291.140	29.803.025
1994	1.481.010	1.927.242	399.930	591.160	5.106.408	472.226	2.738.277	278.341	28.463.560
1995	1.356.258	2.395.328	438.925	670.338	6.528.861	529.922	2.555.771	382.359	34.458.440
1996	1.524.970	3.204.368	554.756	679.329	7.128.413	673.973	3.474.376	525.830	39.607.560
1997	1.686.199	3.040.439	636.884	1.083.274	8.045.815	654.359	2.938.758	1.716.018	45.126.184
1998	1.770.708	3.216.824	638.144	1.149.911	7.690.675	910.046	3.516.390	885.178	48.100.686
1999	1.818.478	3.425.195	764.839	1.067.106	7.358.514	859.657	3.115.776	1.779.563	46.572.396
2000	1.565.779	4.186.883	907.478	1.313.192	7.168.942	818.580	4.599.485	1.795.022	50.208.824
2001	1.399.615	3.867.842	929.474	1.361.025	7.021.033	859.671	5.035.022	1.731.257	48.215.511
2002	1.440.204	4.363.638	1.125.775	1.486.192	6.517.476	848.916	5.294.328	568.037	50.489.392
2003	1.813.463	5.517.970	1.201.461	1.954.179	6.669.810	983.445	5.670.165	1.640.444	55.099.186
2004	2.151.502	5.789.216	1.338.359	1.801.375	5.367.015	1.082.718	6.215.441	1.851.390	59.565.929
2005	2.087.287	5.166.135	1.364.404	2.090.608	6.658.076	1.307.019	6.675.321	1.926.900	62.294.219
2006	2.012.524	5.224.520	1.307.001	2.182.568	7.723.908	1.395.060	7.007.176	2.347.796	68.026.012
2007	1.976.255	4.677.496	1.595.075	2.453.075	8.727.351	1.389.880	7.483.263	2.456.879	73.794.540

Kaynak: TÜİK, 1999, TEDAŞ, İlgili Yıllar (www.tedas.gov.tr)

Çizelge 7.25. Dönemlere Göre İllerin Sanayi Elektrik Tüketimi Yıllık Ortalama Artışlar (%)

İller	Dönemler		
	1993-00	2000-07	1993-2007
Adana	0,0	3,3	-1,3
Bursa	8,0	-1,6	4,5
Denizli	12,1	8,1	9,4
Gaziantep	10,5	14,2	9,1
İstanbul	4,8	2,8	3,5
Kayseri	7,9	7,5	7,2
Kocaeli	7,0	7,0	6,5
Konya	26,0	4,5	14,2
Türkiye	7,5	5,5	6,0

Kaynak: Çizelge 7.24 verilerinden hesaplanmıştır

Şekil 7.8. Sanayi Elektrik Tüketimi (megawatsaat)

7.3.8. İmalat Sanayi Göstergelerinin Gelişme Trendi

Gaziantep ekonomisi üretimde, temelde 9 sektörde gelişimini sürdürmektedir. Tekstil, gıda, kimya-plastik, metal ve makine, otomotiv yan sanayi, inşaat yan sanayi, orman, ağaç ve kağıt ürünleri sanayi, elektronik, deri ve işlenmiş deri sanayi üretim yapılan sektörlerdir.

2002 genel sanayi işyeri sayımı sonuçlarına göre ilin imalat sanayinde işyeri sayısı açısından ağırlığı olan sektörler şöyledir; gıda %23, Tekstil %15, giyim %9, metal eşya %11, ağaç-mantar %9,5, mobilya %6 düzeyinde ağırlığa sahiptir. 2006 yılı itibari ile Gaziantep tekstil sektörünün Türkiye içindeki payı %3, kimya-plastik

sanayinin payı %5, gıda sanayinin payı % 4, metal ve makine sanayinin payı %3 olarak gerçekleşmiştir.

İlin ekonomik gelişme düzeyine 1969 yılında kurulmuş olan organize sanayi bölgesinin ve küçük sanayi sitelerinin önemli katkısı olmuştur. 2005 yılında OSB'de istihdam sayısı 59.000, 2004 yılında KSS'deki istihdam sayısı 17.704 kişi olarak ülke düzeyine göre oldukça yüksek değerlerdir. Sanayide çalışanların toplam istihdama oranı 2001 yılında 21,2 düzeyindedir. Gaziantep Ticaret Odası'nın 2007 yılı verilerine göre %28,1 düzeyine ulaşmıştır.

2007 yılı verilerine göre, istihdamın sektörler itibari ile dağılımı değerlendirildiğinde, yüksek istihdam payına sahip sektörler şöyledir; tekstil sanayinin ilin imalat sanayi istihdamı içindeki payı %39, gıda sanayinin ilin imalat sanayi istihdamı içindeki payı %23, kimya-plastik sanayinin ilin imalat sanayi istihdamındaki payı % 10 düzeyindedir.

1980-2001 döneminde seçilmiş iller, Gaziantep ili ve Türkiye'de imalat sanayinin gelişme eğilimini ortaya koymak ve Gaziantep ilinin sanayileşme yolundaki konumunu belirlemek üzere imalat sanayi alt göstergeleri değerlendirilmiştir. Bunun için öncelikle cari değerler reel hale getirilerek, 1987 yılı sabit fiyatlarıyla esas alınmıştır. Daha sonra ilgili göstergelerin dönemler ve alt dönemler itibariyle büyüme hızı hesaplanarak, bulunan değerler yorumlanmıştır.

7.3.8.1. İmalat Sanayi İşyeri Sayısı

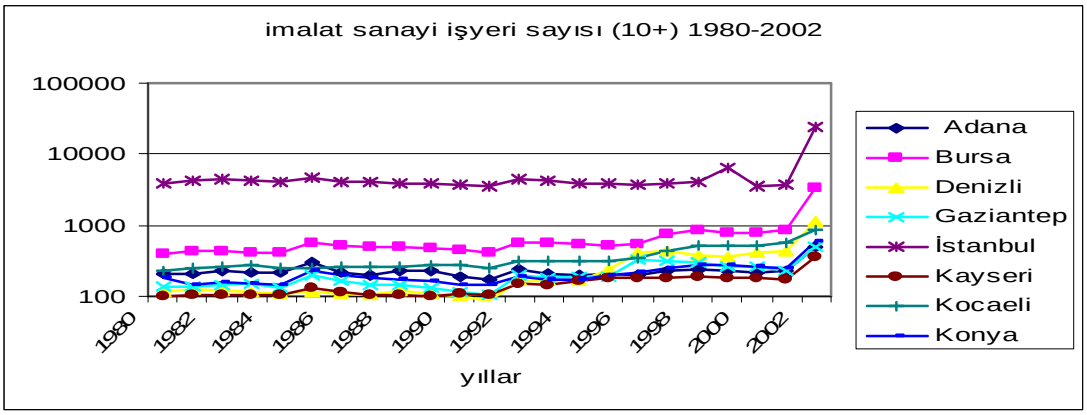
1980-2002 yılları arasında imalat sanayinde 10 ve daha fazla işçi çalıştıran işyeri sayısı seçilmiş iller, Gaziantep ve Türkiye bazında Çizelge 7.26'da sunulmaktadır.

İmalat sanayinde 10 ve daha fazla işçi çalıştıran işyeri sayısı 1980-2002 döneminde Gaziantep ilinde 3,4 kat artmıştır. Artış seçilmiş illerde sırasıyla Adana'da 2,3 kat, Bursa'da 8,4 kat, Denizli'de 9,6 kat, İstanbul'da 6,1 kat, Kayseri'de 3,5 kat, Kocaeli'nde 3,7 kat ve Konya'da 3,2 kat olarak gerçekleşmiştir. Türkiye imalat sanayi işyeri sayısındaki artış, anılan dönemde 8.708'den 26.050'ye yükselerek, 3 kat artmıştır.

Çizelge 7.26. İmalat Sanayi İşyeri Sayısı (10+)

Yıllar	Adana	Bursa	Denizli	G.Antep	İstanbul	Kayseri	Kocaeli	Konya
1980	207	395	117	140	3.919	102	227	184
1981	210	440	123	139	4.324	104	249	146
1982	226	435	122	143	4511	107	262	155
1983	220	422	114	149	4.276	107	270	149
1984	217	408	112	132	4.037	105	251	143
1985	297	559	115	198	4.560	134	245	224
1986	221	525	112	164	4.041	115	262	195
1987	203	500	103	141	3.980	105	267	179
1988	230	485	122	142	3.898	103	266	171
1989	231	470	109	131	3.917	100	273	162
1990	189	447	99	117	3.761	109	269	145
1991	174	406	86	103	3.489	104	255	143
1992	243	558	168	195	4.558	152	310	194
1993	209	557	169	184	4.196	141	309	177
1994	196	536	164	192	3.973	164	312	176
1995	210	527	241	188	3.805	179	317	199
1996	196	544	419	324	3.766	178	342	217
1997	224	741	427	310	3.814	184	437	248
1998	240	857	372	301	3.989	191	522	275
1999	229	771	358	264	6.442	180	519	272
2000	217	767	416	259	3.544	178	523	264
2001	223	862	430	230	3.708	175	567	253
2002	492	3.335	1124	486	24.226	363	856	598

Kaynak: TÜİK, 2002

Şekil 7.9. İmalat Sanayi İşyeri Sayısı (adet)

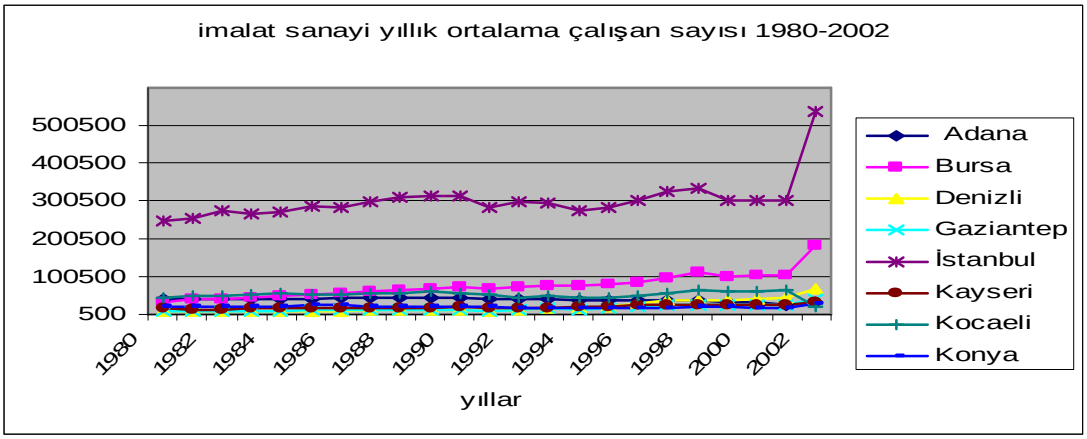
7.3.8.2. İmalat Sanayi Yıllık Ortalama Çalışan Sayısı

İmalat sanayinde çalışanların sayısı, 1980-2002 döneminde Gaziantep ilinde 5,7 kat, Türkiye ‘de ise 2 kat artış göstermiştir.

Çizelge 7.27. İmalat Sanayi Yıllık Ortalama Çalışan Sayısı (Bin Kişi)

Yıllar	Adana	Bursa	Denizli	G.Antep	İstanbul	Kayseri	Kocaeli	Konya	Türkiye
1980	40	33	7	7	245	14	45	18	759
1981	39	39	7	9	254	14	48	18	806
1982	40	41	8	9	273	14	50	19	837
1983	41	44	8	9	267	15	53	22	871
1984	41	49	9	9	272	15	54	21	898
1985	39	54	9	11	285	16	53	23	937
1986	44	56	10	10	283	16	54	23	951
1987	45	58	10	13	297	17	56	22	980
1988	45	63	12	14	310	18	58	22	1.015
1989	45	66	12	14	312	17	60	19	1.027
1990	44	71	12	13	315	19	56	18	1.028
1991	39	69	10	10	284	18	50	18	947
1992	39	73	14	14	299	18	45	18	985
1993	39	77	14	15	293	18	47	17	979
1994	36	75	15	14	275	19	46	17	937
1995	36	78	20	15	281	20	45	16	974
1996	35	82	28	21	302	22	48	16	1.040
1997	34	97	34	23	324	25	58	17	1.140
1998	35	113	36	23	332	26	64	19	1.207
1999	32	99	35	22	301	24	61	18	1.114
2000	31	103	41	25	301	25	62	18	1.130
2001	26	104	43	23	301	24	64	18	1.097
2002	33	183	68	40	537	31	22	27	1.540

Kaynak:TÜİK, 2001

Şekil 7.10. İmalat Sanayi Yıllık Ortalama Çalışan Sayısı (kişi)

1980-2002 döneminde imalat sanayinde çalışanların sayısındaki yıllık ortalama artış Gaziantep ilinde %7,3, Türkiye'de %3,1 olarak gerçekleşmiştir. Oran, 1980-1990 alt döneminde %5,5 iken 1990-2002 alt döneminde %11,4'e yükselmiştir.

Gaziantep ilinde çalışanların yıllık ortalama artış oranı dönemler itibariyle Türkiye ortalamasının çok üzerinde gerçekleşmiştir. Artış oranının yüksek olduğu diğer iller Bursa ve Denizli'dir. 1980-2002 döneminde, Kocaeli ve Adana gibi sanayileşmiş illerde çalışan sayısındaki yıllık ortalama artışın negatif olarak, İstanbul'da ise oldukça düşük gerçekleşmesi dikkat çekicidir.

Çizelge 7.28. Dönemlere Göre İllerin İmalat Sanayi Yıllık Ortalama Çalışan Sayısındaki Yıllık Ortalama Artışlar (%)

	Dönemler		
İller	1980-90	1990-02	1980-2002
Adana	1,0	-2,8	-0,8
Bursa	7,7	9,5	7,5
Denizli	4,9	17,2	9,6
Gaziantep	5,5	11,4	7,3
İstanbul	2,5	5,4	3,4
Kayseri	2,5	5,0	3,3
Kocaeli	2,2	-9,3	-3,1
Konya	0,0	3,9	1,7
Türkiye	3,0	4,0	3,1

Kaynak: Çizelge 7.27. verilerinden hesaplanmıştır

7.3.8.3. İmalat Sanayinde Yılda Çalışılan Toplam İşçi-Saati

Seçilmiş iller, Gaziantep ve Türkiye'nin imalat sanayinde yılda çalışılan toplam işçi-saati verileri 1980-2001 dönemi için Çizelge 7.29 'da sunulmaktadır.

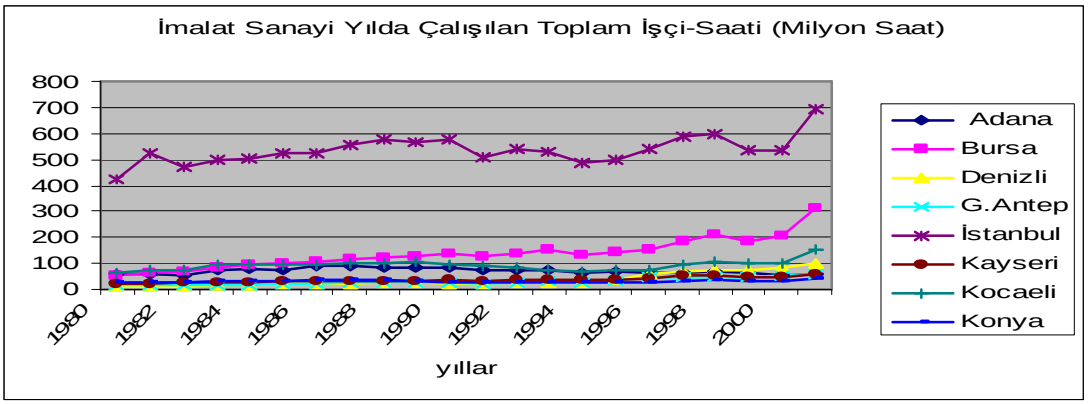
İmalat sanayinde çalışılan toplam işçi-saati 1980-2001 döneminde Gaziantep ilinde 3,5 kat, Türkiye'de ise 1,9 kat artmıştır. Gaziantep ilinde çalışılan işçi-saatindeki artış Türkiye'deki artıştan yüksek olmuştur.

İstanbul'da artış 1,6 kat Bursa'da 5,8 kat, Denizli'de 9,3 kat, Adana'da 1 kat, Kocaeli'nde 2,3 kat, Kayseri'de 2,6 kat, Konya'da 1,4 kat artmıştır.

Çizelge 7.29. İmalat Sanayi Yıllık Çalışılan Toplam İşçi- Saati (Milyon Saat)

Yıllar	Adana	Bursa	Denizli	G.Antep	İstanbul	Kayseri	Kocaeli	Konya	Türkiye
1980	59	54	11	16	422	23	65	28	1.318
1981	60	65	11	15	526	24	74	28	1.426
1982	56	69	13	14	471	24	76	28	1.380
1983	72	84	17	16	496	27	96	30	1.589
1984	78	94	18	16	505	27	97	35	1.649
1985	75	103	19	22	525	30	96	31	1.714
1986	89	106	21	22	522	31	95	37	1.768
1987	89	114	22	27	557	32	100	36	1.840
1988	85	123	26	29	578	34	102	36	1.895
1989	86	129	25	29	570	34	106	30	1.883
1990	84	138	24	28	576	36	95	29	1.882
1991	74	128	21	20	511	35	88	29	1.691
1992	73	140	27	28	543	35	83	28	1.774
1993	76	153	28	30	528	35	77	28	1.761
1994	64	135	29	28	487	36	71	28	1.667
1995	69	146	39	33	496	39	73	27	1.753
1996	66	153	58	46	539	44	74	29	1.887
1997	63	186	71	48	588	51	93	31	2.085
1998	68	214	74	49	597	53	105	35	2.210
1999	63	188	72	47	538	49	99	33	2.024
2000	55	207	85	54	537	50	101	33	2.078
2001	60	314	103	57	696	60	151	40	2.620

Kaynak: TÜİK, 2001

Şekil 7.11. İmalat Sanayinde Yılda Çalışılan Toplam İşçi-Saati

1980-2001 döneminde yılda çalışılan işçi-saat toplamının büyüme hızı Gaziantep ilinde %5,6, Türkiye'de ise %4,5 olarak gerçekleşmiştir. Gaziantep ilinde yıllık ortalama artışın en yüksek olduğu dönem, 1990-2001 alt dönemidir, dönemin artış hızı %12,2 olmuştur. Artış oranı tüm dönemler itibariyle Türkiye ortalamasının üzerinde gerçekleşmiştir.

Çizelge 7.30. Dönemlere Göre İllerin İmalat Sanayinde Yıllık Çalışılan İşçi-Saat Toplamındaki Yıllık Ortalama Artışlar (%)

	Dönemler		
İller	1980-90	1990-01	1980-2001
Adana	3,5	-2,8	0,1
Bursa	9,4	6,9	8,0
Denizli	7,1	6,9	9,9
Gaziantep	5,2	12,2	5,6
İstanbul	3,1	6,0	2,3
Kayseri	4,5	1,6	4,3
Kocaeli	3,9	3,9	3,9
Konya	0,3	2,7	1,6
Türkiye	3,6	2,8	4,5

Kaynak: Çizelge 7.29. verilerinden hesaplanmıştır

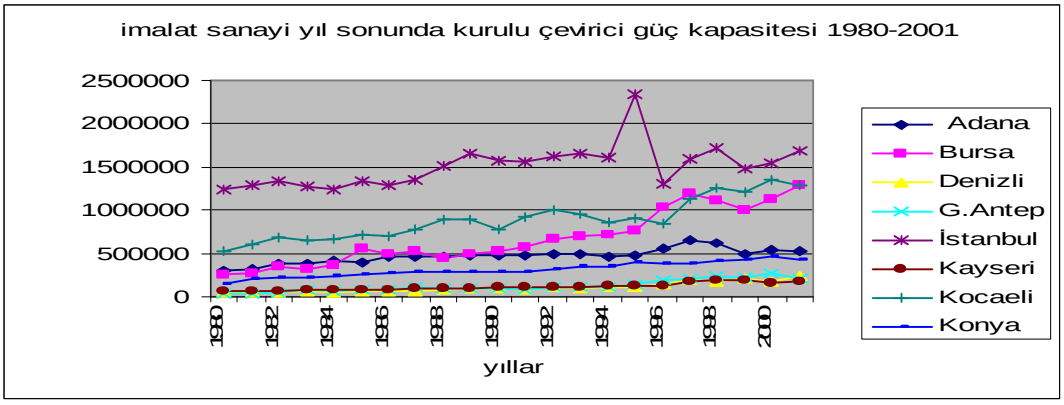
7.3.8.4. İmalat Sanayi Yılsonunda Kurulu Çevirici Güç Kapasitesi

Seçilmiş iller, Gaziantep ve Türkiye'nin 1980-2001 dönemi imalat sanayi yılsonunda kurulu çevirici güç kapasitesi Çizelge 7.30'da sunulmuştur.

Çizelge 7.31. İmalat Sanayi Yıl Sonunda Kurulu Çevirici Güç Kapasitesi (Bin BG)

Yıllar	Adana	Bursa	Denizli	G.Antep	İstanbul	Kayseri	Kocaeli	Konya	Türkiye
1980	310	253	46	32	1.236	67	521	141	5.493
1981	317	272	51	38	1.296	65	606	205	6.163
1982	381	352	52	48	1.338	63	689	218	7.063
1983	383	322	57	73	1.280	75	646	217	2.912
1984	409	362	49	68	1.246	75	673	243	7.149
1985	392	556	58	77	1.336	72	719	258	7.810
1986	460	494	66	84	1.295	79	704	274	8.062
1987	467	526	63	112	1.359	94	777	282	8.538
1988	461	445	83	100	1.509	102	889	283	8.872
1989	470	496	90	90	1.651	102	884	283	9.398
1990	483	531	91	92	1.572	113	774	290	9.499
1991	475	580	86	84	1.566	103	924	282	9.562
1992	492	660	115	118	1.626	104	1.003	311	10.160
1993	490	706	100	112	1.653	106	947	342	10.506
1994	453	709	107	118	1.609	128	864	352	10.550
1995	481	768	118	136	2.342	134	901	397	12.469
1996	551	1.040	147	185	1.307	120	842	379	11.442
1997	645	1.187	184	202	1.596	167	1.126	382	13.006
1998	628	1.108	167	236	1.722	198	1.264	408	13.748
1999	500	1.002	214	218	1.487	186	1.209	427	12.877
2000	534	1.126	181	277	1.552	153	1.346	455	13.483
2001	531	1.282	234	210	1.683	173	1.294	426	13.844

Kaynak: TÜİK, 2001

Şekil 7.12. İmalat Sanayi Yıl Sonunda Kurulu Çevirici Güç Kapasitesi (BG)

Çizelge 7.30'dan yararlanılarak imalat sanayi yılsonunda kurulu çevirici güç kapasitesindeki gelişmeler dönemler ve alt dönemler itibariyle hesaplanarak çizelge 7.31'de sunulmuştur.

Yılsonunda kurulu çevirici güç kapasitesinin büyüme hızı Gaziantep'te 1980-1990 alt döneminde %10,6, 1990-2001 alt döneminde %8,2, 1980-2001 döneminde %8,6 olarak gerçekleşmiştir. Anılan dönemlerde oranın Türkiye için büyüme hızı %14,9, %3,8 ve %4,2 olmuştur.

Çizelge 7.32. Dönemlere Göre İllerin İmalat Sanayi Yılsonunda Kurulu Çevirici Güç Kapasitesindeki Yıllık Ortalama Artışlar (%)

	Dönemler		
İller	1980-90	1990-01	1980-2001
Adana	4,4	0,9	2,4
Bursa	7,4	8,8	7,4
Denizli	6,7	9,4	7,3
Gaziantep	10,6	8,2	8,6
İstanbul	2,4	0,7	1,4
Kayseri	5,2	4,2	4,3
Kocaeli	4,0	5,1	4,1
Konya	7,2	3,9	5,0
Türkiye	14,9	3,8	4,2

Kaynak: Çizelge 7.31. verilerinden hesaplanmıştır

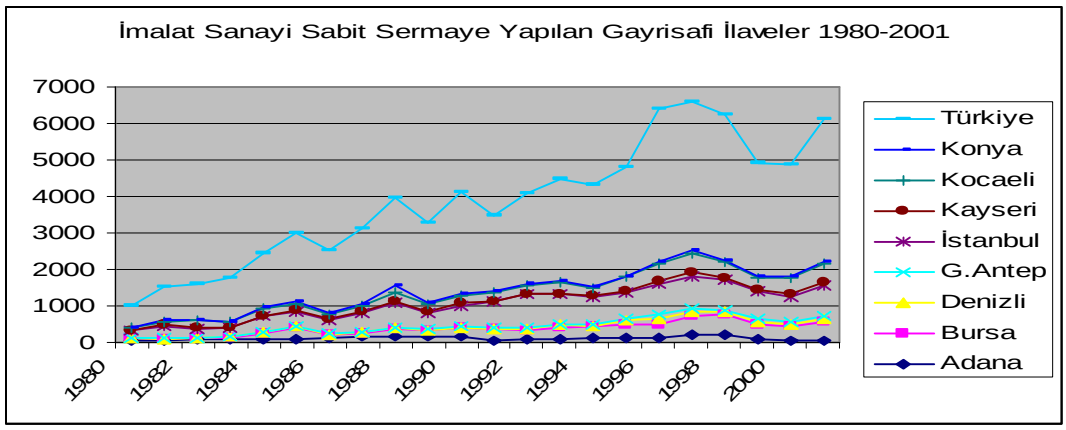
7.3.8.5. İmalat Sanayi Sabit Sermayeye Yapılan Gayri Safi İlaveler

İmalat sanayinde sabit sermayeye yapılan gayrisafi ilavelerin cari değerleri reel hale getirilerek 1987 yılı sabit fiyatlarıyla Çizelge 7.33'te sunulmuştur. 1980-2001 döneminde sabit sermayeye yapılan gayrisafi ilaveler Gaziantep ilinde 6,6 kat, Türkiye'de ise 6,3 kat artmıştır.

Çizelge 7.33. İmalat Sanayi Sabit Sermayeye Yapılan Gayrisafi İlaveler (Milyar TL)

Yıllar	Adana	Bursa	Denizli	G.Antep	İstanbul	Kayseri	Kocaeli	Konya	Türkiye
1980	46	63	3	10	199	14	63	9	613
1981	46	47	4	10	350	6	111	7	951
1982	61	56	4	8	239	17	208	13	1.000
1983	64	70	11	16	228	20	147	22	1.200
1984	98	150	14	13	427	16	197	39	1.500
1985	82	333	10	15	411	35	136	84	1.900
1986	102	98	12	17	383	23	125	41	1.700
1987	141	112	9	26	528	25	167	32	2.100
1988	142	215	29	12	697	35	244	206	2.400
1989	152	158	11	43	424	33	219	37	2.200
1990	167	217	25	17	593	46	234	19	2.800
1991	51	299	16	40	704	17	253	15	2.100
1992	69	268	25	38	912	25	221	24	2.500
1993	81	336	57	20	825	18	307	31	2.800
1994	137	284	37	13	757	39	204	31	2.800
1995	110	384	95	48	726	45	373	31	3.000
1996	123	358	144	135	836	73	483	42	4.200
1997	196	526	100	103	895	95	545	53	4.100
1998	200	554	70	59	840	53	407	45	4.000
1999	99	395	67	91	762	31	335	26	3.100
2000	55	367	78	45	713	55	433	37	3.100
2001	59	516	70	66	854	81	531	27	3.900

Kaynak: Ek Çizelge 19 verilerinden hesaplanmıştır

Şekil 7.13. İmalat Sanayi Sabit Sermayeye Yapılan Gayrisafi İlaveler (milyar TL)

Dönemler ve alt dönemler itibariyle imalat sanayinde sabit sermayeye yapılan gayrisafi ilavelerin reel yıllık ortalama artışı Çizelge 7.33'ten yararlanılarak hesaplanmış ve Çizelge 7.34'te sunulmuştur.

Gaziantep ilinde sabit sermayeye yapılan gayrisafi ilavelerin reel olarak, yıllık ortalama artışı 1980-90 alt döneminde %5,4, 1990-2001 döneminde %13,6 ve 1980-2001 döneminde %9,0 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'de aynı dönemler için reel yıllık ortalama artış ise sırasıyla %15, %3,3 ve %8,7 olmuştur.

Çizelge 7.34. Dönemlere Göre İllerin İmalat Sanayi Sabit Sermayeye Yapılan Gayrisafi İlavelerdeki Yıllık Ortalama Reel Artışlar (%)

	Dönemler		
İller	1980-90	1990-01	1980-2001
Adana	13,0	-10,4	1,2
Bursa	12,3	8,7	10,0
Denizli	20,4	10,4	14,6
Gaziantep	5,4	13,6	9,0
İstanbul	10,9	3,6	6,9
Kayseri	11,6	5,7	8,2
Kocaeli	27,9	8,2	10,2
Konya	6,8	3,7	5,0
Türkiye	15,0	3,3	8,7

Çizelge 7.33. verilerinden hesaplanmıştır.

7.3.8.6. İmalat Sanayi Katma Değeri

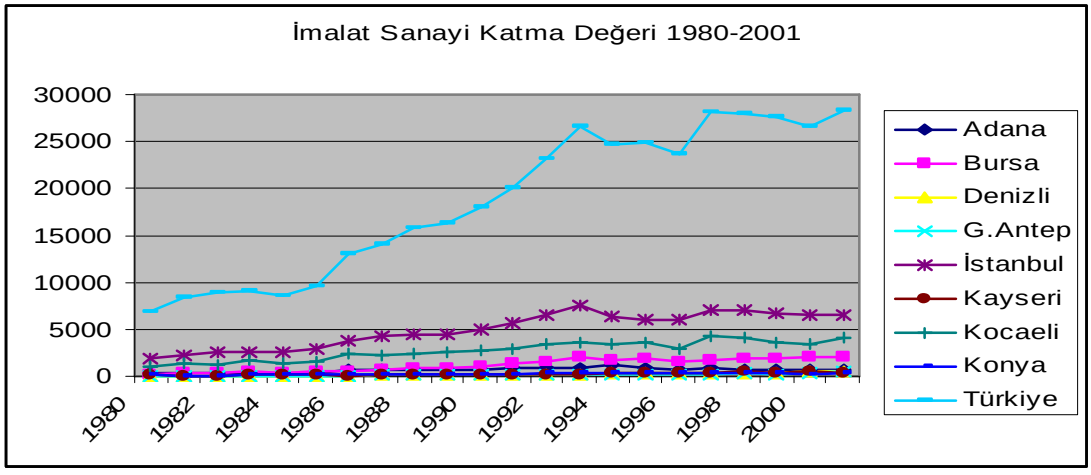
Seçilmiş iller, Gaziantep ili ve Türkiye'nin imalat sanayi katma değeri verileri reel hale dönüştürülerek, 1987 yılı sabit fiyatlarıyla Çizelge 7.35'te sunulmuştur.

Çizelge 7.35 incelendiğinde, 1980-2001 döneminde Gaziantep imalat sanayi katma değerinin 20 kat, Türkiye imalat sanayi katma değerinin ise aynı dönemde 4,1 kat arttığı görülmektedir.

Çizelge 7.35. İmalat Sanayi Katma Değeri (1987 Yılı Sabit Fiyatlarıyla Milyar TL)

Yıllar	Adana	Bursa	Denizli	G.Antep	İstanbul	Kayseri	Kocaeli	Konya	Türkiye
1980	368	239	42	28	1.885	99	987	123	6.833
1981	371	289	44	47	2.181	85	1.405	78	8.440
1982	404	326	42	44	2.589	83	1.198	79	8.888
1983	397	431	49	46	2.572	89	1.654	128	9.133
1984	393	408	60	49	2.544	90	1.344	146	8.542
1985	420	543	54	55	2.839	101	1.484	112	9.588
1986	656	556	83	68	3.763	76	2.353	156	13.048
1987	645	749	92	134	4.217	113	2.148	210	14.141
1988	688	877	114	123	4.400	136	2.429	252	15.815
1989	656	900	107	116	4.447	162	2.524	248	16.262
1990	716	1.050	124	116	4.963	190	2.705	199	18.034
1991	879	1.336	134	127	5.596	214	2.963	234	20.110
1992	926	1.626	183	178	6.482	186	3.400	393	23.128
1993	934	2.084	219	154	7.482	248	3.564	352	26.638
1994	1.156	1.792	268	172	6.333	314	3.362	328	24.650
1995	871	1.852	293	161	5.923	324	3.658	339	24.840
1996	655	1.513	350	224	6.023	328	2.998	283	23.662
1997	823	1.795	357	243	6.956	427	4.283	357	28.042
1998	735	1.920	383	339	7.006	438	4.121	303	28.017
1999	722	1.877	404	255	6.675	397	3.635	299	27.548
2000	709	1.972	505	407	6.502	463	3.455	88	26.607
2001	708	1.972	494	562	6.527	399	4.087	295	28.319

Kaynak:Ek Çizelge 22 verilerinden hesaplanmıştır

Şekil 7.14. İmalat Sanayi Katma Değeri (milyar TL)

Çizelge 7.35'ten yararlanılarak imalat sanayi katma değerinin reel olarak, yıllık ortalama artışı hesaplanmış ve Çizelge 7.36'da sunulmuştur. Gaziantep ilinde 1980-90 alt döneminde %14,1, 1990-01 alt döneminde %15,8 ve 1980-01 döneminde

%14,3 olarak gerçekleşmiştir. İncelenen iller içinde katma değer yıllık ortalama artışının reel olarak en yüksek olduğu il Gaziantep ilidir.

Aynı dönemlerde Türkiye imalat sanayi katma değerinin yıllık ortalama reel artışı sırasıyla %9,7, %4,5 ve %6,8 olarak gerçekleşmiştir. Oranın yüksek olduğu diğer iller Bursa ve Denizli'dir. Kocaeli ilinde 1980-90 döneminde %33,1 olan katma değer artış oranının sonraki dönemlerde %4,1 ve %4,2 düzeylerine düşmesi dikkat çekicidir.

Çizelge 7.36. Dönemlere Göre İllerin İmalat Sanayi Katma Değerindeki Yıllık Ortalama Reel Artışlar (%)

	Dönemler		
İller	1980-90	1990-01	1980-2001
Adana	6,6	-0,1	3,1
Bursa	14,8	6,3	10,0
Denizli	10,9	13,8	11,7
Gaziantep	14,1	15,8	14,3
İstanbul	9,7	2,7	5,9
Kayseri	6,5	7,4	6,6
Kocaeli	33,1	4,1	6,8
Konya	4,8	4,0	4,2
Türkiye	9,7	4,5	6,8

Kaynak: Çizelge 7.35 verilerinden hesaplanmıştır

7.3.9. Sektörlerin Büyüme Hızı 1987-2001

Seçilmiş iller, Gaziantep ve Türkiye bazında 1987-2001 döneminde sektörlerin reel büyüme hızı, gayri safi yurtiçi hasıla artışları üzerinden incelenmiş ve değerlendirilmiştir.

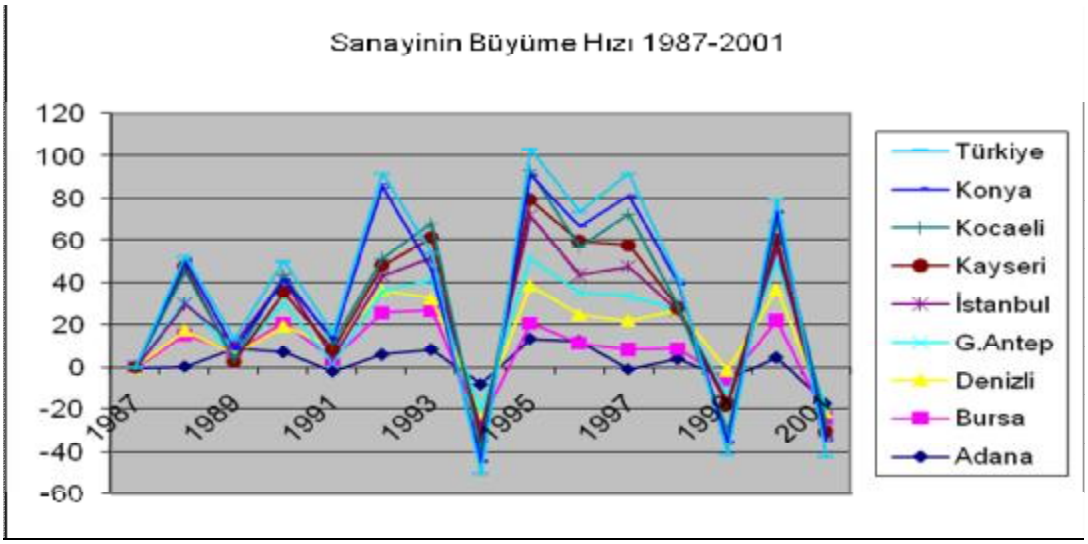
7.3.9.1. Sanayinin Büyüme Hızı

Sanayinin büyüme hızı ekonomik kriz dönemlerinde incelenen tüm illerde ve Türkiye'de negatif olmuştur. İncelenen dönemde Gaziantep ilinde sanayinin büyüme hızının genel olarak Türkiye ortalamasının üzerinde olduğu görülmektedir. 1988, 1990, 1995, 1996, 1997 ve 2000 yılları sanayinin büyüme hızının en yüksek olduğu yıllardır.

Çizelge 7.37. Sanayinin Büyüme Hızı (%)

Yıllar	Adana	Bursa	Denizli	G.Antep	İstanbul	Kayseri	Kocaeli	Konya	Türkiye
1987	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1988	0,4	15,2	2,0	13,7	-1,4	17,9	-2,3	4,8	1,8
1989	8,9	-1,3	-1,5	-0,8	5,8	-8,3	1,4	4,5	4,6
1990	7,4	13,5	-1,3	10,6	11,1	-5,7	8,2	-2,4	8,6
1991	-1,9	6,0	5,9	-8,0	2,9	3,7	3,1	1,7	2,7
1992	6,1	19,9	10,3	-0,5	7,2	5,2	3,0	34,6	5,9
1993	8,5	18,5	5,5	9,0	10,5	9,3	6,9	-22,4	8,2
1994	-8,2	-18,7	5,1	1,3	-9,5	-4,2	-5,7	-4,6	-5,7
1995	13,5	7,5	17,8	12,4	20,4	7,7	13,9	-2,1	12,1
1996	12,4	-0,9	13,6	10,2	8,1	16,0	-2,7	10,0	7,1
1997	-1,0	9,6	13,8	11,2	14,0	10,2	14,9	8,5	10,4
1998	4,1	5,0	18,0	0,0	-0,5	1,7	0,7	10,4	2,0
1999	-5,9	-0,1	4,4	-11,7	-4,7	0,9	-13,6	-5,2	-5,0
2000	4,7	17,7	14,5	13,5	6,0	4,0	8,5	4,8	6,0
2001	-17,4	-6,6	3,0	1,0	-10,2	0,0	4,1	-8,2	-7,5

Kaynak: TÜİK, 2001

Şekil 7.15. Sanayinin Büyüme Hızı (%)

Şekil 7.15'te görüldüğü gibi 1995 yılında seçilmiş illerde ve Türkiye'de sanayinin büyüme hızı en yüksek düzeyine ulaşmıştır. 1994, 1999 ve 2001 ekonomik kriz dönemlerinde sanayinin gelişme hızının düştüğü görülmektedir.

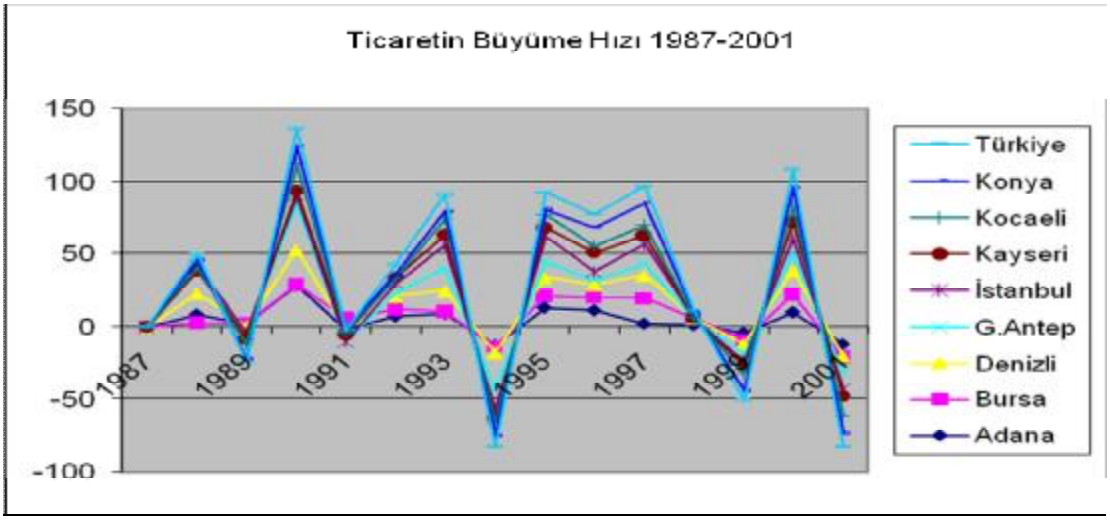
7.3.9.2. Ticaretin Büyüme Hızı

1987-2001 döneminde seçilmiş iller, Gaziantep ve Türkiye'de ticaretin büyüme hızı, ekonomik krizin yaşandığı 1991, 1994, 1999 ve 2001 yıllarında negatif olmuştur.

Çizelge 7.38. Ticaretin Büyüme Hızı (%)

Yıllar	Adana	Bursa	Denizli	G.Antep	İstanbul	Kayseri	Kocaeli	Konya	Türkiye
1987	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1988	8,4	-5,5	19,9	19,7	-0,6	-3,3	2,0	5,6	3,5
1989	1,9	0,1	-1,6	-4,8	0,4	-3,9	-4,3	-10,0	-2,3
1990	27,8	0,8	24,3	32,5	5,3	3,0	18,0	12,7	12,3
1991	-2,0	8,0	-8,4	-7,7	-0,2	5,4	0,3	2,7	-0,7
1992	7,0	4,9	8,7	2,6	6,7	3,7	-0,6	3,2	6,9
1993	9,0	1,3	14,3	15,4	16,6	6,8	11,2	5,1	11,6
1994	-12,4	-1,3	-4,0	-25,9	-13,7	-5,6	-3,8	-8,7	-7,6
1995	13,0	8,0	12,6	11,6	17,3	5,7	8,9	3,6	11,5
1996	11,2	8,4	9,2	3,4	5,5	13,5	4,3	13,3	8,9
1997	2,3	16,8	16,1	7,9	13,7	6,0	7,0	15,4	11,7
1998	1,3	4,7	-0,1	-0,6	1,0	-0,1	0,1	3,4	1,4
1999	-4,0	-4,8	-3,0	-6,4	-5,2	-3,8	-5,1	-12,0	-6,3
2000	9,8	11,6	16,9	11,7	11,0	11,0	10,5	13,5	12,0
2001	-11,8	-9,1	0,9	-12,0	-11,3	-4,7	-13,3	-12,5	-9,4

Kaynak: TÜİK, 2001

Şekil 7.16. Ticaretin Büyüme Hızı (%)

Şekil 7.16'ya göre ticaretin gelişme hızı tüm iller için 1990 yılında en yüksek, 1994, 1999 ve 2001 yıllarında ise en düşük düzeyindedir.

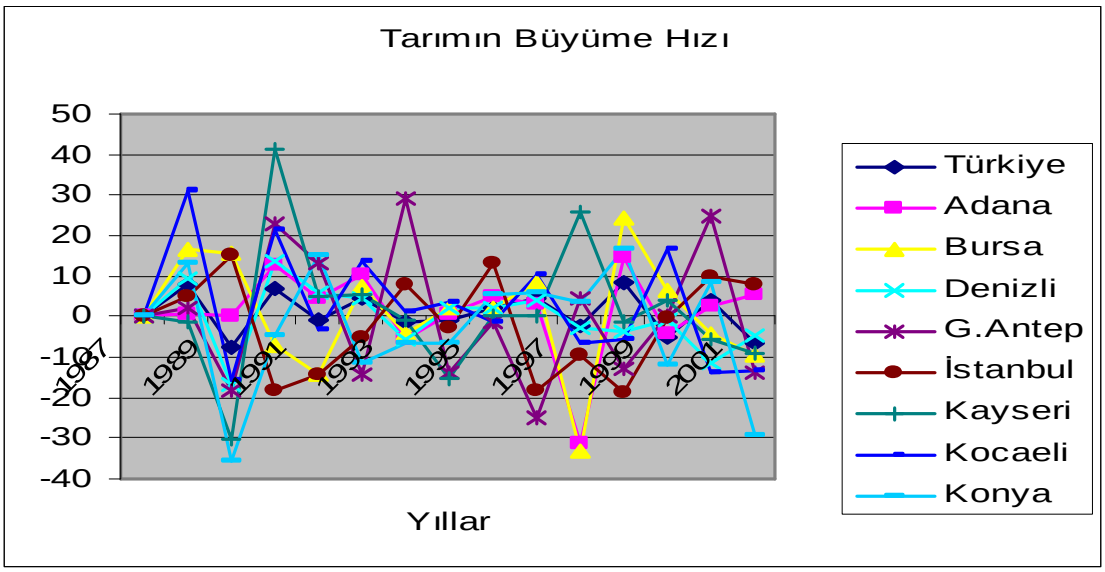
7.3.9.3. Tarımın Büyüme Hızı

1987-2001 döneminde seçilmiş iller ve Gaziantep ilinde tarım sektörünün reel olarak büyüme hızı Çizelge 7.39'da sunulmaktadır. Yıllar itibariyle değerlendirildiğinde incelenen tüm iller ve Türkiye genelinde tarım sektöründeki gelişmelerin son derece istikrarsız olduğu, büyüme hızının oldukça dalgalı bir seyir izlediği görülmektedir.

Çizelge 7.39. Tarımın Büyüme Hızı (%)

Yıllar	Adana	Bursa	Denizli	G.Antep	İstanbul	Kayseri	Kocaeli	Konya	Türkiye
1987	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1988	0,7	16,5	9,4	1,9	5,0	-1,3	31,2	13,1	7,8
1989	0,2	15,5	-16,7	-18,1	15,3	-30,3	-16,0	-35,6	-7,6
1990	12,6	-6,9	13,5	22,9	-18,4	41,2	21,7	-4,8	6,8
1991	4,7	-14,5	5,9	13,1	-14,2	5,0	-3,2	15,1	-0,9
1992	10,1	7,2	4,3	-14,4	-5,1	5,6	13,8	-11,2	4,3
1993	-5,5	-4,1	-5,5	29,0	8,1	-0,7	1,3	-6,8	-1,3
1994	0,7	2,1	2,0	-13,7	-2,8	-15,1	3,7	-6,6	-0,7
1995	5,2	2,3	2,1	-1,1	13,3	0,3	-1,2	5,4	2,0
1996	3,1	8,5	4,0	-25,0	-18,2	0,1	10,1	6,0	4,4
1997	-31,1	-33,0	-2,7	4,7	-9,6	25,9	-6,4	3,4	-2,3
1998	14,6	24,5	-3,9	-13,0	-18,5	-1,3	-5,5	16,4	8,4
1999	-4,2	6,3	-0,6	0,4	-0,3	4,1	16,8	-11,7	-5,0
2000	2,6	-4,2	-11,2	24,8	9,7	-5,6	-13,8	8,4	3,9
2001	5,7	-9,4	-4,7	-14,0	7,8	-9,2	-13,6	-29,5	-6,5

Kaynak:TÜİK, 2001

Şekil 7.17.Tarımın Büyüme Hızı (%)

7.3.9.4. Serbest Meslek ve Hizmetler Sektörünün Büyüme Hızı

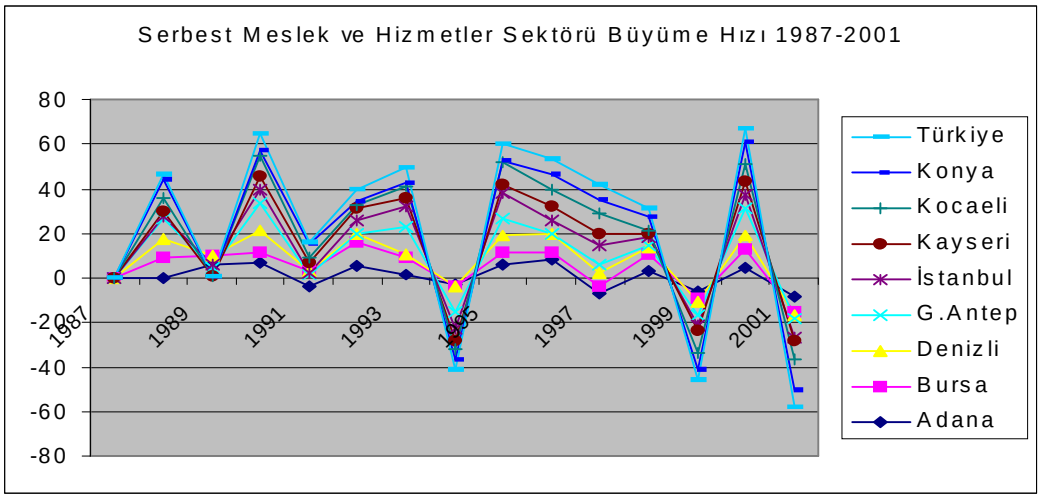
Çizelge 7.40'ta 1987- 2001 döneminde seçilmiş illerin ve Türkiye'nin serbest meslek ve hizmetler sektörünün büyüme hızı yer almaktadır. 1994, 1999 ve 2001 yıllarında büyüme hızı negatif olarak gerçekleşmiştir.

Çizelge 7.40. Serbest Meslek ve Hizmetler Sektörünün Büyüme Hızı (%)

Yıllar	Adana	Bursa	Denizli	G.Antep	İstanbul	Kayseri	Kocaeli	Konya	Türkiye
1987	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1988	-0,2	9,0	8,7	9,5	0,3	2,5	5,9	8,7	2,3
1989	6,2	3,8	-0,1	-5,5	1,5	-4,9	-0,5	0,4	0,3
1990	6,6	4,9	10,1	11,6	6,7	5,5	9,4	1,9	8,1
1991	-3,7	6,6	0,5	-2,1	1,3	3,9	2,6	5,8	0,9
1992	5,2	10,6	4,4	-0,1	5,7	5,7	1,3	1,5	5,5
1993	1,8	7,4	1,4	12,3	9,0	3,7	5,5	1,3	6,9
1994	-3,2	-0,7	0,4	-12,0	-7,8	-5,3	-3,6	-4,9	-4,3
1995	6,3	5,0	7,6	7,9	11,5	3,4	9,9	1,2	7,3
1996	8,3	2,9	8,5	0,3	5,7	6,1	7,4	7,1	6,5
1997	-7,1	3,0	6,3	3,9	8,3	5,7	9,0	5,6	6,9
1998	3,3	7,4	3,3	0,7	3,4	1,9	1,6	6,1	3,4
1999	-6,1	-2,8	-1,5	-6,5	-4,1	-2,4	-10,3	-7,7	-4,5
2000	4,4	8,3	6,2	12,4	6,3	5,7	7,6	9,8	6,1
2001	-8,7	-6,3	-1,5	-1,5	-8,8	-1,3	-8,8	-13,5	-7,6

Kaynak: TÜİK, 2001

Şekil 7.18. Serbest Meslek ve Hizmetler Sektörünün Büyüme Hızı (%)

Şekil 7.18'de görüldüğü gibi seçilmiş illerin ve Türkiye'nin serbest meslek ve hizmetler sektöründe 1994, 1999 ve 2001 yılı ekonomik kriz dönemlerinde büyümenin negatif olduğu görülmektedir.

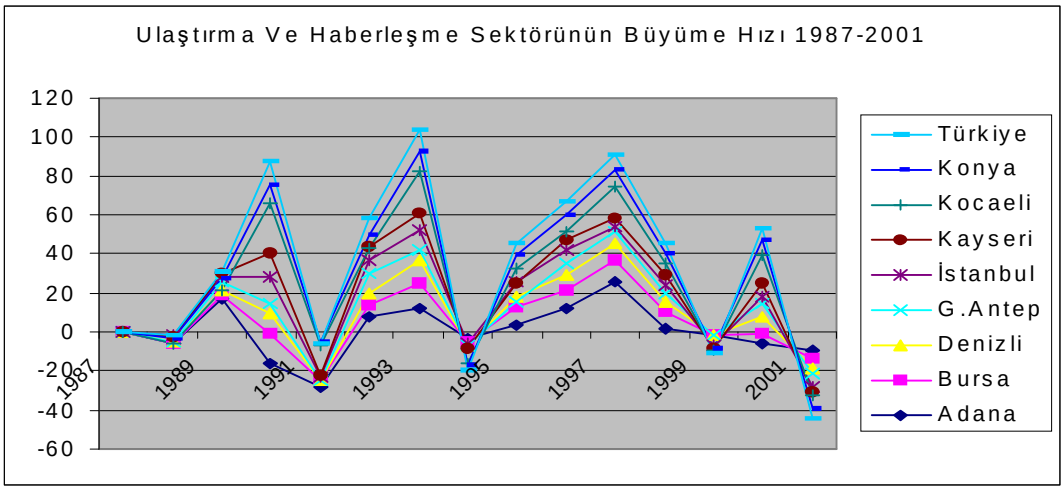
7.3.9.5. Ulaştırma ve Haberleşme Sektörünün Büyüme Hızı

Çizelge 7.41'de 1987- 2001 döneminde seçilmiş iller ve Türkiye'nin ulaştırma ve haberleşme sektörünün büyüme hızı verileri sunulmaktadır. Yıllar itibariyle ulaştırma ve haberleşme sektörü büyüme hızının dalgalı bir seyir izlediği görülmektedir.

Çizelge 7.41. Ulaştırma ve Haberleşme Sektörünün Büyüme Hızı (%)

Yıllar	Adana	Bursa	Denizli	G.Antep	İstanbul	Kayseri	Kocaeli	Konya	Türkiye
1987	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1988	-6,1	0,1	1,0	-0,4	3,5	-0,3	-3,5	2,7	1,2
1989	17,1	1,4	3,1	4,3	2,2	2,3	-8,6	5,7	3,2
1990	-15,9	14,8	10,4	5,4	13,7	12,2	25,1	9,5	11,9
1991	-28,3	3,5	0,2	0,1	1,3	1,0	15,4	1,6	-0,4
1992	7,7	6,4	5,4	10,1	7,4	6,7	-0,5	6,9	8,1
1993	11,8	12,8	12,1	5,0	11,0	8,4	21,0	10,5	10,8
1994	-3,7	-1,4	-1,6	0,3	0,2	-2,7	-7,5	-1,1	-2,0
1995	3,6	9,2	5,5	-3,0	10,7	-0,9	7,2	7,6	5,7
1996	11,9	9,4	7,9	5,5	7,5	4,7	4,3	8,4	7,6
1997	25,3	11,4	8,4	6,7	1,9	4,7	16,0	9,0	7,6
1998	1,4	8,8	5,4	4,3	4,2	4,8	6,0	5,3	4,9
1999	-1,7	0,2	0,0	-0,2	-5,1	-1,3	-0,9	0,1	-2,4
2000	-5,9	4,7	8,9	7,2	3,5	7,0	14,0	8,2	5,5
2001	-9,1	-4,5	-5,7	-2,1	-6,9	-3,0	-1,6	-6,7	-5,3

Kaynak: TÜİK, 2001

Şekil 7.19. Ulaştırma ve Haberleşme Sektörünün Büyüme Hızı (%)

Şekil 7.19'da 1991, 1994, 1999 ve 2001 yıllarında ulaştırma ve haberleşme sektöründe büyüme hızının negatif olarak gerçekleştiği görülmektedir.

8. SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye'de, Cumhuriyet'in kuruluşundan bugüne süregelen bölgesel ekonomik gelişme farklılıkları, sosyo- ekonomik sorunların temelini oluşturmaktadır. Bu sorunların çözüme ulaştırılması için yerel-bölgesel düzeyde gelişme stratejilerinin yeniden belirlenmesi kaçınılmaz hale gelmiştir. Bu amaçla söz konusu çalışma ile bölgesel ekonomik gelişmeyi etkileyen dinamiklerin belirlenmesine yönelik olarak, Gaziantep ilinin ekonomik gelişme düzeyi yeni büyüme kuramları çerçevesinde incelenmiş, ilin ekonomik gelişme düzeyini etkileyen dinamikler ve il sanayisinin gelişmesinde etkili olan faktörler belirlenmiştir.

Araştırmadan elde edilen sonuçlar ve öneriler aşağıda sunulmuştur.

Çalışmada belirlenen amaçları gerçekleştirmek üzere istatistiksel analizler yapılmıştır. Yerel-bölgesel ekonomik gelişmeyi etkileyen dinamikleri belirlemek amacıyla ilk aşamada "Faktör Analizi", Gaziantep'in sosyo-ekonomik gelişme düzeyini belirlemek amacıyla ikinci aşamada "Kümeleme Analizi" yapılmıştır.

Yerel-bölgesel ekonomik gelişmeyi etkileyen dinamikler olarak, dış ticaret, yenilikçilik, vergi politikaları, sanayi istihdamı, girişimcilik kapasitesi, KOBİ'lerin yoğunluğu ve KOBİ teşvikleri, nüfus dinamikleri ve eğitim faktörleri belirlenmiştir. .

Yerel-bölgesel ekonomik gelişme düzeyini etkilediği belirlenen faktörlere dayanılarak yapılan analiz sonucunda Gaziantep ilinin ekonomik gelişme düzeyi açısından Bursa ve Kocaeli ile aynı kümede yer aldığı belirlenmiştir.

Türkiye'nin tüm illeri beş grupta sınıflandırılmıştır. İstanbul tek başına bir grupta, İzmir ve Ankara ikinci grupta, Bursa, Kocaeli ve Gaziantep üçüncü grupta yer almıştır. Dördüncü grupta Adana, Afyon, Antalya, Aydın, Balıkesir, Denizli, Diyarbakır, Eskişehir, Hatay, Mersin, Kayseri, Konya, K.Maraş, Manisa, Samsun, Ş.Urfa, Tekirdağ, ve Trabzon bulunmaktadır. Geri kalan 57 il ise beşinci grupta yer almıştır.

Bu sonuçlar bölgelerarası gelişme farklılıklarının günümüzde de sürdüğünü göstermektedir. Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki illerin tamamı ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi illerinin çoğu gelişmemiş iller grubunda yer almıştır.

Gaziantep ili, ekonomik gelişme düzeyi çok düşük bir bölgede yer almaktadır. Buna rağmen zaman içinde sanayileşmiş bir il niteliği kazanmıştır.

Aslında Gaziantep'e özgü bu gelişme çok yerinde olmuştur. Çünkü turizm, tarım, doğal kaynaklar bakımından elverişli olmayan bir kentin sanayileşerek gelişmesi son yıllarda ortaya çıkan sürdürülebilir üretim, sürdürülebilir kalkınma trendlerine paralel bir gelişme olmuştur aynı zamanda.

Gaziantep ilinin sosyo-ekonomik göstergelerinin gelişimine ilişkin bulgular aşağıda sunulmuştur.

1975-2001 döneminde ilin GSYİH'sı reel olarak yıllık ortalama %3,4 artmıştır. Aynı dönemde Türkiye'nin GSYİH'sı %3,3 artmıştır.

1975-2001 döneminde Gaziantep'te Kişi Başına GSYİH değeri ise reel olarak yıllık ortalama %2,6 artmış, Türkiye'de ise %1,1 artmıştır.

Ülkenin ve kentin ekonomik başarısının, zenginliğinin göstergelerinden biri ulusal GSYİH ve kişi başına GSYİH düzeyidir. 1975- 2001 döneminde yaşanan ekonomik krizler ülkenin ve illerin ekonomilerini olumsuz etkilemiştir. Ülke genelinde olduğu gibi Gaziantep ilinde de GSYİH dalgalı bir gelişme göstermiştir.

Kişi başına GSYİH, aynı dönemde artış göstermiştir. Artış değeri diğer illere göre oldukça düşüktür. Ancak kişi başına GSYİH' da meydana gelen artış, nüfus miktarındaki artış ile birlikte değerlendirildiğinde artan nüfusun gelirdeki artışı erittiği görülmektedir.

Nüfustaki gelişmeler incelendiğinde 1975-2001 döneminde Gaziantep ili nüfusu yıllık ortalama %2,9 artmıştır. Türkiye'de aynı dönemde nüfus artışı yıllık ortalama %2,1 olmuştur.

Gaziantep ilinin nüfusunun 1975-2001 döneminde 715.939'dan 1.560.023'e yükselerek 2,1 kat arttığı görülmektedir. Gaziantep ili dışarıdan yoğun göç alan illerimizden biridir. 2007 adrese dayalı nüfus kayıt sistemi verilerine göre Gaziantep ili nüfusunun %30'u Gaziantepli olmayanlardan oluşmaktadır. İl en çok Ş.Urfa'dan olmak üzere Adıyaman, K.Maraş, Malatya, Mardin ve Van'dan göç almaktadır. Nüfus artışının GSYİH artışı ile aynı düzeyde gelişmesi kişi başına GSYİH'nın düşük olmasının nedenlerinden biridir.

1989-2004 yılları arasında ihracatın yıllık ortalama artış hızı Gaziantep ilinde %9,4 ve Türkiye'de %10,8 olarak gerçekleşmiştir.

Yıllar itibariyle kullanılan ihtisas kredileri incelendiğinde kullanılan kredi miktarı reel yıllık ortalama artışı 1989-2007 döneminde negatif olmuştur. 1989-2007 döneminde yıllık ortalama artış hızı Gaziantep ili için %-0,4 ve Türkiye için %-0,2 olmuştur.

1990-2007 yılları arasındaki vergi tahsilatı değerleri incelendiğinde vergi tahsilatı yıllık ortalama artış oranı reel olarak, Gaziantep ilinde %4,9, Türkiye'de %7,7 olarak gerçekleşmiştir. İlin ortalaması ulusal ortalamanın çok altında kalmıştır.

Reel değerler üzerinden hesaplanan vergi tahsilatı artış hızı dönemler itibariyle Türkiye ortalamasının altında kalmaktadır.

Oysa işletmelerin kayıtlı sistemde kalması, ekonomik performanslarının kayıtlara yansıması finansman kaynaklarına ve diğer kaynaklara ulaşmalarında, ticari ilişkilerinin gelişmesinde kolaylık sağlamaktadır.

Ülke düzeyinde sanayi elektrik tüketimi incelendiğinde 1993-2007 yılları arasında Gaziantep ilinde sanayi elektrik tüketimi yıllık ortalama olarak %9,1 artmış, Türkiye'de %6 düzeyinde artmıştır.

1980-2002 döneminde Gaziantep imalat sanayi işyeri sayısı 3,4 kat artmış, Türkiye'de ise imalat sanayi işyeri sayısı aynı dönemde 3 kat artmıştır.

İmalat sanayinde çalışanların sayısındaki gelişmeler incelendiğinde 1980-2002 döneminde çalışan sayısının yıllık ortalama artışı Gaziantep için %7,3 ve Türkiye için %3,1 olmuştur.

1980-2001 döneminde toplam çalışılan işçi-saati yıllık artış ortalaması ise il bazında %5,6 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'de yıllık artış ortalaması %4,5 olmuştur.

İmalat sanayi yıl sonunda kurulu çevirici güç kapasitesi 1980-2001 döneminde Gaziantep'te yıllık ortalama %8,6, Türkiye'de %4,2 artmıştır.

İmalat sanayi sabit sermayeye yapılan gayrisafi ilavelerdeki artışın yıllık ortalaması Gaziantep ilinde %9, Türkiye'de %8,7 olmuştur.

İmalat sanayi katma değeri ise aynı dönemde Gaziantep'te yıllık ortalama %14,3, Türkiye'de %6,8 artmıştır.

Sektörlerin büyüme hızı incelendiğinde 1987-2001 dönemi itibariyle Gaziantep ilinde sanayinin büyüme hızı, 1995, 1996 ve 1997 yıllarında %10'un üzerinde olmuştur.

Gaziantep ilinde sanayinin gelişmesine bağlı olarak imalat sanayi katma değerinde, sabit sermayeye yapılan ilavelerde ve sanayi elektrik tüketiminde Türkiye ortalamasının üzerinde artışlar gerçekleşmiştir.

İmalat sanayinin yapısal olarak çeşitlenmesi, il ekonomilerini tek bir sektöre bağımlı olmaktan kurtarmaktadır.

Gaziantep ilinin ekonomik yapısının incelenmesinde ele alınması gereken ilk konu imalat sanayinin yapısıdır. İlin imalat sanayinde tekstil, gıda, gibi düşük teknoloji sektörleri belirgin ağırlığa sahiptir. Bu sektörler Çin, Hindistan ve Mısır'ın rekabetinin yoğun olduğu sektörlerdir ve dünyadaki gelişmeler dikkate alındığında uzun vadede bu rekabeti sürdürmek mümkün görünmemektedir. Bu nedenle imalat sanayini katma değeri yüksek, orta ve ileri teknoloji sektörlerine doğru yönlendirmek ilin gelecekteki konumu için büyük önem taşımaktadır.

İşyeri sayıları verilerine göre KOSGEB'e kayıtlı 2.068 işyeri, TOBB' a kayıtlı 2.060 işyeri ve KSS' de 4.125 işyeri faaliyet göstermektedir. Gaziantep küçük sanayi işyerleri sayısının Türkiye içindeki payı % 6'dır. Gaziantep ekonomisinde küçük sanayinin baskın rolü vardır. Gaziantep, küçük ve orta ölçekli işletme teşvik kredilerinden yararlanma düzeyi yüksek olan illerimizden biridir. Bu durum ildeki küçük ve orta ölçekli işletme sayısının fazla olmasının bir sonucudur. KOBİ'lerin 2005 yılında kullandığı teşvik belgeli sabit yatırım kredileri 2.993.628 YTL, teşvik belgeli yatırım işletme kredileri ise 5.764.901 YTL'dır. Ancak KOBİ'lerin KOSGEB'den kullandığı destek tutarı 1.845.997 YTL olarak düşük düzeydedir.

GTO' nın 2007 yılı verilerine göre Gaziantep'teki büyük sanayi işyerleri sayısı Türkiye toplamının %4'ünü oluşturmaktadır. Yararlanılan kamu teşviklerinin tutarı 2005 yılında 1.219.030.439 TL ve teşvik belgesi sayısı 146'dır. Bu değerler ile İstanbul ve Bursa'dan sonra gelmektedir.

Kentte bulunan işyerlerinin sayısı, ekonomik aktivitelerin ve girişimsel kapasitenin yoğunluğunu, reel sektörün büyüklüğünü yansıtmaktadır.

Kentlerin ekonomik başarısında önemli faktörlerden biri "yerel iş geliştirme" ve "iş yaratma" konusundaki yaratıcılıktır. Bunun göstergesi olarak küçük ve orta ölçekli işletme sayısının ve küçük sanayi siteleri işyeri sayısının çok yüksek olması gösterilebilir. Kentteki küçük ve orta ölçekli işletmelerin sayısının ve bu işletmelerin teşvik, kredi ve desteklerden yararlanma düzeyinin çok yüksek olması ekonomik faaliyetlerin yoğunluğunu artırarak kent ekonomisine dinamizm kazandırmaktadır.

Gaziantep ilinde yerel ekonomik gelişme düzeyini etkileyen faktörler oldukça kompleks ve dinamik bir yapıya sahiptir. Öncelikle Gaziantep, kendi içsel koşullarından kaynaklanan bir motivasyonla kendine özgü bir gelişme modeli oluşturmuştur. Kendine özgü bu içsel koşulların en başında kentin tarihsel süreçte önemli bir bölgede konumlanması, çok çeşitli uygarlıkların karşılaşma alanı olması sonucu, tarihsel olarak yaratılan "iş iklimi" ve "girişimcilik kapasitesi" gelmektedir.

Girişimcilik kapasitesinin ölçülmesinde diğer bir gösterge de kendi işinin sahibi olanların oranıdır. Gaziantep ilinde 2001 yılında işverenlerin toplam istihdama oranı %3,3 olarak ülke ortalamasına göre yüksek bir değerdir. Değerin en yüksek olduğu İstanbul'da işverenlerin toplam istihdama oranı %5,9'dur.

Bu gelişmelere karşın Gaziantep kayıt dışı istihdam oranının en yüksek olduğu illerden biridir. 2007 yılında ilin kayıt dışı istihdam oranı %62,9 ile Türkiye ortalamasının çok üzerinde gerçekleşmiştir. Kayıt dışı istihdam oranının Türkiye ortalaması %46,9'dur.

Kayıt dışı istihdamı azaltmak üzere istihdam odaklı teşvik sistemlerinin geliştirilmesi sorunun giderilmesine katkı sağlayacaktır.

Kent ekonomisinin yenilik üretme kapasitesi, günümüzde ekonomik gelişmenin en önemli belirleyicisidir. Patent, tasarım, ticari marka, malın üretimindeki, pazarlamasındaki, dağıtımındaki, sunumundaki, paketlenmesindeki ve ticari ilişkilerin kurulmasında gerçekleştirilen her türlü yenilik kent ekonomisinde fark yaratmaktadır.

Gaziantep'in yenilik ve entelektüel mülkiyet alanındaki gelişmeleri değerlendirmek üzere, patent, endüstriyel tasarım, ticari marka başvuru sayıları gibi göstergelere başvurulabilir. 2005 yılında patent başvurusu 17, endüstriyel tasarım başvurusu 140 ve marka başvurusu 1513 olarak gerçekleşmiştir. Bu veriler ülke düzeyine göre yüksek olmakla birlikte küresel rekabette yeterli değildir.

Kentin ekonomik yapısında ticaretin önemli bir yeri vardır. Başlangıçta ticarette yoğunlaşan ekonomik aktiviteler zaman içinde üretime yönelmiştir. İmalat sanayi hızla gelişmiştir. Ticaretin gelişme hızı 1987- 2001 dönemi boyunca dalgalı bir seyir izlemiştir. Bunun nedeni aralıklarla yaşanan ekonomik krizler olmuştur.

Gaziantep sınır bölgesinde yer alan bir kent olarak çok uzun yıllardan beri dışa açık bir kent ekonomisine sahip olmuştur. Son yıllarda ticaretin serbestleştirilmesi konusunda uygulanan ulusal politikaların da etkisi ve desteği ile dış ticaretin hızla geliştiği az sayıdaki kentlerden biri olmuştur. İl, 139 ülkeye ihracat yapan bir ekonomiye sahiptir. Türkiye ihracatındaki payı 2,5 milyar dolar ile %2,2 düzeyindedir. Günümüzde dış ticaretin ve dışa açıklığın artması ekonomik getirilerin yanı sıra bölgeye bilgi akışı sağlayarak ürünlerde, üretim süreçlerinde, pazarlama yöntemlerinde, teknoloji alanında sürekli yeniliğe zorlayan bir dinamizm sağlamakta ve bilgi birikimi oluşturmaktadır.

Gaziantep eğitim göstergeleri açısından sanayileşen bir kent için düşük sayılacak değerlere sahiptir. Özellikle sanayinin nitelikli teknik eleman gereksiniminin karşılanmasında çok önemli olan meslek lisesi okullaşma oranı diğer kentlere oranla çok düşüktür. 2001 yılında kentte okur-yazar oranı %83,7, meslek lisesi okullaşma oranı %11,2, üniversite mezunlarının oranı ise %5,2 düzeylerindedir. Mesleki-teknik eğitim düzeyinin düşük olması teknolojinin içselleştirilmesi ve teknolojik bilgi üretimi önündeki engellerden biridir. Kaliteli bir altyapıyla güçlendirilmiş mesleki-teknik eğitimin yaygınlaştırılması ilin ve bölgenin gelişmesine katkı sağlayacaktır.

Türkiye ekonomisinde tarım sektörü ve tarıma dayalı sanayi önemli yer tutmaktadır. Güneydoğu Anadolu Bölgesi tamamen tarıma dayalı bir ekonomik yapıya sahiptir. Bu nedenle tarım sektörü ile ilgili sorunların ve sanayileşmede geri kalmış olmanın getirdiği sosyo-ekonomik sorunların yoğun yaşandığı bir bölgedir.

Bölgede yer alan Gaziantep sanayileşmiş ancak konumu dolayısıyla doğal zenginlikleri, kaynakları yok etmeden sanayileşmiştir. Bu nedenle Gaziantep Türkiye'nin sanayileşmesi en uygun olan illerinden biri olmuştur.

Bu konumu ile gelecekte GAP için de bir fırsat yaratmaktadır. Çünkü GAP ile birlikte tarım bakımından alternatif üretim olanaklarına ve fırsatlarına sahip olacak illere yakın bir sanayi kenti olarak bölgede üretilen tarım ürünlerinin sanayi üretimi ile değerlendirilmesinde önemli rolü olacaktır.

Yakınlarında bir sanayi kentinin bulunması diğer bölge kentlerinin tarıma elverişli topraklarının ve doğal zenginliklerinin yok olmasını önleyebilir. Bu da gelecekteki olası küresel gıda krizlerine karşı ülke geneli için bir sigorta olabilir. Bunun için bir an önce bu bölgeye özgü tarım ve sanayileşme politikaları belirlenmeli, tarıma dayalı sanayinin geliştirilmesine yönelik teşvik sistemleri uygulanmalıdır.

Bitkisel üretim sektörü en güçlü bağı gıda sanayi ile oluşturmaktadır. Bu nedenle GAP'ın Gaziantep ekonomisine ve Gaziantep'in GAP bölgesi ekonomisine olası katkılarının değerlendirilmesinde gıda sanayinin yeri önemlidir.

Bu noktada özellikle gıda sanayinin zayıf ve üstün yönleri analiz edilerek sanayinin rekabetçi yapısının güçlendirilmesine yönelik stratejiler belirlenmelidir. Bölgedeki tek tek her kentin sahip olduğu yerel karakteristikler çok iyi analiz edilerek uzmanlaşabilecekleri, küresel rekabette öne çıkabilecekleri sektörler belirlenmelidir. Bölgenin zayıf yönleri de analiz edilerek geliştirilmek üzere çalışmalar yapılmalıdır.

Gaziantep ilinin ağırlıklı olarak tarıma dayalı sanayisiyle Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin tarım ürünlerinin değerlendirilmesinde önemli bir potansiyele sahip olduğu açıktır. Ancak bu potansiyelin ortaya çıkarılması için tarıma dayalı sanayi geliştirilmeli öncelikle ve özellikle araştırma-geliştirme altyapısı geliştirilmelidir. Bunun için özel sektör, kamu ve üniversite işbirliği sağlanmalıdır.

Son yıllarda gelişme gösteren fonksiyonel gıda pazarına yönelik üretimin geliştirilmesi desteklenmelidir. Böylece tarımsal üretimde katma değerin, gelirin artması ve yeni ihraç pazarlarına açılma fırsatı sağlanacaktır. Mevcut tarımsal

potansiyel kullanılarak fonksiyonel gıda alanında yapılacak yatırımlar ile yeni olan bu pazarda güçlü markalar oluşturulmalıdır.

Günümüzde küresel rekabette öne geçmek ve pazar payını artırabilmek için gıda işleme endüstrisinin yenilikçi ve esnek olması gerekmektedir. Dış pazarların tat memnuniyetini sağlayan, müşteri ihtiyaçlarını ve ihracat pazarında değişen fırsatları dikkate alan esnek ve yaratıcı bir endüstrinin geliştirilmesi önemlidir.

Araştırma geliştirme yatırımları ile yeni ürün geliştirme, paketleme tekniklerinde yenilikler, pazarlama yöntemlerinde yenilikler, gıda ürünlerinin tazeliği, pastörizasyon, ürünün yaşam ömrünü uzatma teknikleri, fermantasyon tekniklerinin geliştirilmesi, etkili soğuk zincirinin kurulması ve taşıma sistemi geliştirilmelidir.

Tarıma dayalı sanayinin gelişmesi önündeki en büyük engellerden biri de uygun kalite ve standartlara sahip hammadde sağlanmasındaki istikrarsızlıktır. Bunun için sözleşmeli tarım uygulamasına geçilmesi olumlu bir gelişmedir. Ancak özel sektörün de geliştireceği projeler ile çiftçiyi ve işletmenin kar marjını koruyacak projeler üretilmelidir.

Bölgenin tarımsal kalkınmasını hızlandırmak üzere özel sektörün projeler geliştirmesi desteklenmelidir. GAP bölgesinin karakteristiklerini dikkate alarak uygulanan tarımsal projelerin yoksulluğun azaltılması ve istihdamın artırılmasına katkısı olacaktır. Bu projeler tarım üreticisine istikrarlı pazar, sanayiye düşük maliyetli ve istikrarlı hammadde temin etme olanağı sağlayacaktır.

Tarımsal ürünlerin ihracatını artırmak üzere, üretimde kalite, standardizasyon, sertifikalama, gıda güvenliği ve hijyeni alanında sorunların giderilmesi gerekmektedir. Ürün çeşitlendirilmesine yönelik araştırma geliştirme çalışmaları da önemlidir.

Bölge potansiyelini ortaya çıkarmak üzere tarım-sanayi entregrasyonu sağlanmalıdır. Bölgede tarıma dayalı sanayinin gelişmesi her şeyden önce istikrarlı, son teknolojiler ile modernize edilmiş tarım sektörünün geliştirilmesine bağlıdır. Özel sektörün yatırımlarının artması, özellikle ticaretin serbestleştirilmesinin söz konusu olduğu bir dönemde maliyetleri düşürücü politikaların uygulanmasına da bağlıdır.

Gelişmekte olan ülkelerin tarıma özgü içsel sorunlarının yanında küreselleşmenin getirdiği ticari serbestleşme ve çok taraflı anlaşmalara dayalı olarak ulusal tarım politikalarının özgürce belirlenip uygulanması giderek güçleşmektedir. Yeni gelişmeler, daha çok gelişmekte olan ülkeler ve en çok da bu ülkelerdeki tarım sektörü aleyhine oluşmaktadır. Bu olgu gelişmekte olan ülkelerde tarımın geliştirilmesi önünde bir engeldir.

Ancak ulusal ve bölgesel düzeyde uygulanacak politikalar ile tarımsal modernizasyonun gerçekleştirilmesi, tarımda verimliliğin, araştırma geliştirme faaliyetlerinin artırılması, tarıma dayalı sanayinin geliştirilmesi uluslararası baskılara karşı tarım sektörünün korunmasına katkı sağlayacaktır.

1990'lardan bu yana girişimcilik yerel ekonomik kalkınmanın kritik boyutlarından biri olarak kabul edilmektedir. Çalışmalar göstermiştir ki, hızlı büyüyen bölgeler genellikle yüksek girişimcilik oranına sahiptir. Başarılı girişimler yerel toplumda ekonomik zenginlik yaratmaktadır.

Bu nedenle girişimciliğin geliştirilmesi sosyal sorunların çözülmesinde etkili olacaktır. Gaziantep, Türkiye'nin diğer illerine oranla girişimcilik kültürü ve kapasitesi yüksek bir kenttir. Ancak ulusal ekonomiye koşut olarak il ekonomisinde mikro işletmelerin egemen olması sağladıkları tüm yararlara karşın ileri teknoloji üretimine uygun yapıda değillerdir. Uluslararası rekabette ileri teknoloji ürünlerin üretimi önem taşımaktadır. Bu nedenle mikro işletmeler, şirket ortaklıkları ya da firmalar arası işbirliği konusunda özendirilmeli, bu konuda gerekli yasal, bilimsel, profesyonel destekler sağlanmalıdır.

Kadın girişimcilerin desteklenmesine yönelik özel bir kurum oluşturulmalıdır. Kadınların üretken bireyler olarak topluma katılmasını sağlamak üzere alternatif üretim olanakları ortaya konulmalıdır. Özellikle doğu bölgelerinde eğitimsizlik ve gelenekler yüzünden çalışma hayatına katılamayan kadınlara içinde bulundukları ortamda mesleki beceri kazandırılması ve aynı ortamda çalışabilecekleri küçük atölyeler şeklindeki işliklerin oluşturulması kadınların öğrenme ve gelir elde etme sürecini başlatacaktır.

Özellikle KOBİ'ler için piyasa araştırmaları, lisans prosedürleri, kredi raporları, bireysel ticaret danışmanlığı, teknik prosedürler, finansman sağlama, pazarlama,

lojistik ile ilgili aktivitelerini nasıl yeniden biçimlendirecekleri gibi konularda yol gösterebilen kurumlar oluşturulmalıdır. Ülkemizde bu tür faaliyetler yapılmaktadır. Ancak bu faaliyetlerin sürekliliğinde sorunlar vardır. Ayrıca oluşturulan kurumlar bir süre sonra genişleyip, hantallaşmakta, başlangıçtaki ideal ve enerjilerini kaybetmektedirler.

Kentin sanayisini oluşturan sektörler için sektör programları hazırlanmalıdır. Sektör programlarında bölgesel ve küresel trendler dikkatle analiz edilmelidir. Sektör hedefleri belirlenmeli ve açıkça tanımlanmalıdır. Mal ve hizmet üretiminde yerel uzmanlık avantajlarının yaratılması hedeflenmelidir.

Küresel trendler iyi analiz edilmeli ve kentin yerel karakteristiklerine özgü stratejik ticaret-üretim tercihleri yapılmalıdır. Güçlü ekonomik performansa sahip ülkelerin stratejik ticaret tercihi tekel konumunda oldukları yüksek teknolojiye dayalı mal ve hizmetleri üretip satarak yüksek gelir elde etmek yönündedir.

İşsizlik sorununu çözmek üzere etkili istihdam politikaları oluşturulmalıdır. Özel sektör de istihdamı teşvik etmek amacıyla istihdam maliyetlerini düşürücü vergi politikaları ve teşvik sistemleri geliştirilmelidir.

Yeni kurulmuş şirketlerden, araştırmalar ile tespit edilecek belirli bir sayının üstünde işçi çalıştıran şirketlerden, geri kalmış bölgelerde kurulan şirketlerden düşük vergi alınması veya belirli bir süre için vergi alınmaması bir özendirme etkeni olabilir. Başka bir deyişle kamu sektörünün özel sektörü özendirici işlevi devam etmelidir. Ekonomik büyüme politikaları ile istihdam politikaları birlikte ele alınmalıdır. Ekonomik büyüme vizyonuna uygun, istihdam odaklı teşvik sistemleri oluşturulmalıdır.

İşgücünün niteliklerinin iyileştirilmesi ise hem özel sektörün verimliliğinin artmasına hem de işsizliğin azaltılmasına katkı sağlayacaktır. Bu nedenle kamu yatırımlarının bir kısmı yerel işgücünün niteliklerini geliştirmek için kullanılmalıdır. Çünkü nitelikli teknik elemanlar yerel ekonomik gelişmede önemli rol oynamaktadırlar. Küresel ekonomide yerel işgücünün değişime uyum sağlaması önemlidir. İstihdam politikalarının odak noktası işletmelerin işgücü gereksinimlerine yardımcı olmak olmalıdır.

Küreselleşmenin getirdiği risklere karşı katma değer yaratıcı niteliği olan alanlarda istihdamın artırılmasına yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Bu da sanayi ve bilgi sektörlerine dayalı istihdamın artırılmasını gerektirmektedir. İstihdamın bu yönde artırılması hem ekonomik geleceği sağlamlaştıracak hem de olası küresel krizlerden genel ekonominin daha az etkilenmesini sağlayacaktır. Bunun yanında ülkeye ve kente özgü pek çok sosyal ve ekonomik sorunu da çözecektir.

Kentlerin ekonomik gelişmesinin hızlandırılması konusunda öncelikle yerel yönetimlere büyük görev düşmektedir. Günümüz kent ekonomilerinde güçlü bir yerel yönetim liderliğine gereksinim vardır. Yerel yönetimlerin kaynak bulma yaratıcılığı ve kent için yaptığı harcamalar önemlidir. Yerel ekonomik kapasiteyi artıracak aktiviteler yapılmalıdır.

Yerel yönetimlerin vizyon geliştirmesi, kentin gelecekteki konumlandırmasını yapmak üzere projeksiyonlar geliştirmesi gerekmektedir. Altyapı yatırımları başarılı bir yerel ekonominin köşe taşıdır. Böylece yerel yatırım ikliminin hızla geliştirilmesi sağlanabilir. Yerel yönetimlerin altyapı ve program harcamalarını artırması kentin ya da bölgenin ekonomik büyümesine öncülük edecektir.

Kentin yapısal değişiminin, bilgi temelli ekonomi ve topluma doğru olmasını sağlamak için perspektifler geliştirilmelidir. Çeşitli çalışma grupları birlik liderleri, ticaret örgütleri, kamu ve gönüllü kuruluşlar, akademisyenler ekonomik alanda alınan kararlara katılabilmeli ve uygulamaya konulmasında öncülük etmelidirler. Kent bazında ekonomik sorunların çözülmesine odaklanmış bir kurum oluşturulmalıdır. Özel sektör ve kamu arasındaki bağ güçlendirilmelidir. Kamu-özel sektör işbirliğine üniversiteler de dahil edilmelidir. Üniversite-sanayi işbirliğinin ötesinde daha geniş kapsamlı olarak üniversiteler de kent sorunlarının çözümü sürecine katılmalıdır.

Üniversiteden özel sektöre teknoloji transferini sağlayacak bir altyapı oluşturulmalıdır. Böylece üniversitelere gelir ve prestij kazandırılırken, işletmelere daha düşük maliyetlerle araştırma-geliştirme olanağı sağlanabilecektir. Üniversiteler bulundukları kentin özel sektör yatırımları için çekim merkezi olmasına katkı sağlayabilirler. Ancak bunun için ülkemizde üniversitelerin teknolojik altyapısı

güçlendirilmelidir. Araştırma-geliştirme altyapısını ve kapasitesini geliştirmek üzere üniversitelere daha fazla kaynak aktarılmalıdır.

Yerel ekonomiyi çeşitlendirmek, özel sektör için çekim merkezi yapmak üzere, istikrarlı ve kalıcı mekanizmalar, birlikler kurulmalı, kentin mikro düzeyde niteliklerini ve makro düzeyde kaynaklarını ve kapasite üretme olanaklarını analiz ederek bunların sonuçlarına göre gelişme ve büyüme odaklı yeni stratejiler oluşturulmalıdır. Kentin ekonomik gelişme stratejisinin tamamında birinci öncelik yerel işlerin geliştirilmesi olmalıdır. Bunun için süreçlerin düzenlenmesi, iyileştirilmesi, bürokrasinin azaltılması sağlanmalıdır.

Kentlerin ya da bölgelerin ekonomik potansiyelinin geliştirilmesine yönelik araştırma ve planlamalar yapıldıktan sonra uygulamaya koymak üzere etkili bölgesel gelişme stratejileri belirlenmelidir. Etkili bir bölgesel ya da kentsel gelişme stratejisi ise, yerel kaynakların, yerel avantajların, fırsatların iyi tanımlanması ve bu faktörlerin küresel ekonomik rekabette bölgenin ya da kentin ekonomik potansiyelini güçlendirecek şekilde değerlendirilmesi unsurlarını içermelidir.

KAYNAKLAR

ADRIAN, L. A., 2004. Recent Regional Change and Productivity in Mexico. http://www.apfpress.com (28.08.2005)

AKGÜL, A. Ve ÇEVİK, O., 2003. İstatistiksel Analiz Teknikleri. Emek Basımevi. Ankara, 456 s.

AKPINAR, R., 2004. Bölgesel Gelişme Politikalarında Yaşanan Değişim: Yeni Bölgeselleşme Paradigması ve Uygulamaları. http://www.ceterisparibus.net (10.03.2004)

ALASİA, A., 2004. Mapping The Socio-Economic Diversity of Rural Canada. Rural and Small Town Canada Analysis Bulletin. www.econpapers.repec.org (25.03.2005)

ALBAYRAK, A.S., 2003. Türkiye'de İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Düzeylerinin Çok Değişik İstatistik Yöntemlerle İncelenmesi. www.iibf.karaelmas.edu.tr/sbd/makaleler s.154-176. (13.07.2008)

ALKİN, E., DÜNDAR, D., ALPAY, Y., EZGİN G., 2007. Dünden Bugüne Gaziantep Raporu. Türkiye İhracatçılar Meclisi, İstanbul, 134 s.

ALTINÖZ, İ., 1999. Dulkadir Eyaletinin Kuruluşunda Antep Şehri 16. Yüzyıl. (Y.Küçükdağ editör). Cumhuriyetin 75. Yılına Armağan Gaziantep. Gaziantep Üniversitesi Vakfı Kültür Yayınları, Yayın No:6, Gaziantep, s.89-146

ALÜFTEKİN, N., 2007. Yerel Düzeyde Ekonomik Kalkınmada Tarımsal Ürün İşleyen KOBİ'lerin Rolü:Karaman İli Araştırması. Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 310 s. (Basılmamış Doktora Tezi)

AMİN, A., 1998. An Institutionalist Perspective on Regional Economic Development. www.egrg.org.uk/pfs/amin.pdf (17.10.2008)

ANONİM, 1991. Milliyet Ekonomi Ansiklopedisi.

ANONYMOUS, 2001. Theories of Economic Growth. European Competitiveness Report. www.ec.europa/enterprise (25.07.2007)

ARISOY, E. Ve DEMİR, R., 2004. Eğitim Haberleşme ve Ticari Serbestliğin Ekonomik Büyümeye Katkısı. http//www.dtm.gov.tr/dtadmin/upload/EAD/ (24.03.2004)

ATEŞ, S., 2004. Beşeri Sermaye Olgusu ve İçsel Büyüme Modelleri. http://www.ceterisparibus.net (23.04.2004)

AYTEKİN, H., 1999. Antep'te Eğitim Kurumları: 19. Yüzyılın İkinci Yarısından 20. Yüzyılın İlk Yarısına Kadar. (Y.Küçükdağ editör). Cumhuriyetin 75. Yılına Armağan Gaziantep. Gaziantep Üniversitesi Vakfı Kültür Yayınları, Yayın No: 6, Gaziantep, s:187-206

BADIANE, A., Nov. 2008. Globalization, Instıtutıons and Economic Development of Africa:Deepening The Understanding of The Impact of Rapid Urbanization In Africa's Economic Development. African Development Bank. www.adb.org. (15.01.2009)

BARLAS, U., 1992. Osmanlı Döneminde Gaziantep'te Kurulan İlk Tıp Fakültesi. Yöre Dergisi, Gaziantep, 2(6):16-17

BARRO, R.J., 2001. Education and Economic Growth. www.oecd.org/dataoecd/5/49/ (25.12.2008)

BARRO, R.J. ve SALA-I MARTIN X., 2003. Economic Growth. Second Edition, University of Chicago, 676 s.

BATISSE, C., Ocak 2002. Dynamic Externalities and Local Growth A Panel Data Analysis Applied to Chinese Provinces. China Economic Review. s.231-281

BEYHAN, B., 2004. Yeni Büyüme Kuramı'nın Politika Çıkarsamaları Üzerine: Yeniliğin Biriken Doğası. http://www.bilgiyonetimi.org (28.03.2004)

BRAUN, V.J., February 2008. Agriculture for Sustainable Economic Development: A Global R&D Initiative to Avoid A Deep and Complex Crisis. International Food Policy Research Institute. www.ifpri.org . (23.07.2008)

CARTER, A. 2006. Making tax Policy: Corporate Tax Reform: Experience in OECD Countries. www.oecd.org/dataoecd/23/34 (25.6.2008)

ÇSGB, 2008. İllere Göre Çocuk İşgücü İstihdamı. www.csgb.gov.tr (12.2.2009)

DARLİNGTON, R. B., 2006. Factor Analysis. www.psych.cornell.edu (12.8.2007)

DECUIR-VİRUEZ, 2006. İnstitutional Factors and Economic Growth in Mexico-Two Regional Case Studies 1970-2000. http://ideas.repec.org/p/wiw/wiwrsa/ersa (15.07.2007)

DEMİRALAY, M. ve ÇAMURCU, A.Y., 2005. Cure, Agnes, ve k-means Algoritmalarındaki Kümeleme Yeteneklerinin Karşılaştırılması. İstanbul Ticaret Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 4(8):1-18. www.iticu.edu.tr/kutuphane (05.06.2006)

DİNLER, Z., 2001. Bölgesel İktisat. Ekim Kitapevi Yayınları, Bursa.

DİNÇER, B., ÖZASLAN, M., SATILMIŞ, E., 1996. İllerin Sosyo-Ekonomik Sıralaması Araştırması. www.dpt.gov.tr (13.10.2007)

DİNLER, B., ÖZASLAN, M., KAVASOĞLU, T., 2003. İllerin Sosyo-Ekonomik Sıralaması Araştırması. www.dpt.gov.tr (13.10.2007)

DOĞAN, S., BOZKURT, H., 2004. Eğitim-İktisadi Büyüme İlişkisi ve Türkiye İçin Kointegrasyon Analizi. http://www.ceterisparibus.net (06.04.2004)

DPT, 2000a. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı. Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu. www.dpt.gov.tr (17.03.2005)

DPT, 2000b. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı. Sanayi Politikaları Özel İhtisas Komisyonu Raporu. www.dpt.gov.tr (17.03.2005)

DPT, 2000c. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı. Nüfus, Demografi Yapısı, Göç Özel İhtisas Komisyonu Raporu. www.dpt.gov.tr (17.07.2008)

DPT, 2002. İllere ve Bölgelere Göre Çeşitli Göstergeler. Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü. 117 s.

DPT, 2004. 2005 Yılı Programı. www.e.kutup.dpt.gov.tr (17.10.2008)

DPT, 2006. İllerde Öne Çıkan Sanayi Sektörleri. www.ekutup.gov.tr (23.10.2008)

DPT, 2007a. Dokuzuncu Kalkınma Planı. Bitkisel Üretim Özel İhtisas Komisyonu Raporu. http://ekutup.dpt.gov.tr/gida/oik (06.07.2008)

DPT, 2007b. Dokuzuncu Kalkınma Planı: Gıda Sanayi Özel İhtisas Komisyonu Raporu. http://ekutup.dpt.gov.tr/gida/oik673pdf. (06.07.2008)

DPT, 2008a. Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu. www.ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/bolgeselasp (12.12.2008)

DPT, 2008b. 2009 Yılı Programı. www.ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/bolgeselasp (12.12.2008)

DTM, 2004. Büyüme Modelleri Çerçevesinde Yeni Ekonominin Makro Ekonomi Üzerindeki Muhtemel Etkileri. http//www.dtm.gov.tr/dtadmin/upload/EAD/ (23.03.2004)

ELMAS, G. 2006. AB ve Türkiye'de Bölgesel Politikalar. (A.Arı derleyen). Bölgesel Kalkınma Politikalar ve Yeni Dinamikler, Derin Yayınları, İstanbul, s.148-155

ELVAN, L., 2002. Türkiye'de Bölgelerarası İktisadi Gelişmişlik Farklarının GSYİH (İller Endeksi) Esas Alınarak Karşılaştırılması. DPT Planlama Dergisi, 42. Yıl Özel Sayısı, Ankara, s.327-337.

ERAYDIN, A., 2004. Bölgesel Kalkınma Kavram, Kuram ve Politikalarında Yaşanan Değişimler. Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu. Cilt 1:126-146 www.ekutup.dpt.gov.tr (25.11.2008))

ERCAN, F., 2006. Bölgesel Kalkınmada Değişim: Devlet Merkezli Bölgesel Kalkınmadan Piyasa Merkezli Bölgesel Birikime. (A.Arı derleyen). Bölgesel Kalkınma Politikalar ve Yeni Dinamikler, Derin Yayınları, İstanbul, s.45-116

ERİCKCEK, G., MACKİNNEY, H., 2004. Small Cities Blues:Looking for Growth Factors in Small and Medium-Sized Cities. www.ipfw.edu/cri (28.10.2005)

ESFAHANİ, H.S., RAMİREZ, M. T., 2003. Institutions, Infrastructure, and Economic Growth. Journal of Development Economics, 70(2):443-447

EŞİYOK, B.A., 2002. Kalkınma Farklılıkları, Büyüme Kutupları ve GAP. www.tkb.com.tr/icerik.aspx (18.04.2007)

EŞİYOK, B.A., 2003a. İller ve Bölgeler Düzeyinde İmalat Sanayi ve Sektörel Yapı (1927-1996). www.tkb.com.tr/icerik.aspx (18.04.2006)

EŞİYOK, B.A., 2003b. Kalkınma Sürecinde İstihdam, Birikim, Büyüme ve Sektörel Gelişme Dinamikleri. Türkiye Kalkınma Bankası Yayınları. www.tkb.com.tr/icerik.aspx (19.09.2007)

ERTUĞRUL, E., 2002. Gaziantep İli Uygun Yatırım Alanları Araştırması. Türkiye Kalkınma Bankası Yayınları. www.tkb.com.tr/icerik.aspx (20.09.2008)

FAO, 2005/2006. Statistical Yearbook. Country Profiles. www.fao.org/statistics/yearbook/ (29.06.2008)

FISCHER, R.M., BOSE, M., BORBA, P.R., 2006. A Quest for Sustainable Economic and Social Development. ReVista, Harvard Review of Latin America David Rockefeller Center for Latin American Studies, Harvard University. www.drclas.harvard .edu/revista/issues/ (18.04.2008)

FUJİTA, M., KRUGMAN, P. VENABLES, A., 2001. Spatial Economy:Cities, Regions, and International Trade. MIT Pres, 382 s.

FUNKE, M., STRULIK, H., 1999. Growth and Convergence in a Two-Region Model of Unified Germany. Working Papers. http://netec.wustl.edu (15.03.2004)

GENÇ, Ö., 2003. Güneydoğu Anadolu Bölgesi Ekonomik ve Sosyal Durum Raporu. Türkiye Kalkınma Bankası Yayınları. www.tkb.com.tr (22.10.2008)

GAO, T., 2004. Regional Industrial Growth: Evidence from Chinese Industries. Regional Science and Urban Economics. 34(1): 101-124.

GAPBKİB, 2008. GAP ve Gaziantep'te Sanayi. GAP Bölge İdaresi Başkanlığı www.gap.gov.tr/Turkishdergi (20.12.2008)

GLAESER, E., SCHEINKMAN, J., SHLEIFER, A., 1995. Economic Growth in a Cross-Section of Cities. www.ideas.repec.org/p/nbr/nberwo/5013.html (18.11.2003)

GLİCKMAN, N.J., LAHR, M., KYLY, E., 1995. Measuring the Performance of Our Cities. www.huduser.org/periodicals/ (23.11.2003)

GÖYÜNÇ, N., 1999. Türkiye Cumhuriyeti'nin 75. Yılında Gaziantep. (Y. Küçükdağ editör). Cumhuriyetin 75. Yılına Armağan, Gaziantep. Gaziantep Üniversitesi Vakfı Kültür Yayınları, Yayın No: 6, Gaziantep, s.1-6

GRIES, T., NAUDE, W.A., 2008. Entrepreneurship and Regional Economic Growth. Research Paper No. 2008/70. United Nations University.

GSO, 2006. Gaziantep'te İmalat Sanayinin Tarihsel Gelişimi. Gaziantep Sanayi Odası, 12 s.

GTO, 2007. Rakamlarla Gaziantep. Gaziantep Ticaret Odası, 35 s.

GUISAN, M. C., AGUAYO, E., 2001. Employment and Regional Development in France. Applied Econometrics and International Development. AEEADE. Vol. 1-1 http://econpapers.hhs.se (09.02.2004)

GÜLÇUBUK, B., 2005. Kırsal Kalkınma. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı. www.sgb.tarim.gov.tr (27.06.2008)

HARRIS, T., HARDCASTLE, J., BORDEN, G.W., HAVERCAMP, M., 2004. Analysis of Socio-Economic Data End Trends for The Comprehensive Economic Development Strategy for Lincoln County:Part I, www.ag.unr.edu/uced/reports 1-57 (29.06.2006)

HANSEN, N., 1996. Regional Development Policies:Past Problems and Future Possibilities. Canadian Journal of Regional Science. Vol:19, No:1. http://dsp-psd.pwgsc.gc.ca/collection (16.03.2007)

HAZİNE MÜSTEŞARLIĞI, 2005. Teşvik İstatistikleri. www.hazine.gov.tr (25.06.2006)

HENDERSON, D.R., 1983. Japan and the Myth of MITI. www.econlib.org/library/enc1 (15.06.2007)

HENDERSON, J.V., 2000. The Effects of Urban Concentration on Economic Growth. NBER Working Paper, No: 7503. http://ideas.repec.org/p/nbr/nbrwo (8.12.2008)

HOGENDORN, J.S., 1992. Economic Development. Second Edition, Harper Collins Publishers Inc., New York, 650s.

ICC, 2005. The World Bussiness Organizations. Intellectual Property: Source of Innovation, Creatitivity, Growth and Progresss. s.1-20. www.iccwbo.org (27.05.2006)

IFIC, 2006. Agricultural Practices &Food Technologies. International Food Information Council. www.ific.org/food/agriculture (17.09.2007)

ILO, 2007. The Informal Economy Governing Body Session. www.ilo.org/public/english/support/lib/resource (03.07.2008)

ISAKSEN, A., 1996. Regional Clusters and Competitiveness:The Norwegian Case. www.econpapers.repec.org/paper/steptepre/1996 (29.11.2008)

KAR M., TABAN S., 2003. Kamu Harcama Çeşitlerinin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 58(3): 145-169

KARACA, O., 2004. Türkiye'de Bölgelerarası Gelir Farklılıkları: Yakınsama Var mı? Türkiye Ekonomi Kurumu. www.tek.org.tr (02.06.2008)

KARLUK, R. 2005. Cumhuriyetin İlanından Günümüze Türkiye Ekonomisinde Yapısal Dönüşüm. Gözden Geçirilmiş 10. Baskı, Beta Yayınları, İst., 619 s.

KAYMAK, S.A., 2004. Gelişmekte Olan Ülkelerdeki Hızlı Büyüme Gelişmiş Ülke Ekonomilerine Zarar Veriyor mu? http://dtm.gov.tr (03.04.2004)

KEILBACH, M., 2004. The Dynamics of Regional Interaction, Growth and Agglomeration – A Simulation Approach Based on Cellular Automata. http://econpapers.hhs.se (30.03.2004)

KENTBANK, 1999. Dünya Kültür Mirasında Gaziantep. 203 s.

KEPENEK, Y., YENTÜRK, N., 2005. Türkiye Ekonomisi. Remzi Kitapevi, İstanbul, 510 s.

KİRAN, M.S., 2005. Education and Economic Growth. www.scribd.com/doc (7.11.2008)

KOSGEB, 2005a. KOBİ Tanımları. www.destek.kosgeb.gov.tr/kobitanımı (12.03.2008)

KOSGEB, 2005b. Alt Bölge Raporları. www.kosgeb.gov.tr (04.11.2006)

KOSGEB, 2006. Alt Bölge Raporları. www.kosgeb.gov.tr (17.04.2007)

KOSGEB, 2007. Kobi Stratejisi ve Eylem Planı 2007-2009. www.kosgeb.gov.tr (15.08.2008)

KOTKİN, J., 2006. The Daily Resource for Enterpreneurs. www.inc.com (12.10.2007)

KRONTHALER, F., 2003. A study of the Competitiveness of Regions Based on A Cluster Analysis: The Example of East Germany. www.ersa.org/ersaconfs/ersa03/cdrom/papers/27.pdf (20.05.2004)

MALİYE BAKANLIĞI, 2007. İlgili Yıllar, Vergi İstatistikleri www.muhasebat.gov.tr/mbülten/iller (17.04.2008)

MASSACHUSETTS INSTITUTE OF TECHNOLOGY, 2008. Economic Impact. www.mit.edu/growth-relations (18.06.2008)

MEIER, G.M., 2004. Economic Development: Biography of A Subject. Oxford University Press. http://site.ebrary.com/lib/sutcu (25.12.2008)

MONCHUK, D., MIRANOVSKI, J., DERMOT, J., BABCOCK, B., 2005. An Analysis of Regional Economic Growth in the U.S. Midwest. Working Paper, Center for Agricultural and Rural Development, Iowa State University. www.ideas.repec.org/f (23.06.2006)

MORI, T., NISHIKIMI, K, SMITH, T., 2008. The Number Average Size Rule:A New Empirical Relationship Between Endustrial Location and City Size. Journal of Regional Science, 48(1):165-211 www.sciencedirect.com (22.02.2009)

MÜFTÜOĞLU, B.G., 2006. Küresel Rekabetin Cazibe Merkezi:Yerel/Bölgesel Dinamikler. (A.Arı derleyen). Bölgesel Kalkınma Politikalar ve Yeni Dinamikler, Derin Yayınları, İstanbul, s:117-148

MUHASBE DERGİSİ, 2008. İllere Göre Kayıt Dışı İstihdam. www.muhasebe dergisi/com (12.09.2008)

NAUDE, W.A., KRUGELL , W.F., 2002. An Inquiry Into Cities and Their Role in Subnational Economic Growth South Africa. Center for The Study Of African Economies Üniversity of Oxford.

OECD, 2003. The Sources of Economic Growth in the OECD Countries. www.oecd/pdfs/ (25.12.2008)

OECD, 2004. Small and Medium Sized Enterprises in Turkey. www.oecd.org/finddocument/ (15.04.2007).

OECD, 2006. Promotion Private Investment for Development The Role of ODA. www.oecd.org/dataoecd/23/40 (18.09.2007).

OWYANG M.T., HOWARD, J., WHEELER, C., 2006. The Economic Performance of Cities: A Markow Switching Approach. Working Paper. www.research.stlouisfed.org (13.04.2007)

OYARZUN, C., ARAYA I., 2001. Long-run Dynamics of Regional Growth in Chile / Estudios de Economía. 28 (1): 69-78

ÖVEN A., PEKDEMİR D., 2005. Faktör Analizi İle Ofis Kira Değerini Etkileyen Parametrelerin Belirlenmesi. İTÜ dergisi/a Mimarlık, Planlama, Tasarım, 4(2):3-13.

ÖZDAMAR, K., 1999. Paket Programlar ile İstatistiksel Veri Analizi 2. Kaan Kitapevi, Eskişehir, 499 s.

ÖZER, A., 1999. GAP Projesine Eleştirel Bir Bakış. GAP ve Sanayi Kongresi. www.mmo.org.tr/pdf (12.12.2008)

ÖZGEN, L. 2001. Küreselleşme ve Sanayileşme Üzerine Güneydoğu Anadolu Projesi Bağlamında ve Diyarbakır Örneğinde Gözlemler. TMMOB Makine Mühendisleri Odası, II.GAP Ve Sanayi Kongresi, 29-30 Eylül, Diyarbakır. s:133-148.

ÖZKAN, S., 2008. TÜİK 2002 Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımı Sonuçları, İl Dağılımları. www.kosgeb.gov.tr/yayınlar/duyuru.aspx (25.07.2008)

ÖZMEN, İ., 1998. İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması ve Gruplandırılmasına İlişkin Bir Çalışma. Hazine Dergisi, s:41-61. www.hazine.gov.tr (14.08.2003)

ÖZSAĞIR, A., 1999. Cumhuriyet'in 75. yılında Gaziantep Sanayi. (Y. Küçükdağ editör). Cumhuriyet'in 75. Yılına Armağan Gaziantep, Gaziantep Üniversitesi Kültür Vakfı Yayınları, Yayın No:6 :63-82

ÖZTÜRK, N., 2001. Türkiye'de Bölgesel Kalkınma ve Güneydoğu Anadolu Projesi. Uludağ Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 353 s. (Basılmamış Doktora Tezi) http://tez2.yok.gov.tr/tez.htm (12.07.2008)

ÖZTÜRK, L., 2004. Ekonomik Liberalizasyonun Bölgesel Eşitsizliğe Etkisi: Bölgeler ve İller Üzerine Bir Uygulama. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 240 s. (Basılmamış Doktora Tezi) http:/tez2.yok.gov.tr (14.08.2008)

PIERCE, L., 2004. Morality Tales:Law and Gender in The Ottoman Court of Aintab. Berkeley: University of California Press. 475 s. http://site.ebrary.com/lib/sutcu (25.12.2008)

RAGAN, K., TREHAN B., 1998. Cities and Growth. Federal Reserve Bank of San Francisco. www.frbsf.org/econrsrch/ (24.01.2004)

PARKINSON, M., HUTCHINS, M., SIMMIE, J., CLARK, G., VERDONK, H., 2004. Competitive European Cities: Where Do The Core Cities Stand? Office of the Deputy Prime Minister, London. www.communities.gov.uk/pub (15.08.2007)

PİKE, A., POSE, A.R., TOMANEY, J., 2006. Local and Regional Development. Routledge, London, 310 s.

POSE, A.R., 1998. Social Conditions And Economic Performance The Bond Between Social Structure and Regional Growth in Western Europe. International Journal of Urban and Regional Research, s. 443-459. www.sciencedirect.com (16.04.2004)

RICARDO, D., 1817. Ekonomi Politiğin ve Vergilendirmenin İlkeleri. (T. Ertan çeviren). Belge Yayınları, İstanbul, 2007. 368 s.

RIVERA-BATIZ, L.A., ROMER, P.M., 1991. Economic Integration and Endogenous Growth. Oarterly Journal of Economics, 106 :531-555

ROMER, P.M., 2007. Economic Growth. www.stanford.edu/promer (25.11.2008)

SAINT-LAURENT, B., 2008. What Economic Future for The Southern Mediterranen Rim? The Prime Role Of SME's and Their Financing. European University Instıtute. www.animaweb.org/uploads/file/ınv MedEconomicFuture (25.12.2008)

SALA-I MARTIN, X., 2002. 15 Years of New Growth Economics:What Have We Learnt? Columbia University, Department of Economics. Discussion Paper Series, 0102-47 (19.11.2008)

SAYGILI, Ş., 2003. Bilgi Ekonomisine Geçiş Sürecinde Türkiye Ekonomisinin Dünyadaki Durumu. www.dpt.gov.tr/e-kutuphane (02.04.2008)

SCHNEIDER, F., 2002. Sıze and Measurement of The Informal Economy in 110 Countries Around The World. www.econ.puc-rio.br/gfranco/schneider (17.05.2008)

SHEN J., 2002. Urban and Regional Development in Post-Reform China: The Case of Zhujiang Delta . Progress in Planning, 57(2):91-140

SIMMIE, J., CARPENTER, J., CHADWİCK, A., MARTİN, R., 2006. State of The English Cities. The Competitive Economic Performance of English Cities.

Department for Communities and Local Government, London, s.1-255 www.communuties.gov.uk (01.03.2007

SÖNMEZ, M., 2004. Türkiye Ekonomisinin 80 Yılı. İTO. Yayın No: 2004-28. 197 s.

TEDAŞ, 2007. İlgili Yıllar. Türkiye Elektrik Dağıtım ve Tüketim İstatistikleri. www.tedas.gov.tr/29,İstatistiki-Bilgiler (04.05.2008)

TEMEL, A, ÖZEREN, S., ULU, R., BOYAR, E., 2002. Denizli ve Gaziantep İlleri İmalat Sanayinin Yapısı. Ekonomik Modeller ve Stratejik Araştırmalar Genel Müdürlüğü. www.dpt.gov.tr (20.03.2005)

TESEV, 2004. Yoksulluk, Bölgesel Gelişme ve Kırsal Yoksulluk. http://www.tesev.org (12.04.2004)

TEZEL, Y.S., 2004. Türkiye'de Sanayileşme, İktisadi Büyüme ve Piyasa Toplumu. http://www.geocities.com (16.02.2004)

THE REGİONAL DEVELOPMENT AGENCİES, 2003. Cities, Regions and Competitiveness. www.communities.gov.uk/pub (07.06.2005)

TOLUN, L., 2005. Türkiye'nin Panoraması ve Üretim Sektörünün Bölgesel Dağılımı. Türkiye Kalkınma Bankası. www.tkb.com/icerik.asbp (17.04.2007)

TONDL, G., 1998. What Determined the Un Even Growth of Europe's Southern Regions? An Empirical Study With Panel Data. 38. Congress of The European Regional Science Association. http:// netec.mcc.ac.uk/WoPEc. (29.01.2004)

TONDL, G., VUKSIC, G., 2003. What Makes Regions in Eastern Europe Catching Up? The Role of Foreign Investment, Human Resources and Geography. Research Institute for European Affairs . Working Paper.

TURANLI, M., ÖZDEN, Ü.H., TÜREDİ, S., 2006. Avrupa Birliği'ne Aday Ülkelerin Ekonomik Benzerliklerinin Kümeleme Analizi ile İncelenmesi. İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, 5(9):95-108. www.iticu.edu.tr/kutuphane/dergi. (25.07.2007)

TÜİK, 1996. Sanayi Elektrik Tüketimi 1993-1996.

TÜİK, 2000. Genel Nüfus Sayımı 1927-2000

TÜİK, 2002. İmalat Sanayi İstatistikleri 1980-2001

TÜİK, 1980-2003. İl Göstergeleri. Ankara. 2. Baskı. 92 s.

TÜİK, 2004. Dış Ticaret İstatistikleri. www.tuik.gov.tr (03.06.2005)

TÜİK, 2005. Bölgesel Tarım İstatistikleri (1997-2005) www.tuik.gov.tr (16.07.2007)

TÜİK, 2007. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi

TÜİK, 2008. Türkiye İstatistik Göstergeler 1923-2006. www.tuik.gov.tr (03.06.2008)

TÜRK PATENT ENSTİTÜSÜ, 2005. İstatistikler. www.tpe.gov.tr (27.06.2006)

TÜRKİYE BANKALAR BİRLİĞİ, 2005. www.tbb.org.tr/net/dönemsel (03.04.2008)

UEAPME, 2007. Crafts And SME's : Keys For The Success Of Urban Policy. Position Paper. www.ueapme.com/docs/pos-papers/2007 (02.06.2008)

UNDP, 2004. Human Development Report-Turkey 2004. UNDP. www.undp.org.tr/Gozlem2aspx (14.12.2008)

URAK, 2008. İllerarası Rekabetçilik Endeksi. www.urak.org (17.02.2009)

WAKERLY, C. E., 2002. Disaggregate Dynamics and Economic Growth in Canada. Economic Modelling, 19(2):197-219

WIDING, R., 1998. Enriching The Economic Growth of Cities. www.ncdaonline.org (11.12.2003)

WILLIAMS, M., 2006. Functional Food:Opportunities and Challenges for Developing Countries. Worldbank, Agricultural Development, ard@worldbank.org.1.functionalfood (18.12.2007).

WORLDBANK, 2005. Competitive European Cities:Where Do The Core Cities Stand? http://siteresources.worldbank.org/NTLED/ resources. (09.12.2006)

WORLDBANK, 2007. The Korean Experience with Technical and Vocational Education. www.siteresources.worldbank.org/ (24.12.2008)

YANCHUK, S., KRISTENSEN, G., SUSHKO, I., 2003. Dynamical Approach To Complex Regional Economic Growth Based on Keynesian Model for China. Chaos, Solitions and Fractals. 18:937-952. www.sciencedirect.com. (15.10.2008)

YILDIZ, Ö., 2008. GAP İllerinde Ekonomik ve Sosyal Dönüşüm. Ege Akademik Bakış, s:287-300 www.eab.ege.edu.tr/pdf/8 (02.02.2009)

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİGİLER

Adı Soyadı	:Birgül UYAN
Mesleği	:Öğretim Görevlisi
Doğum Tarihi	:27.06.1970
Doğum Yeri	:Pazarcık, K.Maraş
Medeni Hali	:Evli, 2 çocuk
Yabancı dil	:İngilizce
e-mail	:bırguluyan@ksu.edu.tr

ÖĞRENİM DURUMU

-(2002-2009) Doktora, Ç.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Ana Bilim Dalı, Adana
-(1996-1999) Yüksek Lisans, K.S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, K.Maraş
-(1987-1991), Lisans, Gazi Üniversitesi. Bolu İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, Bolu
-(1984-1987), Lise, Mardin Kız Öğretmen Lisesi, Mardin

İŞ TECRÜBESİ

-(1998-2005), İslahiye MYO, İktisadi İdari Programlar Bölüm Başkanlığı
-(1996-), Öğretim Görevlisi, K.S.Ü. İslahiye MYO
-(1993-1996), İdari Personel, Gaziantep Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi

SAHİP OLDUĞU SERTİFİKA VE BELGELER

-1992, Pedagojik Formasyon Belgesi, Ç.Ü. Fen Edebiyat Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü
-1994, Gaziantep Üniversitesi, Hizmet İçi Eğitim Başarı Belgesi
-1998, Teşekkür, İslahiye İlçe Kaymakamlığı
-2002, Teşekkür,Bahçe MYO Müdürlüğü
-2005, Teşekkür, İslahiye MYO Müdürlüğü

ÜYELİK

TEMA Vakfı Üyesi

EKLER

Ek Çizelge 1. Faktör Analizi Veri Seti

Ek Çizelge 2.Entelektüel Mülkiyet ve Yenilik (İnovasyon) Göstergeleri

Ek Çizelge 3. Vergi, Küçük ve Orta Ölçekli İşletme Destekleri

Ek Çizelge 4. OSB ve KSS' deki İstihdam Sayısı

Ek Çizelge 5. KOBİ Teşvik Kredileri

Ek Çizelge 6. Teşvik Belgeleri ve Yatırım Tutarları

Ek Çizelge 7. TOBB, KOSGEB ve KSS İşyeri Sayısı

Ek Çizelge 8. Nüfus

Ek Çizelge 9. Kentleşme Oranı ve Nüfus Artış Oranı

Ek Çizelge 10. İhracatçı Firma Sayısı ve İhracat Değeri

Ek Çizelge 11. İthalat Değeri ve İthalatçı Firma Sayısı

Ek Çizelge 12. Eğitim Göstergeleri

Ek Çizelge 13. İstihdam Göstergeleri

Ek Çizelge 14. Banka Sayısı, Mevduat, Kredi

Ek Çizelge 15. GSYİH, KBGSYİH

Ek Çizelge 16 Toplu Çizelge (Agglomeration Schedule)

Ek Çizelge 17 İhtisas Kredileri

Ek Çizelge 18 Vergi Tahsilatı

Ek Çizelge 19 İmalat Sanayi Sabit Sermayeye Yapılan Gayrisafi İlaveler

Ek Çizelge 20 İmalat Sanayi Katma Değeri

Ek Çizelge 1. Faktör Analizi Veri seti

Bankasay	Banka Sayısı
Banmev	Banka Mevduatı (Türkiye Bankalar Birliği 2005)
Bankre	Banka Kredileri Küçük (Türkiye Bankalar Birliği 2005)
İhrdeğer	İhracat Değeri (TÜİK, 2004)
İhrfirsay	İhracatçı Firma Sayısı (TÜİK, 2004)
İthdeğer	İthalat Değeri (TÜİK, 2004)
İthfirsay	İthalatçı Firma Sayısı(TÜİK, 2004)
Kurverms	Kurumlar Vergisi Mükellef Sayısı (Maliye Bakanlığı 2007)
Vertahipay	Vergi Tahsilatının Türkiye İçindeki Payı (Maliye Bakanlığı 2007)
Kosgebdt	KOSGEB Destek Tutarı (KOSGEB 2005)
Kobitbsay	KOBİ Teşvik Belgesi Sayısı (KOSGEB 2005)
Kobıtbykre	KOBİ Teşvik Belgeli Yatırım İşletme Kredileri (KOSGEB 2005)
Kobitbsyt	KOBİ Teşvik Belgeli Sabit Yatırım Kredileri (KOSGEB 2005)
Tesvikbelsay	Teşvik Belgesi Sayısı (Hazine Müsteşarlığı 2005)
Tesvikbelyatt	Teşvik Belgeli Yatırım Tutarı (Hazine Müsteşarlığı 2005)
Kssisysay	KSS İşyeri Sayısı (KOSGEB 2005)
Kssistsay	KSS'de İstihdam Sayısı (KOSGEB 2005)
Osbistsay	OSB'de İstihdam Sayısı (KOSGEB 2005)
Tobbkiysay	TOBB'a Kayıtlı İşyeri Sayısı (KOSGEB 2005)
Koskiysay	KOSGEB'e Kayıtlı İşyeri Sayısı (KOSGEB 2005)
Nüfus	Nüfus (TÜİK 2000 , 2007)
Kentor	Kentleşme Oranı (TÜİK 2000)
Nüfusao	Nüfus Artış Oranı (TÜİK 2000)
Kbgsmh	Kişi başına GSYİH (TÜİK 2001)
Gsyiho	GSYİH Artış Oranı (TÜİK 2001)
Okyaor	Okur-Yazar Oranı (TÜİK 2001)
Ünimeo	Üniversite Mezunlarının 25 Yaş Üstü Nüfusa Oranı (DPT, 2001)
Meslo	Meslek Lisesi Okullaşma Oranı (DPT 2001)
Patentb	Patent Başvuru Sayısı (Türk Patent Enstitüsü 2005)
Etasarım	Endüstriyel Tasarım (Türk Patent Enstitüsü 2005)
Markab	Marka Başvuru Sayısı (Türk Patent Enstitüsü 2005)
Saçatio	Sanayi Çalışanlarının Toplam İstihdama Oranı (TÜİK, 2000)
Üccatıo	Ücretli çalışanların Toplam İstihdama Oranı (TÜİK, 2000)
İsvtio	İşverenlerin Toplam İstihdama Oranı (TÜİK, 2000)
İmsyoçs	İmalat Sanayi Yıllık Ortalama Çalışan Sayısı (TÜİK, 2000)

Ek Çizelge 2.Entelektüel Mülkiyet ve Yenilik (inovasyon) Göstergeleri

İller	Patent Başv.	End. Tas.	Marka Başv.	İller	Patent Başv.	End. Tas.	Marka Başv.
Adana	8	59	970	Konya	13	115	1567
Adıyaman	1	0	48	Kütahya	3	111	270
Afyon	4	9	245	Malatya	5	2	222
Ağrı	0	0	19	Manisa	19	38	625
Amasya	1	4	43	K.Maraş	1	28	258
Ankara	140	394	3552	Mardin	1	0	71
Antalya	8	28	858	Muğla	2	9	321
Artvin	0	0	2	Muş	0	0	21
Aydın	6	19	340	Nevşehir	1	2	70
Balıkesir	0	10	377	Niğde	4	10	39
Bilecik	8	11	38	Ordu	5	0	107
Bingöl	0	0	9	Rize	0	5	187
Bitlis	0	0	17	Sakarya	6	26	329
Bolu	8	0	77	Samsun	5	19	229
Burdur	4	3	61	Siirt	0	0	10
Bursa	38	420	2502	Sinop	0	4	23
Çanakkale	0	7	119	Sivas	0	1	143
Çankırı	0	0	42	Tekirdağ	25	14	272
Çorum	2	3	165	Tokat	1	0	131
Denizli	13	112	779	Trabzon	2	5	196
Diyarbakır	3	3	132	Tunceli	0	0	5
Edirne	0	0	110	Şanlıurfa	0	4	138
Elazığ	0	3	139	Uşak	1	10	91
Erzincan	0	0	78	Van	1	0	70
Erzurum	1	0	115	Yozgat	0	3	46
Eskişehir	11	45	469	Zonguldak	1	3	41
Gaziantep	17	140	1513	Aksaray	1	1	82
Giresun	0	1	27	Bayburt	0	0	4
Gümüşhane	2	1	17	Karaman	0	32	120
Hakkari	0	0	12	Kırıkkale	1	3	27
Hatay	3	21	232	Batman	0	1	53
Isparta	2	2	137	Şırnak	0	0	7
Mersin	4	27	738	Bartın	2	2	53
İstanbul	461	2529	24011	Ardahan	0	0	8
İzmir	80	329	2996	Iğdır	1	0	12
Kars	0	0	58	Yalova	4	1	93
Kastamonu	0	1	60	Karabük	0	1	29
Kayseri	9	201	765	Kilis	0	0	27
Kırklareli	1	15	76	Osmaniye	0	3	87
Kırşehir	1	0	19	Düzce	0	4	89
Kocaeli	19	71	777				

Kaynak: Türk Patent Enstitüsü, 2005

Ek Çizelge 3. Vergi, Küçük ve Orta Ölçekli İşletme Destekleri

İller	Kurumlar Vergisi Mükellef Sayısı 2005	Vergi Tahsilatı İçindeki Payı 2005	KOSGEB Destek Tutarı (YTL) 2005	İller	Kurumlar Vergisi Mükellef Sayısı 2005	Vergi Tahsilatı İçindeki Payı 2005	KOSGEB Destek Tutarı (YTL) 2005
Adana	13.136	0,9	2.628.615	Konya	13.432	0,6	7.042.502
Adıyaman	1.435	0,07	265.676	Kütahya	2.187	0,2	966.142
Afyon	3.248	0,1	631.665	Malatya	2.621	0,1	1.896.469
Ağrı	906	0,04	0	Manisa	4.741	0,5	271.091
Amasya	1.109	0,08	482.780	K.Maraş	2.338	0,2	878.144
Ankara	74.989	12,6	13.884.719	Mardin	1.932	0,07	231.331
Antalya	23.790	1,1	1.232.148	Muğla	8.722	0,4	206.871
Artvin	7.640	0,06	17.771	Muş	660	0,03	554.657
Aydın	5.474	0,3	970.861	Nevşehir	1.485	0,06	1.872.979
Balıkesir	5.436	0,5	413.191	Niğde	883	0,09	35.777
Bilecik	762	0,08	66.939	Ordu	2.147	0,1	493.814
Bingöl	832	0,02	0	Rize	1.407	0,1	196.169
Bitlis	576	0,03	65.661	Sakarya	4.790	0,4	1.175.566
Bolus	1.714	0,1	29.471	Samsun	5.032	0,4	2.896.016
Burdur	1.186	0,07	262.633	Siirt	442	0,03	54.854
Bursa	20.624	2,8	6.977.912	Sinop	610	0,04	97.981
Çanakkale	2.549	0,1	75.483	Sivas	1.864	0,1	1.180.628
Çankırı	514	0,04	73.764	Tekirdağ	4.879	0,8	96.233
Çorum	1.944	0,1	1.374.239	Tokat	1.773	0,1	338.716
Denizli	6.335	0,5	3.121.461	Trabzon	3.439	0,3	2.507.483
Diyarbakır	4.401	0,2	618.726	Tunceli	166	0,02	11.240
Edirne	2.186	0,2	18.537	Şanlıurfa	18.953	0,1	97.450
Elazığ	1.990	0,1	671.237	Uşak	1.643	0,1	479.646
Erzincan	569	0,05	666.386	Van	2.281	0,1	470.640
Erzurum	2.342	0,1	336.283	Yozgat	1.502	0,08	136.337
Eskişehir	4.710	0,5	2.561.434	Zonguldak	2.308	0,7	202.155
Gaziantep	8.089	0,5	1.845.997	Aksaray	1.384	0,1	716.215
Giresun	1.547	0,9	469.293	Bayburt	168	0,01	20.178
Gümüşhane	279	0,02	134.667	Karaman	942	0,06	76.147
Hakkari	485	0,02	14.129	Kırıkkale	1.344	0,2	1.008
Hatay	6.365	0,8	243.832	Batman	1.489	0,06	74.505
Isparta	1.920	0,1	354.296	Şırnak	1.563	0,04	0
Mersin	11.909	1,3	247.366	Bartın	549	0,04	529.057
İstanbul	253.587	43,8	46.081.648	Ardahan	170	0,01	0
İzmir	52.412	8,5	4.254.332	Iğdır	667	0,02	17.674
Kars	656	0,04	0	Yalova	1.460	0,1	143.613
Kastamonu	940	0,1	64.598	Karabük	1.058	0,1	219.496
Kayseri	6.643	0,6	4.134.658	Kilis	222	0,02	2.744
Kırklareli	1.375	0,1	144.259	Osmaniye	1.316	0,06	1.387.505
Kırşehir	908	0,05	357.585	Düzce	2.019	0,1	127.999
Kocaeli	10.856	14,6	2.665.168				

Kaynak: Maliye bakanlığı, 2005, KOSGEB, 2005

Ek Çizelge 4. OSB ve KSS' deki İstihdam Sayısı

İller	OSB'de İstihdam Sayısı 2004	KSS' de İstihdam Sayısı 2005	İller	OSB'de İstihdam Sayısı 2004	KSS' de İstihdam Sayısı 2005
Adana	16.500	7.728	Konya	9.400	12.044
Adıyaman	2.207	1.725	Kütahya	1.300	2.426
Afyon	1.958	4.761	Malatya	17.392	3.027
Ağrı	0	1.086	Manisa	24.047	8.893
Amasya	786	2.163	K.Maraş	1.134	8.369
Ankara	29.500	4.480	Mardin	7.106	350
Antalya	4.210	6.381	Muğla	0	1.045
Artvin	0	0	Muş	0	472
Aydın	4.283	5.262	Nevşehir	0	2.063
Balıkesir	961	5.291	Niğde	2.500	2.777
Bilecik	1.930	1.032	Ordu	1.500	3.271
Bingöl	0	0	Rize	0	1.082
Bitlis	0	751	Sakarya	813	1.799
Bolu	2.549	2.414	Samsun	3.229	8.824
Burdur	1.347	3.240	Siirt	4.536	357
Bursa	74.136	8.525	Sinop	0	1.038
Çanakkale	35	2.118	Sivas	1.806	734
Çankırı	8.185	459	Tekirdağ	27.389	3.208
Çorum	2.850	1.743	Tokat	2.241	3.629
Denizli	23.015	1.112	Trabzon	3.000	1.076
Diyarbakır	2.000	3.316	Tunceli	0	357
Edirne	0	2.415	Şanlıurfa	14.476	2.126
Elazığ	1.051	750	Uşak	5.250	2.192
Erzincan	141	595	Van	214	3.570
Erzurum	900	1.922	Yozgat	1.125	3.184
Eskişehir	22.312	3.896	Zonguldak	1.500	2.385
Gaziantep	59.000	17.709	Aksaray	1.091	1.980
Giresun	11	1.252	Bayburt	0	291
Gümüşhane	0	242	Karaman	9.000	2.468
Hakkari	0	300	Kırıkkale	220	1.208
Hatay	8.281	6.297	Batman	3.297	750
Isparta	1.850	2.495	Şırnak	0	0
Mersin	3.000	4.927	Bartın	1.300	0
İstanbul	164.095	21.111	Ardahan	0	260
İzmir	35.635	37.588	Iğdır	0	634
Kars	430	1.343	Yalova	0	0
Kastamonu	3.080	1.511	Karabük	655	734
Kayseri	33.892	5.662	Kilis	1.308	0
Kırklareli	1.500	1.431	Osmaniye	298	2.472
Kırşehir	707	2.061	Düzce	70	90
Kocaeli	15.961	7.961			

Kaynak: KOSGEB, 2005

Ek Çizelge 5. KOBİ Teşvik Kredileri (YTL)

İller	KOBİ TB Yat.İşl. Kre. Tutarı (YTL)	KOBİ TB Sayısı	KOBİ TB Sab. Yat Tutarı (YTL)	İller	KOBİ TB Yat.İşl. Kre. Tutarı (YTL)	KOBİ TB Sayısı	KOBİ TB Sab. Yat Tutarı (YTL)
Adana	456.500	5	988.901	Konya	253.750	2	759.241
Adıyaman	527.000	5	966.643	Kütahya	956.000	4	1.603.677
Afyon	965.000	4	1.726.528	Malatya	1.260.000	11	1.843.826
Ağrı	271.000	1	389.200	Manisa	231.500	2	470.393
Amasya	995.600	5	1.397.897	K.Maraş	1.141.500	7	1.967.487
Ankara	2.505.000	19	5.323.696	Mardin	0	0	0
Antalya	430.000	5	1.024.252	Muğla	555.786	3	1.450.680
Artvin	465.000	1	930.404	Muş	125.000	2	0
Aydın	1.335.393	6	2.534.710	Nevşehir	487.500	4	860.387
Balıkesir	139.000	2	251.108	Niğde	1.030.400	7	1.641.641
Bilecik	0	0	0	Ordu	597.750	7	1.118.632
Bingöl	0	0	0	Rize	2.254.900	17	4.669.487
Bitlis	0	0	0	Sakarya	350.000	1	610.360
Bolu	131.000	1	240.000	Samsun	2.467.739	22	4.073.540
Burdur	123.900	3	149.442	Siirt	898.300	3	1.102.008
Bursa	2.120.200	11	4.700.297	Sinop	11.500	1	14.750
Çanakkale	208.500	2	637.791	Sivas	451.000	3	526.202
Çankırı	382.000	1	684.036	Tekirdağ	125.000	2	347.582
Çorum	1.348.800	14	2.235.875	Tokat	787.850	8	972.551
Denizli	1.312.000	10	2.696.266	Trabzon	3.406.800	21	5.543.617
Diyarbakır	2.760.400	9	4.814.088	Tunceli	0	0	0
Edirne	0	0	0	Şanlıurfa	14.400	1	0
Elazığ	1.435.300	10	2.200.664	Uşak	210.000	1	451.140
Erzincan	1.508.000	4	2.251.247	Van	1.104.000	13	1.507.656
Erzurum	529.048	4	1.006.058	Yozgat	22.000	1	45.519
Eskişehir	295.000	3	485.314	Zonguldak	969.000	8	1.600.174
Gaziantep	2.993.628	17	5.764.901	Aksaray	759.000	3	1.260.981
Giresun	1.917.000	8	2.723.295	Bayburt	85.000	1	110.700
Gümüşhane	0	0	0	Karaman	24.000	1	0
Hakkari	0	0	0	Kırıkkale	0	0	0
Hatay	685.500	5	1.598.023	Batman	496.500	2	967.610
Isparta	203.900	3	345.680	Şırnak	0	0	0
Mersin	2.069.500	11	3.599.216	Bartın	937.929	6	1.757.725
İstanbul	2.918.809	24	6.789.308	Ardahan	0	0	0
İzmir	2.147.300	17	4.811.168	Iğdır	43.000	1	57.300
Kars	191.500	4	192.427	Yalova	115.000	2	117.147
Kastamonu	841.500	4	1.320.252	Karabük	147.500	3	257.358
Kayseri	809.000	9	1.495.889	Kilis	274.000	2	459.468
Kırklareli	0	0	0	Osmaniye	851.000	8	1.369.628
Kırşehir	1.382.000	5	2.167.269	Düzce	350000	2	807.772
Kocaeli	235.500	2	451.942				

Kaynak: KOSGEB, 2005

Ek Çizelge 6. Teşvik Belgeleri ve Yatırım Tutarları

İller	Teşvik Belgesi Sayısı	Teşvik Belgeli Yatırım Tutarı (Milyon TL)	İller	Teşvik Belgesi Sayısı	Teşvik Belgeli Yatırım Tutarı (Milyon TL)
Adana	46	165.652,167	Konya	185	435.831.857
Adıyaman	13	32.447.116	Kütahya	20	209.856.358
Afyon	41	97.406.097	Malatya	48	253.810.022
Ağrı	7	11.585.680	Manisa	85	662.316.334
Amasya	10	46.058.483	K.Maraş	39	187.495.061
Ankara	206	1.303.463.950	Mardin	24	42.347.392
Antalya	138	1.224.266.755	Muğla	61	376.328.440
Artvin	8	17.725.494	Muş	5	6.944.325
Aydın	52	229.585.687	Nevşehir	14	2.085.470
Balıkesir	39	261.435.413	Niğde	13	59.978.073
Bilecik	27	158.752.643	Ordu	20	66.692.085
Bingöl	5	8.097.500	Rize	18	30.747.146
Bitlis	2	13.529.588	Sakarya	42	302.345.033
Bolu	23	242.896.509	Samsun	22	144.324.291
Burdur	15	82.604.895	Siirt	8	26.849.732
Bursa	253	1.377.949.159	Sinop	8	12.101.397
Çanakkale	16	135.988.363	Sivas	73	198.650.198
Çankırı	25	50.788.996	Tekirdağ	117	800.941.091
Çorum	25	62.686.145	Tokat	25	39.092.870
Denizli	116	233.283.700	Trabzon	31	74.534.505
Diyarbakır	26	85.249.834	Tunceli	1	940.000
Edirne	7	49.983.064	Şanlıurfa	21	54.490.242
Elazığ	17	58.796.948	Uşak	39	132.778.874
Erzincan	15	63.663.734	Van	12	13.357.418
Erzurum	80	70.698.650	Yozgat	22	197.014.810
Eskişehir	49	309.459.483	Zonguldak	36	381.988.592
Gaziantep	146	1.219.030.439	Aksaray	15	82.293.824
Giresun	9	42.739.793	Bayburt	1	1.385.420
Gümüşhane	9	32.524.743	Karaman	17	275.277.493
Hakkari	4	10.876.280	Kırıkkale	10	63.274.427
Hatay	80	359.094.705	Batman	11	41.125.685
Isparta	23	58.635.619	Şırnak	13	161.088.190
Mersin	59	188.572.384	Bartın	8	111.828.712
İstanbul	874	4.406.803.806	Ardahan	4	5.303.868
İzmir	226	709.444.684	Iğdır	9	16.312.079
Kars	4	7.005.669	Yalova	8	15.245.032
Kastamonu	7	9.468.358	Karabük	7	16.749.732
Kayseri	81	514.477.605	Kilis	2	4.296.346
Kırklareli	31	321.236.268	Osmaniye	31	195.161.170
Kırşehir	15	48.551.665	Düzce	50	223.960.140
Kocaeli	105	873.525.059			

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, 2005

Ek Çizelge 7. TOBB, KOSGEB ve KSS İşyeri Sayısı

İller	TOBB'a kayıtlı işyeri sayısı 2004	KOSGEB'e kayıtlı işyeri sayısı 2005	KSS işyeri sayısı 2005	İller	TOBB'a kayıtlı işyeri sayısı 2004	KOSGEB'e kayıtlı işyeri sayısı 2005	KSS işyeri sayısı 2005
Adana	1.318	1.270	2.131	Konya	2.461	1.761	4.509
Adıyaman	159	93	840	Kütahya	355	223	817
Afyon	711	344	2.735	Malatya	425	287	1.437
Ağrı	30	14	652	Manisa	1.232	717	2.783
Amasya	186	172	1.057	K.Maraş	675	345	2.114
Ankara	1.444	4.074	2.526	Mardin	121	35	794
Antalya	891	645	2.151	Muğla	471	101	681
Artvin	56	14	345	Muş	27	26	361
Aydın	802	516	1.657	Nevşehir	230	171	1.051
Balıkesir	1.016	1.150	2.128	Niğde	101	81	751
Bilecik	211	94	325	Ordu	287	236	1.190
Bingöl	42	2	250	Rize	286	162	665
Bitlis	14	44	316	Sakarya	739	202	846
Bolu	359	104	917	Samsun	725	509	2.322
Burdur	279	123	1.113	Siirt	28	17	128
Bursa	777	660	3.037	Sinop	157	38	649
Çanakkale	353	298	826	Sivas	239	148	1.879
Çankırı	91	35	214	Tekirdağ	1.154	339	1.444
Çorum	394	354	1.613	Tokat	277	223	1.432
Denizli	1.432	892	745	Trabzon	414	373	854
Diyarbakır	261	259	1.547	Tunceli	17	9	128
Edirne	360	85	979	Şanlıurfa	350	189	1.505
Elazığ	198	179	400	Uşak	444	323	583
Erzincan	92	54	599	Van	117	207	1.299
Erzurum	251	129	1.264	Yozgat	243	32	1.689
Eskişehir	4.126	4.698	920	Zonguldak	328	91	1.333
Gaziantep	2.060	2.068	4.215	Aksaray	199	140	806
Giresun	198	118	597	Bayburt	140	9	180
Gümüşhane	54	28	332	Karaman	113	170	728
Hakkari	19	17	100	Kırıkkale	13	118	476
Hatay	568	862	1.829	Batman	44	81	400
Isparta	236	216	1.246	Şırnak	11	12	250
Mersin	972	986	1.916	Bartın	53	117	214
İstanbul	19.388	13.687	2.722	Ardahan	8	13	132
İzmir	4.542	2.608	5.247	Iğdır	11	19	317
Kars	134	18	462	Yalova	236	135	30
Kastamonu	182	24	1.223	Karabük	63	131	585
Kayseri	1.075	1.203	1.591	Kilis	18	48	350
Kırklareli	351	62	581	Osmaniye	30	181	808
Kırşehir	128	100	1.386	Düzce	47	261	1.100
Kocaeli	1.401	439	1.363				

Kaynak: KOSGEB, 2005

Ek Çizelge 8. Nüfus

İller	Nüfus	İller	Nüfus
Adana	1.849.478	Konya	2.192.166
Adıyaman	623.811	Kütahya	656.903
Afyon	812.416	Malatya	853.658
Ağrı	528.744	Manisa	1.260.169
Amasya	365.231	K.Maraş	1.002.384
Ankara	4.007.860	Mardin	705.098
Antalya	1.719.751	Muğla	715.328
Artvin	191.934	Muş	453.654
Aydın	950.757	Nevşehir	309.914
Balıkesir	1.076.347	Niğde	348.081
Bilecik	194.326	Ordu	887.765
Bingöl	253.739	Rize	365.938
Bitlis	388.678	Sakarya	756.168
Bolu	270.654	Samsun	1.209.137
Burdur	256.803	Siirt	263.676
Bursa	2.125.140	Sinop	225.574
Çanakkale	464.975	Sivas	755.091
Çankırı	270.355	Tekirdağ	623.591
Çorum	597.065	Tokat	828.027
Denizli	850.029	Trabzon	975.137
Diyarbakır	1.362.708	Tunceli	93.584
Edirne	402.606	Şanlıurfa	1.443.422
Elazığ	569.616	Uşak	322.313
Erzincan	316.841	Van	877.524
Erzurum	937.389	Yozgat	682.919
Eskişehir	706.009	Zonguldak	615.599
Gaziantep	1.285.249	Aksaray	396.084
Giresun	523.819	Bayburt	97.358
Gümüşhane	186.953	Karaman	243.210
Hakkari	236.581	Kırıkkale	383.508
Hatay	1.253.726	Batman	456.734
Isparta	513.681	Şırnak	353.197
Mersin	1.651.400	Bartın	184.178
İstanbul	10.018.735	Ardahan	133.756
İzmir	3.370.876	Iğdır	168.634
Kars	325.016	Yalova	168.593
Kastamonu	377.476	Karabük	225.102
Kayseri	1.060.432	Kilis	114.724
Kırklareli	328.461	Osmaniye	458.782
Kırşehir	253.239	Düzce	314.266
Kocaeli	1.206.085		

Kaynak: TÜİK, 2000

Ek Çizelge 9. Kentsel Nüfus Oranı Ve Nüfus Artış Oranı (2000)

İller	Kentsel Nüfus Oranı %	Nüfus Artış oranı (1990-2000)%	İller	Kentsel Nüfus Oranı %	Nüfus Artış oranı (1990-2000)%
Adana	75.58	17,7	Konya	59,0	22,3
Adıyaman	54.3	19,9	Kütahya	48,5	12,8
Afyon	45.7	9,4	Malatya	58,5	19,2
Ağrı	47,7	19,0	Manisa	56,7	8,7
Amasya	53,8	1,6	K.Maraş	53,4	11,4
Ankara	88,3	21,3	Mardin	55,4	23,3
Antalya	54,4	41,7	Muğla	37,5	23,9
Artvin	43,87	10,3	Muş	35,1	18,6
Aydın	51,8	14,2	Nevşehir	44	6,8
Balıkesir	53,6	9,9	Niğde	36,4	14,3
Bilecik	64,0	10,0	Ordu	46,90	7,1
Bingöl	48,6	1,8	Rize	56,09	4,8
Bitlis	56,4	16,3	Sakarya	60,18	10,1
Bolu	52,7	2,9	Samsun	52,54	4
Burdur	54,4	0,7	Siirt	58,2	7,9
Bursa	76,7	28,6	Sinop	44,9	-16,1
Çanakkale	46,3	7,2	Sivas	55,8	-1,5
Çankırı	52,2	8,0	Tekirdağ	63,4	28,5
Çorum	52,2	-1,9	Tokat	48	14
Denizli	48,6	12,4	Trabzon	49,12	20,3
Diyarbakır	60,0	21,7	Tunceli	58,2	-35,5
Edirne	57,3	-0,4	Şanlıurfa	58,3	36,5
Elazığ	63,9	13,3	Uşak	56,4	10,4
Erzincan	54,3	5,7	Van	50,9	31,9
Erzurum	59,8	10,0	Yozgat	46,1	16,5
Eskişehir	78,9	9,6	Zonguldak	40,6	-6
Gaziantep	78,5	24	Aksaray	50,5	18
Giresun	54,03	4,73	Bayburt	42,4	-9,7
Gümüşhane	41,49	-10,1	Karaman	57,5	12,2
Hakkari	58,9	31,5	Kırıkkale	74,3	9
Hatay	46,3	12,1	Batman	66,6	28,3
Isparta	58,7	16,6	Şırnak	59,8	29,8
Mersin	60,51	26,4	Bartın	2,6	-11
İstanbul	90,7	33,0	Ardahan	29,7	-20,2
İzmir	81,0	22,3	Iğdır	48,3	16,7
Kars	43,7	-9,0	Yalova	58,2	22,1
Kastamonu	46,3	-11,9	Karabük	70,0	-8
Kayseri	69,0	11,6	Kilis	65,3	-12,6
Kırklareli	57,6	5,9	Osmaniye	68,0	17,7
Kırşehir	58	-1,3	Düzce	41,5	13,8
Kocaeli	59	27,0	Türkiye	64,9	18,2

Kaynak: TÜİK, 2000

Ek Çizelge 10. İhracatçı Firma Sayısı ve İhracat Değeri

İller	İhracatçı Firma Sayısı	İhracat Değeri bin $	İller	İhracatçı Firma Sayısı	İhracat değeri bin$
Adana	577	1.155.233	Konya	629	269.377
Adıyaman	16	21.163	Kütahya	62	85.128
Afyon	148	90.360	Malatya	99	156.029
Ağrı	46	21.634	Manisa	224	459.998
Amasya	18	195.765	K.Maraş	154	209.474
Ankara	2.375	2.247.084	Mardin	98	70.060
Antalya	538	449.600	Muğla	186	77.451
Artvin	44	13.099	Muş	0	0
Aydın	228	254.248	Nevşehir	54	10.545
Balıkesir	179	155.333	Niğde	12	28.997
Bilecik	29	8.701	Ordu	44	268.418
Bingöl	5	432	Rize	68	131.874
Bitlis	6	1.167	Sakarya	215	2.076.269
Bolu	36	14.552	Samsun	136	143.995
Burdur	54	29.268	Siirt	10	2.493
Bursa	2216	2.981.489	Sinop	11	13.218
Çanakkale	60	64.547	Sivas	32	12.728
Çankırı	8	1.114	Tekirdağ	170	333.200
Çorum	67	9.559	Tokat	30	7.662
Denizli	635	1.194.952	Trabzon	158	563.645
Diyarbakır	56	35.747	Tunceli	0	0
Edirne	99	65.089	Şanlıurfa	48	14.740
Elazığ	33	644.778	Uşak	127	77.638
Erzincan	4	361	Van	49	7.648
Erzurum	38	15.798	Yozgat	28	12.196
Eskişehir	194	145.250	Zonguldak	50	95.084
Gaziantep	732	1.321.298	Aksaray	37	18.149
Giresun	26	69.115	Bayburt	5	1.093
Gümüşhane	4	119	Karaman	50	63.125
Hakkari	49	16.949	Kırıkkale	11	2.227
Hatay	518	660.801	Batman	27	14.982
Isparta	68	79.147	Şırnak	131	104.529
Mersin	612	524.123	Bartın	18	4.006
İstanbul	21.693	35.863.877	Ardahan	3	255
İzmir	3.663	4.111.497	Iğdır	52	35.628
Kars	5	3.277	Yalova	31	16.519
Kastamonu	7	28.541	Karabük	12	8.951
Kayseri	534	632.717	Kilis	5	2.799
Kırklareli	37	38.760	Osmaniye	7	369
Kırşehir	18	16.347	Düzce	67	56.418
Kocaeli	594	2.058.398			

Kaynak: TÜİK, 2004

Ek Çizelge 11. İthalat Değeri ve İthalatçı Firma Sayısı (2004)

İller	İthalat Değeri (bin$)	İthalatçı Firma Sayısı	İller	İthalat Değeri (bin$)	İthalatçı Firma Sayısı
Adana	1.117.201	664	Konya	352.663	641
Adıyaman	26.545	25	Kütahya	55.502	42
Afyon	28.166	117	Malatya	39.992	80
Ağrı	10.537	81	Manisa	272.755	225
Amasya	10.146	21	K.Maraş	339.039	153
Ankara	7.350.675	4432	Mardin	34.663	115
Antalya	401.293	637	Muğla	36.709	190
Artvin	56.557	45	Muş	746	7
Aydın	75.831	130	Nevşehir	3.916	39
Balıkesir	149.525	224	Niğde	29.033	22
Bilecik	26.564	30	Ordu	64.486	55
Bingöl	8	1	Rize	16.069	28
Bitlis	472	5	Sakarya	1.077.727	226
Bolu	61.695	75	Samsun	310.005	216
Burdur	7.130	24	Siirt	2.718	7
Bursa	4.897.085	1943	Sinop	2.341	12
Çanakkale	36.308	44	Sivas	10.590	37
Çankırı	2.779	11	Tekirdağ	299.666	232
Çorum	3.956	87	Tokat	13.215	41
Denizli	489.645	539	Trabzon	89.864	137
Diyarbakır	11.410	54	Tunceli	471	2
Edirne	60.946	90	Şanlıurfa	103.026	226
Elazığ	576.108	42	Uşak	72.254	169
Erzincan	13.806	16	Van	11.153	41
Erzurum	7.938	30	Yozgat	1.981	46
Eskişehir	281.105	216	Zonguldak	977.616	68
Gaziantep	1.345.852	862	Aksaray	13.770	44
Giresun	14.098	37	Bayburt	1.138	3
Gümüşhane	221	4	Karaman	47.366	41
Hakkari	5.568	13	Kırıkkale	2.418	17
Hatay	676.668	354	Batman	6.197	26
Isparta	50.707	80	Şırnak	13.488	39
Mersin	338.702	519	Bartın	7.073	21
İstanbul	60.448.013	28.473	Ardahan	272	3
İzmir	4.666.779	3.438	Iğdır	5.536	18
Kars	1.117	5	Yalova	11.365	42
Kastamonu	28.998	16	Karabük	16.764	12
Kayseri	821.980	407	Kilis	9.164	41
Kırklareli	47.418	45	Osmaniye	2.872	13
Kırşehir	14.203	32	Düzce	43.378	66
Kocaeli	8.764.766	735			

Kaynak: TÜİK, 2004

Ek Çizelge 12. Eğitim Göstergeleri

İller	Okur Yazar Oranı %	Meslek Lisesi Okullaşma Oranı %	Üniversite Mezun. Oranı %	İller	Okur Yazar Oranı %	Meslek Lisesi Okullaşma Oranı %	Üniversite Mezun. Oranı %
Adana	86.8	18.8	7.87	Konya	86.8	18.8	6,3
Adıyaman	79.8	8.6	5.2	Kütahya	79.8	8.6	5,0
Afyon	88,2	18,3	5,4	Malatya	88,2	18,3	7,9
Ağrı	67,9	5,3	3,8	Manisa	67,9	5,3	4,9
Amasya	87,3	22,4	8,4	K.Maraş	87,3	22,4	5,8
Ankara	93,2	28,4	16,8	Mardin	93,2	28,4	4,4
Antalya	91,8	17,6	11,7	Muğla	91,8	17,6	10
Artvin	86,8	46,7	6,31	Muş	86,8	46,7	3,6
Aydın	87,4	22,0	7,2	Nevşehir	87,4	22,0	6,0
Balıkesir	88,3	23,6	7	Niğde	88,3	23,6	6
Bilecik	91,5	43,3	5,7	Ordu	91,5	43,3	4,6
Bingöl	73,6	6,6	4,9	Rize	73,6	6,6	5,8
Bitlis	72,3	5,1	5,1	Sakarya	72,3	5,1	5,7
Bolu	89,6	38,9	6,8	Samsun	89,6	38,9	6,5
Burdur	89,6	17,8	6,6	Siirt	89,6	17,8	5,1
Bursa	91,7	34,5	7,7	Sinop	91,7	34,5	5,4
Çanakkale	89,5	27,1	7	Sivas	89,5	27,1	6,0
Çankırı	88,1	22,9	5,4	Tekirdağ	88,1	22,9	7,4
Çorum	83,0	17,7	4,8	Tokat	83,0	17,7	5
Denizli	89,5	22,5	7	Trabzon	89,5	22,5	8,2
Diyarbakır	69,5	3,3	5,6	Tunceli	69,5	3,3	7,3
Edirne	88,8	33,2	8,9	Şanlıurfa	88,8	33,2	4,4
Elazığ	82,3	9,6	7,5	Uşak	82,3	9,6	5,7
Erzincan	87,1	18,2	6,7	Van	87,1	18,2	4,9
Erzurum	83,6	11,3	6,8	Yozgat	83,6	11,3	4,7
Eskişehir	92,9	35,8	9,3	Zonguldak	92,9	35,8	6,1
Gaziantep	83,7	11,2	5,2	Aksaray	83,7	11,2	5
Giresun	83,3	22,4	5,5	Bayburt	83,3	22,4	5,0
Gümüşhane	86,4	15,6	5,1	Karaman	86,4	15,6	5,6
Hakkari	70,6	7,0	5,9	Kırıkkale	70,6	7,0	6
Hatay	86,0	12,5	6,0	Batman	86,0	12,5	4,6
Isparta	92,0	21,7	8,3	Şırnak	92,0	21,7	4,7
Mersin	89,1	16,7	8,21	Bartın	89,1	16,7	4,7
İstanbul	93,3	27,3	11,9	Ardahan	93,3	27,3	4,4
İzmir	91,8	47,7	11,4	Iğdır	91,8	47,7	5,5
Kars	82,9	10,6	5,6	Yalova	82,9	10,6	8,8
Kastamonu	80,8	27,6	4,6	Karabük	80,8	27,6	6,8
Kayseri	88,8	22,6	7,4	Kilis	88,8	22,6	5,2
Kırklareli	92,8	32,8	7,1	Osmaniye	92,8	32,8	6,7
Kırşehir	87,5	19,8	6	Düzce	87,5	19,8	5,2
Kocaeli	92,0	33,8	7,6	Türkiye	92,0	33,8	7,8

Kaynak: TÜİK, 2001

Ek Çizelge 13. İstihdam Göstergeleri

İller	Sanayi Çal. Top.İst.Ora %	Ücretli Çal. Top.İst.Ora %	İşverenlerin Top.İst.Ora %	İmalat Sanayi Yıl.Çal.Ort.Say.
Adana	14.4	48,5	2,7	30.939
Adıyaman	4,8	23,1	1	1.849
Afyon	6,4	24,3	1,2	6.161
Ağrı	1,4	27,7	0,7	826
Amasya	5,8	33	1	1.897
Ankara	13,4	72	3,9	59.127
Antalya	5,5	41,3	3,1	5.183
Artvin	5,3	34	1	1.377
Aydın	7,5	38,1	2,3	7.706
Balıkesir	8,6	35,8	2,1	12.666
Bilecik	19,9	47,8	1,2	9.627
Bingöl	1,4	26,9	0,8	
Bitlis	2,2	25,7	0,7	
Bolu	11,1	37,4	1,6	8.484
Burdur	8,3	31,3	1,3	2.574
Bursa	28,1	55,6	3,5	103.334
Çanakkale	9	37,5	1,5	5.125
Çankırı	5,2	28,6	1	1.566
Çorum	7,3	26,2	1,3	5.028
Denizli	18,9	39	2,2	40.756
Diyarbakır	3,8	32,2	1,3	1.745
Edirne	9	43,9	1,6	5.298
Elazığ	6	35,5	1,7	3.818
Erzincan	4,1	33	1	1.503
Erzurum	3,7	31,6	1,5	1.812
Eskişehir	18,9	56,6	2,5	20.729
Gaziantep	21,2	49,3	3,3	24.980
Giresun	5	22,9	1,2	3.071
Gümüşhane	2,6	19,3	0,5	
Hakkari	1,3	44,3	0,5	
Hatay	8,4	32,4	1,6	11.452
Isparta	8,3	37,1	1,5	4.033
Mersin	7,9	35,7	2,2	14.827
İstanbul	32,1	75,9	5,9	301.039
İzmir	20,5	61,9	3,9	94.343
Kars	2,1	27,7	1	968
Kastamonu	6,3	23,3	1,3	3.433
Kayseri	16,4	44	2,9	25.078
Kırklareli	17,8	44,3	1,7	16.159
Kırşehir	5,9	28,6	1,6	1.181
Kocaeli	20,3	52,8	2,1	61.620
Konya	9	29,6	2,2	18.270
Kütahya	9,8	27,9	1,3	8.096
Malatya	6,2	29,6	1,4	8.101
Manisa	11,9	35,9	1,6	22.552
K.Maraş	9,8	29,4	1,2	8.054
Mardin	2,3	24,8	0,7	725
Muğla	5,9	36,6	2,8	1.984
Muş	1,5	14,3	0,4	
Nevşehir	4,9	27,6	1,6	1.792

Ek Çizelge 13'ün Devamı

Niğde	5,2	23	1,1	2.484
Ordu	4,2	20,4	1,2	4.319
Rize	9,4	28,9	1,6	8.890
Sakarya	12,8	38,7	2,6	15.708
Samsun	3,8	28,9	1,9	8.340
Siirt	2,5	39,3	0,6	
Sinop	5,3	23,5	1,1	688
Sivas	5,4	28,4	1,3	4.314
Tekirdağ	26,2	52,7	2	48.918
Tokat	4,9	20,5	0,9	4.798
Trabzon	5,3	27,6	1,9	5.402
Tunceli	1,8	54,8	0,4	
Şanlıurfa	3,4	24,3	1	1.338
Uşak	14,9	31,6	2,2	5.684
Van	2,4	27,8	0,8	1.552
Yozgat	3,7	19,7	0,8	1.630
Zonguldak	15,3	35	1,2	9.794
Aksaray	5,6	23,6	1,7	980
Bayburt	2,2	20,7	1,4	90
Karaman	11,1	28,7	1,4	5.069
Kırıkkale	10,4	41,8	1,5	5.850
Batman	5,9	31	1,3	566
Şırnak	1,8	48,3	0,7	
Bartın	7,9	23,7	1,1	1.078
Ardahan	1	19,4	0,6	
Iğdır	2,2	26,4	1,2	
Yalova	13,7	51,2	2,7	6.185
Karabük	18,7	49,8	1,9	7.039
Kilis	7,4	37,5	1,5	
Osmaniye	6,8	32,9	1,4	661
Düzce	12,2	38,7	2,6	5.974

Kaynak: TÜİK, 2001

Ek Çizelge 14. Banka Sayısı, Mevduat, Kredi

İller	Banka Sayısı	Banka mevduatı (bin YTL	Banka kredileri (bin YTL)	İller	Banka Sayısı	Banka mevduatı (bin YTL	Banka kredileri (bin YTL)
Adana	20	3.971.371	2.981.020	Konya	20	2.438.964	1.354.102
Adıyaman	9	262.216	169.698	Kütahya	11	601.919	372.763
Afyon	14	891.785	585.970	Malatya	15	698.710	453.014
Ağrı	6	111.991	82.768	Manisa	15	1.566.891	1.301.748
Amasya	8	386.136	267.057	K.Maraş	15	618.495	634.848
Ankara	29	42.307.527	15.567.240	Mardin	8	225.721	171.812
Antalya	20	5.469.134	3.442.320	Muğla	15	2.609.950	1.209.752
Artvin	5	251.282	140.567	Muş	5	96.622	59.214
Aydın	16	2.042.544	1.133.837	Nevşehir	11	473.182	225.792
Balıkesir	16	2.340.587	1.058.257	Niğde	9	332.455	234.828
Bilecik	8	204.913	188.867	Ordu	10	750.061	408.824
Bingöl	5	114.694	75.007	Rize	10	445.939	224.654
Bitlis	5	94.832	73.178	Sakarya	15	1.061.837	847.390
Bolus	13	465.396	280.907	Samsun	16	1.416.604	1.024.777
Burdur	8	363.334	222.276	Siirt	6	83.226	68.199
Bursa	21	6.234.687	3.456.773	Sinop	5	281.673	174.483
Çanakkale	13	759.133	524.287	Sivas	10	865.387	416.442
Çankırı	7	175.768	159.266	Tekirdağ	15	1.412.134	827.339
Çorum	15	646.791	409.425	Tokat	9	439.480	393.773
Denizli	19	2.105.711	1.431.767	Trabzon	16	1.501.797	842.857
Diyarbakır	16	626.055	498.753	Tunceli	5	148.886	50.907
Edirne	13	856.429	455.356	Şanlıurfa	16	468.686	394.291
Elazığ	12	674.689	287.723	Uşak	16	839.393	311.819
Erzincan	7	319.828	167.955	Van	10	278.961	283.161
Erzurum	12	545.521	405.701	Yozgat	7	463.971	228.558
Eskişehir	18	2.306.684	947.690	Zonguldak	16	1.481.235	648.246
Gaziantep	19	1.721.128	1.810.691	Aksaray	10	624.629	200.820
Giresun	9	622.363	1.723.694	Bayburt	5	59.001	50.172
Gümüşhane	4	108.550	65.706	Karaman	8	267.945	115.147
Hakkari	5	59.249	33.713	Kırıkkale	12	257.182	183.071
Hatay	16	2.272.516	1.074.433	Batman	10	147.893	119.735
Isparta	12	773.017	323.558	Şırnak	9	90.680	70.132
Mersin	18	2.946.871	1.806.725	Bartın	7	393.083	138.411
İstanbul	45	102.812.754	53.657.989	Ardahan	5	88.747	64.239
İzmir	26	13.980.026	7.816.012	Iğdır	6	121.937	97.674
Kars	8	190.992	167.694	Yalova	10	445.393	241.275
Kastamonu	8	477.662	283.380	Karabük	10	318.780	221.889
Kayseri	19	2.128.167	1.442.893	Kilis	4	55.015	35.585
Kırklareli	9	774.688	341.526	Osmaniye	9	283.617	187.574
Kırşehir	7	390.399	119.867	Düzce	12	373.645	332.808
Kocaeli	21	3.934.774	6.271.446				

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği, 2005

Ek Çizelge 15. GSYİH, KBGSYİH

İller	GSYİH Milyon TL	KBGSYİH TL	İller	GSYİH Milyon TL	KBGSYİH TL
Adana	3.565.131	1.933.377	Konya	2.639.553	1.198.729
Adıyaman	491.854	793.351	Kütahya	863.686	1.320.305
Afyon	829.715	1.024.163	Malatya	942.046	1.110.121
Ağrı	183.939	349.934	Manisa	3.273.149	2.604.064
Amasya	419.322	1.148.174	K.Maraş	1.090.924	1.086.139
Ankara	9.545.749	2.397.529	Mardin	499.901	714.095
Antalya	2.938.699	1.723.406	Muğla	1.896.362	2.663.224
Artvin	299.303	1.552.314	Muş	160.654	356.181
Aydın	1.807.663	1.905.250	Nevşehir	531.770	1.719.120
Balıkesir	1.789.308	1.667.335	Niğde	466.999	1.347.553
Bilecik	573.390	2.959.494	Ordu	765.811	864.353
Bingöl	115.375	451.922	Rize	469.198	1.283.713
Bitlis	139.942	361.868	Sakarya	1.343.891	1.805.963
Bolu	859.666	3.177.898	Samsun	1.726.504	1.435.451
Burdur	415.958	1.619.326	Siirt	202.072	765.043
Bursa	5.015.684	2.401.061	Sinop	234.318	1.031.510
Çanakkale	1.017.588	2.193.002	Sivas	737.199	978.039
Çankırı	242.531	901.682	Tekirdağ	1.574.939	2.535.910
Çorum	871.556	1.457.900	Tokat	809.183	981.503
Denizli	1.817.721	2.163.526	Trabzon	927.767	953.473
Diyarbakır	1.196.370	882.901	Tunceli	60.015	630.978
Edirne	756.830	1.878.469	Şanlıurfa	1.250.401	879.557
Elazığ	630.710	1.105.577	Uşak	399.655	1.242.574
Erzincan	224.245	711.066	Van	442.405	509.027
Erzurum	577.505	614.781	Yozgat	506.025	744.775
Eskişehir	1.424.621	2.023.619	Zonguldak	989.486	1.602.816
Gaziantep	1.741.987	1.356.619	Aksaray	326.064	819.692
Giresun	475.173	907.873	Bayburt	58.263	595.865
Gümüşhane	128.170	687.665	Karaman	397.655	1.639.903
Hakkari	74.703	319.754	Kırıkkale	619.138	1.618.707
Hatay	1.888.771	1.536.808	Batman	366.415	826.813
Isparta	570.308	1.114.508	Şırnak	119.085	339.420
Mersin	3.079.797	1.861.931	Bartın	122.244	660.502
İstanbul	26.278.326	2.645.304	Ardahan	60.423	447.790
İzmir	9.016.134	2.680.099	Iğdır	91.271	544.048
Kars	186.356	567.644	Yalova	622.555	3.717.944
Kastamonu	508.543	1.343.049	Karabük	780.561	3.454.895
Kayseri	1.373.965	1.313.138	Kilis	199.925	1.733.080
Kırklareli	921.207	2.809.089	Osmaniye	382.143	829.805
Kırşehir	276.285	1.089.870	Düzce	345.581	1.104.322
Kocaeli	5.223.778	4.376.798			

Kaynak: TÜİK, 2001

Ek Çizelge 16. Toplu Çizelge (Agglomeration Schedule)

Aşama	Birleştirilmiş Kümeler		Katsayılar	İlk Görünür Küme Aşaması		Sonraki Aşama
	Küme 1	Küme 2		Küme 1	Küme 2	
1	12	30	1,941E-02	0	0	2
2	12	75	7,235E-02	1	0	6
3	29	69	,134	0	0	4
4	29	76	,207	3	0	16
5	13	73	,290	0	0	6
6	12	13	,392	2	5	30
7	57	71	,513	0	0	23
8	52	60	,671	0	0	43
9	15	32	,834	0	0	24
10	22	39	1,013	0	0	27
11	2	25	1,215	0	0	21
12	4	49	1,425	0	0	17
13	5	37	1,644	0	0	25
14	56	72	1,929	0	0	46
15	77	78	2,213	0	0	18
16	29	79	2,510	4	0	23
17	4	36	2,835	12	0	30
18	62	77	3,166	0	15	44
19	11	14	3,501	0	0	37
20	17	64	3,857	0	0	27
21	2	68	4,247	11	0	39
22	24	40	4,638	0	0	41
23	29	57	5,100	16	7	40
24	15	66	5,570	9	0	36
25	5	51	6,058	13	0	32
26	50	80	6,688	0	0	39
27	17	22	7,325	20	10	37
28	8	81	8,016	0	0	45
29	18	70	8,784	0	0	34
30	4	12	9,638	17	6	40
31	19	65	10,528	0	0	49
32	5	74	11,429	25	0	41
33	23	28	12,382	0	0	49
34	18	47	13,349	29	0	46
35	3	9	14,414	0	0	38
36	15	58	15,489	24	0	60
37	11	17	16,566	19	27	44
38	3	46	17,656	35	0	58
39	2	50	18,789	21	26	47
40	4	29	19,957	30	23	51
41	5	24	21,185	32	22	55
42	48	54	22,455	0	0	50
43	52	67	23,732	8	0	47
44	11	62	25,071	37	18	45
45	8	11	26,812	28	44	61
46	18	56	28,882	34	14	51
47	2	52	31,041	39	43	55
48	10	31	33,381	0	0	58
49	19	23	35,978	31	33	56
50	43	48	38,714	0	42	60

Ek Çizelge 16’nın Devamı

51	4	18	42,021	40	46	67
52	45	59	45,354	0	0	66
53	53	61	48,776	0	0	57
54	1	7	52,319	0	0	64
55	2	5	55,889	47	41	63
56	19	44	60,052	49	0	63
57	21	53	64,486	0	53	65
58	3	10	69,012	38	48	68
59	20	38	73,554	0	0	69
60	15	43	78,140	36	50	61
61	8	15	84,496	45	60	67
62	33	55	91,332	0	0	65
63	2	19	100,181	55	56	72
64	1	63	109,476	54	0	66
65	21	33	118,893	57	62	74
66	1	45	131,950	64	52	68
67	4	8	145,030	51	61	72
68	1	3	161,815	66	58	70
69	20	42	187,400	59	0	70
70	1	20	227,438	68	69	73
71	16	27	273,001	0	0	76
72	2	4	320,051	63	67	77
73	1	26	382,121	70	0	74
74	1	21	471,128	73	65	77
75	6	35	574,865	0	0	78
76	16	41	728,701	71	0	78
77	1	2	909,778	74	72	79
78	6	16	1175,775	75	76	79
79	1	6	2278,287	77	78	80
80	1	34	18176,602	79	0	0

Ek Çizelge 17. İhtisas Kredileri (cari fiyatlarla bin YTL)

Yıllar	Adana	Bursa	Denizli	G.Antep	İstanbul	Kayseri	Kocaeli	Konya	Türkiye
1989	1.370	265	150	229	1.133	153	120	270	13.235
1990	2.665	443	265	388	1.719	236	185	394	21.951
1991	4.268	826	395	696	2.867	362	311	618	32.194
1992	10.091	1.606	626	1.435	5.037	591	531	931	63.776
1993	9.843	2.924	1.081	1.683	10.062	986	858	1.463	105.822
1994	21.591	5.722	2.036	3.549	15.004	1.456	1.385	2.502	187.396
1995	50.196	12.801	4.927	7.027	23.177	2.459	2.119	5.623	441.873
1996	13.004	18.717	10.121	6.171	41.429	4.924	3.600	11.276	913.079
1997	31.096	33.063	18.263	14.028	76.653	9.257	6.085	19.708	1.987.931
1998	60.102	47.444	28.441	23.620	186.190	18.011	15.226	32.968	2.044.776
1999	173.142	89.574	40.744	46.798	253.521	28.935	31.873	53.525	3.344.618
2000	260.306	140.871	50.899	61.566	250.597	47.547	63.045	78.910	5.024.407
2001	267.588	147.313	24.650	61.013	261.491	32.651	145.897	36.216	4.515.826
2002	290.881	194.322	19.425	61.314	436.407	20.517	46.494	29.048	3.633.502
2003	399.208	241.741	49.171	76.237	226.196	32.707	80.785	45.597	6.949.010
2004	544.312	225.021	134.697	128.162	654.685	73.948	84.262	118.317	9.518.695
2005	597.359	306.933	159.566	154.487	445.679	86.716	110.562	185.679	11.757.864
2006	691.284	453.993	222.467	215.498	1.372.086	111.903	273.490	169.455	14.847.471
2007	453.014	553.659	254.142	293.195	870.670	181.923	125.091	403.810	17.824.016

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği, İlgili Yıllar (www.tbb.org.tr)

Ek Çizelge 18. Vergi Tahsilatı (cari fiyatlarla bin YTL)

Yıllar	Adana	Bursa	Denizli	G.Antep	İstanbul	Kayseri	Kocaeli	Konya	TÜrkiye
1990	1.038	1.524	295	289	17.174	367	2.993	589	45.399
1991	1.899	2.811	465	468	26.884	670	6.156	942	78.643
1992	3.482	5.273	895	885	49.228	1.283	13.396	1.722	141.602
1993	6.199	9.970	1.572	1.504	97.610	2.215	25.661	3.031	264.273
1994	11.648	18.933	3.294	3.386	221.676	4.150	72.647	5.958	587.760
1995	21.923	37.102	6.356	6.080	401.784	8.070	155.006	9.068	1.084.350
1996	41.016	69.884	12.569	12.953	824.033	15.211	397.873	16.671	2.244.094
1997	76.355	144.120	27.885	27.946	1.753.120	31.785	843.885	36.292	4.745.484
1998	141.210	286.671	50.671	47.789	3.634.185	58.851	1.315.032	66.272	9.228.596
1999	204.277	404.912	77.879	76.808	6.241.116	87.253	2.162.194	101.356	14.802.280
2000	282.007	706.324	121.565	111.377	11.019.313	134.113	3.762.960	143.189	26.503.698
2001	404.982	948.056	201.944	177.455	16.313.662	202.332	6.495.870	230.982	39.735.928
2002	598.519	1.468.578	302.798	281.357	25.280.375	308.740	10.828.280	343.584	59.631.868
2003	816.586	2.159.135	449.928	390.771	36.944.646	440.100	14.261.067	541.340	84.316.169
2004	705.170	2.264.278	301.171	347.476	38.417.413	475.590	15.136.860	527.958	101.038.904
2005	795.678	2.548.463	374.039	375.920	43.059.986	577.574	18.357.968	643.996	106.929.227
2006	1.096.028	3.272.520	521.374	527.721	58.563.995	816.504	20.284.376	863.426	137.474.325
2007	1.201.857	3.545.691	520.438	601.202	65.865.091	864.503	22.672.559	1.016.845	152.831.736

Kaynak: Maliye Bakanlığı, ilgili yıllar (www.muhasebat.gov.tr)

Ek Çizelge 19. İmalat Sanayi Sabit Sermayeye Yapılan Gayri Safi İlaveler (cari fiyatlarla milyon TL)

Yıllar	Adana	Bursa	Denizli	G.Antep	İstanbul	Kayseri	Kocaeli	Konya	Türkiye
1980	5.489	7.572	391	1.180	23.868	1.722	7.541	1.138	73.546
1981	7.360	7.462	571	1.541	56.073	1.042	17.589	1.163	152.118
1982	12.762	11.676	815	1.650	50.170	3.569	43.673	2.701	218.237
1983	17.157	19.027	2.944	4.323	61.472	5.373	39.635	6.055	317.018
1984	40.193	61.402	5.680	5.174	175.251	6.756	80.763	15.797	608.881
1985	48.177	196.213	5.660	9.005	242.435	20.559	80.102	49.424	1.115.371
1986	77.839	74.768	9.253	12.712	291.318	17.203	94.724	31.416	1.269.883
1987	140.564	112.130	9.034	28.444	528.223	25.055	166.815	32.320	2.101.125
1988	241.255	367.167	49.247	20.409	1.187.365	59.226	416.237	350.550	4.099.467
1989	424.946	440.710	30.856	119.157	1.184.823	91.843	611.039	103.190	6.044.482
1990	712.861	922.197	106.292	71.792	2.523.861	194.192	996.847	79.529	11.723.990
1991	338.643	1.976.124	106.981	266.698	4.653.705	109.322	1.672.760	96.297	14.175.541
1992	741.624	2.870.530	271.202	406.631	9.775.280	269.428	2.373.551	253.824	27.049.213
1993	1.382.035	5.704.612	969.027	336.000	14.006.325	312.034	5.209.954	525.454	46.790.366
1994	5.148.534	10.651.398	1.404.948	472.026	28.364.474	1.466.412	7.649.128	1.163.064	104.604.319
1995	7.789.580	27.114.639	6.725.184	3.367.701	51.258.962	3.158.531	26.343.799	2.155.630	213.791.061
1996	15.195.455	44.186.530	17.737.593	16.616.971	103.175.258	9.009.578	59.540.403	5.198.661	518.653.704
1997	43.825.300	117.446.438	22.484.932	23.082.633	199.831.871	21.230.935	121.672.590	11.731.631	919.292.639
1998	76.155.046	210.642.920	26.539.642	22.319.661	319.315.602	20.352.383	154.770.600	17.189.274	1.527.761.119
1999	57.734.007	230.690.261	39.087.401	53.126.891	445.514.629	18.334.831	195.732.012	15.245.135	1.827.217.701
2000	48.840.453	327.894.906	69.993.895	40.412.439	635.863.858	48.708.541	386.326.275	33.091.606	2.759.055.128
2001	85.778.440	747.974.651	101.977.303	94.900.100	1.236.154.541	116.803.746	768.722.982	39.032.775	5.561.058.639

Kaynak: TÜİK, 2001

Ek Çizelge 20. İmalat Sanayi Katma Değeri (cari fiyatlarla milyon TL)

Yıllar	Adana	Bursa	Denizli	G.Antep	İstanbul	Kayseri	Kocaeli	Konya	Türkiye
1980	44.186	28.688	5.033	3.378	225.247	11.882	118.413	14.793	819.906
1981	59.290	46.237	7.092	7.459	348.926	13.661	224.892	12.408	1.350.387
1982	84.825	68.506	8.878	9.201	543.684	17.486	251.773	16.638	1.866.475
1983	107.183	116.327	13.125	12.495	694.550	24.010	446.677	34.664	2.466.095
1984	161.080	167.147	24.544	20.083	1.043.037	36.726	551.153	59.879	3.502.261
1985	247.639	320.419	32.003	32.295	1.675.339	59.803	875.524	66.220	5.656.857
1986	498.774	423.803	62.747	51.861	2.360.264	58.126	1.787.909	118.391	9.917.165
1987	645.249	749.028	91.834	133.943	4.216.894	112.817	2.147.871	210.260	14.141.062
1988	1.172.769	1.495.224	194.507	210.092	7.499.977	234.396	4.140.378	430.217	26.958.754
1989	1.834.139	2.514.730	298.930	324.333	12.431.711	452.639	7.056.768	694.130	45.460.058
1990	3.048.099	4.470.807	530.017	492.824	2.1128.838	807.887	11.515.567	845.617	76.776.204
1991	5.810.711	8.636.279	889.377	837.468	37.006.628	1.415.867	19.594.231	1.550.719	132.994.531
1992	9.928.885	17.440.295	1.961.984	1.906.060	59.485.402	1.996.457	36.447.213	4.212.321	247.932.162
1993	15.862.119	35.395.955	3.724.165	2.623.156	127.050.276	4.215.310	60.521.146	5.969.717	452.312.757
1994	43.304.631	67.154.945	10.046.941	6.429.993	237.263.838	11.753.424	125.964.246	12.277.139	923.626.842
1995	61.563.460	130.843.705	20.690.577	11.392.035	418.453.273	22.866.939	258.459.985	23.973.125	1.754.923.642
1996	80.803.420	166.687.503	43.221.379	27.577.563	743.149.271	40.517.300	369.854.802	34.972.738	2.919.321.376
1997	183.770.671	400.983.213	79.661.786	54.368.490	1.553.830.352	95.344.881	956.745.255	79.672.347	6.263.818.564
1998	279.391.291	730.015.468	145.497.479	128.995.055	2.663.684.306	166.529.020	1.567.152.801	116.150.519	10.652.798.893
1999	422.253.921	1.097.429.568	236.213.482	149.305.437	3.902.281.361	232.021.963	2.125.029.153	174.628.705	16.104.927.736
2000	632.846.380	1.759.526.401	450.687.452	363.056.207	5.801.501.500	413.231.413	3.082.306.578	78.325.793	23.738.802.650
2001	1.024.674.046	2.855.453.301	716.125.023	813.831.577	9.453.136.797	577.376.425	5.918.673.968	427.660.585	41.014.210.216

Kaynak: TÜİK, 2001